

Manuel št. 9983

SODELOVANJE OBČANOV V KAZENSKEM SODSTVU

Ljubljana 1980

Financirala Raziskovalna skupnost Slovenije

Razmnoženo v 5 izvodih

V S E B I N A

	Stran
PREDGOVOR	
I. SODELOVANJE OBČANOV V KAZENSKEM SODSTVU - RAZVOJNI IN PRIMERJALNO PRAVNI PRIKAZ (dr. Peter Kobe)	1 - 169
NEKATERA VPRAŠANJA POROTE V KAZENSKEM POSTOPKU ZDRUŽE- NIH DRŽAV AMERIKE (mag. Boštjan Zupančič)	170-190
II. IZVOLJENI IN RAZSOJAJOČI SODNIKI POROTNIKI V SR SLOVENIJI (red. dr. Katja Vodopivec in dr. Peter Kobe)	
1. Namen, vsebina in obseg raziskave (Simona Čenčur)	192
2. Pravna ureditev sodelovanja občanov pri sojenju v povojnem jugoslovanskem pravosodnem sistemu (Boris Ferlinc)	197
3. Izhodišča za kandidiranje in način kandidiranja sodni- kov porotnikov ter njihova izvolitev (Avgust Ribič) ...	204
4. Ocena kandidacijskega postopka (Boris Ferlinc)	212
5. Način vabljenja sodnikov porotnikov na glavne obravnave (Simona Čenčur)	214
6. Primerjava med sodniki porotniki in prebivalstvom	
6.1. Uvod (Boris Ferlinc)	215
6.2. Starost in šolska izobrazba izvoljenih in razsoja- jočih sodnikov porotnikov ter prebivalstva (Boris Ferlinc)	215
6.3. Poklic in spol izvoljenih in razsojajočih sodnikov porotnikov ter prebivalstva (Andrej Pruša)	225
7. Primerjava med sodniki porotniki in sojenimi osebami ..	234
7.1. Uvod (dr. Katja Vodopivec)	234
7.2. Starost in šolska izobrazba sodnikov porotnikov ter sojenih oseb (Mirjam Potrč)	237

7.3. Poklic in spol sodnikov porotnikov ter sojenih oseb (Jože Šafarič)	244
8. Primerjava med razsojajočimi sodniki porotniki in vrstami kaznivih dejanj	251
8.1. Uvod (Tatjana Marčič - Zigmund)	251
8.2. Starost razsojajočih sodnikov porotnikov in kazniva dejanja zoper osebno dostojanstvo in moralo (Tatjana Marčič-Zigmund)	260
8.3. Izobrazba razsojajočih sodnikov porotnikov in nekatere vrste kaznivih dejanj (Vladka Veble)	262
8.4. Poklic razsojajočih sodnikov porotnikov in nekatere vrste kaznivih dejanj (Milan Gruškovnjak)	266
9. Zaključki (Alojz Vidic)	272
10. Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu in javno mnenje (Marko Tušek)	280
III. VLOGA SODNIKOV POROTNIKOV PRI ODLOČANJU V KAZENSKEM SODSTVU JUGOSLOVANSKEGA TIPA KAZENSKEGA SODSTVA (dr. Peter Kobe - mag. Ludvik Vidmar - dr. Katja Vodopivec)	284-318
IV. UGOTOVITVE EMPIRIČNIH RAZISKAV O SODELOVANJU OBČANOV S POKLICNIMI SODNIKI V KAZENSKIH ZADEVAH (dr. Katja Vodopivec)	338

P R E D G O V O R

Raziskovalna naloga, katere rezultati so obseženi v tej študiji, je bila zasnovana kot teoretično aplikativna raziskava o znanem pa vedno aktualnem problemu s področja organizacije pravosodja. V teoretičnem delu naj bi dala odgovor na vprašanje, kakšna oziroma katera izmed obstoječih oblik za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu bi ustrezala v pogojih in razmerah jugoslovanske socialistične samoupravne ureditve, oziroma, ali kaže sprejeti namesto znanih in v dobrem in slabem preizkušenih oblik za to sodelovanje kakšno novo obliko.

V aplikativnem delu je šlo za empirično preverjanje določenih hipotez, ki zadevajo, v prvem delu vprašanje skladnosti oziroma neskladnosti zamisli o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu v njegovih poglavitnih sestavinah z resničnostjo; v drugem delu pa je šlo za preverjanje hipotez o vlogi občanov kot sodnikov porotnikov v procesu nastanka in sprejemanja končne odločbe (odločbe o krivdi in kazni) v konkretni zadevi in o vlogi poklicnega sodnika oziroma sodnikov pri sprejemanju skupne odločitve.

Pri raziskavi so sodelovali:

nosilec raziskave dr. Peter Kobe

sodelavec raziskave in vodja empiričnega raziskovanja dr. Katja Vodopivec
sodelavec mag. Boštjan Zupančič.

Prvo empirično raziskavo so izvršili pod vodstvom prof. dr. Katje Vodopivec slušatelji podiplomskega študija kazenskopravnih znanosti in sicer (po vrstnem redu avtorskih prispevkov):

Simona Čenčur, Boris Ferlinc, Avgust Ribič, Andrej Pruša, Mirjam Potrč, Jože Šafarič, Tatjana Marčič-Zigmund, Vladka Veble, Alojz Gruškovnjak, Alojz Vidic in Marko Tušek.

Drugi del empirične raziskave je izvedel ob mentorstvu dr. Katje Vodopivec in sodelovanju nosilca raziskovalne naloge mag. Ludvik Vidmar.

Strojepisno delo je opravila Fani Klašnja

Raziskovalno nalogo je financirala Raziskovalna skupnost Slovenije.

Raziskovalni skupnosti in vsem sodelavcem pri raziskavi se zahvaljujemo za to, da je bila raziskava lahko opravljena.

1. UVODNA OPREDELITEV

1.1. Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu je problem, ki se na evropskem kontinentu iz vse več kot dvajset let pojavlja najpogostejša v obsegu in razsežnosti. Najprej se to vidi v francoskih manifestacijah od Montaigneja dalje, ima poseben pomen v duhovnih pripravih na veliko francosko revolucijo, je agitacijsko geslo francoskih revolucionarjev, ki so jo vodili do konca. Ukrepi novega zakona za obsežni sodelovanje poročilo takratnega ministrstva za pravno sodstvo v obsevu družbenega reda, ki naj bi se vse bolj razvijalo v sodstvenih dejavnostih državnega reda in v sodstvenih vladavini javnega sodstva kot priročnik izobraževanja in njenih instrumentov, kot priročnik kot področje obravnavanja občanov, se odražata v sodstvenem po angleškem vzoru kot sodstvenem vzoru daskratnega sodstva.

Nosilec raziskovalne naloge

Peter Kobe
prof.dr. Peter Kobe

1.2. V avdijskem poročilu sistema po angleškem vzoru se zdi kot da je omogočena na ravni uradnih najprej v Franciji (1791 t.) in s sodstvenimi popravki novega normativno potrdjena v prvem modernem sodnem zakonu, Code d'Instruction criminelle (C.I.C.) sodstvenih in s pomembnejšim francoskim agenci in posebej po prelomu 1848 leta je postalo v 70 letih preteklega stoletja sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu te vrste na pretežno delu evropskega kontinenta razširjeno tudi v normativnem smislu; razmeroma dalje je tudi prevladalo nad drugo obliko takšnega sodelovanja, ki se pojavlja predvsem v germanskih delih deloma kot usklajena oblika deloma kot nočna alternativa t.i. prisažniškega sistema.

1.3. In razume tega sistema je treba ugotoviti sicer splošno znano dejstvo, da je dogajanje na evropskem kontinentu v organizaciji sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu sicer načeljevanje procesa,

SODELOVANJE OBČANOV V KAZENSKEM SODSTVU - RAZVOJNI IN PRIMERJALNO-PRAVNI PRIKAZ

(dr. Peter Kobe)

1. UVODNA OPREDELITEV

1.1. Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu je problem, ki se na evropskem kontinentu že več kot dvesto let zdaj bolj zdaj manj pojavlja v ospredju in vznemirja duhove. Najprej je to vizija francoskih razsvetljencev od Montesquieu-ja dalje, ima pomembno mesto v duhovnih pripravah na veliko francosko revolucijo, je agitacijsko geslo francoskih revolucionarjev, njegova uvedba pa je med prvimi ukrepi novega razreda na oblasti. V idealizirani obliki naj bi to sodelovanje pomenilo takšno organizacijo kazenskega sodstva v novem družbenem redu, ki naj bi za vselej odpravila enega nosilcev fevdalnega družbenega reda in absolutistične vladavine fevdalno sodstvo kot privesek izvršni oblasti in njen instrument za zatiranje kot podložnikov obravnavanih občanov, ga nadomestila s sodstvom po angleškem vzoru kot zamišljenem vzorcu demokratičnega sodstva.

Z uvedbo porotnega sistema po angleškem vzoru se zdi kot da je omenjena vizija uresničena najprej v Franciji (1791 l.) in z določenimi popravki znova normativno potrjena v prvem modernem procesnem zakonu, Code d'instruction criminelle (C.I.C.) napoleonske ere. S posnemanjem francoskega zgleda in posebej po prelomnem 1848 letu je postalo v 70 letih preteklega stoletja sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu te vrste na pretežnem delu evropskega kontinenta resničnost tudi v normativnem smislu; razmeroma dalje je tudi prevladalo nad drugo obliko takšnega sodelovanja, ki se pojavlja predvsem v germanskem delu deloma kot uzakonjena oblika deloma kot možna alternativa t.i. prisedniškim sistemom.

1.2. Za namene tega sestavka je treba ugotoviti sicer splošno znano dejstvo, da je dogajanje na evropskem kontinentu v organizaciji sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu sicer nadaljevanje procesa,

ki se je začel dosti preje in katerega izhodišče je porota angleškega tipa (jury). Vključitev v ta proces pa že sama zase ni bila in najbrže ni mogla biti zasnovana na povsem enakih izhodiščih; v razvoju pa je dobila takšne posebnosti, zaradi katerih se je še bolj oddaljila od svojega vzora in izgubila nekatere poteze, ki se sicer štejejo za porotni sistem tako imanentne, da ta brez njih že izgublja svoje bistvo. Samo po sebi to ni tako nenavadno še posebej ne, če upoštevamo, da je angleški sistem, kot so ga prevzele kolonije novega sveta, tu zaživel in se danes predstavlja že kot nekakšna samostojna ameriška različica porotnega sistema. Posebno vprašanje pa je, ali je mogoče prav v različnih bolj ali manj izraženih posebnostih evropskega kontinentalnega sistema iskati vzroke za njegovo diskreditiranje in tudi za njegov zaton v sedanjem času ter prevlado prisedniškega sistema.

1.3. Za nadaljne razglabljanje je treba najprej opredeliti kaj razumemo v okviru tega sestavka s pojmom sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu. Opredelitev ni tako preprosta kot se zdi na prvi pogled in o tem obstajajo tudi različna stališča. Izhajajoč iz tistih pogledov, ki danes prevladujejo v naši literaturi pa tudi v normativnih rešitvah v povojnem času pri nas, opredeljujemo to sodelovanje kot sodelovanje občanov pri izvrševanju tistega dela pravosodne funkcije, ki ga razumemo kot funkcijo sojenja; ta vključuje sodelovanje na glavni obravnavi v sodniškem kolegiju in pri sprejemanju odločitve, ki sledi obravnavi t.j. sodbe.¹ Še konkretnije pomeni v tej zvezi funkcija sojenja od države priznana in dano pravico in dolžnost odločati o zadevi, ki se obravnava pred sodiščem; v tej zadevi pa gre za rešitev kolizije oziroma protislovja vsaj dveh različnih interesov, interesa družbe predstavljene po državi in interesa posameznika; s sodno odločbo, ki naj bi rešila to kolizijo, se uveljavi nekakšna splošna volja, katere vsebina je v kazenskem sodstvu prevencija in represija, pravičnost kot družbeno in individualna pravičnost, varstvo družbenih vrednot ipd. Najbolj neposredno pa gre pri kazenski zadevi za rešitev znanih vprašanj, ali je nek dogodek mogoče kvalificirati za kaznivo dejanje,

kdo je storilec oziroma ali je obdolženec v postopku storilec ali na kakšen drug kazenskopraven relevanten način udeležen pri kaznivem dejanju ali je krivec in kakšna kazenska sankcija naj se uporabi zoper njega. Ob pogojno sprejeti predstavi, da gre tudi pri sojenju v kazenski zadevi za razpravljanje in odločanje o sporu med dvema strankama, pomeni sodna odločitev največkrat, da se sprejme rešitev spora, ki ustreza stališču ene stranke; ta rešitev pa dobi veljavo oblastvene odločitve, ki glede na vsebino odločitve vključuje tudi možnost njene prisilne izvršitve.

Sodelovanje občanov pri tako razumljeni sodni funkciji in v povedanem smislu nam bo rabilo tudi kot skupna značilnost vseh ureditev v preteklosti in danes obstoječih ureditev. Razlike, ki so večkrat dosti pomembne, bomo našli v tem, kakšno je to sodelovanje po obsegu in kakšen je položaj občanov v procesu, ki se odvija (na glavni obravnavi) pred odločanjem; tu mislimo na dvotimnost ali kolektivnost odločanja (delitev dela znotraj sodniškega kolegija), na oblike in pogoje zaznavanja dejstev, ki so podlaga za odločitev, in posebej na tim. materialni nastanek odločitve kolegijskega organa, če se tu omejim na najbolj poglobljeno.

Takšna opredelitev sodne funkcije in sodelovanja občanov pri njenem izvrševanju se zdi morda preozka in preveč organizacijsko tehnične narave, je pa vendarle nujna že zaradi notranje sistematike sestavka. Družbeno politično ozadje problema z njo ni prezrto, bo pa vključeno na streznih mestih kot njegova pomembna sestavina.

Nekaj več pa je treba povedati glede tega, da se tudi ta sestavek kot celotna študija omejuje na sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu. Glede na to, da se pravosodje kot organizirana in institucionalizirana oblika izvrševanja sodne funkcije rasteza na različna medsebojna, individualna in splošna družbena razmerja, za katera veljajo splošna pravila za urejanje teh razmerij, bi bilo logično, da mora vsakršno proučevanje tega področja, torej tudi problema sodelovanja občanov, zajeti pravosodje v celoti. Za to govore tako načelni razlogi, če izhajamo iz naših družbenih razmer, kot tudi

tisti praktične narave glede na normativno ureditev in uresničevanje tega sodelovanja v praksi.² Razlogi teoretične in praktične narave pa so bili tudi odločilni za to, da se celotna študija in tudi ta njen del zavestno omejuje samo na sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu. Kazensko sodstvo ima, ne glede na to, da praviloma ni posebej organizirano, v okviru celotnega pravosodja po svoji vsebini in oblikah poseben pomen in težo. Prav pri kazenskem sodstvu pride posebej do izraza ambivalentnost sodne funkcije same po sebi in ambivalentnost kazenskega prava kot njenega instrumenta za doseganje posebnih ciljev. Kazensko pravo (materialno in formalno) je tisto, v katerem se po eni strani najbolj neposredno kaže prisilnost pravnega urejanja kot sredstva za vzdrževanje družbene discipline oziroma podrejanje posameznika nekim splošnim pravilom, po drugi strani pa so z njim tudi določene meje omenjene prisilnosti. In kot je to pravo po eni strani še najbolj odtujeno človeku oziroma se z njim njegova človekova odtujenost drastično potrjuje, je po drugi strani v svojem razvoju stremelo in, zdaj bolj zdaj manj prispevalo k humanizaciji odnosov med posamezniki kot tudi med posameznikom in družbo. Ker je prav kazensko sodstvo tisti del pravosodja, na katerem se uresničuje kazensko pravo je sodelovanje občanov kot soizvrševalcev sodne funkcije tu posebno kritično in potrebno nenehnega preverjanja. Končno pa ne nazadnje je kazensko pravo bolj homogena pravna disciplina kot so druge, ki se po tradiciji združujejo pod pojmom civilno pravo, pa je morda tudi tu eden izmed razlogov, da ima vedno se ponavljajoča dilema za ali proti sodelovanju občanov v sodstvu drugačen pomen in težo v kazenskem ali civilnem sodstvu.

Drug razlog, ki opravičuje omejevanje te razprave na kazensko sodstvo, izhaja pa iz preje omenjenega, je naslednji: v kazenskem sodstvu se še vedno v pretežni meri izraža represivna narava ukrepov zoper kršilce družbenih norm ali zoper kriminaliteto in se z njimi ta samo omejuje, ker je tudi objektivno pogojena; zato je pričakovati, da se bo na tem področju državno prisiljevanje po naravi stvari same počasneje umikalo drugim oblikam družbenega nadzorstva kot na drugih področjih. Državno prisiljevanje te vrste (v kazenskem

sodstvu) živi po njemu imanentnih zakonitostih, ki ne delujejo ezirona delujejo v dosti manjši meri na drugih področjih; teh zakonitosti ni mogoče enostavno odpraviti vsaj vse dotlej ne dokler bo kazen poglavitni instrument s katerim intervenira družba s pomočjo kazenskega sodstva.³ Zato je tudi kazensko sodstvo toliko specifično, da ga je mogoče in potrebno obravnavati zase in ločeno od drugih področij sojenja. To sodstvo pa ima sodstvo tudi nekatere skupne značilnosti z drugimi; v praktični izvedbi gre pri vsakem sojenju za funkcijo odločanja o pravnih posledicah določenega ravnanja, ki se z veljavo in učinkom splošne volje naložijo v postopku udeleženi osebam, zato velja marsikaj, kar velja za kazensko sodstvo, tudi za druga področja izvrševanja sodne funkcije.

V zvezi z opredelitvijo pojma "sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu" pa je potrebno, tako s stališča razvoja kot glede na sodobne razmere najprej razčistiti še eno vprašanje. Sprejemamo tisto vsaj večinsko mnenje (glej spredaj pod l.l. in op. 1), po katerem pomeni sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu tisto obliko (ali oblike) občasnega vključevanja posameznikov izven sodne organizacije v izvrševanju sodne funkcije, ko ti posamezniki sodijo skupno s tako ali drugače od države določenim organom kot institucionaliziranim nosilcem in izvrševalcem te funkcije. Zato ne štejejo sem zgodovinsko razvojno gledano, tiste ureditve v preteklosti (oziroma v primitivnih družbah tudi še danes), ki so že oziroma štejejo za državne organizacije, v katerih pa še ni razvita družbena delitev dela do takšne stopnje, ki pogojuje izdvajanje posebnih služb in monopol državne oblasti v vodenju družbenih zadev, pravosodje pa kot posebno takšno službo. Tuji in domači raziskovalci razvoja družbenih institucij se v glavnem zato strinjajo v tem, da ni mogoče povezovati prvotne oblike sojenja, pri katerih je sojenje še povsem splošna ljudska zadeva, s poznejšimi do današnjih dni se razvijajočimi ureditvami kot sta porotni in prisedniški sistem v čisti obliki ali v njunih različicah.⁴ V tej zvezi se še posebej poudarja kot pomemben kriterij razlikovanja, da t.i. ljudsko sodstvo ne pomeni sodelovanja občanov v sodstvu ampak izvrševanje te funkcije v celoti.⁵

Vse to je potrebno poudarti pač zaradi tega, da bi se izognili napaki, na katero je opozoril tudi Marx v razpravi "Državlјanska vojna v Franciji" ko pravi: "Navadno je usoda novih zgodovinskih stvaritev, da jih napačno štejejo za kopijo starih tudi že preživelik oblik družbenega življenja, katerim so morda nekoliko tudi podobne".⁶ Pri porotnem ali prisedniškem sistemu torej ne gre za oživljanje, čeprav na višji stopnji, nekakšnega ljudskega sodstva kot oblika neposredne demokracije; gre za dogajanje, ki je povezano z razvojem političnih državnih in pravnih sistemov, ki pa je vsaj na evropskih tleh potekalo različno: po eni strani v anglosaksonskem sistemu kot vzporedno razvijanje državnega monopola v izvrševanju sodne funkcije ob uveljavljanju sodelovanja občanov pri izvrševanju državne sodne funkcije, po drugi strani (na evropskem kontinentu) pa do konca 18. stoletja kot uveljavljanje čistega državnega monopola s postopno pa na koncu popolno izključitvijo občanov od tega sodelovanja. Takšen razvoj pa ni samo rezultat družbene delitve dela kot nekakšnega samohotnega procesa ali pa enostavno izsiljenega ali prostovoljnega prepuščanja funkcij oblasti od njenega monokratskega nosilca drugim bolj ali manj samostojnim izvrševalcem. Pogojen je tudi s posebnostmi in omenjenimi notranjimi zakonitostmi kazenskega sodstva, ki je tako eden od indikatorjev ali barometrov razmerja političnih sil v konkretni družbi v konkretni zgodovinski konstelaciji kot tudi eden od instrumentov za uravnavanje tega razmerja.

2. RAZVOJNI IN PRIMERJALNI PRIKAZ SODELOVANJA OBČANOV V KAZENSKEM SODSTVU

2.1. Problema, kako prikazati nastanek in razvoj sodelovanja občanov v tistem pomenu, ki ga ima za današnji čas in rabo, se je mogoče lotiti na različne načine. Eden od možnih načinov je pač ta, da se prikaz povezuje z nastankom in razvojem posameznih oblik za takšno sodelovanje. Čeprav gre za pojav, ki je po svoji naravi in vsebini celovita kategorija, ga je mogoče in najbrže tudi primerno razstaviti na posamezne dele, kriterij za to pa je ravno oblika. Za takšno

pot govori tudi okoliščina, da sprejemamo tisto koncepcijo o odnosu med vsebino in obliko, ki v obliki ne razume samo instrument vsebine temveč ji daje tudi samostojno obstojnost in pomen; drugače povedano, izhajamo pač iz stališča, da oblika ni samo mehaničen ali pasiven izraz (odsev) vsebine, temveč je tudi samo kvaliteta zase in kot taka tudi vpliva (deluje) na vsebino. V danem kontekstu razumemo z vsebino sodno funkcijo v preje opisanem pomenu z obliko pa organizacijo sodstva in konkretne oblike, v katerih se ta funkcija izvršuje.

Splošno je znano in tega morda sploh ne bi bilo treba posebej ugotavljati, da sta za moderno dobo značilni dve poglavitni obliki sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu t.i. porota in prisedniški sistem. V doktrini, ki se s tem vprašanjem ukvarja pa tudi v poimenovanju obeh sistemov, pa najdemo vendarle precejšnje razlike; te razlike so pač posledica različnih koncepcij o tem, kaj je bistvo sodelovanja občanov v sodstvu na sploh pa tudi enega ali drugega sistema, včasih pa so tudi posledica površnega opazovanja ali sprejemanja napačnih stališč v literaturi. Te razlike so seveda večje in pomembnejše tam, kjer so se bolj zgledovali po tujih vzgledih kot pa upoštevali konkretne razmere in možnosti, tradicijo, razvojne težnje in druge objektivne in subjektivne dejavnike lastnega okolja. Prav pri slednjih je namreč težko govoriti o instituciji, ki bi ji botrovala praksa in o njenem organskem razvoju, kot to velja za angleško poroto.⁷ Za evropski kontinent nasplošno velja, da je bilo uvedeno sodelovanje občanov v kazenskem postopku po zakonodajni poti, pa naj si gre za samo uvedbo v prejšnjem stoletju ali za reformne posege; še posebej velja to za čas po drugi svetovni vojni in za našo državo.

2.2. Kot izhodišče za nadaljna izvajanja o predmetu tega sestavka in za njihov okvir bodo rabile naslednje opredelitve temeljnih oblik, v katerih se izraža sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu:

a. Porotno sodstvo v pravem pomenu

S to označbo razumemo tisto ureditev, v kateri izvršuje sodno funkcijo kot kazensko sodišče porotno sodišče. To je sestavljeno iz dveh delov,

iz porote (jury, assizes) in sodišča (v ožjem pomenu, court cour); prva šteje določeno število občanov (praviloma 12) porotnikov (juryman, member of the jury, panel of 12, jurés), drugega pa predstavlja poklicni sodnik ali sodniški kolegij (judge, justice, juge). Oba dela sta tudi na zunaj povsem ločena; funkcija sojenja je med njima razdeljena tako, da porota odloča o obtoženčevi krivdi* ali nekrivdi, kar izrazi z izrekom "kriv" oziroma "nekriv" (verdict of guilty (or) not guilty) sodišče pa glede na takšen ali drugačen izrek porote določi pravne posledice, t.j.; v prvem primeru izreče obsodilno sodbo (conviction) v drugem primeru pa oprostilno sodbo (acquitement, absolutio, dismissal). Obsodilni sodbi sledi še nadaljna naloga sodišča, izrek kazni (sentence).

b. Prisedniški sistem

S to označbo razumemo tisto ureditev, v kateri izvršuje sodno funkcijo kolegij, ki ga sestavljajo eden ali več poklicnih sodnikov in določeno število občanov kot občasnih (nepoklicnih) sodnikov prisednikov (assessor, Schöffe, échevin). Ta kolegij, sodni senat, odloča skupno o vseh vprašanjih, ki se rešujejo na glavni obravnavi oziroma s sodbo odloča torej o krivdi ali nekrivdi in o pravnih posledicah odgovorja na prvo vprašanje.

2.3. Oba sistema sta tu predstavljena v enostavni in čisti obliki in po kriteriju nastanka izvršljive sodne odločitve (kdo in v kakšnem obsegu odloča) kot povsem različna sistema. Po njuni provenienci bi ju tudi lahko označili prvega kot angleški sistem in drugega kot germanski (nemški) sistem in kot takšna produkt dveh različnih pravnih sistemov; prvi je (pogojno) produkt Common law sistema in drugi evropskega kontinentalnega sistema v njegovi germanski različici.

---

* Uporabljeno izrazje je treba razumeti v smislu common law sistema kot rešitev vprašanja, ali je obdolženec storilec in krivec. Bolj popularno in tudi pogosto uporabljena (v doktrini in v sodniškem žargonu) fraza je, da je porota sodnik o dejstvih (facts) sodišče pa o pravu (law) (op. pisca).

Zato tudi pogojno lahko sprejmemo ugotovitev, da sta nastala in se razvijala neodvisno drug od drugega še posebej, ker je med njima velika časovna razdalja; angleški sistem se je razvijal skozi stoletja, germanski pa se pojavi sredi preteklega stoletja⁸, da bi se uveljavil, kot kontinentalni sistem pravzaprav šele po prvi svetovni vojni in razširil in utrdil po drugi svetovni vojni. Angleški sistem je nastal v zgodnji fevdalni družbi in z njo vred stagniral, do kraja izoblikoval in razmahnil se je v pogojih zgodnjega kapitalizma in v meščanski družbi. Nemški sistem se pojavi v obdobju meščansko revolucionarnih gibanj in pretresov v preteklem stoletju, razmahnil pa se je po prvi proletarski revoluciji in po podobnih revolucionarnih spremembah v XX. stoletju.

Uporabljeni kriterij za razločevanje med obema sistemoma, ki tudi sicer prevladuje v literaturi, glede na to ali je funkcija odločanja razdeljena med vsaj dva organa ali pa je enotna, sicer ustreza za globalno bolj površinsko obravnavo. Ustreza tudi sicer ob pravilnem stališču, da je treba imeti pri proučevanju tega problema pred očmi institucijo kot takšno in se ne omejevati samo na proučevanje predpisov o njej torej na njeno normativno ureditev.⁹ Ta je sicer pomembna kot zunanji izraz določenih stališč in ocen. Ob tem pa se zastavlja še drugo vprašanje normativnega sistema določene družbe v celoti, katerega del je tudi normativna ureditev sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu; posebej pa je pomembno in je treba upoštevati medsebojni odnos normativne ureditve organizacije sodstva in postopka, ki ga to uporablja. Ta odnos sicer v teoriji ni prezrt, je pa dostikrat enostransko prikazan; obravnava se kot vpliv tega sodelovanja na izgradnjo postopka manj pa kot interakcija obeh, ki vplivata drug na drugega; gre za odnos vzroka in posledice; tudi tu se potrjuje spoznano dejstvo, da oba člena tega odnosa spreminjata svoji vlogi, zdaj je eden vzrok in drugi posledica in vice versa. Za to je potrebno že na tem mestu, da dosedanje shematično razločevanje na porotni in prisedniški sistem vendarle nekoliko dopolnimo.

Čeprav smo ugotovili, da sta oba sistema nastala neodvisno drug od drugega, velja zlasti za drugega, da ni bil predviden kot edina alternativa. Ko je bila v posameznih nemških deželah, ki niso bile pod neposrednim vplivom ali celo vključena v francosko različico angleške porote, načelno sprejeta ideja o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu, je bila v ospredju prav v Franciji uveljavljena oblika, sprejeli pa so vendarle prisedniški sistem deloma tudi iz nacionalnih motivov kot ustrežnejšega germanski tradiciji.¹⁰ In ob združitvi nemških dežel v nemško cesarstvo sta se oddržali obe obliki samo ob drugačnem kriteriju: za posebej določena kazniva dejanja porota (Schwurgericht) za druga (prestopke) pa prisedniško sodstvo. S stališča pravosodnega sistema kot celote lahko torej govorimo o dualističnem sistemu, če tretjo možnost, izključno profesionalnega sodstva (sodnik posameznik), zanemarimo kot nebitveno.

Medsebojno učinkovanje ene ureditve na drugo pa se pokaže za pomembno še v eni smeri s kombinacijo obeh, ki jo predstavlja t.i. belgijski sistem.¹¹ Bistvo te kombinacije je v tem, da ohranja poroto v njeni originalni zamisli kot tisti del izvrševanja sodne funkcije v kazenskem sodstvu, ko porota sama odloča o krivdi ali nekrivdi obdolženca; v naslednji fazi, t.j. pri odločanju o pravnih posledicah krivdoreka (samo tu pride to v poštev), pa se porota in poklicni sodniki (sodnik) združijo v enotno telo, ki odloča skupno, kot to sicer velja za prisedniški sistem. Z zornega kota tistih, ki vidijo bistvo porote ravno v strogi ločitvi obeh delov enotne sodne funkcije med poroto in poklicnimi sodniki, to seveda ni več porotni sistem, ni ga pa tudi mogoče šteti za prisedniški sistem.¹² Če upoštevamo, da je za poroto vendarle najbolj pomembno samostojno odločanje o dejstvih in da tudi v čistem porotnem sistemu porota ni povsem brez vpliva na odločanje o pravnih posledicah njenega krivdoreka, lahko štejemo to obliko vendarle za različico porotnega sistema.¹³ Zato jo bomo šteli kot takšno in jo obravnavali v delu sestavka, ki se nanaša na porotni sistem.

3. RAZVOJNI PRIKAZ IN PRIMERJALNOPRAVNA ANALIZA DANAŠNJEGA STANJA

3.1. Pri obravnavanju problema, ki je predmet te študije in tega sestavka, se zastavlja vprašanje, ali je treba vključiti v to obravnavanje tudi zgodovinski pogled na izvor in korenine sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu; in, če ga je treba, potem je tu naslednje vprašanje, kolikšen obseg dati prikazu le tega. Že iz dosedanjih izvajanj je logičen pritrdilni odgovor na prvo vprašanje iz več razlogov. Kot na splošno velja, moramo tudi tu sprejeti za pravilno stališče, da brez znanja o preteklosti ni mogoče prav spoznati sedanjosti, ki je zasidrana v tej preteklosti; v njej se lahko odkrivajo določene zakonitosti, ki jih nobena še tako revolucionarna sprememba ne more odpraviti čez noč, lahko pa ustvari pogoje za njihovo postopno obvladovanje oziroma za spreminjanje razmer, ki takšne ali drugačne zakonitosti pogojujejo. Pri raziskovanju preteklosti, zlasti pa, če gre za raziskovanje nastanka in razvoja družbenih institucij, se je treba najprej zavedati težav, ki so s tem zvezane in nevarnosti, ki jim je raziskovalec izpostavljen. Tudi avtoritete med zgodovinarji¹⁴ opozarjajo na to, da zgodovinar lahko odkriva preteklost le na podlagi sekundarnih, terciarnih in še bolj oddaljenih virov; vmesnih členov med zgodovinarjem in pojavom v preteklosti je več, čim bolj oddaljen je pojav toliko več je subjektivnosti v razumevanju vse do zadnjega vira, ki je bil lahko neposredni opazovalec pojava. Koliko je predstava zgodovinarja o preteklosti resnična sodba, koliko pa imaginacija, je vedno odprto vprašanje. Še tako natančen raziskovalec in še tako dobro oborožen z zgodovinsko metodo, je v nevarnosti, da gleda na tisto, kar mu odkrivajo viri skozi prizmo svojega časa; pri posameznih institucijah se mu vsilijo pojmovne konstrukcije in z njimi izražene posplošitve, ki so utemeljene šele po razvoju skozi stoletja, ne morejo pa veljati za čas, ki je predmet proučevanja. Tem težavam in nevarnostim se seveda ni mogoče izogniti saj so jim izpostavljeni celo očividci nekega dogajanja. Še toliko teže pa je živeti se v dogajanje, ki ni sodoživljeno, ampak je spoznanje o njem le posredovano. Tudi ni mogoče odmisлити svojih in tujih spoznanj o problemu, ki se raziskuje in ta sodeterminirajo sodbe o njem oziroma to, kar se šteje za končno individualno spoznanje.

In tisto, ker se nam lahko zelo vabljivo ponuja kot končna resnica celo o takšnih pojavih iz preteklosti, ki jo je imenoval Engels resnico o banalnostih (Plattheiten) in ne zasluži atributa absolutne resnice¹⁵, je samo spoznanje posameznega pojava ne pa celote pojavov v njihovi medsebojni povezanosti in odvisnosti. Zavest o teh težavah in nevarnostih seveda ne pomeni agnostične resignacije o možnosti spoznati resničnost sodbe o nekem pojavu, varuje pa pred prehitrimi sklepi zlasti pa pred apodiktičnimi trditvami; s temi se znanost končuje in začenja spekulacija, zamenjava subjektivne predstave o resničnosti z objektivno resničnostjo samo. Tudi prepričljiva spoznanja o zgodovini nastanka in o razvoju institucije, ki jo tu obravnavamo, so predstavljena kot hipoteze,¹⁶ ki kot takšne tudi obremenjujejo sklepe o preteklosti in na njih zgrajena predvidevanja razvoja v prihodnosti.

Odgovor na drugo postavljeno vprašanje (o obsegu razvojnega prikaza) je pogojen že z odgovorom na prvo vprašanje in z namenom študije kot celote. Gre za to, da se dobi kolikor toliko zanesljiva slika pojava in eno od izhodišč za odgovor na vprašanje, kateri so temeljni problemi in kako iskati rešitve, da bo sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu ustrezalo sedanjemu času in svoji zgodovinsko pogojeni vlogi v dinamiki razvoja družbenih razmerij zlasti pa razmerja; družba posameznik. Objektivne možnosti in subjektivne sposobnosti raziskovalca, ki mu je zgodovina samo sredstvo ne pa cilj raziskovanja in tudi ni njegova temeljna stroka, pa so nadaljni omejevalni dejavnik pri obravnavi predmeta.

3.2. Nastanek in razvoj angleške porote

3.2.1. Med raziskovalci angleške porote obstajajo precej različna mnenja o njenem nastanku in o etapah njenega razvoja. Ta mnenja se skladajo oziroma so si vsaj zelo blizu samo o dveh okoliščinah. Skladajo se v tem, da porota ni kakšna nadaljna, višja, oblika avtononega ljudskega sodstva primitivne družbe oziroma, kot je bilo že rečeno; med njo in ljudskim sodstvom ni kontinuitete. Mnenja soglašajo

tudi v tem, da je njena uveljavitev povezana z vladavino normanskih vladarjev, ki se začne z Viljemom Osvajalcem, ko je ta po zmagi pri Hastingsu 1066. leta in obleganjem Londona izsilil, da so mu Angleži sami ponudili krono.¹⁷ Tu dalje pa se mnenja že razhajajo. Prvo vprašanje, na katerega ni enotnega odgovora, je ali je porota vendarle angleška institucija ali pa je, kot pravijo, uvožena po Normanih. Slednje je vsekakor večinsko mnenje, ki vidi zametke porote v tem, da so tako Viljem kot njegovi nasledniki prenesli in razvijali normansko različico frankovske institucije t.i. inquisitio, po virih potrjene že za 9. stoletje. Bistvo te institucije je v tem, da zavezuje kraljeve podložnike, da odgovarjajo pod prisego na vprašanja, ki jih postavlja kraljev odposlanec, tičejo pa se dejstev katerih obstoj je pomemben za vladarja kot fevdnega gospoda, zlasti za potrditev njegovih zatrjevanih pravic. Pravica zahtevati takšne izpovedbe "per inquisitionem" je pripadala samo vladarju, ki pa jo je začel podeljevati tudi drugim (proti plačilu) s posebno listino (writ); tako se je institucija, katere bistvo je postalo v procesnem jeziku izraženo, dokazovanje določene pravice, začela uporabljati zlasti v sporih o zemljiških pozneje pa tudi v statusnih zadevah.¹⁸ Čeprav naj bi tisti, ki so bili podvrženi spraševanju na opisani način, izpovedovali o tem, kar sami vedo iz lastnega znanja, je bila dokazna avtoriteta njihove izpovedbe v tem, da so izpovedovali pod prisego (juramentum) od tod pa tudi označba za prisegodajalca (jurator oziroma juror); sakralni in religiozni značaj prisege, ki ga je ta obdržala še dolga stoletja (ponekod vse do današnjega časa), sama pa ni originalna krščanska iznajdba¹⁹, je seveda izredno pomemben v času, ko obstaja močna vera v vlogo iracionalnih nadnaravnih sil, obdrži pa se tudi po tem, ko se uveljavi racionalna legalna dokazna teorija. Tu pa najdemo tudi nadaljno stično točko med različnimi mnenji o poroti, marveč, da je porota najprej dokazno sredstvo; s tem v zvezi je tudi nadaljne, čeprav ne več tako soglasno stališče, da se je porota šele pozneje začela uporabljati tudi v kazenskih zadevah.

Ob teh večinskih stališčih pa vendar niso tako brez podlage tudi stališča, da porota ni bila "uvožena" in je vendarle avtohtona anglosaška institucija; normanski kralji so samo izkoristili insti-

tucije, ki so jih našli na angleških tleh in med njimi je bila tudi t.i. skupinsko preiskovanje (group inquest) v spornih zadevah.

Normani so bili sicer zadnji osvajalci, ki jim je uspelo z evropskega kontinenta zavzeti Anglijo (t.j. južni del britanskih otokov) niso pa bili edini.²⁰ Napadali so jo zlasti severni narodi med njimi najbližji Danci. Sklicujoč se na dokumente trdi Cornish, da so Danci sprejeli skupinsko obtoževanje hudodelstva (group accusation of crime) že ob koncu 10. stoletja; viri iz istega obdobja govore o tem, da so zemljiške spore reševali z zapriseženim izrekom (verdict) skupine sosedov.²¹ Ta podatek pa govori o nečem drugem, kar se zdi še pomembnejše za rešitev postavljenega vprašanja. Omenjeno je že bilo, da porota (kakršenkoli je že bil njen nastanek) sprva ni bila to, kar je postala nekaj stoletij pozneje, t.j. sodnik o dejstvih temveč je bila dokazno sredstvo. Vse pa kaže, da v kazenskih zadevah tudi to ni bila njena primarna in edina funkcija. Za odločanje o tem, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje in kdo je storilec, je bil pogoj pobuda za postopek; ta pobuda v obliki nekakšne obtožbe je lahko prišla ob dejstvu, da tedaj in še pozneje v srednjem veku obstajala kakšna posebna organizacija ali služba s takšno nalogo, samo od občanov. Obstajala pa je dolžnost soseske, v kateri je bilo hudodelstvo storjeno, da naznani kaznivo dejanje in domnevnega storilca sodnim oblastem; soseska je to dolžnost prenesla na skupino svojih članov, ki so jo imenovali obtožno poroto (jury of accusation, pa tudi jury of presentment), in je poznana pozneje kot velika porota (Grand jury) za razliko od sodeče porote (male porote ali petty jury)²². Za veljavnost obtožbe takšne porote je bilo potrebno soglasje vsaj 12 porotnikov. Takšna praksa obtoževanja je povezana z institucijo potujočih (ambulantnih) kraljevih sodnikov, ki je znana v normanskem obdobju v Angliji, dokler njihove vloge ni prevzelo centralno kraljevo sodišče (Curia regis). Ker se je v razvoju šele ločila sodeča porota od obtožne, je mogoče povezovati uveljavitev porote vsaj v kazenskih zadevah z obtožno poroto. Ločitev obeh v dve povsem samostojni instituciji, ki sta obstajali v Angliji vse do l. 1933, v nekaterih državah ZDA pa obstajata še danes, pa je povezana s po-

stopoma priznane pravico obtoženca, da zahteva izključitev od sojenja (recusation) tistega porotnika, ki je bil član obtožne porote; ko je prvotna dokazna porota postala prava sodeča porota, ki sodi na podlagi izvedenih dokazov ne pa na podlagi lastnega znanja o zadevi, je postala ta ločitev samo po sebi nujna.²³

Za uveljavitev porote zlasti v kazenskih zadevah pa je pomembno še nekaj drugega, o čemer pravzaprav ni nasprotujočih si mnenj. Prvi začetki porotnega sojenja, najsi bo pred ali po normanski vladavini v Angliji, padejo v čas, ko je veljal še iracionalni dokazni sistem z znanimi oblikami raznih vrst božje sodbe in sodnim dvobojem, torej z iracionalnimi dokaznimi sredstvi. Ta sistem je prevladoval na kontinentu in na otokih vse do znanega sklepa lateranskega cerkvenega koncila (1215. 1), ki je prepovedal klerikom, da bi sodelovali pri božji sodbi in temu mu je sledila prepoved papeža Inocenta III. za cerkvena sodišča.²⁴ Glede na velik vpliv katoliške cerkve tudi na posvetno dogajanje je bilo potrebno poiskati drugačen način ugotavljanja podlage za odločanje v sporih pred sodišči in tudi v kazenskih zadevah.

Raziskovalcem nadaljnega razvoja, ki je šel na kontinentu v povsem drugo smer kot v Angliji, se zato zastavlja vprašanje kje iskati vzrok za to, da se je na kontinentu uveljavil inkvizitorni kazenski postopek s priznanjem kot poglavitnim dokazom in torturo kot njenim stranskim plodom, v Angliji pa postopek pred poroto,²⁵ pa čeprav ta še daleč ni bil akuzatorni postopek kot antipod kontinentalnemu postopku.

Pri iskanju odgovora na to vprašanje je treba najbrže upoštevati, da vpliv katoliške cerkve na kontinentu ni bil samo ideološke narave, temveč se je izražal s prodorom institutov kanonskega prava v svetno pravo, cerkveni kazenski postopek pa je sploh eden od temeljev inkvizitornega postopka.²⁶ Na angleških tleh je bila cerkev sicer močna duhovna sila, vendar ji v boju za svetno oblast ni uspelo, da bi se uveljavila v takšni meri; kraljevo sodstvo je oba svoja konkurenta,

cerkveno in fevdalno sodstvo potisnilo v ozadje, v kazenskem sodstvu pa se je sploh za nekaj stoletij uveljavil nekakšen monopol kraljevih sodišč do uvedbe t.i. mirovnih sodnikov (justices of the peace), ki so prevzeli sojenje v primerih milejših kaznivih dejanj. In za ta kraljeva sodišča, ki so že poznala poroto kot dokazno sredstvo, se je ta pokazala kot ustreznejše nadomestilo za iracionalni dokazni sistem, pa je pri tem še obdržala nekaj zveze z božjo sodbo s sakralnim značajem prisege porotnikov (glej spredaj). Če se je pa ta oblika zdela primerna za sodstvo, pa ni bila tako gladko sprejeta po prizadetih (obdolžencu), ker je bila vendarle predvidena kot izbirna možnost poleg tradicionalnih oblik. Zagovorniki stališča, da je porota po Normanah uvožena institucija, imajo tu precej močan argument, J. Frank ugotavlja, da je bila porota v začetku nepopularna in so obdolženci dajali prednost božji sodbi.²⁷

Iz tega časa se je še obdržala formula, s katero je privolil obdolženec, da mu sodi porota iz njegove soseščine,²⁸ tu pa je tudi iskati izvor še danes obstoječe pravice odreči se sojenju po poroti.

Določen vpliv na tako različen razvoj dogajanj na kontinentu in v Angliji je morda tudi mogoče iskati v tem, da sta bila na kontinentu pravna znanost in sodni postopek na višji stopnji kot v Angliji in da je bil vpliv pravne znanosti na prakso sojenja dosti večji in neposreden prav na kontinentu.²⁹ Angleški sodniki pa so tu improvizirali pa jim je prav prišla porota zlasti takrat, ko so izvrševali pomembno funkcijo (imenovano General Goal delivery) soditi vsem obdolžencem, ki so jih našli ob svojih uradnih kroženjih po deželi v lokalnih zaporih; pritrditi je vsekakor treba Devlinu, da je z odmrtnjem iracionalnih dokaznih sredstev postala dosti pomembnejša naloga postopka, ugotoviti dejstva, na katerih naj temelji sodba; njegov hipotetičen sklep, da se angleški sodniki v 13. st. tega niso zavedali in prepustili to nalogo poroti namesto, da bi jo pridržali sebi, se pa seveda izmika vsakršni racionalni kontroli in presoji.^{29a}

3.2.2. Če smo z dosedanjim prikazom poskusili prodreti v preteklost in vsaj ponuditi možnost za nekoliko drugačno (od običajne) osvetlitev nastanka angleške porote, pa moramo takoj dodati, da je s tem dan samo oris nastanka institucije kot takšne; ta je bila še vedno precej oddaljena od porote, ki je navduševala posamezne evropske duhove in se prebila na kontinent. Ali je takšen zametek sodobne porote sam po sebi determiniral tudi postopek pred njo, je drugo vprašanje. Odgovor na to vprašanje ni tako enostaven kot se zdi. S kazenskim postopkom so namreč v najtesnejši zvezi vprašanja o položaju občana v družbi in posebej takrat, ko se znajde v vlogi obdolženca. Med proučevalci tega vprašanja so stališča, da je prav sojenje s poroto tisto, ki je pogojevalo postopek, ki velja za najbolj demokratičen in mu dajejo še druge podobne epitetone. Radzinowicz³⁰ navaja stališče Haldsworth-a, da je sojenje s poroto imelo večji pomen za položaj obdolženca pa tudi za razvoj političnih pravic kot pa znameniti Habeas Corpus Act (1679. l.), ki vendar šteje za izredno pomembno etapo v procesu izgradnje pravic človeka³¹ in je tudi danes ena pomembnih odlik Common law sistema. Natančnejša analiza razvoja opozarja vendarle, da je pomen porote v tej zvezi le preveč poudarjen in idealiziran. Že iz dosedanjih izvajanj izhaja, da sam pojav porote nima tiste politične poante kot ji jo napačno pripisujejo, kot da je od vsega začetka zamišljena kot oblika demokratizacije sodstva oziroma institucija za varstvo posameznika pred samovoljo državnih organov; takšen poudarek je dobila porota dosti pozneje in še to bolj kot agitacijsko geslo kot pa izraz iz narave stvari izhajajočega bistva. Objektivni proučevalci predvsem označujejo za napačno povezavo med uvedbo porote in znano Magno Charta libertatum iz 1215. l., ki so jo angleški fevdniki vsilili Ivanu brez zemlje zaradi varstva svojih fevdalnih pravic.³² Tudi znamenita in večkrat navedena določba te listine, "da noben svobodnjak ne bo prijet, vržen v ječo ... razen po zakoniti (veljavni) obsodbi svojih vrstnikov (of his peers) in po veljavnem pravu"³³ ne uza- konjuje pravice do sojenja po poroti pač pa daje varstvo pred samovoljo kralja oziroma pred zlorabami njegove sodne oblasti. Na tem ničesar ne spreminja okoliščina, da najdemo v literaturi enako

ali podobno formulo (sojenje po obdolžencu enakih), kot argument zagovornikov porote; njen pravi smisel je danes morda le v tem, da je to kriterij za sestavo porote v konkretni zadevi. Formula, ki ima svoj smisel, če jo povežemo s samo konkretnimi okoliščinami časa njenega nastanka, je sicer lahko uporabna tudi v kakšni drugi zvezi, v kateri pa dobi seveda drug pomen. Končno pa je tudi omenjena določba del dokumenta, ki je bil v celoti zamišljen kot sredstvo za zagotovitev obstoječega stanja oziroma že pridobljenih pravic fevdalnega sloja. Kako malo je bila ta listina vseljudska "magna carta" se pokaže tudi v tem, da je pisana v ljudstvu nerazumljivem latinskem jeziku in je bila šele dosti pozneje prevedena v angleščino.³⁴ Omenjena določba je dobila širši pomen šele v dobi Habeas Corpus Act-a in jo zato tudi štejejo za njegovega daljnega predhodnika.³⁵

Za objektivno presojo pomena porotnega sojenja za razvoj človekovih pravic oziroma za kazenski postopek v njegovi drugi pomembni funkciji, t.j. varstva posameznika pred samovoljo in nezakonitimi posegi v njegove pravice, je pač treba upoštevati tudi sam postopek pred poroto in ne samo te kot institucije. Tu pa se pokaže precej drugačna slika zlasti z zornega kota položaja obdolženca v tem postopku. Od 13. oziroma 14. stoletja dalje, ko lahko štejemo, da je sojenje s poroto že pravilo, je bil obdolženčev položaj še dolga stoletja vse preje kot zadovoljiv. G. Williams³⁶ npr. navaja, da je bil obdolženec že od vsega začetka v zelo neugodnem položaju. Postopek se je začel z obtožbo velike porote (glej spredaj) in isti porotniki so mu tudi sodili; šele od 14. stol. dalje so dodali prvotni poroti še druge porotnike in od 1352. l. dalje je imel obdolženec pravico zahtevati izločitev (challenge) tistih članov porote, ki so že sodelovali v obtožni poroti. Po istem viru je trajalo še pet stoletij, da so odpravili tudi druge pomankljivosti postopka. Porotniki so bili še dolgo hkrati sodniki in priče in da bi vendarle lahko porota ocenila dejstva, se je pozneje uvedla praksa klicati pred poroto priče obtožbe; obtoženec pa vse do srede 17. stol. ni imel pravice klicati priče obrambe, pa še potem njegove priče niso smele biti zaprisežene. Obdolženec ni imel pravice do zagovornika in pravne pomoči celo glede pravnih vprašanj še manj pa da bi ta

lahko zaslišal priče obtožbe (cross examination). Obdolženec sam sploh ni mogel ničesar izpovedovati, kar naj bi sicer zagotavljalo pravico do molka in po sodobnih gledanjih dosledno spoštovanje načela kontradiktornosti, je bila pa logična posledica opisanega položaja obdolženca v kazenskem postopku; šele 1898. leta so v Angliji dovolili, da obdolženec lahko nastopi/kot priča v lastni zadevi.³⁷
na obravnavi

3.2.3. Drug kriterij za oceno porote v njenem razvoju pa je sam položaj porotnikov kot neodvisnih sodnikov. Poroti se je od vsega začetka priznala pravica, da se pred odločitvijo posvetuje sama brez navzočnosti kogarkoli³⁸, toda od njih se je zahtevala soglasna odločitev in pričakovalo se je, da bo ta sprejemljiva za sodnika (torej obsodba). Da bi se hitreje in soglasno odločili, so bili porotniki dejansko izolirani pod stražo brez hrane in pijače³⁹. Če pa so izrekli prostorek, kjer je bil pričakovan krivdorek, jih je sodnik lahko kaznoval; takšno stanje je trajalo vse do znamenitega Bushel's Case v l. 1670⁴⁰, ko je bila možnost kaznovanja odpravljena, materialno pravno imuniteto porotnikov pa je priznal šele zakon iz l. 1825.⁴¹

3.2.4. Pozitivni vpliv postopka s poroto se je sicer kazal v drugi smeri in je posredno vplival tudi na položaj obdolženca v kazenskem postopku. Že sama izvedba postopka na glavni obravnavi je terjala ustnost, neposrednost in javnost postopka. Čimbolj se je sicer spreminjal položaj obdolženca na glavni obravnavi oziroma je postajala vloga zagovornika enakovredna vlogi zastopnika obtožbe, postopek pa vse bolj spor (boj) dveh strank, toliko bolj se je spreminjala vloga sodnika na tisto, ki ima v kontinentalni terminologiji označbo formalno procesno vodstvo. Posebno teže v tem razvoju pa imajo prav za porotni sistem značilna pravila dokaznega prava (rules of evidence), tako da se celo trdi, da je pglavitni razlog za diskreditiranje porotnega sistema na evropskem kontinentu prav to, da s prevzemom porote kot organizacijske oblike in institucije niso prevzeli tudi zanjo prirejenega dokaznega prava⁴². Ko se je porota postopoma spre-

minjala iz dokazne porote v razsojajočo (glej spredaj), se je hkrati s tem izgrajevalo dokazno pravo, katerega temeljna izhodišča so postala; dokazno breme tožilca, ki mora dokazati obremenilna dejstva tako, da porota ne bo imela povoda za tehten dvom (beyond a reasonable doubt), da se smejo uporabiti samo dokazi, ki so dovoljni (admissibility of evidence), da je od porote treba odvrniti vse nepomembne in nezanesljive dokaze (načelo relevantnosti dokazov in prepoved dokazov iz druge roke t.i. hear say evidence) in da se podatki o obdolženčevi preteklosti zlasti o prejšnjih obsodbah (t.i. bad character of accused) praviloma upoštevajo lahko šele v drugi fazi postopka, pri odločanju o pravnih posledicah krivdoreka (sentence).⁴³

3.2.5. Ideja o poroti kot pomembni politični instituciji dobi tako racionalno podlago dosti pozneje dajejo ji^{jo} lahko šele ko se uveljavlja teorija o ločitvi oblasti, o suverenosti ljudstva ipd.; vse to je produkt spreminjajočega se razmerja političnih sil, razsvetljenske filozofije in podobnih znanilcev nove dobe v 18. stoletju, s končnim rezultatom v buržuaznih revolucijah od velike francoske revolucije dalje in z osvoboditvijo izpod kolonialne oblasti (Severne Amerike). Res je sicer, da se je porota tudi v Angliji v posameznih primerih uveljavila predvsem v svoji varstveni vlogi pred samovoljo in izrabljanjem sodnega postopka za čisto politične in fiskalne namene⁴⁴, to vlogo pa je sodstvo uveljavilo sporadično kot takšno, ne pa samo porotno sodstvo.⁴⁵ Pridajanje poroti atributov kot, da je porota "paladij naših svoboščin"⁴⁶ je bilo lahko pomemben agitacijski moto v 18. in 19. stol. in povsem upravičen ob kritiki sodstva fevdalne družbe; v angleških kolonijah v Sverni Ameriki pa je imela porota tudi posebno težo kot instrument za varstvo pred samovoljo "uvoženih" angleških sodnikov, ki so bili eden izmed stebrov kolonijalne uprave; izkustveno potrjeno ali pa kot predsodek je tako ostala bojazen pred sodnikom, ki je odvisen od izvršne oblasti, pa je seveda razumljivo, da so pravico do sojenja s poroto zapisali v prvo federalno ustavo in to še dopolnjevali s poznejšimi amandmaji.⁴⁸

3.2.6. Ob tem je treba vendarle opozoriti, da opisana zveza med institucijo porote in takšnim postopkom kot se je s prakso skozi stoletja izoblikoval, ni tako jasna ali neposredna kot se trdi. Tako kot se je režim, v katerega je postavljen obdolženec na glavni obravnavi, postopoma izgrajeval pod vplivom različnih in številnih dejavnikov, so tudi omenjena pravila dokaznega prava rezultat dolgotrajnega razvoja in so se izoblikovala pod enakimi okoliščinami.⁴⁹ Opazovalcu s strani je vendar težko, če ne nemogoče, pretehtati resnično težo posameznih okoliščin. Delni odgovor nam daje angleški pravni pisec Newman ob primerjavi postopka pred "šolanim" sodnikom in pred poroto, ko poudarja kot temeljno dolžnost sodnika v angleškem sistemu, da vodi postopek s poroto tako, da ta ne bi bila zapeljana v zmoto ali pa sicer izgubljena v množici zatrjevanih nasprotujočih se dejstev. In tako naj bi velik del dokaznega prava nastal zaradi sodelovanja porotnikov v postopku, druga pravila postopka pa naj bi varovala koristi strank ali države ali pa so^{se} vsiljevala sama po sebi v urejenem vodenju postopka.⁵⁰

Ob takšni povsem sumarno izdelani verziji o nastanku in razvoju angleške porote do tiste stopnje, ki je že veljala za vzor demokratičnega postopka in za pomembno politično institucijo, vsaj zunanji opazovalcem in posnemalcem, so ostale seveda povsem ob strani tudi senčne strani in problemi, ki so s tem v zvezi. Ob tem pa je že na tem mestu mogoč sklep, da je prav politični postulat o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu najmočnejši argument za to, da se ne postavlja kot poglobljena alternativa: poklicno sodstvo ali sodelovanje občanov, temveč, kako preurediti to sodelovanje, da bo ustrezalo današnjemu času kot oblika izvrševanja sodne funkcije in kot družbenopolitična institucija.

3.3. Za celovito sliko porotnega sodstva tipa angleške porote kot se je izoblikovalo v razvoju skozi stoletja pa je tako mogoče opredeliti, katere so poleg organizacijskih značilnosti notranje, strukturalne značilnosti tega sistema. Navadno štejejo sem naslednje značilnosti:

- Ločitev dela med sodiščem in poroto pomeni, da porota odloča o dejstvih, sodišče pa o pravu.

- Porotniki, katerih število je po tradiciji 12, tvorijo posebno skupino, ki sedi ločeno od sodišča, spremlja obravnavo kot pasiven opazovalec in se praviloma ne vključuje v postopek na obravnavi.
- Sodnik (predsednik sodniškega kolegija) vodi obravnavo sicer v vlogi opazovalca, ki vendar skrbi za nemoten in pravilen potek postopka, odloča o dovoljenosti ali nedovoljenosti kakšnega dokaza in načinu izvajanja dokazov; ta pripada v celoti zastopniku obtožbe in obrambe oziroma obdolžencu, če ta nima pravnega zastopnika (zagovornika) (t.i. pasivna vloga sodnika).
- Postopek se začne na glavni obravnavi z uvodnimi izvajanjem za obtožbo in obrambo (opening statements) in konča s končnimi govori (closing speeches).
- Predno se porota umakne k posvetovanju poda predsedujoči sodnik povzetek celotne obravnave (t.i. summing up), kar pomeni prikaz izvedenih dokazov in pravni pouk; ta je v tem, da sodnik pouči poroto, kakšne so pravne določbe o posameznih vprašanjih, ki se rešujejo oziroma kakšno pravno pravilo je treba uporabiti, ob takšni ali drugačni presoji izvedenih dokazov. V tem delu je tudi obsežen pouk porotnikom o njihovih dolžnostih pri posvetovanju in odločanju (charge of the jury).
- Porota na tajnem zasedanju po posvetovanju sprejme svojo odločitev v obliki izreka (verdict), ki je ali splošen (obtoženec je kriv - ni kriv), ali poseban (special verdict). Izrek porote je veljaven, če je soglasen oziroma, v najnovejšem času (ob določenih pogojih), če je dosežena kvalificirana večina. Če soglasja ni oziroma ni predpisane večine, se porota razpusti in postopek začne teči znova pred drugo poroto. Isto velja tudi, če se med zasedanjem porote iz določenih razlogov (bolezni, smrti ipd.) zmanjša število porotnikov pod določeni minimum (praviloma 10).
- Če je porota sprejela veljaven izrek (veljaven glede na omenjene obličnosti), se vrne v razpravno dvorano in predsednik (foreman) sporoči, kakšen je ta izrek.

- Glede na vrsto izreka porote in če ni razloga za uporabo posebnih pooblastil sodnika glede presoje izreka in ustreznega ukrepa, razglasi sodnik sodbo (judgement). Če je izrek porote, da obtoženec ni kriv, je sodba oprostitev (acquitement, dismissal), in je postopek s tem praviloma končan; če je bil obtoženec v priporu, se odredi njegova izpustitev, če je bil na svobodi pod varščino, pa se ta razveljavi. Če je izrek porote, da je obtoženec kriv, izreče sodnik obsodilno sodbo (conviction), temu pa sledi poseben postopek za izrek kazni (sentence).
- Izrek porote nima obrazložitve in je v primeru prostoreka absolutno neizpodbojen (če ga sodnik sprejme); torej zoper oprostilno sodbo, ki sledi prostoreku, ni pritožbe. To je veljalo precej časa tudi za obsodilno sodbo, ki sledi krivdoreku porote; v novejšem času je dovoljena pritožba obtoženca, vendar ob določenih precej strogih pogojih.⁵¹

3.3.1. Tu podani shematični prikaz značilnosti angleškega porotnega sistema, je potreben predvsem zaradi tega, ker so se vsaj glede nekaterih značilnosti njegovi posnemalci v marsičem oddaljili od svojega vzora,⁵² pa tudi Angleži so se pri posameznih reformah tudi zgledovali po tujih vzgledih. Toda tudi takšen kot je ta prikaz, terja nekatera dopolnilna pojasnila oziroma opozorila na probleme, ki so spremljali razvoj in še danes obstajajo. In ko tudi v angleških pogledih (v doktrini in judikaturi) ni enotnih stališč o posameznih vprašanjih porote, je toliko bolj razumljivo, da je precej negotovosti pa tudi napačnih predstav med opazovalci od zunaj.

Zelo popularno izrazje o poroti kot sodniku o dejstvih (fact tryer) in sodišču (sodniku) kot odločujočemu o pravnih vprašanjih ali, da spadajo dejstva v pristojnost porote, pravo pa v pristojnost sodišča (the facts are for the jury and the law for the judge) nima pri posameznih uporabnikih istega pomena. Eni to razumejo tako, da porota rešuje dejanska, sodišče pa pravna vprašanja; drugi mislijo s tem, da pomeni prvo, rešiti vprašanje, ali je obtoženec v kazenskem postopku storilec kaznivega dejanja in krivec, drugo pa pomeni na pozitiven odgovor na ta vprašanja navezati pravne posledice t.j. izreči kazen oziroma drugo predpisano kazensko sankcijo. Zelo pogosta

so tudi stališča, ki trdijo, da zatrjevane delitve dela med poroto ni, ker ni jasnega kriterija za razmejitev med dejanskimi in pravnimi vprašanji, oziroma, da obstajajo tudi t.i. mešana vprašanja, ki vsebujejo elemente dejanskega in pravnega značaja.⁵³ Med temi in tudi še drugimi razlagami še najbolj ustreza tista, ki izhaja v načelu iz takšne delitve dela med poroto in sodiščem, ki smo jo sprejeli v delovno opredelitev porotnega sistema (glej spredaj k 2.2.a). To seveda izključuje izenačevanje s kontinentalnemu pravu lastnim razločevanjem med dejanskimi in pravnimi vprašanji; to ima v vseh ureditvah, ki so prevzele prisedniški sistem tudi drug pomen in težišče problema je na drugem terenu.⁵⁴

Označba, da je porota sodnik o dejstvih, zato odkriva le en del njene vloge in ustreza toliko, da pač porota na podlagi na obravnavi zaznanih konkretnih dejstev in če jih upošteva pri svojem izreku, implicite potrdi obstoj teh dejstev. Stvar je seveda drugačna, če porota sprejme izrek, ki je v nasprotju z zaznanimi dejstvi, kar pa je posebno vprašanje, o katerem bo treba še razpravljati. Sam izrek porote pa nujno tudi vsebuje rešitev pravnih vprašanj kot so vprašanje krivde (kot subjektivnega elementa), pravne kvalifikacije in drugih elementov obstojnosti kaznivega dejanja in kazenske odgovornosti. Edino v primeru t.i. posebnega izreka (special verdict), se porota pravzaprav sama omeji na povsem dejansko vprašanje, na ugotovitev pravno relevantnih dejstev (t.j. vseh elementov dejanskega stanu za določeno kaznivo dejanje), sodišču pa prepusti pravno stran.⁵⁵

To je vendar najbolj preprost prikaz ureditve in vloge porote kot sodnika o dejstvih, ki komaj zadostuje zato, da vsaj za Common law sistem (v angleški in ameriški različici) opozarja na resnični pomen preproste označbe o poroti kot izključnem sodniku o dejstvih in samo o dejstvih. V doktrini in praksi pa je to vprašanje vedno znova na dnevnem redu ter bi poglobljeno razpravljanje o tem vprašanju terjalo posebno raziskavo in obravnavo.⁵⁶ Za druge ureditve, ki so se sicer zgledovale po angleškem vzoru (zlasti za francosko), se je

to vprašanje v glavnem osredotočilo na vprašanje, ali in kako naj porota vpliva na pravne posledice svojega izreka t.j. (pri krivdoreku) na izrek kazni, čeprav tudi za angleško poroto to vprašanje ni brez pomena.

3.3.2. Za nekoliko popolnejšo predstavo o poroti kot sodniku o dejstvih pa je treba pregledati tudi, koliko je pri tej svoji nalogi samostojna; ali je omenjena delitev funkcij med njo in sodiščem tudi glede tega čista in jasno določena, ali pa v nekem smislu sodnik tudi igra določeno vlogo pri odločanju o dejstvih. Kot je bilo omenjeno je bila porota še pozno v novi vek pod pritiskom v tem smislu, da mora priti do odločitve, do omenjenega Bushel's primera pa tudi do krivdoreka; pozneje bolj izkristalizirano stališče, da je porota pri presoji dokazov avtonomna, vendar ne pomeni, da sodnik ni imel nikakršne možnosti odločati o dejstvih ali vpliva na odločitev porote. Če sledimo Devlinu⁵⁷ obstajata dve kategoriji t.i. pravnih vprašanj, o katerih odloča sodnik. V prvo štejejo tista, na katera ne more korektno odgovoriti, kdor ni izvežban v pravu; v drugo pa štejejo dejanska vprašanja, za katera pa so pravniki odločili, da je bolj primerno, če o njih odločajo sodniki ne pa porota. Tako odkrito izražen poseg v pravice porote pa očitno ni bil popularen, pa je bil zato prikrit s spreminjanjem dejanskih vprašanj v pravna.⁵⁸ Drug, posreden način vmešavanja sodnika v pristojnost porote, pa je povezan s pomembno funkcijo sodnika, da po končani obravnavani poroti razloži dejansko in pravno stran zadeve in jo napoti na posvetovanje (charge to the jury). Za angleške sodnike se sicer trdi, da te svoje pravice niso zlorabljali in zato ta nikdar ni bila in ni sporna. Za sodnika, ki pred obravnavo sploh ni in ne sme biti seznanjen z zadevo, pomeni korektno izvrševanje te dolžnosti zelo pazljivo spremljanje poteka obravnave, pa tudi sposobnosti, ki se ne pridobi samo z rutino; da je to funkcioniralo in še deluje v današnjih dosti bolj zapletenih razmerah, pa so pomembni visoki strokovni in osebnostni standardi za sodniški poklic, kar je tudi ena od tradicionalnih značilnosti angleškega sodstva določene stopnje in vrste.⁵⁹ Tako bi lahko

trdili, da se vpliv sodnikov na poroto v tej zvezi izraža bolj s kvalitetnim izvrševanjem njihove funkcije kot pa z avtoriteto oblasti, katere izvrševalci so sodniki. Ob tem je treba tudi upoštevati, da predstavljajo^{ob} sicer precej ozkih možnosti kontrole po višjem sodišču, ravno sodnikove napake pri napotkih poroti pomemben del. Končno pa ne nazadnje, za moderno poroto velja, da ni vezana na sodnikove napotke tudi na tiste ne, ki se tičejo pravne strani njene odločitve. To pa je tudi sicer ena od značilnosti Common law sistema, ki velja tudi za sodnike, ko sodijo sami; ti v konkretni zadevi sami odločijo, kaj je pravno pravilna rešitev oziroma pravo je tisto, kar oni štejejo za pravo (law). V tej zvezi govorijo celo o pravici porote (pa tudi sodnika), da odloči drugače kot bi morala, če bi se držala splošnega pravnega pravila oziroma zakonske določbe (t.i. nullification).⁶⁰

Porota pa je pokazala svojo avtonomnost tudi še v drugi smeri zlasti tako, da je njena odločitev direktno vplivala na izrek kazni. Tako so že iz dosti zgodnje dobe porotnega sodstva znani naslednji primeri; porota je, da bi preprečila izrek smrtne kazni za kaznivo dejanje tatvine, kljub temu, da je dosegla ugotovljena vrednost ukradenih stvari tisto višino, ki je bila predpisana za absolutno določeno smrtno kazen, določila kot vrednost znesek pod to mejo,⁶¹ ali, da je pri kaznivem dejanju umora v nasprotju z ugotovljenimi dejstvi izrekla krivdorek za privilegirano obliko povzročitve smrti (t.i. manslaughter), ali, da je spoznala storilca za neprištevnega (insane), ne da bi zato imela podlago v dokaznem postopku ipd. Kot je znano, so imeli takšni "spodrsaljaji" porote na kontinentu drugačen učinek; šteli so za enega izmed vzrokov, da se je porota diskreditirala, in so bili pomemben povod za reforme. Dejstvo, da je porota pač na takšen način reagirala na ekstremno strogost materialnega prava, so tako šteli predvsem za njeno slabost, ne pa za opozorilo, da je treba najprej spremeniti politiko predpisovanja kazni. Pri tem pa seveda ostane odprto vprašanje, ali je takšno, po terminologiji M. Weber-a, "kadijsko"⁶² sodstvo združljivo z zahtevo po zakonitosti dela sodišč oziroma njihovi vezanosti na zakon; to vprašanje se postavlja vsaj tam, kjer je načelo ustavnosti in zakonitosti po tradiciji eden

izmed postulatov političnega sistema nasploh posebej pa v okvirih kazenskega prava in pravosodja.

3.3.3. Postopek, ki se je enkrat začel pred poroto, se je praviloma moral končati z izrekom porote, za katerega se je do najnovejšega časa zahtevala soglasnost.⁶³ Zahteva po soglasnem izreku sicer ni bila toliko pomembna vse dotlej, dokler se ni ustalilo stališče o fiksni številčni sestavi porote dvanajstih porotnikov, potem ko sta se definitivno ločili obtožna in sodeča porota; dotlej je bilo pomembno, da je bilo doseženo soglasje dvanajstih porotnikov za izrek in to je tudi obveljalo za veljavnost odločitve obtožne porote; zato je bilo tudi število le-te določeno na 23 članov.

Zahteva po soglasnosti izreka porote je sicer izgubila nekaj na svoji teži, potem ko je bila sprejeta rešitev, da se porota, ki ne more priti do soglasne odločitve razpusti in postopek znova začne pred drugo poroto. Ne glede na praktične posledice takšne rešitve (največkrat neugodne s stališča posameznika zlasti obdolženca, pa tudi z vidika učinkovitosti kazenskega postopka, se je to vprašanje vedno znova pojavljalo vse dotlej, ko je prevladalo stališče zagovornikov večinske odločitve. Z zakonom (Criminal Justice Act 1967) je bil ta gordijski vozec presekan in od 2.10.1967 velja, da je izrek porote veljaven, če je sprejet z večino 10 glasov od 12, s pogojem, da porota po posvetovanju, ki je trajalo več kot dve uri (natančno 2 uri in deset minut), ne more doseči soglasja; če je porotnikov manj kot 12, sme razlika znašati en glas, pri poroti 9 članov pa je potrebno soglasje.⁶⁴ Kot poglobitveni razlog za odpoved načelu soglasnosti se navaja, da pač ne gre, da bi neznatna manjšina preprečila, da se zadeva reši, to velja zlasti še, če je ta manjšina pod vplivom predsodkov ali simpatij ali celo podkupljena ali pa iz kakšnega drugega razloga glasuje proti večinskemu stališču (zaradi strahu pred maščevanjem, pod vtisom groženj ali kakšnim drugim pritiskom od zunaj).⁶⁵ B. Wooton, ki je sicer skeptična ali zadržana v oceni te spremembe poudarja, da je to "praktična posledica vedno bolj naraščajoče kritike porotnega sistema v celoti"⁶⁶; tu pa ostane odprtih še nekaj

vprašanj kot npr.; kako spraviti načelo večinske odločitve v sklad z zahtevo, da je za krivdorek potrebno, da so ugotovljena dejstva iznad razumnega dvoma; čeprav se sicer sodi, da pomeni ravnanje dveh porotnikov, ki tudi po dveh urah vztrajata pri svojem stališču, nerazumno ravnanje, to vendar ni nujno, da je res. Za avtorico je tudi značilna določba, ki zahteva, da mora biti pri krivdoreku, ki je bil sprejet z večino, to objavljeno, te zahteve pa ni glede prostoreka. Končno, in tu ji je treba vsekakor pritrditi, koliko nova ureditev bolj ustreza, ni mogoče presoditi brez odgovora na vprašanje, kako pride do odločitve porote in kolikokrat so te odločitve pravilne ali napačne.⁶⁷

3.3.4. Posebno pozornost zasluži problem, ki zadeva sestavo porote v konkretnem primeru in vlogo strank pri tem. Za angleško poroto velja kot sistemska značilnost, da se porotniki, ki naj sodijo v konkretnem primeru, določijo z žrebom. Sicer velja pravilo, da morajo biti porotniki nepristranski in o zadevi poprej neinformirani, poleg tega da izpolnjujejo pogoje za to dolžnost, ki pa jih v tej zvezi odmislimo; za žreb pridejo namreč v poštev vabljeni porotniki, ki so vpisani v seznam porotnikov, pa se vprašanje t.i. kvalifikacije rešuje že ob vpisu v seznam.⁶⁸ Pri sestavi porote za konkretno zadevo pa je zato pomembna vloga strank oziroma njihovih zastopnikov, ki je izražena v pravici do izključitve konkretnega povabljenega porotnika ali pravica ugovora (challenge) zoper posameznega porotnika. Ta pravica je bila dosti zgodaj priznana tudi obdolžencu vendar šele po tem, ko se je ločila obtožna porota od razsojajoče in se je takrat omejevala predvsem na to nezdržljivost funkcije v obeh porotah. Pravica zahtevati izločitev pa je dvojne vrste; ena je t.i. peremptorna, kar pomeni, da lahko stranka ugovarja določenemu številu porotnikov brez navedbe razloga; druga pa je izločitev zaradi določenega razloga (challenge for cause), ki številčno ni omejena, izvede se po posebnem postopku zasliševanja prič pa tudi izpraševanja porotnika po zastopniku stranke, ki zahteva izločitev; o izločitvi pa odloči sodnik na podlagi rezultata tega zasliševanja.

Pravica zahtevati izločitev sodnika (sodnikov) oziroma porotnikov se nekako razume sama posebi kot nujen atribut sodišča, ki naj bo nepristransko. Kot takšna ima že dolgo tradicijo,⁶⁹ po logiki stvari same pa se zdi, da je to ena od procesnih garancij obdolženca. Historiat institucije v angleškem pravu pa za čuda pokaže, da je precej dolgo zastopnik obtožbe favoriziran pred obtožencem; glede na že spredaj opisan razvoj glede položaja obdolženca v kazenskem postopku pa to ni nič nenavadnega. Tudi tu pa se je postopoma stvar obrnila in po današnjem stanju je to vendarle procesna garancija, čeprav so različna mnenja o njenem praktičnem pomenu,⁷⁰ razen za ameriško ureditev. Senčna stran institucije, zlasti v obdobju, ko pravica do izločitve ni bila tako striktno omejena kot je po veljavnem pravu⁷¹, je zlasti v tem, da obstaja na obeh straneh (obtožbe in obrambe) možnost uporabiti jo za povsem drug namen kot izhaja iz institucije same, t.j., zagotoviti nepristransko sojenje. Zastopniku obtožbe je to lahko sredstvo, da dobi poroto, ki bo naklonjena obtožbi (t.i. jury packing); isto velja tudi za obrambo, ki pa lahko to tudi izkoristi kot sredstvo za zavlačevanje postopka, kar odkriva zlasti ameriška praksa. Tako ostaja izločitev ne glede na njeno vlogo v resničnosti, še naprej pomemben del določenega sistema in tudi angleškega. Tudi tu se ne postavlja vprašanje, ali naj še naprej obstaja, temveč kako jo na novo urediti, da bo ustrezala. Zanimivo je vsekakor stališče v doktrini, da bi bilo treba predvsem omejiti pravico obtožbe zahtevati izločitev porotnikov, ko je praktično neomejena s starim in novimi argumenti; takšna pravica je krivična (unfair) do obtoženca, posega pa tudi v pravico državljana, da opravlja nalogo porotnika.⁷²

3.3.5. Doslej je bilo govora o takšni ali drugačni povezanosti porote s kazenskim postopkom in posebej z dokaznim pravom. Institucija porote pa je povezana tudi z organizacijo sodišč in z nekaterimi načeli za delo sodišč. Današnja organizacija angleškega kazenskega sodstva je rezultat stoletnega razvoja in številnih dejavnikov. Nekatere od teh bolj politično systemske narave, smo že omenili, tu pa je treba govoriti še o tistih, ki so bolj neposredno povezani s porotnim

sodstvom in njegovim funkcioniranjem. Ob omejitvi na kazensko sodstvo v najožjem smislu lahko ugotovimo, da je bilo nekako od 16. - 17. stoletja dalje to sodstvo organizirano po dveh tirih z dosti jasno razmejitvijo pristojnosti med njima. Po eni strani so bile to kraljeva ali državna sodišča (State courts), ki sodijo o pomembnejših ali težjih kazenskih zadevah in jih včasih tudi imenujejo višja sodišča; drugo kazensko sodstvo pa je bilo v rokah znamenitih pa tudi zloglasnih mirovni sodnikov (justices of peace), ki sodijo o kaznivih dejanjih lažje vrste (to v t.i. sumarnem postopku) in so pa ena od kontroverznih posebnosti angleškega sistema.⁷³ Obema skupna značilnost je bila in je deloma ostala še danes, da vključujeta laični element; prva (višja) sodišča sodijo s poroto druga pa sestavljajo (najmanj dva) mirovni sodniki, ki so praviloma laiki. Za prva sodišča je prav zaradi tega, ker so mišljena kot porotna sodišča, značilno, da so bila najprej bolj ad hoc organizirana sodišča in ker so bila vezana na poroto tudi sodišča s periodičnim ali sploh nestalnim (kontinuiranim) delovanjem, čeprav so bila institucionalizirana v dveh oblikah, kot t.i. sodišča kvartalnih zasedanj (courts of quarter sessions) ali kot porotna sodišča (assizes)⁷⁴. Sodišča kvartalnih zasedanj so bila sicer tudi nekakšna dihotomna vmesna organizacija, deloma kot lokalna sodišča (zlasti kot pritožbena instanca zoper odločbe mirovni sodnikov) deloma pa državna sodišča, kadar so sodila na prvi stopnji s poroto. Šele z nedavno reformo sodstva je bila ta skozi stoletja obstoječa organizacija odpravljena; namesto njih obstajajo po l.l. 1972, t.i. kronška sodišča (Crown courts).⁷⁵ Za to reformo ugotavljajo, da se z njo organizacija sodišč v Angliji in Walles-u bolj približuje sodni organizaciji v Zahodni Evropi; nova sodišča so sodišča srednje stopnje (ustrezala bi francoskim Tribinaux de grande instance, nemškimi deželni sodiščem ali našim okrožnim sodiščem za Slovenijo do l.l. 1979). Kar zadeva poroto, zakon sicer ni direktno spremenil njene vloge pač pa posredno; nova sodišča sodijo s poroto skoraj v celoti samo v kazenskih zadevah in še to samo v zadevah hudih kaznivih dejanj (most serious felonies) v drugih zadevah (minor crimes) pa sodi sodnik posameznik.

Čeprav ne zadeva neposredno našo temo, je treba vendar za dopolnitev te shematične slike opozoriti na drugo vrsto, lahko bi rekli državnih sodišč, ki so nastala v mestih (najprej v Londonu) kot nadomestilo za laične mirovne sodnike s poklicnimi sodniki, največkrat pravniki kot sodniki posamezniki za t.i. sumarni postopek. Zakon iz l. 1971 je to institucijo še utrdil in nasploh uveljavil zahtevo po strokovnosti sodnikov (vseh stopenj), čeprav ni posegel v organizacijo mirovnih sodnikov izven opisane organizacije. Za eno njegovih značilnosti zato tudi štejejo profesionalizacijo sodstva zaradi nezaupanja v laično sodstvo.⁷⁶ Končno pomeni zakon tudi zaključek obdobja, ki smo ga označili kot obdobje ad hoc organizacije sodstva, s tem, da je uveljavil teritorialno mrežo sodišč z razdelitvijo Anglije in Walesa na šest sodnih okrožij (circuits) in 23 sodnih središč (Court centers). Zadnji piscu znan zakonodajni poseg v to sfero je še zakon iz leta 1977 (Criminal Law Act 1977). Po tem zakonu se kazniva dejanja delijo v tri kategorije in sicer: a) dejanja s pristojnosti t.i. magistratnega sodišča, b) tista o katerih sodi magistratno/sodišče s privolitvijo obdolženca ali pa alternativno kronsko sodišče in c) dejanja iz izključne pristojnosti kronskega sodišča. Kronska sodišča kot sodišča 1. stopnje sodijo načeloma s poroto in ostane tudi naprej določena povezava med vrsto in težo dejanja in načinom sojenja.⁷⁷

Razvoj angleškega sodstva v organizacijskem pogledu sicer kaže, da obstaja zveza med institucijo porote in organizacijo sodišč. Ta zveza pa se je vse bolj rahljala in, če sledimo omenjenemu stališču o zadnjih reformah (približevanje modelu Zahodne Evrope), jo skoraj lahko zanemarimo. Organizacija sodišč ni več funkcija porotnega sistema, ampak vplivajo nanjo drugi dejavniki. Te reforme morda izražajo težnjo po trdnejši organizaciji sodstva, ko se težnja po profesionalizaciji označuje, da je nedvomna.⁷⁸ Ali je v tem izražena tudi težnja po birokratizaciji sodstva, čeprav razumljeno v nevtralnem Weberjanskem smislu, je vprašanje zase. V svoji interesantni študiji, v kateri izhaja iz dveh modelov, t.i. hierarhičnega in

koordiniranega modela v odnosu na strukturo oblasti, označuje Damaška⁷⁹ angleški tip postopka do zadnjih reform v sodstvu kot izraz te strukture za zmerno hierarhičen model (mildly hierarchical); ker zadnje reforme približujejo angleško organizacijo evropski kot tipično hierarhičnemu modelu, bi torej to lahko pomenilo proces v isti smeri tudi v Angliji. Porota, ki je vsaj v zadnjih dvesto letih predstavljena tudi kot oblika in stopnja demokratizacije sodstva, stopa iz tega zornega kotagledano v ozadje.⁸⁰

3.3.6. Druga načela, zlasti tista, ki jih imenujemo načela za delo sodišč (kot so zbornost, neodvisnost) pa tudi tista, ki štejejo bolj kot načela postopka (ustnost, neposrednost, javnost) so razvojno gledano sicer povezana s poroto; niso pa tudi že skoro dvesto let več omejena nanjo, temveč veljajo v sleherni ureditvi tako organizacije sodišč kot postopka.⁸¹ Načelo volilnosti je bilo za poroto pomembno samo v začetni fazi pozneje pa nikdar več; za sodnike ni nikdar veljalo in ne velja za angleško sodstvo.^{81a}

Porota je imela in ima še danes velik in neposreden vpliv za načelo instančnega sojenja v pozitivnem pa tudi v negativnem smislu. V pozitivnem smislu zaradi absolutne neizpodbojnosti oprostilne sodbe, ki sledi prostoreku, v negativnem smislu pa ker so možnosti za izpodbijanje sodbe in nadzorstva pri višjem sodišču v korist obtožencu dosti ožje kot so sodobni standardi glede tega vprašanja.⁸²

3.4. Današnji pomen angleške porote, načelna stališča de lege lata in de lege ferenda.

3.4.1. Praktičen in teoretičen vidik pri tehtanju porote kot institucije in njenega funkcioniranja seveda ne sme prezreti, da je porota del sodstva z njegovo ambivalentno naravo in tudi ne, da sodstvo ni izoliran otok v morju družbenega dogajanja; v skrajni posledici je tudi njegov produkt in sooblikovalec hkrati. Če združbenim dogajanjem mislimo družbeno in ekonomsko strukturo družbe in merimo vpliv le-tega na kazensko sodstvo in kazenski postopek pred njim, ta zveza ni tako

neposredna kot je zveza med obema in politično oblastjo. In večjetno se dajo razlike med posameznimi ureditvami lažje razložiti s to zvezo oziroma je ta "bolj pomemben izvor razlik med njimi kot pa družbena in ekonomska struktura družbe"⁸³. Toda ta zveza sama je tudi determinirana z družbenim dogajanjem, politična oblast izhaja iz njega, je pogojena z družbeno in ekonomsko strukturo. Kadarkoli se je v zgodovini politična oblast oktroirala oziroma vsilila sodstvu, je to lahko trajalo le prehodna doba.

Bolj zanimivo je morda vprašanje, kako pojasniti dejstvo, da ob revolucionarnih preobratih nova politična sila prevzema institucije zakoreninjene v ureditvah, ki so novi povsem nasprotne. To se dosti jasno vidi ravno ob revolucionarnih preokretih v 20. stoletju z oktobrsko revolucijo kot predhodnikom, in ravno na področju sodstva. Kako pojasniti, da je nova sovjetska oblast sprejela prisedniški sistem po nemškem vzorcu in da so temu sledile tudi druge socialistične države? Na to vprašanje bo treba še iskati odgovor. Tu ostane vprašanje, kako da je angleška porota, ki ja nastala v dokaj primitivni fevdalni družbi, se razvijala in utrdila v družbi, ki jo označujejo za oligarhično,⁸⁴ obstala v družbi, ki velja za buržoazno-demokratsko? In končno, kako da obstaja v današnji urbanizirani družbi, ki jo včasih označujejo kot družbo množic (Mass society) glede na aglomeracijo prebivalstva v velikih mestih in njene posledice?⁸⁵

3.4.2. Eden izmed kazalcev za oceno neke institucije je seveda, kakšen je njen pomen v resničnosti. Odgovor na to vprašanje pa ni tako enostaven kot se zdi, če upoštevamo vrednostno komponento takšne ocene. Brez te se da seveda sklepati o neki instituciji po tem, koliko živi, torej koliko se uporablja v vsakdanji sodni praksi. Iz izvajanj spredaj se vidi, da je postala porota, ki je bila v določenem dosti dolgem obdobju poglavitna oblika izvrševanja sodne funkcije, le ena od možnih oblik vsaj v zadnjih 160 letih se je via facti pa tudi z neposrednimi in posrednimi pravotvornimi (normodajnimi) posegi⁸⁶ spremenila v institucijo, ki ni sicer samo okrasek sistema, je pa kot dejavna oblika omejena na neznatno manjšino kazenskih zadev (med 5% in 10%).⁸⁷ Pri tem je treba upoštevati, da je

razmeroma nizko število (ali delež) zadev sojenih s poroto deloma posledica strukture kriminalitete, v kateri prevladujejo milejša kazniva dejanja; deloma pa je tudi razlog pravica obdolženca, da se odpove sojenju po poroti (right to waive trial by jury). Tu pa je že vsebovan tudi vrednostni moment zaupanje v poroto, katerega težo pa bi seveda lahko in še to samo približno, ocenili z raziskavo motivov, zaradi katerih se tudi obtoženci, ki pledirajo, da niso krivi (plea of not guilty), odrečejo poroti.⁸⁸

Vrednostne ocene neprizadetih (javnega mnenja) pa tudi tistih, ki so v nekem smislu posredno prizadeti kot so sodniki (poklicni sodniki in porotniki), pravni zastopniki (za obtožbo ali obrambo) in teoretiki pa so manj objektivirane in dajejo samo bolj ali manj hipotetično sliko institucije. Ocene so zato tudi zelo različne, od onih, gorečih privržencev, preko skeptikov do tistih, ki so mnenja, da je treba poroto odpraviti; pri tem je treba ugotoviti, da so ti zadnji gotovo v manjšini, čeprav o razlogih tega stanja lahko samo ugibamo. Kot zanimivost, ki je tudi načelnega pomena, naj omenim argument, ki je sicer dosti razširjen na drugih področjih vrednostnega ocenjevanja. Ne gre za oceno argumentov za ali proti poroti, temveč za vprašanje meril za oceno stališč, ki si nasprotujejo. Ob primerjavi stališč dveh znamenitih angleških pravnikov, ki sta v tem sestavku večkrat navedena (D. Devlina in G. Williams-a) je tretji (njen ocenjevalec) dal večjo težo stališču prvega, ki je za poroto, kot drugega, ki je eden izmed skeptikov; za merilo pa je vzel okoliščino, da je prvi pač priznan angleški sodnik in kot tak avtoriteta, drugi pa je tudi avtoriteta, vendar je teoretik brez sodne prakse.⁸⁹ Takšen kriterij pa že po elementarni logiki ni uporaben saj gre za argumentum ad personam, ki šteje med napake logičnih sodb. Tudi brez tega pa je zelo dvomljiv in podoben tistemu na področju npr. umetnostne kritike, češ da kritik ni kompetenten, ker se nikdar ni udeleževal v umetnostni panogi, o kateri piše kritike, kot da bi bil lahko npr. gledališki kritik samo tisti, ki je sam igralec ali režiser in to na priznani visoki ravni in nihče drug.

Če po tej digresiji ob nakazanem problemu lahko opredelim načelno stran, moram najprej ugotoviti naslednje: Pri presoji neke pravne institucije je treba seveda upoštevati oba vidika praktičnega in teoretičnega; pri tem pa prvi ni nedostopen tudi tistemu, ki nima praktičnih spoznanj in izkušenj, ker so te posredno zaznavne. Ta spoznanja in izkušnje pa imajo svojo specifično težo, ki je v tem, da so vedno preblizu opazovanemu dogajanju in so zato tudi nujno nezanesljive za posplošitve; rezultat sodelovanja med sodnikom in poroto je rezultat interakcije, v kateri imajo osebne lastnosti (objektivne in subjektivne) obeh strani pomembno vlogo. Poučen primer za to nam daje primerjava stališč Devlina o poroti s stališči drugega eminentnega praktika (tudi za omenjenega) J. Franka. Slednjega, ki je bil tudi praktik štejejo za izrazitega nasprotnika porote (res sicer predvsem v civilnih zadevah), je pa gotovo skeptik, ki sam pravi, da njegovo (v bistvu odlonilno stališče) do porote ni osamljeno; pri tem navaja druge znamenite pravnike, teoretike in praktike, ki so ravno tako ali še bolj skeptični do porote na sploh, oziroma jo sploh odklanjajo.⁹⁰

Takšne ali drugačne vrednostne ocene angleškega porotnega sistema v domačih krogih so nastajale in nastajajo po ustaljeni metodi ugotavljanja pozitivnih in negativnih strani. To so več ali manj znane stvari in jih tu ne kaže obnavljati. Razlike med temi ocenami so pač odvisne od tega, kakšno specifično težo da posamezni ocenjevalec posameznim sestavinam porotnega sistema, ali jih razvršča med spremenljive ali nespremenljive komponente ipd. Tu je zlasti pomembno ali se pripisuje težišče večji ali manjši učinkovitosti ali neučinkovitosti, ali so ocene kratkoročne (practicistično pragmatične) ali dolgoročne. Tehtnejše pa tudi bolj zapletene so slednje, saj predpostavljajo anticipacijo nadaljnega razvoja. Praktičen pomen takšnih ali drugačnih ocen pa je najvidnejši v tem, koliko vplivajo na zunanje (zakonodajne) posege na to področje. Angleški pravni sistem, je dosti bolj fleksibilen kot je npr. kontinentalni ali kot ga Angleži imenuje sistem civilnega prava (Civil

law) za razliko od njihovega (Common law) sistema; zanj je značilno, da je bolj sposoben prilagajanju novim razmeram tudi brez zakonodajnih posegov. Ti so sicer v novejši dobi bolj pogosti, toda kolikor zadevajo poroto so bili dosti skromni (glej spredaj).

3.4.3. Med vprašanji o poroti kaže opozoriti še na eno vprašanje. To se tiče temeljne značilnosti porotnega sistema, delitve vlog med poroto in sodnikom; gre za vprašanje, ki zadeva sodnikovo vlogo, da vodi obravnavo in določi kazen, potem ko je porota izpolnila svojo nalogo z izrekom, da je obtoženčeva odgovornost dokazana. Kljub temu, da porota de facto ne more biti nezainteresirana glede kazni, ki sledi njenemu krivdoreku, in se njen vpliv na ta izrek kaže od primera do primera, ostaja načelno stališče, da je kazen izključna domena sodnika.⁹¹ B. Wooton tu posebej ugotavlja, da o krivdi odloča zbor 12 porotnikov, o kazni pa en sam sodnik, kadar gre za hujša kazniva dejanja; v primeru pa, če je nekdo obsojen za majhne tatvine v trgovini z živili, pa odločata o kazni vsaj dva sodnika,^{91a} avtorica upravičeno opozarja na protislovnost takšne ureditve, pri tem pa še posebej poudarja kot angleško posebnost, da poklicni sodniki sploh kazenski pa še posebej niso strokovno usposobljeni za svoje delo in še posebej ne za odločanje o kazni; sodniki, ki naj bi bili nepristranski, se rekrutirajo izmed pravnikov, ki so dolga leta prej sodelovali v kazenskem postopku kot zastopniki ene izmed strank (obtožbe ali obrambe) in so tako nastopali v vlogi, ki je nujno usmerjala^v pristransko gledanje na zadevo.⁹²

Če angleška zakonodaja doslej v to ni posegla⁹³, je to morda lahko izraz prepričanja, da je stvar povsem v redu, kar pa ni prepričljiv argument. Takšno stanje, ki se najbrže vzdržuje bolj po inerciji kot zaradi načelnega soglasja, je bilo razumljivo v tistem sicer dolgem obdobju razvoja, ko je sodnik samo izrekel kazen, ki je bila absolutno določena. Z omejevanjem te metode v predpisovanju kazni in posebej ob sodobnih institutih pogojne obsodbe, probation institucije ipd. pa je vendarle upravičena skepsa ob takšnih pooblastilih in odgovornosti sodnika posameznika. Z drugo posebnostjo angleškega

porotnega sistema, t.j. delitvijo končne faze na odločanje o krivdi in o kazni (s posebnim postopkom za ugotavljanje za odmero kazni pomembnih okoliščin *sentencing procedure*), je sicer problem, deloma omiljen, skepsa pa ostaja upravičena. Ob tem je še posebno pomembna že omenjena posebnost angleškega (oziroma *Common law*) sistema glede omejene možnosti izpodbijati sodbe prve stopnje s pritožbo. Stališče, da je sodba prve stopnje končna in tudi takoj izvršljiva⁹⁴ se sicer da razlagati načelno z neizpodbojnostjo sodbe, ki temelji na izreku porote, ni pa vzročno in izključno determinirano s poroto. Kot splošna značilnost sistema⁹⁵ obvladuje prakso, v kateri predstavljajo zadeve pred poroto le neznaten del (glej spredaj). Zato so tudi uveljavili še druge možnosti, da se spremeni obsodilna sodba; med temi možnostmi so pooblastila organom izvršne oblasti (npr. ministristva za notranje zadeve t.i. *Home Office*)⁹⁶ za opazovalca s strani (zlasti z evropskega kontinenta) vsaj nenavadna, če ne kar frapantna.

3.4.4. Oris razvoja in današnjega stanja angleške porote s tem še daleč ni izčrpan, čeprav je tudi za namene tega sestavka presegel prvotno načrtani okvir. Ob tem so ostala še zunaj obravnave marsikatera vprašanja in bo treba o nekaterih še spregovoriti v nadaljevanju, ki zadeva ameriški sistem.

Ob zaključku tega dela se vendar ponujajo nekatere splošitve z gledišča komparativne metode v njeni vsaj dvojni vlogi: v informativni in splošno kulturni vlogi ter kot koristnega napotila glede na tuje pozitivne in negativne izkušnje za razvijanje lastnega sistema.

Angleška porota je pravna in državno politična institucija, ki je izrazito in tipično angleška; kot rezultat večstoletnega razvoja je, ne glede na sedanji manjši pomen za prakso kazenskega sodstva, trdno zasidrana v tistem delu Velike Britanije, ki šteje (za sedaj) za državnopravno enoto (Anglija in Wales).⁹⁷

Kot državno politična ustanova se izraža v poroti določena stopnja demokratizacije na področju izvrševanja sodne funkcije kot državne oblastvene funkcije.

Stopnja demokratizacije se ne izraža toliko v neposrednem sodelovanju državljanov v izvrševanju te funkcije, ker je bilo to sodelovanje postavljeno v času, ko o demokraciji kot izrazu odnosa političnih sil v družbi ni mogoče govoriti; danes je to sodelovanje bolj pendant siceršnje demokratizacije v družbi pa tudi v sodstvu. Demokratizacija kot nova kvaliteta pa se bolj kaže v načelnih izhodiščih za izvrševanje funkcije porotnikov, z načelno odpravo t.i. cenzusa različnih vrst (ekonomskega, socialnega, verskega ali sicer svetovnonazorskega, po spolu, rasi, narodnosti ipd.)^{97a}

Kot pravna ustanova je porota del celotnega Common law sistema, je nastala in se razvijala zdaj bolj zdaj manj neposredno kot so nastali in se razvijali in sistem v celoti posebej pa njegova pomembna dela: kazensko pravo (materialno in procesno) in pravo o dokazovanju; in ker ni posebnega razloga, da se tudi tu ne bi uveljavilo medsebojno delovanje vzroka in posledice, je tudi sama vplivala na sistem in njegove posamezne dele.

Kot vsaka družbena institucija, torej človekova tvorba, seveda ni popolna, je kontroverzna kot institucija in v svojem delovanju. Njene spredaj opisane značilnosti so kot absolutne lahko zamislijo samo v idealni zasnovi; v resničnosti se je porotno sodstvo zdaj bolj zdaj manj oddaljevalo od zamisli zaradi objektivnih zakonitosti družbenega dogajanja, v katero je postavljeno; te zakonitosti v celoti sploh niso spoznane, kolikor pa so, jih vseh ni mogoče obvladati, kar dokazujejo najrazličnejši reformni posegi vanj, ki niso prinesli željenih sadov. Tajnost nastanka in sprejemanja odločitev porote je tista njega značilnost, zaradi katere se porota izmika objektivni presoji; vsi doslej izvedeni poskusi raziskati delovanje porote v procesu odločitve (experimental juries shadow juries, mock trial)⁹⁸, kakor so sicer zanimivi in tudi koristni, morajo ostati v svojih izsledkih na ravni hipotez. Bolj kot za zunanje opazovalce in tvorce sistema bi bili ti izsledki zanimivi in koristni za tiste, ki so dejanski nosilci sistema, t.j., za same porotnike in sodnike; za prve, ker bi jih opozarjali na vse pasti subjektivizma in voluntarizma pa tudi iracionalnosti pri njihovih odločitvah; za druge (sodnike) pa, ker bi tu lahko dobili sugestije za izvrševanje njihove vloge

pri vodenju obravnave in drugih dolžnosti.

Ena izmed značilnosti porotne ureditve, ki je pomembna prav v tej zvezi, je, da poroti ni treba obrazložiti njene odločitve in tudi nihče ni upravičen tega od nje zahtevati. Razloge za to načelno izhodišče bi lahko označili deloma za iracionalne, deloma za racionalne. Za iracionalna bi šteli predvsem dva. Prvi je povezan z zaprisego porotnikov in je na zunaj zaznaven iz besedila in načina zaprisege. Po svoji izvorni zamisli je zaprisega sama iracionalna saj pomeni sklicevanje na nadnaravne sile in prepričanje, da bodo te sile posegle vmes v primeru krive prisege (s kaznovanjem krivoprisežnika).⁹⁹ Čeprav je v sodobnem svetu takšen iracionalizem dosti manj izražen, ostaja pomembna sestavine odločitve vse dotlej in povsod, kjer ohranja zaprisega tudi na zunaj oblike religioznega dejanja.¹⁰⁰ Drugi iracionalni moment je v prepričanju, da izraža skladna odločitev (soglasna ali vsaj tista s kvalificirano večino) več oseb že sama po sebi resničnost. Med racionalne razloge štejemo lahko predvsem tega, da porotniki preden sprejmejo odločitev, med seboj izmenjajo razloge za takšno ali drugačno odločitev, pri tem pa so lahko povsem svobodni le, če vedo, da ne bo treba končne odločitve javno obrazložiti. Ta razlog je sicer problematičen dalo pa bi se ga empirično preizkusiti. Če bi bil verificiran, bi bil to močan argument zoper kritike porotnega sistema, ki vidijo eno temeljnih slabosti porote ravno v tem. Poleg načelnih ugovorov pa je tu tudi eden, ki je bolj praktične narave. Sodnik, ki mora na podlagi krivdoreka odločiti o sankciji (kazni), pred tem pa še oceniti sam izrek, je prepuščen sam sebi; zato so tudi predlogi, da bi bilo treba voditi zapisnik (še bolje snemati) potek posvetovanja za sodnika (oziroma sodniški kolegij); ta bi tako imel podlago za presojo krivdoreka pa tudi za odločitev o kazni.¹⁰¹

3.4.5. Sklepna ugotovitev

Angleška porota je torej tako tipično angleška, po nastanku in razvoju, da lahko obstaja samo v svojem naravnem okolju. Kot "izvozno blago" ni neposredno uporabna oziroma je ni mogoče, takšne kot je,

enostavno presaditi v drugo okolje.¹⁰² Kot je znano in bo to v nadaljevanju tudi prikazano, za noben poznejši in tudi še današnji porotni sistem zunaj Anglije ni mogoče ugotoviti kaj več kot samo zunanje podobnosti z angleško poroto. Tudi tam, kamor je bila prenešena v svoji originalni obliki, t.j. v Sev. Ameriki, se je razvijala drugače. V drugih deželah, zlasti pa ne evropskem kontinentu, kjer so sprejeli samo nekatere njene značilnosti, je bil rezultat te "presaditve", da so stopile v ospredje predvsem njene slabosti in se zaradi tega tudi ni mogla utrditi in ne obdržati; tam, kjer še obstaja, še daleč ni več reprezentativna institucija pravosodnega sistema temveč njegova zanemarljiva pritiklina. Posebno vprašanje je, ali je to tudi posledica napačne predstave o tem, kaj sploh je angleška porota, ali zavestnih kompromisov med novo institucijo in že obstoječimi institucijami in drugim pravnim redom. To vprašanje je že bilo postavljeno v prejšnjih izvajanjih in dana ena verzija odgovora nanj (glej spredaj pod 1.2.), pa se bo treba še povrniti k njemu.

V jugoslovanski literaturi najdemo sicer zelo kategoričen odgovor na vprašanje, kaj pomeni porota danes v kar aksiomatičnem izrazu: "Porota ni nova institucija, niti ni model in ideal za prihodnje rešitve"¹⁰³. Čeprav avtor v celém poglavju pod naslovom "Porota" konceptualno neprecizno oziroma tudi napačno obravnava sodelovanje občanov v sodstvu na sploh in seveda obe "čisti" ureditvi, poroto in prisedniški sistem,^{se} da iz konteksta razbrati, da misli z navedenim stavkom angleško poroto. Če je res tako, njegovi misli ni kaj ugovarjati kot enem izmed izhodišč za iskanje rešitev pri nas; kako bodo Angleži ravnali, pa je njihova stvar, oziroma tistih dejavnikov, ki še delujejo na celotno družbeno nadstavbo in tudi poroto kot njen del.

Čeprav ni predmet tega sestavka sodelovanje porote v pravnih zadevah (v t.i. civilnem sodstvu), je vendar tudi v tem okviru zanimiv pojav, ki se tiče tega sodelovanja. Kot smo videli so skoraj prevladujoča stališča, da je porota nastala najprej v "civilnem" sodstvu; do danes se je še ohranila kot posebnost angleške (in tudi ameriške oziroma Common law) ureditve, da se porota veže na vsa

področja pravosodne funkcije, ki je njihovi posnemalci niso prevzeli. V razvoju pa je najbolj pojemala zagretost za poroto prav v "civilnih" zadevah in prav teh se tičejo tudi predlogi za odpravo porote.¹⁰⁴ Tega pojava ni mogoče enostavno razložiti s tem, da so te zadeve, ki se tičejo predvsem odnosov med ljudmi in njihovimi združbami zlasti na področju gospodarstva v sodobni družbi, tako zapleteni, da jih nestrokovna porota ne more obvladati.¹⁰⁵ Ta razlog namreč mutatis mutandis, velja tudi za kazensko sodstvo, kjer je proces omejevanja porote vendarle manj izrazit in zlasti je manj zastopnikov radikalne rešitve t.j. odprave porote. Razlog torej ni v večji ali manjši zapletenosti odnosov, ki se obravnavajo v "civilnem" in kazenskem sodstvu, temveč v njihovi naravi. Za prve smo že ugotovili, da gre za odnose pravnih subjektov, kjer so za reševanje konfliktov možne in obstajajo številne možnosti poleg sodstva.¹⁰⁶ V zadnjem gre za konfliktne odnose med družbo (državo) in posameznikom (ev. tudi kolektivnim subjektom), v katerih se ena stran (družba - država) uveljavlja tudi kot razsojajoča oblast.¹⁰⁷ Tu pa se lahko uveljavi porota v vlogi katalizatorja kot sredstvo za demokratizacijo in de-birokratizacijo sodstva. Od tega, kako je organizirano sodelovanje porote, pa je v marsičem tudi odvisno, da se takšen izrazito političen postulat uresniči in da se eliminirajo ali vsaj zmanjšajo na najmanjšo možno mero neželjeni stranski nasledki.

3.5. Angleška porota in njen prodor v svet

Angleška porota se je širila preko meja dežele njenega nastanka, torej same Anglije, v bistvu po dveh poteh. Prva pot je tista, po kateri so šli Angleži po odkritju novega sveta kot kolonisti (naseljenci novih ozemelj) ali, kjer se je Anglija uveljavila direktno kot kolonijalna sila. Porota tako spremlja ta prodor v svet kot del držanopolitičnega in pravnega (Common law) sistema torej direktno in kot institucija. Druga pot pa je posredna; ta pa je značilna zlasti za evropski kontinent. Porota je tu vzor in vzorec za že obstoječe državne ureditve oziroma državno pravne tvorbe pri reformah lastne organizacije sodstva oziroma vsaj njene dopolnitve. Za na-

mene tega sestavka seveda ni mogoče in tudi ni potrebno natančno prikazati dogajanja povsod, kamor je prodrla angleška porota. Omejili se bomo na tisto, kar je lahko reprezentativno, to pa sta Severna Amerika (današnje ZDA) in evropski kontinent (predvsem zahodna in srednja Evropa in tisti del vzhodne Evrope, ki je bil pod njunim vplivom). Nadaljni prikaz bo tako razdeljen na dva dela, severno-ameriški in evropski kontinentalni del predstavljen torej z dvema tipoma porote; prvega bomo označili na kratko za ameriški, drugega pa za kontinentalni tip porote.

3.5. Ameriški tip porote

3.5.1. Raziskovalci ameriške porote in njenega razvoja razločujejo dve obdobji, kolonijalno obdobje od začetka 17. stol. do Deklaracije neodvisnosti 1776, torej do nastanka ZDA kot suverene državne tvorbe federalnega tipa, in obdobje zatem do danes.¹⁰⁸ Na prvi pogled bi se zdelo, da ima to razločevanje pomen za našo temo v tem, da se to, kar opravičuje označbo ameriška porota, začne šele z neodvisnostjo. To pa drži samo deloma oziroma samo toliko, kolikor dobi atribut "ameriški" pravi pomen šele z nastankom nove državne tvorbe. Porota je pač spremljala angleške koloniste in kolonizatorje na nova prekomorska ozemlja. Ob tem bi bilo sicer pričakovati, da bodo angleški kolonisti oziroma kolonizatorji v novi domovini uveljavili vse tiste institucije, ki so bile utrjene v matični deželi in med katere šteje tudi porota, v njihovi originalni obliki. Kaže pa da temu ni tako in so se že v tem prvem obdobju pokazale nekatere posebnosti predvsem pa razlike v osnovnih izhodiščih glede porote, zlasti glede pravice do sojenja s poroto, glede vrste kaznivih dejanj, ki spadajo v pristojnost porotnih sodišč, glede sposobnosti biti porotnik in načina sestave konkretne porote pa tudi glede števila porotnikov. Še bolj pomembne kot razlike v primerjavi z angleško poroto pa so tiste, ki so se pokazale med posameznimi kolonijami in niso samo posledica različnega statusa kolonij, ki so znane pod označbo "trgovske kolonije" od drugih (v manjšini), ki so nastale

z neposredno vojaško osvojitvijo.¹⁰⁹ Ne glede na izvor teh razlik je pomembno, da so razlike v pravnih sistemih posameznih držav ena od posebnosti tudi današnjih ZDA; to pa je tudi ena od posebnosti ameriškega pravnega sistema sploh, pa čeprav je tudi nastajal kot del Common law sistema, za katerega je bolj značilna težnja po uniformnosti; federativni princip, ki je tudi skoraj naravna posledica nastajanja posameznih držav članic bodoče zveze, se je tu pokazal za posebej stimulativen za nastajanje razlik. V tem razvoju pa se pokaže vendarle skupna značilnost porote v novem okolju in razmerah (že omenjena v prejšnjih izvajanjih); porota se uveljavlja kot varnostni ventil pred preveliko močjo državnega sodnika, v katerem so videli predvsem eksponenta metropole in njene izvršne oblasti. Tako je dobila porota (v obeh oblikah, kot velika in mala porota) tudi svojo politično utemeljitev, od tod tudi dejstvo, da najde porota svoje mesto v ustavah posameznih novih državnih tvorb (bivših kolonij) in posebej v federalni ustavi ter v prvih amandmajih k tej ustavi;¹¹⁰ porota dobi tako svojo ustavnopravno potrditev kot institucija, pravica do sojenja s poroto pa postane ena izmed temeljnih ustavnih pravic.¹¹¹

Dvotirnost ali celo večtirnost severnoameriškega pravnega sistema, ki se kaže v federalnem pravnem sistemu in v pravnih sistemih držav članic, je imela tudi za razvoj porote pomemben vpliv. Poleg razlik med posameznimi državami so morda še pomembnejše razlike med pravnim režimom o poroti, ki velja za federalna sodišča in tistimi, ki veljajo za države. Nekoliko poenostavljeno bi lahko te razlike izrazili v tem, da je pravni režim, ki velja za federalna sodišča bližje angleški poroti; v posameznih državah pa so v večji meri prevladali lokalni vplivi in to tem bolj, kolikor bolj so se te države oddaljevale od jedra ZDA, t.j., od kolonij ustanoviteljic konfederacije, torej od vzhoda proti zahodu in od severa proti jugu. Raziskovalci ameriške porote so sicer različnega mnenja o pomenu razlik za razvoj in delovanje porotnega sodstva in so njihove vrednostne sodbe o poroti danes precej različne. Eni, ki se sicer opira-

jo na empirične raziskave, ugotavljajo v končnih ocenah, da porotno sodstvo v bistvu izpolnjuje svojo dvojno vlogo.¹¹² Posamezni dosti pronicljivi opazovalci pa so vendar drugačnega mnenja zlasti glede porotnega sodstva na ravni državne institucije. Tako odkriva Callison kot poglavitne vzroke za negativne pojave v državnem sodstvu in seveda tudi pri poroti kot njenega dela ravno v različnih odstopanjih od angleškega vzora, ki jih pri federalnih sodiščih ni oziroma jih ni v takšni meri. Izvirni greh za to vidi pisec v spremenjeni, bistveno zmanjšani vlogi sodnika oziroma v drugačnem razmerju med sodnikom in poroto. Sodnikova vloga je zmanjšana v korist zastopnikov strank, katere pa vodijo drugačni motivi kot so znani atributi sodstva predvsem nepristransko, pravično (fair) in pravilno sojenje in odločanje. Tako je predvsem v rokah strank postopek za izbiro porotnikov, ki naj sodijo v konkretni zadevi, pri čemer pa je treba upoštevati še različne racionalne in iracionalne pogojene kriterije za sestavo liste porotnikov; preponderantna vloga neadekvatno motiviranih zastopnikov strank pride tudi bolj do izraza na glavni obravnavi; to poteka resnično kot besedni dvoboj, ki je bližje daljnemu predniku sodnemu dvoboju kot pa kontradiktornemu razpravljanju; sodnikova originalna in primarna vloga, da je v pomoč poroti tako glede ugotavljanja dejstev kot tudi glede njihovega pravnega vrednotenja in sklepov iz ugotovljenih dejstev, je reducirana; pravica in dolžnost vodenja porote iz angleškega prava je tu bolj formalna; že ob koncu 18. stol. je bila sodniku prvič omejena pravica povzetka (summing up) na golo reprodukcijo rezultatov dokaznega postopka oziroma celo samo na pravni pouk.¹¹³ Razen tega je treba še ugotoviti, da imajo v ameriški praksi sodnikova napotila poroti tudi drugačno označbo t.i. instrukcij (instructions);¹¹⁴ te lahko predlagata stranki sodniku, ki jim da formalnopravno veljavo s tem, da jih enostavno prevzame. V ameriških razmerah je dobila porota sicer na videz in predvsem formalno večji pomen s tem, da je bila v načelu sprejeta kot redna oblika sojenja v vseh civilnih in kazenskih zadevah razen za t.i. petty offences. Za našo temo je to pomembno predvsem za kazensko sodstvo pa se ocenjuje kot negativno ter daje povod tistim, ki se zavzemajo za to, da bi se sojenje pred poroto

omejilo na hujše primere kaznivih dejanj. Praktičen pomen te sistemske predimenzioniranosti pa ni velik, saj se ogromna večina zadev (več kot 90 %) rešuje brez porote. In ker smo že pri tem, naj že kar tu omenimo varjetne razloge za takšno stanje. Prvi je že večkrat omenjena pravica odpovedati se poroti, čeprav je ta odvisna tudi od sodnika. Dosti široka uporaba te pravice se razlaga s tem, da se je porota diskreditirala v očeh javnega mnenja, in še posebej pri neposredno prizadetih t.j. obtožencih; to dejstvo precej zmanjšuje objektivnost ocen, ki se večkrat najdejo v literaturi, da postopek pred poroto bolj varuje krivega obdolženca kot pa nedolžnega. Najbrže ima pri tem večjo težo še drug razlog. To je posebnost ameriške prakse, t.i. plea bargaining, ki pomeni dogovor med zastopnikom obtožbe (prosecuting attorney, attorney for the State) in zagovornikom (counsel) ali samim obtožencem, da bo obtoženec pred sodiščem priznal krivdo za manj hudo dejanje kot je tisto, za katero bi bil lahko obtožen. Ker pomeni takšno seveda pravno veljavno priznanje (guilty plea), da ni potreben poseben dokazni postopek in glavna obravnava, ima to za posledico, da se porota sploh ne sestavi; če pa je že bila porota določena, se ta razpusti oziroma razreši svoje dolžnosti in se preide takoj v drugo fazo postopka, v fazo sojenja oziroma določitve kazni. Čeprav se mnenja o tej instituciji v bistvu skladajo, da je nastala in obstaja vsaj praeter legem, če že ni povsem nezakonita, so pa zelo različna mnenja o njeni siceršnji upravičenosti zlasti pa o njeni kriminalnopolitični ustreznosti.¹¹⁵ Za njo pa stoji in jo podpira dosti preprosta logika, da je s stališča obtožbe boljše se zadovoljiti s priznanjem, ki zagotavlja njen siguren uspeh, pa čeprav za manj kot bi bilo prav, kot pa se spustiti v dolgotrajen postopek, katerega izid je negotov. In če se učinkovitost nosilca funkcije obtožbe meri po pozitivno rešenih zadevah t.j. po obsodilnih sodbah, ta funkcija pa je že sama po sebi politična in je dostikrat samo odskočna deska za politično kariero, je seveda plea bargaining več kot dobrodošla institucija. Sprejemajo jo pa tudi obtoženci, predvsem seveda tisti, ki so zares krivi. Najbrže ni samo nepreverljiva hipoteza, da se tudi nedolžni zanj odločijo glede na to, da so pač dostikrat postavljeni v položaj,

ko morajo pravzaprav dokazovati svojo nedolžnost pa iz različnih razlogov ocenjujejo, da v tem ne bodo uspeli. Seveda so tudi še drugi razlogi za takšno metodo pri reševanju kazenskih zadev, zaradi katerih je ta tako tipično ameriška, da se zdi evropskemu opazovalcu tako nenavadna in povsem nezdružljiva z njegovimi predstavami o kazenskem postopku kot sredstvu boja zoper kriminaliteto, o organih, ki sodelujejo v tem postopku in njihovih funkcijah. Toda tudi tu lahko govorimo o nekakšni analogiji^Z /ravno tako kontroveznim pojavom, ki je v Evropi znan v romanskih deželah Zahodne Evrope, s t.i. korekcionalizacijo (v francoski in belgijski praksi). Vsekakor pa česa podobnega kot je plea bargaining ne pozna ali skoraj ne pozna matična dežela porote Anglija in gre tu za nekakšno ameriško inovacijo.^{115a} Za angleške razmere manjka tudi bistven predpogoj t.j. institucija organizirane javne obtožbe, ki obstaja v ZDA zopet na ravni držav in federacije in po kateri je procesni režim bližje evropskemu kontinentalnemu sistemu, v katerem ima ta institucija dolgo tradicijo.¹¹⁶ Razen tega pa se je v ZDA do danes v večini držav obdržala tudi velika porota,¹¹⁷ čeprav jo marsikje štejejo za anahronizem, ki bi ga bilo treba odpraviti. Glede na vendarle širšo pristojnost te velike porote zlasti pa glede na možnost, da ta sproži kazenski postopek tudi proti volji pristojnega tožilca, je morda tudi v tem korektiv široke diskrecionarne oblasti, ki jo ima javni tožilec; ta je drugačne narave in dosti širša kot je tista, ki jo ima ponekod na evropskem kontinentu, kjer velja oportuniteno načelo kazenskega pregona.^{117a}

3.5.2. Poleg teh ameriških posebnosti, ki so deloma neposredno deloma pa posredno povezane s porotnim sodstvom, pa so še nekatere druge. Ena izmed njih zadeva vprašanje ali je potrebna za veljavnost izreka porote, da je ta sprejet kot soglasen sklep. Po sedanjem stanju velja za postopek pred federalnimi sodišči načelo soglasnosti; če sodnik dvomi v soglasnost porote, ali pa na zahtevo strank odredi, da se opravi poseben preizkus s tem, da vsak porotnik pred sodiščem pove, ali je glasoval za izrek, ki ga je predsednik porote (foreman) sporočil; če se pokaže pri tem postopku (t.i. poll of jury), da ni

bilo soglasnosti, se lahko vrne stvar poroti v ponovno odločanje ali pa se porota razreši kot velja v primeru t.i. hung jury.¹¹⁸ Drugačna pa je stvar na ravni sodstva posameznih držav, ki vprašanje soglasnega ali večinskega izreka porote urejajo različno; predvsem pa v nekaterih državah ob različnih kriterijih (teža kaznivega dejanja, predpisana smrtna kazen ipd.) zahtevajo soglasnost, sicer pa dovoljujejo tudi večinski izrek porote.¹¹⁹ To vprašanje pa je bilo večkrat sproženo v sodnem postopku, predvsem kot vprašanje, ali pomeni normirani večinski izrek porote kršitev ustavne pravice do sojenja s poroto oziroma ali ni krivdorek sprejet z večino glasov v nasprotju s pravilom, da mora biti krivda ugotovljena iznad razumnega dvoma. Zvezno vrhovno sodišče, ki se ob določenih pogojih pojavlja kot zadnja in izredna instanca tudi za sodbe sodišč v posamezni državi, je ob več priložnostih zavzelo o obeh vprašanjih odklonilno stališče.¹²⁰ Iz teh primerov je zanimivo predvsem stališče tega sodišča, po katerem se sicer lahko sklepa, da so sestavljalcem prve zvezne ustave šteli zahtevo po soglasnem izreku porote za samo po sebi razumljivo in njeno bistveno značilnost; večinsko mnenje sodišča je bilo, da to ne velja za poroto v današnjem času.¹²¹

Ob istem vprašanju se je pojavilo tudi vprašanje, ali se lahko prizna večinski izrek tudi po federalnih pravilih, ki sicer zahtevajo soglasen izrek, če obtoženec privoli v večinski sklep; tu pa je Zvezno vrhovno sodišče štelo, da to ni mogoče glede na striktno besedilo pravila 31a (glej spredaj)¹²², sicer pa je v svoji odločbi navedlo tudi vsebinske razloge zoper večinski izrek pri krivdoreku. Kjer so vendarle obdržali načelo soglasne odločitve, je poseben problem ob kakšnih pogojih se lahko šteje, da ni izgledov za sporazum med porotniki, ali in kakšna opozorila lahko da sodnik za primer, če ne bo soglasja ev. tudi kdaj in kakšne dopolnilne napotke in pojasnila lahko da porotnikom (ti jih tudi lahko zahtevajo). Tako so šteli za primerno opozorilo, kako pomemben je sporazum o izreku, za neprimerno pa vsakršen pritisk ali omejevanje posvetovanja in svobodne odločitve kot je npr. napotek manjšini naj se ukloni večini ipd.¹²³

3.5.3. Več vprašanj in ameriških posebnosti pri njihovih rešitvah zadevajo sestavo porote. Tu gre najprej za postopek izbire porote, ki seveda vključuje tudi sestavo liste porotnikov, iz katere se izbirajo porotniki in vabila porotnikov, izmed katerih se izberejo sodeči porotniki. Tudi tu se pokažejo razlike med federalnimi in standardi v posameznih državah. Pred federalnimi sodišči so že tako prevladovala pravila, ki so značilna za angleško poroto, s federalnimi pravili za kazenski postopek pa so ta določena kot obvezna; najpomembnejše je, da poroto določi sodnik oziroma, da on vodi t.i. voir dire postopek in stranke kolikor so aktivne po sodnikovi diskreciji nimajo tistih možnosti, zaradi katerih se ocenjuje isti postopek pred sodišči v državah za farso¹²⁴. Drugo vprašanje pa zadeva število porotnikov. Za ameriško poroto že od vsega začetka ni trdno pravilo, da mora šteti porota 12 članov. Kot trdno pravilo se je končno uveljavilo, da je najmanjša še primerno sestavljena šestčlanska porota, vendar samo za lažja kazniva dejanja (minor cases), čeprav se vzdržuje pomislek ali ustreza takšna porota še enemu od temeljnih izhodišč za sestavo porote t.j., da naj ta predstavlja nekakšen presek skozi strukturo prebivalstva na območju sodišča¹²⁵. Za ameriške razmere je nasploh glede kvalifikacije za porotnike, in posebej, kar zadeva sestavo konkretne porote, še poseben problem, ki drugod skoraj ni bil znan. Poleg tistih družbenih pogojev, zaradi katerih je v razredni družbi tudi demokratičnega tipa porota vendarle razredno politična institucija, je tu še pomembna rasna diskriminacija. Ta je imela in ima še tudi danes (čeprav v dosti manjši meri in bolj lokalno omejeno v najbolj konservativnih predelih) pomembno vlogo. Tudi na tem področju se je izražala splošna politična linija z bolj ali manj poudarjeno segregacijo oziroma bolj ali manj uspešno desegregacijo, čeprav danes pač ni mogoče govoriti o načelnem zanikanju enakopravnosti ljudi ne glede na raso. Vsaj od 1935 dalje (pa tudi od tega leta šele) je prodrlo stališče, da je protiustavna praksa, da črncev, ki so sicer vpisani v seznam porotnikov, ne kličejo na naroke, ki so namenjeni izbiri oziroma sestavi porote.¹²⁶

Rasna diskriminacija je tako pomembno vprašanje ne samo v odnosu do državljanov kot subjektov političnih pravic (pravica biti porotnik) temveč tudi s stališča fair postopka za obtoženca, ki ne pripada beli rasi. Med predsodki, ki jih že tako štejejo za trinajste-ga porotnika (Frank) ima lahko prav rasni predsodek posebno težo; za to se je med drugim tudi postavilo vprašanje ali ni v nasprotju z znamenito "due process & equal protection clause" v amandmanu XIV k zvezni ustavi, če je porota, ki naj sodi črnopoltemu obtožen-cu sestavljena samo iz belopolnih porotnikov; čeprav v postopku izločanja torej pri ugotavljanju ali obstaja pri porotniku kakšna okoliščina, zaradi katere bi moral biti izločen (challenge for cause) vsak vprašani porotnik izjavlja da takšnega predsodka nima, to še ni zadostna garancija za fair postopek¹²⁷.

Problem žena porotnic so v Angliji sicer pozno vendar generalno rešili 1919. l. (glej spredaj). Za ameriške razmere pa ima tudi to vprašanje nekoliko drugačen pomen; ob sicer na splošno priznani enakopravnosti žena so v nekaterih državah določili posebne pogoje za to, da se lahko ženske vpišejo v seznam porotnikov. Vrhovno so-dišče ZDA je ugotovilo, da so takšni posebni pogoji kršitev ustavne pravice obtoženca, da ima^{sodi}/porota, ki je sestavljena proporcionalno s strukturo prebivalstva.¹²⁸

3.5.4. Posebnosti ameriške porote z doslej povedanim seveda niso izčrpno prikazane.^{128a} Med drugimi obstaja še ena, ki je izredno značilna in zadeva vlogo porote pri določitvi kazni. Za angleško poroto smo sicer ugotovili, da ima lahko na določen način vpliv na pravne posledice svojega krivdoreka, toda ta je vedno samo posreden.

Za ameriški porotni sistem pa kažejo nekateri podatki kot da ima porota tudi neposreden ali vsaj večji vpliv na izrek kazni.¹²⁹ To se izraža na dva načina; ali porota sama določi kazen (fixes penalty) ali pa sprejme priporočilo za sodnika, katero od alternativno možnih kazni naj izreče.

Podatki, ki so podlaga za takšen sklep, kažejo na to, da je takšna možnost porote, ki je (v prvem primeru) načelno povsem v nasprotju z njeno vlogo (odločanje o dejstvih, ki se tičejo krivde), omejena samo na izrek smrtne kazni oziroma na izbiro med smrtno kaznijo in kaznijo dosmrtnega odvzema prostosti.^{129a} Tudi takšne vloge porote pri izreku kazni pa seveda ni mogoče primerjati s tistimi oblikami, ki so se uveljavile na evropskem kontinentu (t.i. belgijski sistem in podobni), še manj pa s čistim prisedniškim sistemom. Upoštevati je namreč treba, da odločitev porote o kazni dobi veljavo šele s tem, da jo sprejme sodnik, ki na izrek ni vezan. Sodnikova odločitev sledi šele posebnemu postopku, v katerem se zbirajo še drugi podatki zlasti o obtoženčevi osebnosti, ki poroti načeloma niso dostopni.¹³⁰

3.5.5. Pomen ameriške porote danes in stališča de lege lata in de lege ferenda

V načelu velja tisto, kar je spredaj povedano za angleško poroto tudi za ameriško poroto. Tu pa so potrebne vendarle še nekatere dopolnitve. Predvsem je praktičen pomen porote v ameriških razmerah precej večji že glede na delež pred poroto obravnavanih zadev. Čeprav je tudi v ZDA ta delež v primerjavi z zadevami, ki se obravnavajo pred sodnikom samim neznaten iz spredaj prikazanih razlogov, je slika drugačna v primerjavi z drugimi deželami porotnega sistema.¹³¹ V ameriški sodni praksi pa tudi v javnosti imajo dosti večjo težo argumenti za poroto, ki izhajajo iz tega, da je to ustavnopravna institucija. To velja še posebej za današnji čas t.j. za tisto zadnje obdobje ameriške sodne prakse, ki ga lahko označimo, kot prizadevanje razširiti ustavne garancije zvezne ustave (zlasti preko amandmana XIV) na prakso sodišč in organov kazenskega pregona v državah. To prizadevanje je sicer naletelo na močno opozicijo v državah, ki vidijo v njem omejevanje svojih pravic in v nasprotju s federalnim principom, ki naj obladuje odnose med federalnimi institucijami in posameznimi državami. Kritike tako lete zlasti na tisto obdobje delovanja Vrhovnega sodišča ZDA, ki ga označujejo za liberalistično, njihov učinek pa se kaže tudi v določenih nihanjih v praksi tega sodišča. Kar zadeva poroto pa so ta stališča vendarle dosti trdna za poroto kot se to vidi

iz spredaj primeroma navedenih odločb Vrhovnega sodišča ZDA. Poleg že omenjenega stališča, da je porota sama po sebi ustavna kategorija na federalni ravni, pa se tu izražajo tudi stališča, da je postopek pred poroto tudi tisti, ki optimalno varuje obdolženca in mu zagotavlja vse osnovne procesne garancije. Ta stališča, kakor so sicer precej enotna v sodni praksi, so vendarle bolj izraz želja kot resničnosti, čeprav se trdi, da je pravo o izključitvi dokazov (exclusionary rules) otrok porotnega sojenja.¹³² Tu pa se odpira posebno vprašanje, ki sicer velja tudi za angleško poroto in sodno prakso, pa čeprav nekoliko drugače in morda v manjši meri. To vprašanje se zastavlja predvsem opazovalcu s strani, čeprav je postalo v zadnjem času dosti pomembno vprašanje tudi za ameriško strokovno javnost. Gre za preprosto dejstvo, da teče kazenski postopek, čega spremljamo od začetka (od sprožitve postopka) do konca (do sodbe, vseeno ali pred poroto ali ne) po dveh povsem ločenih tirih, ki si sledita drug drugemu. Prvi je t.i. policijski in za ameriške razmere tudi javno-tožilski postopek (predhodni postopek), drugi pa je pravi sodni postopek (postopek sojenja) z ev. postopkom kontrole obtožnega akta pred veliko poroto oziroma utemeljenosti obdolžitvev. Čeprav upoštevamo, da tudi prvi postopek ne teče povsem brez sodelovanja sodnika, ki praviloma odloča o omejitvah osebne svobode oziroma drugih temeljnih pravic že v prvi fazi, imenujemo ta postopek policijski, organi kazenskega pregona, ki vključujejo v ZDA policijo in javno tožilstvo so namreč v tej fazi dejanski gospodarji postopka, oni so tisti, ki zbirajo in tudi izvajajo dokaze v smeri obdolžitve ne da bi jih razen nekaterih procesnih pravil (osnovnih procesnih garancij) vezali kakšni posebni oziri in dolžnosti do obdolženca; ta je glede obrambe prepuščen samemu sebi oziroma iznajdljivosti svojega zagovornika, njune možnosti poskrbeti za obrambo pa so v veliki meri odvisne tudi od materialnih sredstev. Obdolženec se tu pojavlja kot dokazno sredstvo vendarle drugače kot v postopku na glavni obravnavi. Ob sicer enako priznani obdolženčevi pravici do molka in do zagovornika je vendar vsa pozornost organov kazenskega pregona usmerjena v to, kako dobiti njegovo priznanje oziroma kako sicer izkoristiti obdolženca samega kot pasivno dokazno sredstvo.^{132a} Obdolženčeva iz-

povedba v tej fazi je povsem identična izpovedbi obdolženca v postopku, ki ima v anglo ameriškem izrazju označbo inkvizitorni ali neadverzialni postopek. V postopku pred sodiščem ima tako obdolženčevo priznanje policiji polno dokazno vrednost, razen če ne pride v poštev kakšno pravilo izključitve dokazov; isto pa velja tudi za podatke, ki izvirajo od obdolženca kot pasivnega dokaznega sredstva. Tako se lahko trdi tudi za ameriški postopek, da je pravzaprav predhodni postopek prejudicijalen za končni izid postopka; to je najbrže tudi eden od razlogov za tako pogosto priznanje krivde pred sodiščem (guilty plea). Ob takšnem stanju stvari pa vendar izgubi postopek pred poroto precej na svojem pomenu in s tem tudi porota kot institucija.

Od tod tudi stališča, ki se najdejo v ameriški strokovni literaturi, ki se zavzemajo za to, da je treba predhodni postopek reformirati.¹³³ Če se pri tem zgledujejo po posameznih različicah evropskega kontinentalnega postopka t.i. sodnega predhodnega postopka s preiskovalnim sodnikom kot njegovim protagonistom, je to sicer razumljivo. Pri tem pa se ponavlja ista, lahko bi rekli, napaka, ki je spremljala presajanje angleške porote na evropske kontinentalne razmere; vzorec, na katerega se opirajo ti predlogi, je premalo proučen in spoznan, njegovo funkcioniranje se prikazuje v idealizirani obliki in brez upoštevavanja posebnosti v splošni družbeni konstelaciji, ki pogojujejo nastajanje in razvoj posameznih družbenih institucij. Opozorila na nesmortnost takšnega ravnanja so tako seveda razumljiva.¹³⁴

3.6. Kontinentalni tip porote

Za eno izmed značilnosti prodora angleške porote preko meja matične dežele smo ugotovili, da je ta potekal ob širjenju Common law sistema kot njegov bistveni del in ne samo kot organizacijska oblika izvrševanja sodne funkcije. Že prvi prodor na evropski kontinent ob veliki francoski (buržoazni) revoluciji pa je potekal drugače; še v večji meri pa to velja za njen (drugi) prodor v srednjeevropski prostor po revolucionarnih letih sredi preteklega stoletja v procesu, ki poteka do srede 70 let in se konča z velikimi kodifikacijami na področju

kazenskega prava v novem nemškem cesarstvu in že dualistično urejeni Avstroogrski. Obema tema dvema je skupno to, da že od vsega začetka omejujeta sodelovanje občanov pri izvrševanju sodne funkcije na kazensko sodstvo. Druga skupna značilnost z nekaterimi razlikami v podrobnostih pa je, da je ideja o nujnosti takšnega sodelovanja predvsem politični postulat, ta je sicer izraz težnje po demokratizaciji odnosov v družbi tudi na tem področju, ki se v prvem obdobju (v Franciji) tudi uresniči, drugod (v nemških deželah) pa bolj uveljavlja kot ideja. V končni fazi (kodifikacije) je porota že del bolj ali manj liberalnega vendar v bistvu državno političnega sistema in kompromis med idejami naprednejšega dela buržoazije in konzervativnim delom, ki je dejansko na oblasti. Kot takšna in kot kompromis pa se uveljavlja različno glede na razlike državno političnega sistema, pravnih sistemov in sodstva, v katere se vključuje.

3.6.1. Romanski tip

Francoska porota (Cour d'assizes)

Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu po angleškem vzoru in vzorcu je bila ena od idej francoskih razsvetljencev in enciklopedistov ter drugih evropskih duhov zlasti pa tistih, ki so se še posebej zavzemali za reforme na področju kazenskega prava. Te ideje so pa uresničili francoski revolucionarji, svoj normativni izraz pa so dobile predvsem s tremi zakoni: z zakonom o varnostnipoliciji, kazenskem sodstvu in uvedbi porotnikov, s kazenskim zakonikom in z zakonom o organizaciji občinske policije in poboljševalne (korekciionalne) policije sprejetimi od julija do septembra 1791.¹³⁵ To obdobje je že ob nekih vmesnih spremembah trajalo samo do uveljavitve novega zakonika o kazenski preiskavi (C.I.C. 1808) v letu 1811; je pa vendarle vredno omembe zaradi nekaterih značilnosti, ki dajejo celoviti reformi na področju kazenskega prava značaj kompromisa ob nekaterih protislovljih znotraj celotnega kazenskega prava posebej pa v poskusih prilagoditi angleški vzor temu pravu.¹³⁶ Za zakonodajo tega obdobja je značilno, da je deloma uveljavila nekatera načela, ki od tu dalje štejejo za temeljne sestavine sistema v nadaljnem razvoju; po drugi strani je sprejela nekatere institucije, ki pa so

se diskreditirale in jih v zakonodaji napoleonske ere (od 1808 dalje) ni več, čeprav ne samo iz tega razloga. Med prve in tiste, ki imajo pomen tudi za porotno sodstvo, štejeta zlasti klasifikacija kaznivih dejanj na huđodelstva, prestopke in prekrške, načelo zakonitosti v predpisovanju in izrekanju kazni in zakonska individualizacija kazni.

Prva (trihotomija kaznivih dejanj) ima pomen za poroto v tem, da je njena pristojnost omejena samo na huđodelstva. Kar zadeva načelo zakonitosti v predpisovanju kaznivih dejanj in kazni (*nullum crimen nulla poena sine lege praevia*), je sicer v tem obdobju uveljavljen sistem absolutno predpisanih kazni, ki ga že Code pénal 1810 zamenja z relativno določenimi kaznimi; to za poroto saho sicer nima neposrednega pomena vse dotlej dokler je obstajala stroga ločitev funkcije med poroto in sodiščem na odločanje o dejstvih (v pristojnosti porote) in odločanje o pravnih posledicah krivdoreka (o kazni, v izključni pristojnosti sodišča); kot pa smo že omenili, in bo o tem še govor, je takšno stanje vplivalo posredno na odločitve porote o krivdi.

Angleški vzor pa je bil za francoske mislece in revolucionarno zakonodajo bolj prepričljiv. Zato je v omenjenih zakonih, h katerim pa je treba dodati še poznejši Zakon o prestopkih in kaznih (*Code des délits et des peines*), ki je predvsem procesni zakon,¹³⁷ zaznaven poskus precej zveste recepcije angleškega prava in institucij; naj tu omenimo spremembe, ki zadevajo predhodni postopek in organe, ki sodelujejo v njem, obtožni postopek z obtožno poroto vred, pa tudi postopek na glavni obravnavi, kar zadeva sestavo sodišča (kolegijski organ), dokazni postopek in vlogo porote.¹³⁸ Od tega, kar se je uveljavilo v tej prvi dobi, pa je ostalo kot trajna sestavina v nadaljnem razvoju, da se za veljavnost izreka porote ne zahteva soglasnost ampak kvalificirana večina (za krivdorek) in drugačen način funkcioniranja porote; njena naloga je, da odloča o vnaprej postavljenih vprašanjih in to na podlagi notranjega prepričanja (*conviction intime*). Naloga porote je vsekakor drugače opredeljena kot v angleškem sistemu kot je še posebej drugačna vloga sodišča oziroma predsednika sodniškega kolegija. Če omenim najprej slednjega so razlike predvsem naslednje. Vodstvo glavne obravnave po sodniku

(predsedniku) karakterizira ne samo t.i. formalno procesno vodstvo, temveč to, kar v francoski in drugi strokovni literaturi označujejo z diskrecionarno oblastjo (*pouvoir discretionair*) in ki je tudi kvalitativno različna od materialnega procesnega vodstva v nam znanim pomenu.¹³⁹ Predsedniku je tudi pripadala pravica rezimeja po končani obravnavi; ta ni identičen z omenjenim *summing up* angleškega sodnika in je bil pozneje tudi (kot pravijo zaradi zlorab) odpravljen. Po zakonu iz l. 1881 je bilo izrecno prepovedano, da bi predsednik razen določitve vprašanj, na katera naj odgovore in opozorila porotnikom o njihovi nalogi, dajal kakršnekoli napotke in vplival na njihovo odločitev.¹⁴⁰ Naloga porotnikov je bila, da (najpreje celo posamično) odgovore na postavljena vprašanja in sicer tako kot je njihovo notranje prepričanje, sklicujoč se "na svojo čast in vest, pred Bogom in ljudmi".¹⁴¹ Znamenita "*conviction intime*", ki je sicer napredek v primerjavi z legalno dokazno teorijo postopka starega režima (pred revolucijo), je pa tudi izraz preproste racionalistične filozofije in vere v človekov razum. Za čuda se je obdržala vse obdobje veljavnosti C.I.C., vsaj kot forma, je pa kot možna podlaga za vsakršen voluntarizem in subjektivizem, tudi eden izmed razlogov za diskreditiranje porote tako v strokovni kot tudi v širši javnosti.¹⁴²

Konsolidacija buržuazije kot novega razreda na oblasti, ki se začne že v napoleonski eri, pa je neogibno pripeljala do tega, da se je revolucionarno navdušenje in zgledovanje po drugih bojda demokratičnih pa slabo spoznanih institucijah umaknilo bolj konzervativnim in tudi reakcionarnim težnjam vladajočega sloja buržoazije in prizadevanjem za utrditev oblasti. Na obravnavanem področju se to kaže najprej v postopnih manjših reformah in vračanju na določene stare institucije, v celoti pa v zaključeni zakonodaji katere predstavnika sta že omenjeni C.I.C. 1808 in Code pénal (C.P.) 1810. l. V pripravah za ta zakonik so se predvsem uveljavile tiste težnje, katerih rezultat je znameniti novi tip kazenskega postopka t.i. mešani kazenski postopek. Njegove značilnosti so dovolj poznane in ni treba o njih posebej razpravljati. Splošna ocena je tudi, da pomeni C.I.C. prvo kodifikacijo modernega kazenskega postopka in vzor za bodočo evropsko

zakonodajo ter pomembno prelomnico v razvoju kazenskega procesnega prava. Tako ob njegovi uveljavitvi kot pozneje ob njegovih presaditvah ali vsaj posnemanjih pa so bila in so ostala odprta vprašanja o njegovi resnični vrednosti. Če razvoj kazenskega procesnega prava ni šel v smeri, ki so jo poudarjali njegovi kritiki, je pač posledica spleta vseh drugih okoliščin, ki so vplivale na razvoj političnih in državnih sistemov na sploh in posebej tudi v tej sferi.

3.6.2. Za našo temo je predvsem pomembno, kakšen je pomen te nove kodifikacije za poroto. V času priprav za C.I.C. je porota že lahko pokazala dobre in senčne strani od njene uveljavitve dalje. To pa vendarle ni bistveno vprašanje. Kot otrok revolucije ni bila posebno privlačna za razred na oblasti. Toda kot se sicer trdi, da je bil Napoleon, ki mu pripisujejo precejšen vpliv na pripravo nove zakonodaje, osebno nasprotnik sodelovanje državljanov v sodstvu na sploh in posebej porote, ni ne on in niso niti tisti, ki so podpirale njegove avtoritarne težnje, postavili vprašanja o obstoju porote.¹⁴³ Institucija je ostala, poskušal pa se je zagotoviti takšen mehanizem sestavljanja liste porotnikov, ki bi zagotovil vpliv eksekutive na sestavo porotnih sodišč in s tem tudi na njihovo funkcioniranje.

Za poroto kot institucijo je bilo že rečeno, da je treba upoštevati tudi v kakšen kazenskoprocesni in kazenskopravni sistem je postavljena. Čeprav je bil postopek po C.I.C. prototip mešanega postopka, ima vendar določene posebnosti; te so pač značilne za romanski pravni sistem in še to za državo, ki je v tem času na evropskem kontinentu pravzaprav edina pomembna državnopravna organizacija, je strogo centralizirana z utrjeno hierarhično zgradbo v upravi in sodstvu in v tem smislu, kljub revoluciji, direkten naslednik Francije pozne fevdalne dobe. Zato je tudi razumljivo, da je postala znamenita Velika ordonansa Ludvika XIV. (1670) podlaga za ureditev predhodnega postopka v C.I.C., da je bila potrjena restitucija javnožilske organizacije in vloge tega organa kot organa pregona in obtožbe, kakor so tudi zopet uvedli preiskovalnega sodnika; ta ima sicer prerogative sodniške neodvisnosti, kolikor ravna kot sodnik, kot organ t.i. sodne policije (police judiciare) pa je vendarle podrejen

generalnemu prokuratorju. Šele na glavni obravnavi je dana drugačna vloga kot jo je imel sodniški kolegij v inkvizitornem postopku in za njo veljajo pravila, ki jih označujejo kot pravila akuzatornega postopka. Toda tudi v postopku pred porotnim sodiščem ima glavna obravnava pomembne inkvizitorne elemente z že opisano vlogo predsednika sodniškega kolegija; in čeprav ni imel C.I.C. nobene določbe o tem, da predsednik porotnega sodišča zaslišuje obtoženca, se je v praksi to uveljavilo (kot tudi izvrševanje njegove diskrecionarne oblasti) in obdržalo do sedaj veljavnega zakonika o kazenskem postopku (C.P.P.1958), ki je to tudi uzakonil.¹⁴⁴

V takšen kazenski postopek vkomponirana porota, ki je razen v omenjenih posebnostih (dosti pomembnih), vendar sledila angleškemu vzoru, ni mogla funkcionirati na isti način kot angleška porota. Njeni ocenjevalci so to največkrat prezrli in se tudi razhajali v ocenah, ali je to dobro ali slabo, predvsem po načelnem stališču do same institucije. Tudi njeni kritiki, ki pa so se lahko sklicevali na primere škandaloznih oprostilnih ali tudi obsodilnih sodb, niso vsaj do zadnjih desetletij preteklega stoletja frontalno napadali institucije same. Ob revolucionarnih pretresih, ki so spremljali Francijo od 30 let preteklega stoletja dalje in ob siceršnjem postopnem liberaliziranju kazenskega postopka, ki doseže svoj višek v znamenitem zakonu iz leta 1897 (Loi Constans) kot prodor akuzatornosti v sodno preiskavo, tudi ni bilo pričakovati radikalnih kritik in posegov. Reformna prizadevanja pa so šla predvsem še v dveh smereh, ki zadevajo neposredno poroto. Ena je že omenjena delna omejitev pooblastil predsednika sodišča z odpravo povzetka (rezimeja, glej spredaj), kar pa je vendarle dvorezen ukrep; primerjamo ga lahko z opisanim razvojem v ameriškem sistemu v postopku pred državnimi sodišči ker se tudi tiče omejitve sodnika glede pomoči in poroti njenemu vodenju. Druga smer, ki pa tudi ni prinesla željenih rezultatov, pa se tiče vprašanja, kako omogočiti poroti, da bi prevzela določen del odgovornosti za pravne posledice krivdoreka. V porotnem sistemu ima sicer toliko poudarjena delitev funkcij med poroto in sodiščem, na odločanje o dejanskih vprašanjih in pravnih vprašanjih, konkretno vsebino ravno v tem.¹⁴⁵ Izhajajoč iz ocene, da je takšna delitev

umetna in nevzdržna, da porote ni mogoče prisiliti, da ne bi pri odločanju o krivdi mislila tudi na pravne posledice in jih upoštevala, so pač prišli na idejo, da je treba poroti dati možnost, da tej svoji težnji zadovolji. Tu sta bili izbrani dve poti; prav v okviru materialnega prava najprej z institutom olajševalnih okoliščin, o katerih obstoju ali neobstoju odloča porota in s tem vpliva na odmero kazni, ki je sicer sodnikova naloga. Druga, dosti poznejša, pa je pot direktne vključitve porote tudi v odločanje o vrsti in višini kazni.

Olajševalne okoliščine se pojavijo v francoskem kazenskem pravu najprej že leta 1824, vendar pri tem nima porota še nobene vloge, ker je ugotovitev takšnih okoliščin v izključni pristojnosti sodnika oziroma sodniškega kolegija. Šele v drugi etapi (l. 1832) je eno od posebnih vprašanj, ki se zastavi poroti tudi vprašanje ali obstajajo olajševalne okoliščine;¹⁴⁶ pritrdilni odgovor na ta vprašanja, je imel najprej sam pomen za odmero kazni, pozneje tudi za pravno kvalifikacijo in tudi za druge možnosti oziroma^{za} sodno individualizacijo sankcij.

Druga pot pa je tista, ki jo je nastopila Francija po vzgledu od drugod pa še to 13 let potem, ko je sosedna Belgija 1919. l. prešla na že omenjeno še danes veljavno kompromisno rešitev; porota najprej sama reši vprašanje krivde, v primeru krivdoreka pa skupno s poklicnim sodnikom (sodniškim kolegijem) odloča o kazni. Med prvo reformo in reformo po tej poti je tako preteklo ravno 100 let; to stanje pa je v Franciji trajalo samo še nadaljnih devet let, ko je vlada v Vichy-ju uvedla čisti prisedniški sistem po nemškem vzoru; povojna Francija ga je najprej (1945) začasno potrdila, C.P.P. 1958 pa utrdil kot danes edino obliko, ki bo zato dobila svoje mesto, v orisu prisedniškega sistema.

Omenjena neposredna vključitev porote v odločanje o kazni je dala povod za razpravljanje o tem, ali je to še porota oziroma kaj sploh pomeni tako reformirana porota. Spredej (k. 2.3) je bilo sicer že rečeno, da je mogoče tudi takšno ureditev šteti za tip porotnega

sodstva, ker poroti ostane vendar pravica, da sama odloča o dejstvih.¹⁴⁷ V strokovni literaturi zlasti v belgijski pa se najdejo tudi drugačna argumentirana stališča. Čeprav so bile precej enotne kritike porote ravno glede delitve funkcij med poroto in sodiščem, češ da je to umetna in nevzdržna konstrukcija,¹⁴⁸ da je zlasti nevzdržna ločitev vprašanja krivde od vprašanja kazni, reforma iz l. 1919 teh kritik ni zadovoljila. Štejejo jo za kompromis, ki približuje poroto bolj prisedniškemu sistemu¹⁴⁹, reforma tudi ni dosegla pričakovanega učinka, da ne bo več škandaloznih oprostilnih sodb;¹⁵⁰ končno ni rešila problema, ki se tiče vloge sodnika kot odmerjevalca kazni. Kakor namreč ni mogoče poroti prepričati, da se ne bi ukvarjala z vprašanjem kazni, tako je tudi sodnik zainteresiran na krivdoreku ne ve pa za razloge, ki so vodili poroto, da se je odločila zanj, čeprav ima tudi v tem (romanskem) sistemu sodnik oziroma sodniški kolegij določene možnosti kontrole nad krivdorekom porote; to ne rešujejo problema, kako doseči, da bo končna odločba zadovoljila oba dela, poroto in sodišče oziroma da bo ustrezala strokovnim in družbenim standardom.¹⁵¹ Logičen izhod iz takšnih kontroverz je tako lahko ali odprava vsakršnega sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu ali pa čisti prisedniški sistem. V Belgiji pa niso ubrali nobene od teh dveh možnih poti in tega tudi ne nameravajo.¹⁵²

3.6.3. Vprašanje kvalifikacij za funkcijo porotnika je v romanskem sistemu dosti bolj pomembno kot je to v današnjem času še v angleškem sistemu, kjer je pomembnejša izbira porote za konkretni primer. Obe- ma ureditvama pa je skupno, in to velja tudi na splošno, da se v konkretnem reševanju tega vprašanja (t.j. vprašanja kriterijev za funkcijo porotnika ali prisednika) bolj ali manj oddaljujejo od sicer razglašane načela, da je porota demokratična institucija, da pomeni neposredno sodelovanje državljanov v sodstvu in da mora njena struktura ustrezati strukturi prebivalstva na določenem območju. V razvoju romanskega sistema je tako nenehno na dnevnem redu vprašanje oziroma kontroverza ali t.i. ljudska porota (jury populaire) ali pa t.i. kvalificirana oziroma selekcionirana porota (jury capacitaire), ki pa se je reševalo do novejšega v korist slednje.

Tu je posebno vprašanje cenzusa kot selekcijskega instrumenta; ta je bil prvotno pretežno premoženjski in je izključeval od porotniške funkcije vse nelastnike zlasti pa vse delojemalce in je bil tako direktno razredno opredeljen. Razen tega so tu še izobrazbeni cenzus, cenzus po družbenem položaju glede na poklic in njegovo rangiranje in seveda tudi po starosti in deloma tudi po spolu, državljanstvu, verski pripadnosti. Prizadevanja za ljudsko poroto so ostala več ali manj neupoštevana, tako ni bil sprejet predlog belgijske odvetniške zbornice koncem 19. stoletja, da naj se z zakonom uveljavi ljudska porota, ki naj bo predstavnik vseh družbenih razredov zlasti pa delavskega razreda¹⁵³; predlog tako ostane zanimiv dokument časa celo v obdobju, ki ga navadno označujejo kot prodor liberalnih idej v kazensko pravo in sodstvo. Lahko bi rekli, da je za vse obdobje, ko lahko govorimo o poroti v pravem smislu, ta demokratična institucija bolj po obliki in v argumentih njenih zagovornikov kot pa v resnici.

Tudi za ta tip porote je značilno, da se v konkretnem primeru določi z žrebom, tako da sodišče pri tem nima nobenega vpliva stranke pa ev. lahko vplivajo z zahtevo za izločitev (t.i. recusation) posameznih izžrebanih porotnikov do določenega števila.¹⁵⁴

3.6.4. Praktičen pomen porote in stališča de lege lata in de lege ferenda

Za razliko od angleškega sistema je bil v romanskem sistemu že v začetku določen poroti ožji okvir z omejitvijo na kazensko sodstvo in tu na kategorijo hudodelstev (crimes) oziroma za kazniva dejanja določene vrste (politična in t.i. tiskovna kazniva dejanja). Tudi tako določen okvir se je zoževal po očitni težnji po nadaljnem omejevanju, ki se kaže v praksi na več načinov. Med temi sta pomembna predvsem dva. Prvi se je uveljavil po zakonodajni poti v politiki inkriminacij. Za C.P. 1810 je značilna zaostritev represije v primerjavi s prvim porevolucijskim obdobjem deloma kot izraz avtoritarnih teženj režima samega deloma pa tudi pod vplivom ideje o zastra-

ševalni vlogi kazenskega prava.¹⁵⁵ Za to je tudi za ta zakonik razumljivo, da je krog za hudodelstva kvalificiranih dejanj dosti širok, s tem pa tudi široka pristojnost porote. V nadaljnjem razvoju pa je pod vplivom različnih okoliščin ta krog zožen, s tem pa je tudi praktični pomen porote glede na obseg zadev zmanjšan.

V isto smer pa je šla sredi preteklega stoletja tudi praksa s t.i. korekcionalizacijo, ki pomeni prenesti v pristojnost t.i. korekcionalnega sodišča (tribunal correctionnel od tod pa tudi označba korekcionalizacija) zadevo, ki bi ob pravilni kvalifikaciji spadala pred poroto. To prakso so začeli javni tožilci in sicer tako, da so dejanju odvzeli kakšno kvalifikatorno okoliščino (po franc. izrazju *circonstance aggravante*) ali pa ispustili kakšen znak kaznivega dejanja. V doktrini so ocenjevali in ocenjujejo takšno prakso za nekorektno in celo nezakonito, uveljavila in obdržala pa se je, ker je v bistvu ustrezala interesu strank in je tudi ta bil odločilen; ugovor ene stranke je imel za posledico, da se je sodišče izreklo za nepristojno, to pa je sodišče lahko storilo tudi po uradni dolžnosti.¹⁵⁶ Podoben proces je potekal tudi v Belgiji, čeprav so tu šli tudi po zakonodajni poti, s tem, da je bila tudi poroti dana možnost korekcionalizacije.¹⁵⁷ Za takšno prakso seveda ni bila edina motivacija nezaupanje do porote temveč tudi težnja izogniti se celotnemu dosti zapletenemu in dolgotrajnemu predhodnemu postopku ali težnja po pospešitvi in večji učinkovitosti kazenskega postopka.

Praktično je tako pomen sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu ravno tako zelo majhen že po svojem fizičnem obsegu. In kljub temu spremljajo vso dobo delovanja porote razprave za in proti takšnemu sodelovanju, končni rezultat pa je vendarle drugačen v Franciji kot v Belgiji, ki je sicer dolgo zvesto sledila francoskemu vzoru. V Franciji so po številnih reformah (te naj bi omilile neugodne stranske posledice delitve funkcij med poroto in sodiščem), ki jih vseh niti nismo zajeli, spoznali, da je potreben radikalen poseg, poroto so zamenjali s prisedniškim sistemom.¹⁵⁸ Nekatero zunanjo obliko in podobnost s poroto vendarle ne morejo spodbiti ugotovitve, da pomeni nova francoska ureditev odpravo tistega, kar so v francoski doktrini in praksi šteli za bistveno za porotno sodstvo (ne glede

na to, ali so to hvalili ali kritizirali) t.j. ločitev funkcij med sodiščem in poroto, s tem pa tudi odpravo porote same ter uvedbo prisedniškega sistema.¹⁵⁹

Za belgijsko vztrajanje pri kompromisu iz l. 1919 glede katerega smo že ugotovili, da je vendarle bližje poroti (glej spredaj), je vsekakor težko ugotoviti prave motive; nepreverljive trditve, da se je ta rešitev pokazala za dobro in da ni kakšnih posebnih zahtev po uvedbi čistega prisedniškega sistema ali izključno poklicnega sodstva, ne povedo dosti. Vsekakor pa je sodna praksa zelo blizu zahtevi, da naj porota sodeluje v primerih, ki sicer spadajo v njeno pristojnost, samo če so vzbudili posebno zanimanje javnosti; razprave o možnih nadaljnjih reformah takšne ureditve, ki se je obdržala, pa se še vedno nadaljujejo.¹⁶⁰

V razpravah pa zopet stopa v ospredje osnovna dilema - za ali proti poroti. To je ena izmed značilnosti mednarodnega srečanja v Bruxelles-u spomladi 1967, iz katerega so bila posamezna stališča že omenjena in ki je dobilo značilen naslov "Porota in moderno kazensko pravo" (Le Jury face au droit pénal moderne). Na tem znanstvenem srečanju, ki je združevalo teoretike in praktike, so bili posebno poudarjeni argumenti radikalnih stališč po odpravi porote zlasti, da porotniki niso sposobni opravljati funkcijo sojenja v pogojih modernega kazenskega prava. Nekateri udeleženci posvetovanja so upoštevali zlasti belgijsko zakonodajo, ki se začne z znamenitim zakonom o družbeni obrambi iz leta 1930. in nadaljuje tu in tudi drugod, poimenovali današnje kazensko pravo kar za kvalitetno povsem novo kazensko pravo storilcev kaznivih dejanj. To je vsekakor pretiravanje, res pa je, da so najpomembnejše novote, ki so bile vpeljane, ravno na področje kazenskih sankcij; tako leti kritika ravno na tiste spremembe, ki so dale poroti pravico soodločanja o tem vprašanju v smislu belgijske rešitve ali pa z uvedbo čistega prisedniškega sistema. V bistvu pomenijo te kritike in njihov logičen sklep oživitev (na nekoliko drugačni ravni) razprave, ki so jo začeli ob koncu preteklega stoletja predstavniki italijanske pozitivistične šole in tudi nekateri pred-

stavniki sociološke šole (npr. v Franciji znameniti G. Tarde).¹⁶¹ Pri obravnavanju problema, ki ima različne razsežnosti, sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu je takšen problem, pa je strokovni vidik samo eden izmed vidikov; ta ima svojo težo ni pa edini odločilen, pa so tako kritike, ki se opirajo samo nanj nujno enostranske in zato ne obsežejo bistva in problema v celoti.

3.6.5. Vpliv francoske ureditve na evropskem kontinentu

3.6.5.1. Ob tem vprašanju se najprej ponuja kot uvodna ugotovitev, da angleška porota kot vzor in vzorec ni delovala samo na Francoze, ki so jo sicer prvi presadili na svoja tla. Nadaljni posnemalci, so sicer imeli pred očmi angleški vzorec pa so se vendar neposredno naslanjali na francoskega. To je razumljivo že zaradi tega, ker je porotna ureditev samo del celotnega pravnega sistema. Za kazensko sodstvo smo že ugotovili, da je ta sistem seveda predvsem kazenko-pravni sistem, tu pa je bil francoski sistem bližji za druge evropske države, kot pa angleški.

Francoska porota je najprej prodrla preko meja Francije direktno, spremljala je francosko osvajalno ekspanzijo v porevolucijski dobi, zlasti pa za časa Napoleona in se je z njo pravzaprav tudi končala.¹⁶² Zgovorna primera za to sta Belgija in Nizozemska, v obeh deželah je bila po dokončnem padcu Napoleona porota odpravljena; Nizozemci je niso nikdar več uvedli, Belgijci pa šele v fazi druge posredne ekspanzije, o kateri je govora v nadaljevanju.

Ta posredna ekspanzija je šla po poti idejnega vpliva vendar tudi v različnih okoliščinah. Po eni strani se povezuje z dozorevanjem pogojev za meščanska revolucionarna gibanja v Srednji Evropi, pa tudi z začetki delavskega gibanja sredi preteklega stoletja. Po drugi strani je povezana z vplivom francoskega pravnega sistema in zajema zlasti tiste dele Evrope, ki jih štejejo v romanski pravni sistem. Pri takšnem razločevanju je vendarle treba upoštevati, da

se omenjene poti nekako prepletajo in je skoraj nemogoče potegniti jasne meje med njimi.

Slednje velja zlasti za tista obmejna območja, ki so bila zasedena (rensko območje) oziroma na katera je francosko pravo že po tradiciji vplivalo, kot so romanski kantoni zahodne Švice. Razlika med njimi pa je v tem, da so renske dežele sprejele poroto v deloma reformirani sodni in kazenskopravni sistem, ki je po izvoru in tradiciji vendarle nemški sistem, švicarski kantoni pa so bili tu bližje romanskemu sistemu.¹⁶³

Druga, posredna pot, po kateri je porota (že evropeizirana) prodrla v Srednjo Evropo, pa ima svojo poglobljeno posebnost v tem, da se je pri tem srečala s koncepcijo oziroma tudi že z resničnostjo prisedniških sodišč. Zagovorniki sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu so se tako že morali ukvarjati z dvema možnima alternativama: poroto in t.i. skabinskimi sodišči (Schöffengerichte). V revolucionarnih letih okrog l. 1848 oziroma že pred tem je sicer prevladala ideja porote in je bil tako tudi sklep frankfurtske narodne skupščine 1848, da naj se uvede porota.¹⁶⁴ Mišljena je bila porota po francoskem vzorcu kot nujen atribut demokratičnega družbenega reda, oziroma z vsemi tistimi argumenti politične narave, ki so spremljali francosko poroto od njenega začetka dalje in katerih globlji pomen smo poskusili osvetliti v izvajanjih na ustreznem mestu spredaj.

V že omenjeni študiji pa je Haber¹⁶⁵ opozoril na nekatere okoliščine, ki so jih v pravnozgodovinski in pozitivnopravni doktrini (zavestno ali ne) prezrli; na podlagi različnih uradnih parlamentarnih dokumentov, pravne literature in upošteva je celotno družbeno konstelacijo, je prišel do prepričljivega sklepa, da so nosilci ideje po uvedbi porote že v predmarčni dobi (pred 1848. l.) predvsem zastopniki meščanskega liberalizma in sicer tistega dela, ki se je čutil neposredno ogroženega pri njihovem gospodarskem vzponu in siceršnji uveljavitvi v družbi. Za to so tudi razumljive posebej poudarjene

zahteve po uvedbi porote v t.i. političnih in tiskovnih kazenskih zadevah. Ti se niso zavzemali za udeležbo ljudstva pri sodstvu temveč za udeležbo meščanstva v "vzponu". Izhodišče jim je bilo formalno varstvo pred kabinetno justico in razmejitev k "ljudstvu" ali celo pred t.i. sodstvom ulice (Strassenjustiz). To se posredno vidi zlasti z zahtevo po premoženjskem in izobrazbenem cenzusu za sposobnost biti porotnik, zahteva, ki sicer ni originalna, ker so jo našli lahko tudi pri francoski ureditvi. Nosilci teh idej so bili predvsem pravni pisci, ki so bili ravno v večini pripadniki nastajajočega meščanstva.

3.6.5.2. Porota v nemških deželah

Obdobje po marčni revoluciji, za katerega je značilna konsolidacija konzervativnih sil, je sicer začasno zavrlo že začetni proces, ne pa razprav o samem problemu. V teh razpravah se je pojavil kot pomemben dejavnik tudi nacionalni moment; uvedbi porote so se v Nemčiji upirali tudi zaradi tega, ker da je tuja germanskemu pravu in se zavzemali za to, da se sprejme kot germanska ocenjena oblika skabinskega sodstva. Končni rezultat je bil kompromis ob združitvi nemških dežel v enotno državo in s tem zvezanimi kodifikacijami v 70 letih.

Za obdobje, v katerem je že obstajala v nekaterih nemških deželah porota predvsem po francoskem vzoru, so pomembni poleg enotnega kazenskega zakonika iz l. 1870/71 še zakoni, ki pokrivajo celotno procesno področje iz leta 1877 z veljavnostjo od l. 1879 dalje; mednje štejeta za naš predmet pomemben kazensko procesni red (Strafprozessordnung StrPO) in zakon o sodstvu (Gerichtsverfassungsgesetz-GVG). V pripravah za ta dva zakona posebej pa zakona o sodiščih je prevladalo stališče, da se uvedejo samo skabinska sodišča treh vrst t.i. mala, srednja in velika skabinska sodišča. V končni izvedbi pa je prevladalo drugačno stališče. Na viharne zahteve javnosti, kot se trdi¹⁶⁶ je bilo uvedeno namesto velikega skabinskega sodišča porotno sodišče, namesto srednjih skabinskih sodišč (z upoštevanjem deželnega prava) t.i. kazenske zbornice

(Strafkammer) s poklicnimi sodniki, ostala pa so mala skabinska sodišča pri najnižjih sodiščih (Amtsgerichte). Takšna pravzaprav trotirna organizacija sodstva se je z nekaterimi delnimi spremembami v korist skabinskih sodišč obdržala do 1924. leta, ko je bila porota (sicer ne po imenu pač pa po vsebini) odpravljena, odpravljene pa so bile tudi kazenske zbornice¹⁶⁷.

Zgoraj je ugotovljeno, da je bila nemška porota sprejeta v nemško ureditev po francoskem vzoru. Kljub razpravam, ki so se začele že davno preje in v katerih je bil oster kritik francoske ureditve in pobornik angleške porote znameniti A. Feuerbach, je vendarle prevladal francoski zgled. To je mogoče razlagati s tem, da je bil tu predvsem neposreden vpliv še iz napoleonskih časov na Francijo meječa območja (glej spredaj), da so po 1848. letu v posameznih deželah tudi uzakonili kazenski postopek naslanjajoč se na C.I.C. in v skladu s sklepi omenjene narodne skupščine v Frankfurtu, da naj se uvede obtožni, ustni in javni postopek, dokazna pravila zamenjajo s conviction intime francoskega prava¹⁶⁸, da je bil sprejeta trihotomna klasifikacija kaznivih dejanj in nanjo naslonjena organizacija sodišč in njihova pristojnost.¹⁶⁹

Omenjeni zakoni, ki so naraven nasledek preobrazbe prejšnje zveze držav v novi državni tvorbi (Reich) so tako zaključili proces, ki je trajal že desetletja, spremljala so ga intenzivna obravnava in z Nemcem lastno organiziranostjo in natančnostjo izvedena pripravljalna dela; razen tega sta bili obe obliki sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu že preizkušeni.

Nekakšna recepcija francoskega procesnega prava po frankfurški skupščini in zaradi tega tudi odločitev o oblikovanju porote po francoskem vzorcu pomeni še nadaljno oddaljitev od pravzora, angleške porote. Tu pa je treba še upoštevati, da je tudi enotni nemški kazenski postopek mešani kazenski postopek, vendarle z določenimi posebnostmi nasproti francoskemu (romanskemu); tudi inkvizitorni tip kazenskega postopka nemškega občega prava se je razlikoval od fran-

coskega. Konkretnější prikaz teh posebnosti pa bi presegal okvir tega sestavka, terjal bi posebno razpravo, ki pa spada predvsem v pravno zgodovino¹⁷⁰. Tu naj zadošča samo opozorilo na to okoliščino, ker je ta včasih prezrta.

Prav omenjena dvojnost oblik, v katerih se je v Nemčiji uveljavilo sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu, pa je nadaljni razlog za to, da se govori tudi o nemški poroti kot posebni kategoriji. Sožitje dveh sistemov, ki se vendarle v temeljnem izhodišču (delitev funkcij ali ne) razločujeta, postavlja vprašanje, kako sta vplivala drug na drugega in s tem tudi na oblike in vsebino njunega delovanja.

Nadaljni razvoj v Nemčiji vse do omenjene reforme v letu 1924 ni prinesel v obravnavano področje nobenih sprememb. Iz nekaterih reformnih predlogov zlasti pa iz osnutka za novi kazenskoprocesni red iz leta 1908 (in s tem zvezanih predlogov, ki zadevajo organizacijo sodstva) ter iz razprav pred in ob tem se da razbrati samo določena težnja po zožitvi pristojnosti porote in razširitvi prisedniške ureditve tudi na t.i. srednjo stopnjo sodstva na l. stopnji (glej spredaj).¹⁷¹

To pa je pravzaprav samo zunanji površen videz; globlji pogled v dogajanja še pred l. svetovno vojno pokaže, da se je tudi tu pojavilo vprašanje porote. Sociološka šola, katere utemeljitelj in najvidnejši predstavnik Franz Liszt, je s svojimi reformnimi predlogi na področju kazenskega prava povzročila, da se je postavilo vprašanje že tako diskreditirane porote, tudi še z drugega zornega kota. Gre za vprašanje, ali je porota kot samostojen sodnik o dejstvih sposobna dotedanjo moralizatorsko presojo v konkretni zadevi zamenjati s presojo s kriminalno političnega zornega kota¹⁷². Del nemške teorije je ocenjeval in ocenjuje dejstvo, da je porota ostala in da je bilo vprašanje sodelovanja nepoklicnih sodnikov v kazenskem sodstvu odstranjeno z dnevnega reda, kot "zmago politike nad razumom" ali nekoliko zmerneje, da so politična gesla obvladala nad stvarnimi pravnimi razlogi.¹⁷³ Tudi za takšno gledanje velja že preje povedano

v zvezi s stališči, ki se tudi v zadnjem času uveljavljajo v roman-
ski teoriji.

Poleg sodelovanja laikov v kazenskem sodstvu pa se je strokovna
kritika lotila tudi kazenskega procesnega reda. Po eni strani in
v skladu s stališči sociološke šole so veljavnemu pravu očitali,
da je nastalo v času liberalnega kazenskega prava, ki ga pa vendarle
obvladujejo povračilne kazni (Tatvergeltungsstrafen). To procesno
pravo pa je že tako v bistvu samo reformirani inkvizitorni postopek;
ker bi uveljavljanje novih idej o kazenskem pravu storilca imelo
nujno za posledico še več inkvizitornih elementov v kazenskem po-
stopku, bi bilo treba določiti več in bolj učinkovitih procesnih
kavtel¹⁷⁴.

Prva svetovna vojna je prizadevanja za reforme zavrla, dogajanja
po končani vojni pa so jim dala tudi drugačen tok. V nadalj nem raz-
voju do 2. svetovne vojne sta gotovo pomembnejša dva mejnika že
omenjena, reforma 1924. leta in 1932. Leto 1924 je za našo temo to-
liko pomembnejše ker pomeni konec porote in prehod Nemčije v skupino
čistega prisedniškega sistema.

Radikalen poseg v l. 1924, ki ga nemška doktrina dokaj enotno oce-
njuje kot odpravo porote in ki je bil mogoč z uporabo izrednih
pooblastil po uredbodajni poti, pa ni odpravil vprašanje porote z
dnevnega reda. Nekateri osnutki za novi kazenskoprocesni red tudi
po l. svetovni vojni in do tega časa razen osnutka iz l. 1923 so
predvidevali poroto v dotedanjem obsegu in pomenu. Po l. 1924 so zahte-
vo po ponovni uvedbi porote uveljavili po politični liniji socialni
demokrati in druge leve politične stranke, proti uvedbi so nastopili
tudi odvetniki, nasprotno pa je večina pravne doktrine zagovarjala
spremembo, tako celo znameniti Radbruch, ki je v svojem osnutku
iz l. 1922 poroto še obdržal. V teh razpravah so se uveljavljali
že znani argumenti za in proti poroti; za novega bi lahko šteli še
argument, ki je opozarjal na zlorabe pravice do izločitve porotnikov

v podobnem smislu kot je bilo to omenjeno za ameriški sistem.¹⁷⁵

Za povojno Nemčijo (po maju 1945) pa je tudi v okviru obravnavane teme pomembno ugotoviti, da se od tu dalje odvija proces v doslej enotnem nemškem prostoru v dveh bistveno različnih smereh. Razdelitev nemškega Reicha na okupacijske cone je imela za posledico odvojitev vzhodnega dela (sovjetska okupacijska cona) in nastanek novega družbeno političnega sistema, ki se je tudi v pravni sferi in v organizaciji pravosodja naslonil v marsičem na sovjetski vzor. Zahodni del pa je vsaj v ameriški in angleški okupacijski coni živel nekaj časa pod neposrednim vtisom nekaterih posebnosti teh pravnih sistemov zlasti glede dokaznega prava in načina izvajanja dokazov (t.i. cross examination) v praksi pred vojaškimi sodišči obeh okupacijskih sil.¹⁷⁶

V zahodni Nemčiji pa se je ponovno odprla (morda tudi pod vplivom oživiljenega zanimanja za angloameriško pravo in njegove institucije) razprava o poroti. Na Bavarskem pa so jo v l. 1948 tudi uvedli vendar po belgijskem vzorcu. Šele po ponovni vzpostavitvi nemške suverenosti na ozemlju Zahodne Nemčije je zakon o poenotenju z dne 12. sept. 1950 za vso državo uvedel prisedniški sistem¹⁷⁷. V kazenskem procesnem pravu gre tu za kontinuiteto po stanju pred hitlerjevskim režimom z bolj poudarjeno zahtevo uveljaviti t.i. državo prava (Rechtsstaat)

3.7. Avstrijski sistem porote

3.7.1. V okvir germanskega pravnega sistema šteje seveda tudi avstrijski sistem, ki ima itak na tem področju z nemškim sistemom skupnega prednika v znameniti Karolini (Constitutio criminalis carolina 1532. l.) kot pravnega izraza germanskega inkvizitornega postopka.

Avstrijski sistem pa je potrebno posebej obravnavati tudi še iz nekaterih drugih razlogov in sicer tako z zgodovinske perspektive kot tudi glede na sedanje stanje.

Z zgodovinskega zornega kota je najprej pomembna posebnost avstrijskega sistema porote, da je ta nastal v deloma drugačnih okoliščinah.

Po revolucionarnem 1848. letu je dobila Avstrija sicer že kazenski postopek mešanega tipa in z njim tudi poroto, čeprav z ožjo pristojnostjo. To pa je bila le kratkotrajna epizoda, ker je bilo že v letu 1853 z renesanso absolutizma v bistvu vzpostavljeno prejšnje stanje in porota odpravljena. To stanje je trajalo vse do uveljavitve nove zakonodaje na področju kazenskega procesnega prava (Glaserjev kazenskoprocesni red iz 1873 l.) in organizacije sodišč. V pripravah za te zakonodajne ukrepe se je obravnavalo vprašanje sodelovanje nepoklicnih (laičnih) sodnikov v kazenskem sodstvu sicer podobno kot v nemških deželah; torej tudi s kontroverzo ali porota ali prisedniško sodišče prevladalo pa je stališče za čisto poroto (Geschworenengericht) po francoskem vzorcu,^{177a} s pristojnostjo za sojenje v primerih hujših hudodelstev, političnih hudodelstev in prestopkov in kaznivih dejanj storjenih s tiskom. Za vse druge zadeve so bila pristojna sodišča poklicnih sodnikov.

To stanje je obveljalo tudi po razpadu Avstroogrske države in ustanovitvi avstrijske republike, ki je tudi v ustavo sprejela določbo o sodelovanju državljanov v kazenskem sodstvu, obdržala pa je z nekaterimi novelami kazensko procesni red iz l. 1873.

3.7.2. Za nadaljni razvoj je pomembna prelomnica 1934 leto, ko je avtoritarni režim odpravil poroto in uvedel prisedniški sistem. Ta ukrep predvsem pa okoliščine v katerih je bil sprejet, so imele določen vpliv na povojne debate in zakonodajno rešitev, ki je sledila l. 1950 in zopet uvedla poroto v prejšnji obliki z nekaterimi reformami; ta naj bi odpravil določene v praksi že potrjene neželjene posledice sodelovanja laikov v kazenskem sodstvu. Na to odločitev je vplivalo predvsem to, da je povojna Avstrija, ki je po l. 1938 s priključitvijo nemškemu Reichu delila njegovo usodo, vzpostavila kontinuiteto z Avstrijo po l. svetovni vojni z uveljavitvijo ustave iz l. 1920; razen tega pa je ravno uvedba prisedniškega sistema ^{namesto porote} v l. 1934 in v takratnih okoliščinah diskreditirala prisedniški sistem v očeh javnosti; ta ga je štele kot instrument avtoritarnega režima, ne upošteva, da je bila dilema prisedniški sistem ali porota, stara skoraj 100 let. Rittler^{177b} omenja kot osnovni

cilj reformnih posegov v procesnoppravno ureditev porote "obdržati temeljno ločitev sodišča na dva kolegija, sodišče in poroto, poklicni sodnik (predsednik porotnega sodišča) pa naj pomaga porotnikom ki ne poznajo prava in niso vešči posla, razen tega pa naj bi brzdal njihovo nezakonito samovoljo" (prevod F.K.). Poglavitni organizacijski posegi pri tej reformi so bili: število porotnikov so zmanjšali od 12 na 8; odpravljene so bile zapletene obličnosti za sestavo porote, ki naj sodi, odpravljena je možnost izločitve brez navedbe razloga in s tem med drugim odvzeta možnost (večkrat zlorabljena v preteklosti), da bi stranki stremeli najprej za tem, da bi bila porota sestavljena glede na njihove interese. Pristojnost porote je ostala v bistvu ista, t.j. porota sodi za hujša hudodelstva (za katere je predpisana kazen najmanj 5 let in več kot 10 let zapora) za politična kazniva dejanja in vojna hudodelstva (nova kategorija); t.i. tiskovni delikti so bili poroti odvzeti že l. 1929 in je tako tudi ostalo. Posebej je bila poudarjena vezanost porote na zakon; porota ni "glasnik javnega mnenja" in tudi ne "nosilec suverenega pravnega čuta oziroma prepričanja".

3.7.3. Za evropski kontinentalni tip porote in posebej za nemški in avstrijski tip je bilo in ostalo eno izmed temeljnih značilnosti dosti kompleksna in zapletena metodika sestavljanja vprašanj, na katere mora odgovoriti porota. Tej problematiki so že od začetka, od uvedbe porote v letu 1873, v Avstriji posvečali posebno pozornost. Predpisani pravni režim še posebej jasno kaže, da porota ni samo sodnik o dejstvih temveč, da mora hkrati ko rešuje dejansko vprašanje rešiti tudi pravno vprašanje (kazenske odgovornosti, pravne kvalifikacije ipd.). Vprašanja porotnikom so bila po avstrijski ureditvi razvrščena v več kategorij, v t.i. glavno vprašanje (ali je obtoženec storilec in krivec dejanja - kot dogodka in kot pravne kategorije, katerega je obtožen), t.i. eventualno vprašanje (ali je morda dejanje, ki ga je obtoženec zakrivil drugačno kot je obtoženo oziroma ali je njegova vsebina drugačna napr. ali gre za uboj namesto za umor, za poskus namesto za dovršeno dejanje ali da je obtoženec napeljevalec ali pomagač in ni storilec ipd.); obe vrsti vprašanj se še vedno tičejo vprašanja o krivdi (Schuldfrage). Tem vprašanjem nasproti stojijo t.i. dopolnilna vprašanja (Zusatzfragen); ta zadevajo more-

bitne okoliščine, ki izključujejo kaznivost ali odpravljajo obstoj kvalifikatornih ali privilegatornih okoliščin (v avstrijski teoriji jih označujejo kot vprašanje o obteževalnih ali olajševalnih okoliščinah, ki upravičujejo spremembo zakonskega okvira predpisane kazni, op. P.K.). Nova ureditev je odpravila t.i. kontrolna vprašanja; Rittler tega ne šteje za napredek glede na smisel kontrolnih vprašanj, s katerimi bi se lahko preizkusilo, ali so porotniki dejstva pravilno pravno ovrednotili.

Tudi v tem sistemu pridejo pa vsa ta vprašanja, ki zadevajo meritorno odločanje v poštev le, če so izpolnjeni procesni pogoji oziroma če ni kakšne procesne ovire za postopek. Če postopek ni mogoč iz kakšnega procesnega razloga, izreče sodniški kolegij oprostilno sodbo. Oprostilna sodba se izreče, če sodišče spozna, da s krivdorekom porote obseženo dejanje ni kaznivo dejanje; tu gre sicer za meritorno odločitev, ki pa se neposredno ne tiče obtoženca. Tako je pravzaprav samo v tem okviru uresničena izhodiščna koncepcija porotnega sistema o ločitvi funkcij med sodiščem in poroto, ker o teh pravnih vprašanjih odločajo poklicni sodniki.¹⁷⁸

Vprašanja za poroto se morajo sestaviti v pisni obliki in se preberejo na glavni obravnavi, s tem, da imata obe strani pravico predlagati spremembe ali dopolnitve. Za tem sledita končna govora, ki pa glede na novo ureditev nista omenjena samo na vprašanja krivde (glej zgoraj) temveč tudi obsegata vprašanje kazni in drugih kazenskih sankcij. Obravnava je s tem končana in se ponovno odpre šele, ko je sprejeta odločitev porote. Posvetovanje porote poteka tako, da se ta umakne v posvetovalnico, si izvoli načelnika (Obmann), ter čaka na prihod sodniškega kolegija zaradi pravnega pouka. Tega že poprej sestavi predsednik kolegija v pisni obliki. Posvetovanje poteka na skupni seji sodniškega kolegija in porote brez navzočnosti zastopnikov obtožbe in obrambe. Predsednik prebere pravni pouk, ki se priloži zapisniku in je s tem dostopen strankam; morebitne ustne spremembe in dopolnitve se tudi morajo protokolirati. Nadaljni potek dogajanja označuje Rittler kot pomembno novost. Namesto rezimeja,

ki je bil predpisan po prejšnji ureditvi, predsednik v nevezanem razgovoru s porotniki obravnava posamezna pravna in dejanska vprašanja in tudi sicer ravna kot bi ravnal predsednik prisedniškega sodišča. Ta del posvetovanja je tudi posebej označen kot "razprava" (Bespprechung), ki naj bi potekal v drugačni atmosferi kot je običajna za postopek po nekolišnem strogem protokolu in obličnostih; zagotovil naj bi, da bi porotniki, ki niso več samo pasivni poslušalci o čisto dejanskih vprašanjih lahko odločali zares samostojno. Ob takšnem načinu dela in tako razumljeni vlogi predsednika sodniškega kolegija ima že v prejšnjem pravu izrecno določena prepoved predsedniku, da bi porotnikom izrazil svoje osebno gledanje na zadevo in tako vplival na odločitev porote, večjo težo in več izgledov, da bo res spoštovana. Rittler razlaga te spremembe, kot pozitiven vpliv prisedniškega sistema na porotni sistem, ne da bi se porotniki spremenili v prisednike. Za veljavnost sklepa porote, ki ga ta sprejme sama brez navzočnosti sodnikov se zahteva absolutna večina namesto preje določene dvotretjinske večine, pri enakem številu glasov, pa obvelja mnenje, ki je ugodnejše za obdolženca.

Kot eno izmed bistvenih značilnosti porote so šteli in štejejo, da porota ne navede razlogov za svojo odločitev. Avstrijska ureditev je tu našla nekakšen kompromis. Izhajajoč iz spoznanja, da porotniki ne bi bili sposobni oblikovati razlogov za svojo odločitev, zlasti glede njene pravne strani, da pa klasična oblika samih odgovorov na vprašanja onemogoča vsakršno nadzorstvo nad odločitvijo porotnikov, je predvidena nekakšna quasi obrazložitev: načelnik porote mora za vsako posamezno vprašanje izdelati pismeno kratko pojasnilo o izhodiščih večinske odločitve (t.i. Erwägungen). To pojasnilo pa velja samo za sodniški kolegij in ne sme biti omenjeno v obrazložitvi sodbe, ki jo izda sodišče.

3.7.4. S sklepom porote o njenem izreku (Wahrspruch), ki ga sporoči načelnik porote sodniškemu kolegiju po veljavni novi ureditvi izven glavne obravnave, vendar v navzočnosti tožilca in zagovornika, se začne naslednja faza postopka, t.i. postopek za preizkus izreka.

To je pač posebna oblika, ki se sicer zahteva v vseh sistemih, da bi izrek porote, ki sam po sebi še ni sodba, dobil pravni učinek. Ta že tradicionalni postopek ima v nemški in avstrijski strokovni literaturi posebno označbo, imenujejo ga *Monitur* - ali *Berichtigungsverfahren*.¹⁷⁹ Že samo označba pove, da gre pri tem predvsem samo za določene popravke izreka. Povod za to je lahko, če kdo izmed porotnikov sam zatrjuje, da je prišlo pri glasovanju do nesporazuma, ali če sodišče po zaslišanju tožilca in zagovornika meni, da je izrek porote nepopolen, nejasen, sam s seboj v nasprotju ali v nasprotju s pismenim poročilom načelnika porote. Če sodniški kolegij spozna, ali če tako predlaga tožilec ali zagovornik, da je potrebno vprašanja poroti spremeniti ali dopolniti, se znova odpre glavna obravnava, ki pa se omeji samo na sporna vprašanja oziroma na nova ali spremenjena vprašanja.

Druga oblika kontrole, ki je teoretično pomembnejša, v praksi pa je izjemna, je predvidena, če so odgovori porote vsebinsko (materielno) napačni¹⁸⁰, t.j. če sodni kolegij sam spozna in tako soglasno oceni, da so se porotniki zmotili pri odgovoru na glavno vprašanje. V takšnem primeru sklene kolegij, da se odločitev odloži in zadeva predloži Vrhovnemu sodišču. Če teče postopek zaradi več kaznivih dejanj ali zoper več obtožencev, napačen pa je odgovor samo glede kakšnega izmed dejanj ali obtožencev, velja omenjeni sklep samo za ta del. Vrhovno sodišče se ne spušča v presojo ali je ocena sodnega kolegija pravilna temveč na podlagi takšnega sklepa odstopi zadevo drugemu porotnemu sodišču istega ali pa tudi drugega jurisdikcijskega območja; če se tiče odločitev kaznivega dejanja, ki ne spada v pristojnost porotnega sodišča, odstopi zadevo stvarno pristojnemu sodišču 1. stopnje. Če drugo porotno sodišče sprejme enak izrek kot prvo sodišče, ostane njegov izrek v veljavi in je podlaga za sodbo.

3.7.5. V primeru veljavnega izreka porote izreče sodni kolegij sodbo, ki je glede na to ali je izrek porote o glavnem vprašanju nikalen ali pritrdilen, oprostilna oziroma obsodilna sodba. V prvem primeru je zadeva končana, v drugem primeru pa se začne postopek za odmero

kazni in za izrek drugih pravnih posledic obsodilne sodbe. Tu pa je veljavna ureditev (hote ali nehote) sledila belgijskem vzorcu; v teoriji nekateri te rešitve ne štejejo več za čisto poroto, temveč za nekakšno vmesno obliko (Mittelding) med tradicionalno poroto in t.i. velikim skabinskim sodiščem.

3.7.6. Avstrijski sistem je tu nekoliko natančneje prikazan, razvojno in glede na sedanje pravo, ker je (z razvojnega zornega kota) neposredno in posredno vplival na reševanje vprašanja ali in kako urediti sodelovanje občanov v kazenskem postopku na jugoslovanskem prostoru; kot veljavno pravo je zanimiv, ker je od tujih sistemov našemu geografsko blizu in tako tudi dostopnejši za neposredno opazovanje. Za tiste dele današnje Jugoslavije, ki so bili dolga stoletja del avstrijskega državnega prostora in je bilo avstrijsko pravo zanje pozitivno pravo (Slovenija in Dalmacija, Istra do I. svet. vojne) pa tudi za tiste, ki so imeli, čeprav vključeni v ta sistem določeno, zakonodajno avtonomijo (Hrvatska s Slavonijo) za to ni potrebno ponavljati stvari, ki so že obravnavane. Za Slovenijo je vendar pomembno, da je porota obstajala kot sodna institucija vse do enotnega zakona o sodnem kazenskem postopku in zakona o ureditvi sodišč torej do 1.1.1930.¹⁸¹ Prvi profesor za kazensko procesno pravo na slovenski univerzi dr. Metod Dolenc je bil tudi vnet zagovornik porote, ki se je tudi zavzemal, da bi se porota uvedla v vsej državi, kjer je preje razen še v Vojvodini, (kot dela madžarskega pravnega sistema) niso poznali.¹⁸²

Posreden vpliv avstrijske zakonodaje na jugoslovanskih tleh (v zvezi s poroto) je v Hrvatski in Slavoniji glede na končni rezultat neznan. V novi zakonodaji, s katero je bilo sicer uveljavljeno (za takrat) moderno kazensko procesno pravo na podlagi avstrijskega prava in temu v glavnem prilagojena sodna organizacija (v l. 1874 in 1875) je bila določena porota samo za hudodelstva in prestopke storjene s tiskom in sicer pri enem samem sodišču kot porotnem sodišču pri Sodnem stolu v Zagrebu s pristojnostjo za celotno državno ozemlje (Hrvatsko in Slavonijo). Takšen je bil že vladni predlog z obrazložitvijo, da "neglede na teoretične spore porota (s širšo pristojnostjo)

ne pride v poštev, ker ni mogoče pričakovati, da bi ob obstoječih razmerah lahko pričakovali kakšno korist od nje". Tudi uzakonjeno porotno sodišče za t.i. tiskovna kazniva dejanja ni dosti pomenilo, njegovo delovanje je bilo ob vsaki zaostritvi politične situacije suspendirano.¹⁸³ Tudi tako okrnjena kot institucija in v njeni dejavnosti je bila ta porota odpravljena v novi državi z Vidovdansko ustavo 1921 l.

Problem porote pa z nastankom nove enotne državne tvorbe ni bil odstavljen z dnevnega reda. V pripravah za enotno zakonodajo tudi na kazenskopravnem področju je bila vključena tudi porota, pripravljen je bil osnutek posebnega zakona (Osnutek Ogorelica) o poroti. S tem vprašanjem se je ukvarjal kongres pravnikov 1925 leta, ki v svoji resoluciji ni zavzel določenega stališča; kongres je ocenil, da je to vprašanje tudi politične narave, hkrati pa je izrazil kot večinsko stališče pravnikov zlasti iz onih delov države, ki porote niso poznali, zoper sodelovanje nepravnikov v kazenskem sodstvu; to lahko izvršujejo samo strokovno usposobljeni, neodvisni politično in materialno) poklicni sodniki pravniki.¹⁸⁴ To obdobje zaključuje novi zakon o sodiščih iz l. 1929 in zakon o sodnem kazenskem postopku, ki sta uvedla sodstvo poklicnih državnih sodnikov.

Zaključek obravnave o poroti s teoretičnega stališča pa predstavlja večkrat omenjena študija Vladimira Bayer-ja iz l. 1940, v kateri je avtor ob izčrpnem prikazu razvoja porote in prisedniškega sistema in takrat obstoječih ureditev tudi izdelal, kot zagovornik porote, svoj koncept o njej, prikrojen na razmere v svoji ožji domovini; racionalno jedro te koncepcije je mogoče najti v tem, da je treba poroto, za katero sicer veljajo neka splošna načela, vkomponirati v konkreten pravni sistem in glede na družbeno strukturo, na katero se navezuje ta pravni sistem. Od čistega porotnega sistema pa se tudi ta koncept razločuje v smeri belgijskega sistema oziroma kot avtor pravilno ugotavlja na podlagi ureditve v ženevskem kantonu od l. 1890 dalje.¹⁸⁵

3.8. Med drugimi ureditvami porote kot oblike sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu romanskega tipa je treba vsaj po bistvenih značilnostih orisati italijansko in švicarsko ureditev (v romanskem delu).

3.8.1. Italija se lahko šteje za matično deželo inkvizitornega postopka, od koder je ta sicer po neobičajni poti z recepcijo kazenskega procesnega prava izraženega v kanonskem pravu, ki se je sekulariziralo po italijanskih pravnih šolah, in s prakso italijanskih sodišč, prodril v srednjo in zahodno Evropo. V 19. stoletju pa se je ta tok v nekem smislu obrnil. Tudi Italijo je zajelo revolucionarno gibanje poleg tega pa še gibanje za nacionalno in državnopravno združitev. V tem gibanju je dobila svoje mesto tudi ideja o poroti in tako je Italija tudi sprejela to institucijo po francoskem vzorcu leta 1865, kakor je bil tudi kazenski postopek sam naslonjen na francoski C.I.C. skratka, kakor tudi enotni kazenski procesni red Italije šteje za kazenski postopek mešanega tipa. Takšen pravni režim je bil deloma spremenjen z novim zakonikom o kazenskem postopku tik pred 1. svetovno vojno (1913); ta je temeljil v bistvu na enakih izhodiščih z upoštevanjem nekaterih, sicer bolj skromnih korakov v smeri razširjenja elementov akuzatornosti in zoževanja elementov inkvizitornosti. Za obravnavano temo je vsekakor značilno, da je tudi ta zakonik zavrgel ostre kritike¹⁸⁶ italijanske pozitivistične šole na račun porote in to institucijo obdržal z nekaterimi spremembami; te naj bi zagotovile večjo neodvisnost porote od predsednika porotnega sodišča (npr. odprava rezimeja) na podlagi reformnih predlogov obseženih v osnutku iz l. 1905¹⁸⁷. Tudi to stanje pa se konča z novo zakonodajo že v pogojih fašistične Italije (1931), s katerimi je bila porota odpravljena in je bil uveden prisedniški sistem.

3.8.2. Za švicarsko pravo je treba najprej ugotoviti, da ima Švica med vsemi državami sestavljenega tipa posebno ureditev, po kateri je poenoteno materialno kazensko pravo, kazensko procesno pravo in z njem povezana organizacija sodstva pa sta urejena po dveh tirih,

po zveznem in lokalnem, ki ga predstavljajo zakonodaje posameznih kantonov. In ker je švicarsko ozemlje o največji meri pod vplivom dveh večjih pravnih sistemov, romanskega in germanskega, se je to odražalo in se odraža, čeprav pod močnim vplivom lokalnih razmer posameznih razmeroma majhnih kantonov, tudi pri rešitvah vprašanja o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu.¹⁸⁸ V tem sestavku zato ne kaže posebej obravnavati, niti razvojno in ne de lege lata ali de lege ferenda, posameznih rešitev, ki so jih sprejeli, ki še obstajajo in o reformah, ki so v zraku. Za poroto je pač najbolj pomembno, razen že povedanega, omeniti nekaj več o tistih rešitvah, ki so se najprej uveljavile v delu švicarske konfederacije. Tu je pomemben in poučen primer iz ženevskega kantona, kjer so že ob koncu preteklega stoletja reformirali poroto v tistem smislu, ki je v tem sestavku predstavljen kot belgijski sistem. Posebnost tega koraka pa je vendarle v tem, da so najprej postavili vprašanje vloge sodniškega kolegija oziroma predsednika porotnega sodišča (po odpravi kolegija l. 1903) na t.i. izrek porote o krivdi. V drugih sistemih, zlasti v francoskem, je šel ta proces, kot smo videli v obrnjeni smeri, kako preprečiti indirektni vpliv sodnika na poroto. V ženevskem kantonu so tako najprej sprejeli rešitev, da je pri posvetovanju porote navzoč sodnik (predsednik), kateremu so priznali tudi pravico glasovanja, čeprav samo s t.i. posvetovalnim glasom; soodločujoč glas pa so priznali sodniku pri odločitvi o kazni.¹⁸⁹

Druga morda še bolj pomembna posebnost, ki se tiče porote, je ureditev v kantonu Thürgau, po kateri porota odloča samo o dejstvih, ali kakor to razlaga Jeschek in imenuje porotnike sodnike o dokazih (v franc. prevodu juges de la preuve); o krivdi (culpabilité) in o kazni pa odloča sodišče. Pomembnost takšne ureditve vidim v tem, da je pravzaprav bližje izhodiščni konceptiji o poroti kot sta današnji, angleška in ameriška ureditev.¹⁹⁰ Koliko velja takšna ureditev, ki je ni mogoče oceniti brez bližje proučitve celotnega sistema in njegovega funkcioniranja, ob omenjenih in drugih znanih

ugovorih v strokovni literaturi vseh obravnavanih ureditev, je vendar vprašanje zase. Načelno vendar ni mogoče trditi, da takšna delitev dela ni izvedljiva, če upoštevamo tisto koncepcijo o razločevanju med dejanskimi in pravnimi vprašanji, ki je znana tudi v jugoslovanski teoriji in je za prakso tudi primerna. Vsekakor pa je zanimivo, da so tudi v tem kantonu omejili pristojnost porote, njen praktičen pomen pa je neznat, saj se sestaja "trikrat na leto zato, da bi sodila trem obtožencem".¹⁹¹

Graven ugotavlja ob orisu v letu 1967 obstoječih trendov v reformnih prizadevanjih v švicarskih kantonih in v federaciji¹⁹², da je tudi ta kanton pred reformo, vendar z drugačnega zornega kota. Ne postavlja se vprašanje ali izboljšati ureditev porote ali uvesti prisedniški sistem, ker je vprašanje o sodelovanju državljanov v kazenskem sodstvu izgubilo na pomenu kot politično vprašanje. Če prav razumem prikaz osnutka nove ureditve v tem zakonu, gre sicer tudi za uvedbo prisedniškega sistema, vendar bolj v smislu združevanja strokovnega in laičnega elementa; kazensko sodišče naj bi bilo sestavljeno iz treh kantonalnih sodnikov in štirih drugih članov, ki pa bi jih izvolil veliki svet (Grand conseil).^{192a} Takšen koncept tako vendar izključuje eno od značilnosti vključevanja državljanov v sodstvu (v obliki porote ali prisedniškega sistema je vseeno) v demokratičnem predstavniškem sistemu; to je občasno sodelovanje čim večjega števila državljanov v sodstvu.

3.9.1. Nekakšna skupna značilnost za dogajanja v zahodni in srednji Evropi v preteklem stoletju je, da se v zvezi s poroto posebej obravnava vloga te institucije v zadevah t.i. političnih in tiskovnih kaznivih dejanj; pri tem je imela ponekod celo večjo težo prav porota v t.i. tiskovnih zadevah, saj so jo predvideli samo za te zadeve zlasti v l. 1848, 1849. To je razumljivo predvsem iz razloga, ker so bili najbolj goreči zagovorniki porote iz vrst liberalne buržoazije, ki so bili tudi najprej in največkrat objekt državne represije zaradi svojega delovanja; porota se je tu zdela bolj neodvisna kot pa državno uradniško pravosodje, ki je bilo primeren instrument za

obračun vladajočega sloja z opozicijo. Drug razlog je morda tudi zakonodajno tehnične narave. Ob temeljnem izhodišču, da naj bo porota pristojna za hudodelstva, so bila s tem zajeta tudi in samo tista politična kazniva dejanja, ki so bila tudi inkriminirana kot hudodelstva, druga (ta pa so v večini) pa ne. Tu naj bi tako prišel do izraza kriterij *rationae materiae* ne pa predpisana kazen. In čeprav so zagovorniki porote in njene pristojnosti večkrat uspeli na zakonodajni ravni, pa se to v pravosodni praksi ni uveljavilo, saj tudi njeni nosilci, državni poklicni sodniki niso bili naklonjeni poroti.

Vprašanje porote za politična kazniva dejanja je ostalo aktualno tudi pozneje in še posebej tudi po 2. svetovni vojni. Na mednarodnem seminarju v letu 1966/1967 v Bruxelles-u je ožja študijska komisija znova razpravljala o razlogih za in proti. In čeprav previdna v sklepih, je vendar opozorila na sicer stare pa po njeni oceni še vedno aktualne razloge za poroto v teh zadevah.¹⁹³

3.9.2. Vpliv porote evropskega tipa na kazensko procesno pravo.

Za razliko od angleške porote na evropski kontinent presajena institucija ni imela izrazitega vpliva na posamezna kazenska procesna prava. Njeno uvedbo je sicer spremljala nastajanje novega tipa t.i. mešanega kazenskega postopka pri francoskem vzorcu; bistvene značilnosti tega pa niso pogojene z obstojem porote, kar dokazujejo tudi tista kazensko procesna prava, ki pripadajo istemu tipu kazenskega postopka, pa porote sploh niso poznala oziroma je ta obstajala le kot kratkotrajna epizoda (npr. unificirano kazensko procesno pravo Jugoslavije med obema vojnama, nizozemsko pravo ipd.) Tudi odprava z zakonom določenih kriterijev za presojo dokazov (legalna dokazna teorija) in uvedba presoje po notranjem prepričanju (*conviction intime*) oziroma odslej že imenovane proste dokazne presoje je bila samo deloma pogojena s poroto;¹⁹⁴ ta koncepcija je preje otrok racionalistične filozofije kot pa porote. Po angleški koncepciji je prav porota zahtevala posebna dokazna pravila, čeprav je njihovo izhodišče drugačno (glej spredaj). Porota je vplivala na pravno normiranje postopka na glavni obravnavi

samo toliko, kolikor so bila pač potrebna posebna pravila za njeno delo, kot so pravila za sestavo porote, za določitev njene vloge in za njeno delo pri posvetovanju in odločanju, kakor tudi za urejanje odnosov med poroto in sodniškim kolegijem oziroma sodnikom predsednikom porotnega sodišča. Za razvoj kazenskega procesnega prava v zadnjih dveh stoletjih so res značilne težnje po demokratizaciji odnosov v kazenskem pravosodju in sem šteje sicer tudi uvedba porote. Toda bolj pomembne so te težnje v fazah postopka pred glavno obravnavo in v postopku s pravnimi sredstvi kot izraz splošne težnje po demokratizaciji odnosov v družbi. Ta namreč nimajo vpliva na to, ali porota ali ne; za sistem pravnih sredstev je ta institucija preje ovira.

S sklicevanjem na to, da je porota sodnik o dejstvih in da je izraz ljudske suverenosti v izvrševanju sodne funkcije, se je zdelo povsem logično, da sodbe, ki ima za podlago izrek porote, ni mogoče izpodbijati glede njene dejanske podlage; pri tem je še pomembna okoliščina, ki takšen sklep utrjuje, da porotniki ne navajajo razlogov za svojo odločitev. To stališče in njemu prirejene zakonodajne ureditve je sicer mogoče še sprejeti, kadar gre za prostorek oziroma za oprorstilno sodbo, vsaj s stališča pravice do pritožbe, ki se pač v demokratični družbi mora priznati državljanu; v tem primeru ta pravica ni v igri. Pri krivdoreku pa je stvar drugačna in tudi pomembna s širše perspektive, saj je empirično potrjeno, da je razmeroma več sodb napačnih v tistem delu, ki zadeva dejansko podlago, kot pa pravna vprašanja. Kontrola, ki jo opravi sodišče, nad izrekom porote (v različnih ureditvah različna), ki pa je prepuščena presoji sodišča samega brez vsakršne ingerence strank zlasti pa obrambe,¹⁹⁵ je kaj skromno paliativno sredstvo čisto drugačne vrste, ki s pravico do pritožbe nima nobene zveze.

Sojenje s poroto sicer predpostavlja glavno obravnavo na načelih ustnosti, neposrednosti in javnosti, ter zborna odločanje; te značilnosti modernega kazenskega postopka pa niso pogojene s poroto temveč s tistim tipom kazenskega postopka, ki ga narekujejo družbene razmere današnjega časa. Vsekakor ostane odprto vprašanje, kolikšen vpliv ima lahko porota na uresničevanje teh značilnosti na njihov

učinek na sojenje.¹⁹⁶ Pri načelu zbornosti se sicer lahko zastavi vprašanje številčne zasedbe, ki je pri poroti nujno večja. V okviru prisedniškega sodišča opravljene empirične raziskave so pokazale, da se z večjim sodniškim kolegijem ne doseže bistveno drugačen učinek, pač pa se težje pride do odločitve.

4. PRISEDNIŠKI SISTEM

4.1. Za prisedniški sistem kot ene izmed oblik za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu veljajo praviloma vse tiste splošne in konkretne ugotovitve v delu tega sestavka, ki obravnava poroto v tem pomenu. Zato bo v nadaljevanju govora samo o tistih vprašanjih, ki se posebej zastavljajo v zvezi z njim. To so zlasti vprašanja: o organizaciji prisedniških sodišč, njihovem delovanju in o problemih, ki se pri tem odpirajo in v nekem smislu tudi opravičujejo vprašanje njihovega današnjega pomena oziroma vsaj lahko pojasnjujejo, zakaj se to vprašanje postavlja vedno znova na dnevni red. Ob tem se bo treba tu in tam povrniti tudi na že obravnavana vprašanja z nekoliko drugačnega zornega kota.

Prisedniški sistem, takšen kot ga razumemo, tj. kot vključitev občanov v kazensko sodstvo tako, da skupno z državnimi sodniki odločajo o vseh vprašanjih, ki se v kazenskem postopku morajo reševati in se rešujejo s sodbo, je bila že na prvi pogled kompromisna rešitev. Zadovoljila naj bil poleg političnega postulata dve težnji oziroma dva interesa. Po eni strani je s tem zadovoljena zahteva, da sodelujejo pri izvajanju sodne funkcije od države oziroma zlasti njenih izvršilnih organov neodvisni državljani; in ker sodelujejo pri izvrševanju sodne funkcije v celoti se zdi na prvi pogled, da je to še bolj primerna rešitev kot pa porota, ki omejuje državljana samo na del sodne funkcije. Še posebej bi se to lahko reklo za tiste sodobne ureditve, ki so po zunanjih znakih (število prisednikov, nekatere oblike dela) bližje poroti in jih tako tudi imenujejo. Po drugi strani pa takšna ureditev ohranja neposreden vpliv poklicnih sodnikov na sojenje in njegov končni rezultat sodbo in s tem vpliv države na

izvrševanje sodstva. To je pravzaprav tudi tisto poglavitno, s čemer se da razložiti dejstvo, da je prisedniški sistem, ki je bil dolga desetletja obravnavan kot manj pomemben, (v ureditvah, kjer je obstajal kot vzporedni tir ob poroti) končno prevladal nad poroto in jo je ali povsem izrinil ali pa omejil na vlogo demokratične fasade. To velja seveda za tiste sisteme, v katerih ni prišlo do bistvenih sprememb v družbenopolitični sferi.

Po oktobrski revoluciji in po drugi svetovni vojni pa se uveljavi prisedniški sistem v državah, katerih družbeno politična ureditev je v temeljih spremenjena. Uvedbe prisedniškega sistema v teh državah ni mogoče pojasniti enostavno s tem, da gre samo za posnemanje tujega vzora; čeprav se ne strinjamo s stališči, da gre pri teh revolucionarnih preobrazbah za popoln prelom s preteklostjo in za popolno negacijo vsega, kar že obstaja v buržoasnih družbenih sistemih, se zastavlja več vprašanj: kakšne resnične zveze z drugimi sistemi obstajajo, kaj je tisto, kar bi bilo lahko podlaga za odkrivanje kvalitetnih razlik in za njihovo pojasnjevanje, kakšne razvojne težnje in možnosti so za obstoječo ureditev.

Za to bo treba v prikazu in analizi prisedniškega sistema upoštevati še en zorni kot, ki pri poroti ni bil potreben. Pri obravnavanju porote smo sicer našli določene razlike med originalno angleško poroto in tistimi, ki so sledile po francoski revoluciji, kar zadeva objektivne okoliščine in subjektivne sile, ki so botrovale temu procesu. Prva angleška, je nastajala in se izoblikovala v dolgotrajnem procesu evolucije, druge pa so vendar povezane z revolucionarnimi gibanji in dogajanji, pa čeprav so postale del ustaljenega reda. Za prisedniški sistem pa so razlike dosti večje; en del je nastal kot dopolnitev ali samo nadomestilo za poroto, drug del pa ob sicer različnih pa vendar revolucionarnih družbenih preobrazbah. In če je ob tem vendar vplivalo stanje v državah, ki so šle po tej drugi poti, se vendar lahko znova zastavi tudi vprašanje, zakaj v nobenem od teh sistemov niso sprejeli porote, temveč prisedniški sistem. Damaška je našel pri Leninu misel, ki kaže, da "je imel Lenin vendarle nekaj

prijaznih besed o predrevolucijski poroti v Carski Rusiji"; ob revolucijiⁱⁿ prva leta po njej, pa je očitvidno prevladalo nezaupanje pred stalnimi sodniki, ki so imeli najprej po prisedniškem sistemu urejenih sodiščih celo samo posvetovalni glas.¹⁹⁷

V končni fazi, ko so prenehale posebne in dosti kritične razmere po revoluciji, so v Sovjetski zvezi obdržali prisedniški sistem, ki se po čisto procesno tehnični strani ne razločuje od svojega prednika. Pač pa se razločujejo ureditve v državah te druge skupine po tem, da so razširile prisedniški sistem na celotno pravosodje ali po tradicionalnem izrazju na kazensko in civilno sodstvo; vendar tudi to ni nič novega, in je tudi ena izmed značilnosti angleškega sistema.

Za ovrednotenje neke družbene institucije pa ni pomembno samo v kakšnih okoliščinah je nastala temveč je pomemben tudi njen razvoj, ki poteka pač bolj ali manj skladno ali sinhronizirano z razvojem družbe, v katero je vsajena. To se lepo vidi iz primerjave sodnih institucij, ki so nastale ob revolucionarnih spremembah, od katerih ene z ustalitvijo razmer odpadejo, druge pa, če količkaj ustrezajo dolgoročni perspektivi, ostanejo. Sodstvo je tudi ena izmed institucij, pri kateri so radikalni posegi od zunaj kot odmiki od ustaljenih tirov nujno kratkotrajni zatem se sodstvo vrača na že utrjene poti zaradi njemu imanentne stalnosti in stabilnosti. Od tod morda tudi izvirajo stalno se ponavljajoče ocene, da sodstvo zaostaja za siceršnjim družbenim razvojem, ali da ga celo zavira. Takšne ocene se najpogosteje pojavljajo in obnavljajo takrat, kadar se hoče sodstvo spremeniti v navadno orodje določene politike, kadar se uveljavlja t.i. instrumentalistični pogled nanj in prezro njemu lastni cilji.¹⁹⁸

4.2. Prisedniški sistem v nemških deželah

Tudi za ta sistem se najprej zastavlja vprašanje, od kod izvira oziroma še bolj kot to, ali so tiste ureditve, ki so se pojavile sredi preteklega stoletja, ponovna oživitev institucije nemškega

občega prava ali celo izvirajo iz bolj oddaljenega vira ali ne.

Ob tem vprašanju so v doktrini različna stališča. V manjšini so sicer tisti, ki povezujejo to ureditev z nekimi oblikami ljudskega sodstva še iz karolinskih časov. Zato stališče velja pač isto, kar je bilo omenjeno ob problemu, ali je tudi porota nadaljevanje ljudskega sodstva primitivne družbe.

V večini pa so stališča, da gre za nadaljevanje institucije germanskega občega prava t.i. skabinskih sodišč (Schöffengerichte). Ta stališča so vplivala tudi na zakonodajo, saj so novo tvorbo v 19. stoletju tudi tako poimenovali in se je v nemškem izrazju tudi obdržala do danes. Takšno je tudi gledanje v romanskem svetu; tudi tu so oživili označbo iz fevdalne dobe (échevinage za sistem in échevins za prisednike), čeprav uporabljajo tudi primernejšo označbo assessoriat oziroma assesseur.^{198a}

Takšno stališče je seveda posebno pomembno saj smo videli, da je bil v razpravah o poroti močan argument zoper poroto ravno sklicevanje na stare germanske oziroma nacionalne institucije. Z nekakšnim zatonom porote na evropskem kontinentu je ta argument sicer izgubil na pomenu, ker porota nima več tiste zaslombe v doktrini, ki jo je imela. Da je stališče o germanskem izvoru prisedniškega sodišča z zgodovinskega zornega kota napačno je v jugoslovanski teoriji prepričljivo pokazal Bayer.¹⁹⁹ Gibanje za takšna sodišča v 19. stoletju je pač povezano z gibanjem za uvedbo porote oziroma za vključitev državljanov v kazensko sodstvo v moderni družbi kot ene dosti pomembnih sestavin političnih gibanj; kot takšnega tudi obravnavamo prisedniški sistem v tem sestavku.

Prisedniško sodišče pa je po nekem drugem kriteriju germanskega izvora, po kriteriju nastanka torej po geografskem in družbeno političnem kriteriju. Za to tudi začnemo ta del sestavka z razpravo o germanskem srednjeevropskem prisedniškem sistemu.

Kljub temu, da se je ideja o skabinskih sodiščih sporadično uveljavila v posameznih nemških deželah kot o edini primerni obliki za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu (na kazensko sodstvo se je tudi vedno omejevala), je vsem sistemskim in končnim rešitvam germanskega prostora skupno, da se štejejo skabinska sodišča samo za komplementarno institucijo k poroti. Druga skupna značilnost je, da so sprejeli to obliko za primerno le za manj huda kazniva dejanja, ki spadajo v t.i. splošno kriminaliteto, kot so kazniva dejanja zoper življenje in telo, zoper premoženje ipd. ali za najmildejša kazniva dejanja; gre torej za t.i. prestopke (Vergehen) in prekrške (Übertretungen) dokler obstaja trihotomna klasifikacija kaznivih dejanj. Od te stroge omejitve so odstopili pač toliko, kolikor so omejevali maneverski prostor poroti znotraj kategorije hudodelstev in za politična kazniva dejanja ter kazniva dejanja storjena s tiskom. Toda za nemško ureditev je še značilno, da je bila za določen čas (do 1. 1932) izločena kategorija t.i. srednje kriminalitete, (v korist poklicnega sodišča) tako, da so ostala v pristojnosti skabinskih sodišč samo lažja kazniva dejanja. Kakšni razlogi so vplivali na to ureditev, bi pokazala natančnejša proučitev zakonodajne geneze. Tudi brez te pa lahko samo ponovimo eno izmed konceptualnih izhodišč za uvedbo porote, da naj bo ta uvedena samo v pomembnejših zadevah, pomembnejših s stališča družbe (teža kaznivega dejanja) ali zaradi posebno potrebnega varstva obdolženca (pred preveliko represivno oblastjo sodnika državnega uradnika). Drugi razlogi so seveda nujno tudi procesno tehnične narave in razlogi ekonomičnosti postopka (tudi v materialnem smislu), racionalnega nalaganja obveznosti državljanov, ipd. Iz takšne zakonodajne ureditve pristojnosti je seveda mogoče sklepati, da so skabinska sodišča vendarle sodišča manjšega pomena vsaj dotlej, dokler se ni premaknila njihova pristojnost tudi na t.i. srednjo kriminaliteto in se nista uvedli glede na sestavo dve vrsti skabinskih sodišč t.i. sodišče v ožjem smislu in razširjeno skabinsko sodišče. Praktični pomen in vloga skabinskih sodišč pa sta bila vsekakor večja glede na to, da so kazniva dejanja iz njihove pristojnosti številnejše oziroma predstavljajo gros kriminalitete.

Od reforme leta 1924, imenovane po takratnem ministru za pravosodje Emmingerjeva reforma, so bila v Nemčiji do 2. svetovne vojne in po letu 1950 ostanejo skabinska sodišča edina oblika za vključevanje občanov v kazensko sodstvo, čeprav pod dvema različnima označbama, "Schwurgericht" in "Schöffengericht" sestavljenih iz poklicnih sodnikov oziroma sodnika (beamtete Richter) in nepoklicnih sodnikov (nichtbeamtete Richter - porotniki - Geschworene oziroma skabini-Schöffen). Očitno je, da se je izraz Schwurgericht obdržal samo zaradi tradicije in morda še tudi zaradi tega in dokler je številčna zasebna (trije poklicni sodniki in šest porotnikov) terjala, da so se obdržale nekatere zunanje oblike postopka, ki so tipične za poroto. Vsebinska zveza s poroto pa je še obstajala morda v dveh smereh; najprej v tem, da je tudi to prisedniško sodišče v glavnem obdržalo pristojnost za tista kazniva dejanja, za katera je bila preje pristojna porota; v veljavi so ostale (ob reformi 1924) tudi tiste posebne ureditve v posameznih deželah, ki so posebej določale pristojnost porote za tiskovne zadeve.²⁰⁰ Druga pomembnejša reminiscenca na poroto pa je v tem, da zoper sodbo "porotnega" sodišča ni bila in ni možna pritožba temveč samo t.i. revizija, s katero se lahko izpodbija samo pravna stran sodbe.

Za stanje v povojni Zahodni Nemčiji do danes je glede na sedanjo sodno organizacijo značilno, da je omenjeno razločevanje med poroto in skabinskim sodiščem resnično mogoče razložiti samo s tradicijo po letu 1972 se to kaže samo še pri instituciji, ker se odslej nepoklicni sodniki tudi pri "poroti" imenujejo skabini.²⁰¹

Druga značilnost sedanje ureditve pa je, da se v določenem smislu odstopa celo od koncepta skabinskih sodišč. Po današnji organizaciji sodišč obstajata praviloma dve vrsti sodišč 1. stopnje kot sodečih sodišč: t.i. Amtsgericht (izraz ni prevedljiv) in deželno sodišče (Landesgericht). Pri prvih je pristojnost razdeljena med sodnika posameznika in skabinsko sodišče; slednje sestavljajo 1 ali 2 poklicna sodnika in dva porotnika; pri drugem pa obstajajo tri možnosti:

mala in velika kazenska zbornica (Strafkammer) in porota (Schwurgericht) v naslednjih sestavah po istem vrstnem redu: 1 poklicni sodnik in dva skabina, trije poklicni sodniki in dva skabina, trije poklicni sodniki in dva skabina.

Od teh zunanjih sprememb, s katerimi so zabrisane takorekoč vse razlike med institucijama, ki imata različni označbi, pa je posebej pomembna tisto, ki zadeva sestavo velike kazenske zbornice in t.i. poroto; tu je sedanja ureditev povsem v nasprotju s tradicionalno zahtevo glede sestave prisedniškega sodišča; gre za zahtevo, ki je bila posebej poudarjena tudi na mednarodnem kongresu v Palermu 1933. leta, da mora biti število nepoklicnih sodnikov dvakrat večje kot število poklicnih sodnikov.²⁰² Sedanja ureditev pa rešuje tudi neko drugo vprašanje, ki je bilo dolgo odprto in so ga v zahodnih ureditvah v glavnem reševali po vzorcu porote; tudi prisedniško sodišče naj bo samo sodišče 1. stopnje. Sedanja zahodna nemška ureditev pa določa, da sta obe skabinski sodišči pri deželnem sodišču (mala in velika kazenska zbornica) tudi sodišči 2. stopnje samo t.i. porota je omejena na prvostopno sojenje.

Prva od omenjenih novot je vsekakor problematična, čeprav tudi ni povsem nova; druga novota je vsekakor razumljiva, če nanjo gledamo s stališča prisednikov kot sodnikov o dejstvih, če se v pritožbenem postopku napada dejanska podlaga sodbe. Razlagati pa jo je mogoče, ker se po sedanji ureditvi postopka s pritožbo (Berufung) v zahodno nemškem pravu, postopek na drugi stopnji vedno vodi v obliki glavne obravnave, najbrže za to, ker je odločba pritožbene instance sodba.

Sodobna nemška doktrina dosti enotno razume sedanjo ureditev kot čisti prisedniški sistem, ga ocenjuje kot primernega in za definitivno rešitev dileme o poroti, za katero se nihče ne zavzema. Razloga za sodelovanje nepoklicnih sodnikov v kazenskem sodstvu ne vidijo več v varstvu pred oblastveno samovoljo; njihovo sodelovanje pa naj bi krepilo razumevanje prebivalstva za kazensko pravosodje in zaupanje v njegovo pravičnost.²⁰³

4.2.2. Za avstrijsko ureditev smo že ugotovili, da je dilema, ali porota ali skabinsko sodišče ali kombinacija, obeh rešila v korist porote, oziroma poklicnega sodstva. To je bila originalna rešitev 1873. leta, pri tem je ostalo tudi po ustanovitvi republike po 1. svetovni vojni.²⁰⁴ Šele od l. 1934 do vojne je porota (Geschworenengericht) to samo po imenu po vsebini pa je prisedniški (skabinski) sistem.

Današnja avstrijska ureditev, ki je oživila poroto čeprav po belgijskem vzorcu, pa vendarle ni enovrstna. Po današnjem pravnem stanju obstaja poleg porotnega sodišča z dosti omejeno pristojnostjo vendarle še sodišče prve stopnje, ki sodi (če ni pristojen sodnik posameznik) po senatu; tega sestavljajo dva poklicna sodnika in dva skabina. Zanimiva je številčna zasedba tega skabinskega sodišča, ki pa je povsem enaka, kot je bila prejšnja za senat poklicnih sodnikov kot sodečega sodišča 1. stopnje. Za prisedniški sistem, ki združuje poklicni in nepoklicni element v en kolegij z enako glasovalno in odločujočo veljavo, je takšna paritetna zasedba edina, ki preprečuje preglasovanje poklicnega dela nad nepoklicnim in vice versa razen pri odločitvah, ki so v korist obtožencu.

Glede na razdelitev pristojnosti med poroto in skabinskim sodiščem (§§ 13 in 14 StPO) oziroma med zadnjim in sodnikom posameznikom in glede na strukturo kriminalitete, so skabinska sodišča v praksi dosti pomembnejša. S tega zornega kota so tako tudi za Avstrijo skabinska sodišča bolj reprezentativna kot porotna sodišča, čeprav se v teoriji uvršča Avstrija med tiste države, ki pripadajo skupini držav s porotnim sistemom.^{204a} Poroti in skabinskim sodiščem pa je res skupno, da je zoper sodbo enega ali drugega možna samo pritožba zaradi kršitve materialnega ali procesnega prava (t.i. ničnostna pritožba) in zaradi izreka o kazni; s tem pravnim sredstvom ni mogoče neposredno izpodbijati dejanske podlage sodbe.

4.2.3. V to skupino štejejo tudi ureditve v tistih švicarskih kantoni, ki so že od vsega začetka uvedli prisedniški sistem ali so dosti

zgodaj zamenjali porotni sistem s skabinskim sodiščem. To so predvsem tisti kantoni, ki spadajo v nemški pravni prostor pa tudi kanton Tessin z italijansko govorečo večino pa šteje sem. Za švicarske razmere vendar ni več poglavitno vprašanje, ali porota ali prisedniški sistem, temveč sistem sodstva z izključno poklicnimi sodniki ali pa skabinski sistem. Znani švicarski kriminalist Jean Graven²⁰⁵, ki šteje med najbolj vehementne zagovornike poklicnega sodstva, je težnje prve skupine drastično izrazil na posvetovanju v Bruxelles-u v dveh smereh; glede porote in reformnih prizadevanj o njej, da obstaja edina možna reforma v tem da se porota odpravi. Pa tudi kar zadeva prisedniški sistem, ki mu sicer daje prednost pred poroto, je njegovo mnenje odklonilno; vsa reformna prizadevanja od porote k prisedniškem sistemu označuje kot reforme v napačni smeri. šteje med tiste, ki so mnenja, da dobro sodstvo potrebuje dobrega sodnika; to je pa samo v skladu z zahtevami modernega časa in moderne politike kazenskega sodstva usposobljeni poklicni sodnik specialist. Po razpoložljivih podatkih sodeč grede reformna prizadevanja v današnji Švici v smeri skabinskih sodišč oziroma prisedniških sodišč.^{205a}

4.3. Prisedniška ureditev v romanskih deželah

4.3.1. Ekspanzija prisedniškega sistema preko meja matične dežele je šla, kot smo še ugotovili na evropskem kontinentu v obratni smeri kot pri poroti; od germanskega prostora v romanski prostor. Za tipična predstavnika tega razvoja lanko označimo Francijo in Italijo. Pomembna razlika med obema je vendarle v tem, da je Francija najprej reformirala poroto po belgijskem vzoru, Italija pa je neposredno zamenjala poroto s prisedniškim sodstvom in to še pred prvo francosko reformo l. 1932 z novim zakonom o kazenskem postopku v l. 1930²⁰⁶

Okoliščino, da je Italija nadomestila porotni sistem s prisedniškim, v Franciji pa je to storila vlada v Vichy-u koncem l. 1941, so različno razlagali in jo razlagajo. Tistim, ki trdijo, da gre pri tem za ukrep avtoritarnega režima,²⁰⁷ drugi argumentirano odgovarjajo, da gre

za bolj ali manj slučajno koincidenco ali kvečjemu za pospešujoči dejavnik pri rešitvi problema, ki je skoraj toliko star kot je na evropskem kontinentu staro vprašanje sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu. Graven, ki posebej označuje takšno razlago kot "erreur de perspective", navaja kot zgovoren protiargument švicarske izkušnje in dejstvo, da so se takšni predlogi pojavili preden so bili zaznavni znanilci avtoritarnih teženj zlasti v Nemčiji.²⁰⁸

4.3.2. Francoski prisedniški sistem

Zakonik o kazenskem postopku iz l. 1958/59 (C.P.P.), ki je po 160 letih zamenjal zakonik iz napoleonske dobe, je potrdil v načelu prisedniški sistem^{iz} l. 1941. Odločitev ni bila tako sama po sebi razumljiva in na dlani kot se zdi; razpravljali so še o dveh možnostih, ali znova oživiti klasično poroto ali pa tisto iz l. 1932. Več možnosti je sicer imela zadnja, vendar je prevladalo stališče, da ni mogoče združiti dveh popolnoma različnih sistemov.²⁰⁹

Tradicija ali nostalgija po nekdanji poroti sta imeli določen vpliv na to, da se tudi nova ureditev imenuje enako^{kot} prejšnja porota (cour d'assizes). C.P.P. je tudi sicer obdržal nekatere zunanje oblike in attribute porote. Takšno sodišče se deli v poroto, ki šteje 9 porotnikov (jurés), in sodišče (la cour), ki je sestavljeno iz predsednika in dveh sodnikov. Postopek na glavni obravnavi poteka v bistvu enako, porota je ločena od sodišča in sodeluje kot pasiven opazovalec; predsednik ima enako formalno in materialno procesno vodstvo oziroma svojo diskrecionarno oblast in tudi vodi posvetovanje; tu pač zaseda porota s sodnim senatom skupaj in skupaj odloča o vprašanju krivde in kazni. Posvetovanje poteka praviloma na podlagi sestavljenih vprašanj, ali pa točk obtožnega akta, brez kakršnegakoli v naprej danega rezimeja; glasovanje pa je pismeno in tajno in ko se ugotovi rezultat glasovanja se glasovnice sežgo. Porotniki, ki se določijo z žrebom morajo priseči pred začetkom obravnave (čl. 304 C.P.P. v besedilu iz l. 1972), predno pa se začne

posvetovanje in glasovanje pa dobe pravni pouk, ki je v bistvu enak znameniti formuli o odločanju na podlagi notranjega prepričanja (cenviction intime) po čl. 342 C.I.G. (novi čl. 353 C.P.P.).²¹⁰

Eden pomembnih ugovorov zoper prisedniški sistem je, da ima državni sodnik (oziroma sodniški kolegij) neposredno možnost za vplivanje na sodnike prisednike in da je s tem odpravljena vsaka možnost samostojnega in suverenega odločanja. C.P.P. je prav zaradi tega zvečal število porotnikov na 9 (po ureditvi iz l. 1941 je bilo šest porotnikov); razen tega pa je določil, da mora biti odločba o krivdi (krivdorek) in vsaka druga odločitev, ki je za obdolženca neugodna, sprejeta s kvalificirano večino najmanj 8 glasov; za veljavnost takšne odločbe je tako potrebno, da glasuje zanjo večina porotnikov (t.j. 5) in vsi člani sodniškega kolegija.²¹¹

Iz zgoraj omenjenega pouka porotnikom (čl. 353 C.P.P.) tudi izhaja, da tudi po novi ureditvi odločitev porotnikov nima obrazložitve; s tem seveda obdrže vso veljavo in težo kritike na račun porote, katere odločitve po vsebini ni mogoče kontrolirati.^{211a}

Kljub vsem omenjenim in še drugim reminiscencam na poroto v danes veljavni ureditvi, seveda ni dvoma, da gre za prisedniški sistem; ta pa v Franciji ravno tako ni reprezentativen kot ni bila prejšnja porota. To zaradi tega, ker je že po normativni ureditvi omejen na relativno majhen obseg, pristojnost tega sodišča je v načelu enaka pristojnosti porote; spredaj opisana praksa t.i. korekcionalizacije se giblje v enakih mejah. S tega zornega kota se pokaže dilema ali vrnitev na ureditev iz l. 1932²¹² ali obdržati to, ki je uzakonjena, brez posebnega pomena.

4.3.3. Italijanski prisedniški sistem

Veljavna ureditev sodelovanja državljanov v kazenskem sodstvu, ki temelji na več zakonih po l. 1951 in na posebni določbi ustave iz l. 1948, je v bistvu nadaljevanje ureditve sprejete v letih 1930/1931²¹³ V pripravah za odpravo temeljev fašističnega režima in ureditev demokratične države je ta okoliščina imela določen vpliv; postavilo

se je vprašanje, ali ne bi kazalo znova uvesti čisti porotni sistem. Še več, izdelan je bil že zakonski osnutek, ki je izhajal iz tega, da je porota nujno institucija pravne in demokratične države. Prevladalo pa je vendarle stališče, da že ustava predvideva mešan organ, zlasti pa da lahko samo prisedniški sistem zadovolji drugo načelno določbo ustave, da mora biti vsaka sodba obrazložena.²¹⁴

Nova ureditev pa je prinesla določene novosti glede sestave prisedniških sodišč in seveda tudi glede pogojev za porotnike; najpomembnejša novost pa je, da je s to zakonodajo uvedena dvoinstančnost prisedniškega sodstva; poleg sodišča 1. stopnje (Corte d'assise) je določeno posebno prizivno prisedniško sodišče (Corte d'appello), ki se pojavlja nasproti sodišču 1. stopnje kot sodišče polne jurisdikcije (spravico apelacije v pomenu kontrole sodbe nižjega sodišča po dejanski in pravni strani); to sodišče je sestavljeno enako kot sodišče 1. stopnje, t.j. iz dveh poklicnih sodnikov in šestih porotnikov. Tako naj bi rešili star problem in odstranjena je ovira za uveljavitev dvoinstančnega sojenja tudi kadar sodelujejo v kazenskem sodstvu nepoklicni sodniki kot predstavniki ljudstva. Ker pa odloča apelacijsko prisedniško sodišče praviloma brez ponovitve dokaznega postopka na podlagi poročila sodnika poročevalca, se zastavlja vprašanje, kakšen smisel ima navzočnost sodnikov prisednikov na tej stopnji; po izraženem mnenju je edini razlog za sodelovanje državljanov v kazenskem postopku kot sodnikov prisednikov, da ti presojujejo kazensko zadevo po drugačnih kot strokovnih vidikih in tako vnašajo v sojenje tako pomembno "ljudsko zavest"; v položaju, v katerem se znajdejo ti prisedniki, pa te svoje vloge skoraj ne morejo uresničiti. Za to so tudi posamezni poznavalci problema predlagali (brez uspeha doslej) da bi morala biti v pritožbenem postopku obvezna obravnava.²¹⁵ Ob tem se ponuja primerjava z jugoslovansko ureditvijo, po kateri je senat pritožbenega sodišča, če se odloči, da je treba opraviti glavno obravnavo pred sodiščem na 2. stopnji, sestavljen iz poklicnih sodnikov in sodnikov porotnikov. Iz znanih razlogov, pa obravnava pred sodiščem druge stopnje

ni, in tako je tudi ta ureditev samo teoretična možnost brez praktičnega pomena.

Tudi za italijansko ureditev velja, da izvrševanje kazenske sodne funkcije ob sodelovanju občanov ni za njo reprezentativno; pristojnost prisedniškega sodišča je razmeroma ozko določena po kriteriju vrste kazenske zadeve (*rationae materiae*); v čl. 29. veljavnega zakonika o kazenskem postopku so določena kazniva dejanja, ki spadajo v pristojnost prisedniškega sodišča, po kriteriju, ki za opazovalca od strani ni prav enostaven in jasen, razen tistega, ki zadeva t.i. kazniva dejanja zoper državo (*personalita dello Stato*); nekatera dejanja so določena po členih kazenskega zakonika, druga pa po zakonskih označbah kaznivih dejanj, vendar v kvalificirani obliki.

V delu italijanske doktrine nobena od oblik sodelovanja nepoklicnih sodnikov v kazenskem sodstvu, ki sta doslej preizkušeni v praksi, nima posebne cene; kaže, da je obstoječa ustavna ureditev najpomembnejši argument za to, da to sodelovanje še obstaja, hkrati pa je tudi razlog za to, da se alternativa s čisto poroto ne pojavlja na dnevnem redu.²¹⁶

To je posebno prišlo do izraza na kongresu italijanskih pravnikov kriminalistov l. 1963 v Neaplju, ki je imel na dnevnem redu točko "Problemi della Corte d'Assise". Po referatih in razpravi, s prevladujočo noto odpraviti sodelovanje laikov v kazenskem sodstvu, so sprejeli med drugim sklep, da bi bilo treba, vsaj dokler še velja čl. 102 Ustave, reformirati obstoječi sistem v treh smereh: 1) zvečati število poklicnih sodnikov v senatu na tri (tako na prvi kot tudi na apelacijski stopnji 2) določiti kriterij za pristojnost prisedniškega sodišča glede na vrsto zadeve tako, da bi izključili prisedniško sodišče v vseh primerih kaznivih dejanj s posebnimi "tehnično pravnimi" problemi in 3) poklicne sodnike bi bilo treba izbirati med tistimi magistrati, ki so posebej kriminološko in kriminalistično usposobljeni.

217

Ranieri ocenjuje te sklepe kot kompromisno rešitev zlasti v tistem delu, ki zadeva zvečanje števila poklicnih sodnikov, kar pa seveda ne pomeni dosti ali toliko kot nič. Pomembnejši je vsekakor predlog glede nove določitve pristojnosti; ta bi namreč v praktični izvedbi pomenil odpravo laičnega elementa v sodstvu, "saj bi zmanjšal pristojnost asize na nič". Poglavitni argument na tem kongresu je bil podobno kot na že večkrat omenjenem posvetovanju v Bruxelles-u 1. 1967, da zahteva moderno kazensko pravo v sodobnih razmerah drugačno kazensko sodstvo kot je sodstvo, ki je kot izvrševalec represivnega kazenskega prava usmerjeno izključno v ugotavljanje dejstev o kaznivem dejanju in kazenski odgovornosti.

4.4. Poglavitne značilnosti sovjetske ureditve prisedniškega sodstva

4.4.1. V uvodnih izvajanjih k temu delu študije, ki obravnava prisedniški sistem (pod 4.1. spredaj), smo ugotovili, da uvedba prisedniškega sistema po oktobrski revoluciji v Sovjetski zvezi in v tistih evropskih državah (srednje in Vzhodne Evrope), ki so v temelju spremenile družbenopolitični sistem, ni preprosta presaditev tujega vzora, da pa je vendarle v določeni zvezi z njim. Tega seveda ne bi bilo treba posebej poudarjati, če se ne bi vedno znova pojavljala stališča, da gre tu za povsem originalno rešitev vprašanja o sodelovanju državljanov pri eni izmed tipičnih državnih funkcij, ali pa se vizija o neki (najbrže) daljni prihodnosti jemlje za že uresničeno dejstvo²¹⁸. Že na tem mestu se mi zdi potrebno poudariti, da ima prisedniško sodstvo v teh ureditvah pač določeno skupno značilnost s tistim, ki je nastalo in se razvilo v meščanski družbi; je pa nasproti temu vsekakor drugačna kvaliteta, kakor je pač tudi drugačna kvaliteta družbeno politična konstelacija, v katero je bilo vključeno in se je razvijalo bolj ali manj v skladu z razvojem družbeno političnih razmerij in njihovo pravno ureditvijo.

4.4.2. Oktobrski revolucija je v takratni državni tvorbi zatekla sodno organizacijo, ki je bila od srede preteklega stoletja prirejena sicer po vzorcu evropskih kontinentalnih ureditev predvsem pa

francoske ureditve. 219 Upoštevati pa je treba tako, da je bila predrevolucijska carska Rusija ne samo gospodarsko dosti manj razvita kot druge večje evropske države, temveč je bila tudi sicer obremenjena še z močnimi ostanki fevdalne družbe; zato je bila v politično pravnem pogledu bližje tipu države prosvetljenenga absolutizma kot meščanske demokracije vendar države z že vedno bolj se razvijajočimi revolucionarnimi gibanji. To je tudi pogojevalo po zmagoviti revoluciji dosti dosledno upoštevanje enega izmed vodilnih načel proletarske revolucije, da proletariat po prevzemu oblasti ne more enostavno prevzeti starega državnega aparata, temveč mora tega radikalno odpraviti in si ustvariti novega. V ta aparat pa šteje seveda tudi sodstvo in tako je bil eden prvih ukrepov nove oblasti dekret o sodišču št. 1. z dne 24.11.1917. leta. S tem dekretom so bila odpravljena vsa predrevolucijska sodišča oziroma bolje rečeno odpravljen je bil celotni sistem rednih in izrednih sodišč, državno tožilstvo in advokatura in preiskovalni organi. S tem dekretom so bili odpravljene tudi mirovni sodniki, ki so jih nadomestila krajevna sodišča sestavljena iz enega stalnega sodnika in dveh občasnih prisodnikov; te so vabila na posamezna zasedanja na podlagi liste občasnih prisodnikov, ki so bili vsi (kot tudi stalni sodniki) voljeni. Načelo volilnosti, ki je ena bistvenih sestavin nove ureditve, sicer ni bilo povsem neznano, ker so bili prejšnji mirovni sodniki tudi voljeni vendar posredno, za sodnike rednih sodišč in za porotnike pa preje to ni veljalo. Razen tega so bila s tem dekretom ustanovljena tudi posebna sodišča, delavski in kmečki revolucionarni tribunali, katerih temeljna naloga je bila: boj zoper kontrarevolucionarne sile, ukrepi za varstvo revolucije in njenih pridobitev, za odločanje v zadevah, ki so v zvezi z bojem zoper "maroderje" zoper ropanje, sabotaže in druge napade s strani trgovcev, industrijalcev, uradnikov in njih podobnih". Z dekretom je bila v skladu z doslednim upoštevanjem načela zbornosti določena tudi sestava teh sodišč in sicer iz stalnega predsednika in šestih občasnih prisodnikov, ki so jih volili gubernijski oziroma mestni sovjeti (delavcev, vojakov in kmetov).

Z revolucijo je bil seveda tudi v načelu odpravljen prejšnji pravni red; sodišča so sodila "na podlagi revolucionarne pravne zavesti" vendar z uporabo tudi določb prejšnjega prava, kolikor niso bile v nasprotju z dekreti nove oblasti in programskimi zasnovami partije na oblasti.

Z dekretom v sodiščih št. 2 (marca 1918) je bila sodna organizacija rednih sodišč dopolnjena tako, da so bila za zadeve, ki presegajo pristojnost krajevnih ljudskih sodišč ustanovljena redna sodišča splošne pristojnosti prve in druge stopnje (okrožna ljudska sodišča), kar lahko štejemo za zametek poznejše organizacije sodnega sistema od sodišča 1. stopnje dalje. Ta sistem dvotirnosti v sodni organizaciji oziroma celo trotirnosti, ker je treba upoštevati tudi vojaška revolucionarna sodišča, je pač pravno določen do končane državljanske vojne in zunanje intervencije oziroma do reforme sodnega sistema v letu 1922. V pogojih državljanske vojne pa sploh ni bila uveljavljena predvidena pritožbena instanca (oblastna sodišča) in tudi nadaljna višja instanca. Za dekret št. 2 je še pomembno, da je bilo z njim tudi določeno, da lahko sodišča uporabljajo določbe procesnega zakona iz l. 1864 (leto obsežnejše reforme organizacije sodišč in kazenskega procesnega prava moja op.) "kolikor niso bile odpravljene z dekreti nove oblasti oziroma niso v nasprotju s pravno zavestjo delovnih razredov". Dekret pa je zahteval, ^{da} sodišče, ki ni uporabilo starih določb, da mora "v obrazložitvi navesti motive za razveljavitev določb zastarelih ali buržuaznih zakonov".²²⁰

V zvezi s temo pa je seveda pomembno predvsem vprašanje kako je bilo zamišljeno sodelovanje državljanov v sodstvu. Iz podatkov, ki so piscu na voljo, ni lahko najti odgovora na že postavljeno vprašanje, zakaj so se pri organizaciji sodstva orientirali na prisedniški sistem. Za ljudske prisednike (narodni zasedatelj) je bilo določeno, da ne odločajo samo o dejstvih temveč tudi o kazni (o drugih pooblastilih glej dalje); pri okrožnih ljudskih sodiščih pa je bilo določeno, da je sodni senat sestavljen iz stalnega sodnika kot predsednika in 12 prisednikov, kadar sodi o kazenski zadevi; za pravdne zadeve pa je bil predviden senat treh stalnih sodnikov in 4 prisednikov. Na prvi pogled bi se sicer zdelo tako sestavljen senat

ne ustreza ne prisedniškemu sistemu ne porotnemu sistemu; predsedujoči je imel namreč samo posvetovalni glas, prisedniki so tako pravzaprav sami odločali o vseh vprašanjih, kazni so lahko odmerili nižjo kot je predpisana ali so jo lahko v celoti odpustili, lahko so vsak čas razrešili predsedujočega in aktivno so sodelovali na glavni obravnavi. Določbo, da ima predsedujoči samo posvetovalni glas, razlagajo s tem, da so bili včasih tudi iz vrst "starih pravnikov" (najbrže bivših sodnikov ali sicer ^{aparatu} angažiranih v državnem predrevolucijske države)²²¹ "nad katerimi je bila potrebna kontrola delovnih ljudi"; posebnost te ureditve je bila tudi v tem, da so prisednike za sojenje v posameznih zadevah izbrali z žrebom iz liste prisednikov kandidatov, ki so jo sestavili krajevni rajonski oziroma vaški sovjeti. Iz teh podatkov tudi ni mogoče razbrati ali in kakšna strokovna usposobljenost je bila določena za stalne sodnike, če vsaj za revolucionarne tribunale lahko domnevamo, da so bili takšni sodniki praviloma laiki.

Čeprav izhaja iz doslej povedanega, da je bila takšna organizacija sodstva v novi državi v veliki meri tudi pogojena s težkimi razmerami prvega obdobja in je v marsičem ostala celo samo neizvedena zamisel, je mogoče tvegati poskus vsaj hipotetičnega odgovora na spredaj postavljeno vprašanje ne pa kaj več. Upoštevati je treba namreč, da je tudi precej tvegano iz posameznih misli tvorca Sovjetske zveze Lenina sestaviti njegovo "teorijo" o sodstvu kot delu novega državnega mehanizma.²²² Mogoče pa je vendarle iz posameznih drobcev ugotoviti, da je šlo Leninu za to, da se namesto zbirokratiziranega zatiralskega in izkoriščevalskega sistema carske Rusije zgradi sistem resnične demokracije; v tem sistemu ima svoje mesto tudi sodstvo, ki temelji na sedelovanju občanov pri izvrševanju sodne funkcije, ki pa ni nekaj abstraktnega temveč ji določa konkretno vsebino in nalogo konkretna revolucionarna stvarnost. Lenin, ki je sicer ocenjeval buržoazno poroto kot čisto razredno institucijo, katere ena izmed značilnosti je izključitev iz vrst porotnikov delovnih ljudi, je vendarle komentiral sklep mednarodnega sodniškega kongresa

na Dunaju 1912. l., da je treba poroto odpraviti in uvesti izključno sodstvo poklicnih sodnikov takole: "Med porotniki sedanosti pogosto prevladuje posebno reakcionarno meščanstvo. Zdravilo proti temu zlu pa je v razvijanju demokratičnosti, v njeni dosledni in celoviti obliki ne pa v niskotni odpovedi le-te"²²³. Demokratizacijo v sodstvu iz tega in drugih podatkov lahko za ta čas opredelimo kot neposredno sodelovanje državljanov v sodstvu, z najbolj demokratičnim načinom njihovega izbora, volilnostjo sodne in prisedniške funkcije, približanje sodne organizacije državljanom, poudarjanje vzgojne funkcije sodstva, zatiranje pojavov birokracije in rutinerstva ipd.

Nadrobnejši opis nadaljnjega razvoja sodnega sistema v tem sestavku ni potreben utemeljen sklep, iz povedanega pa je, da so bila temeljna izhodišča postavljena že na začetku. Leto 1922 je bilo že označeno kot leto, ko se ustali tista zamisel sodstva, ki se poslej ni bistveno spreminjala razen če poudarimo očitno teženjo po utrditvi rednega sodstva splošne pristojnosti in omejevanja pooblastil drugih organov (tudi izvršnih oziroma upravnih) za odločanje na tem področju in posebej tudi omejevanje oziroma odpravo posebnega sodstva. To velja posebej za omenjene revolucionarne tribunale, ki so, kot kažejo zgodovinske izkušnje, zakoniti spremljevalec vsake velike revolucije, so pa že po naravi stvari prehodna institucija; vojaške revolucionarne tribunale so vendar nadomestili vojaški tribunali.

Sodelovanje občanov je bilo tako od leta 1922 dalje postavljeno na bazi čistega prisedniškega sistema, vendar je ta bistveno ponostavljen; sodeči senat naj bi sestavljal en sodnik kot predsednik in dva porotnika. Na prvi stopnji sodne piramide je ostalo ljudsko sodišče (narodni sud), katerega stvarna pristojnost se je postopoma širila, zlasti po odpravi okrožnih sodišč, to ljudsko sodišče je tako temeljni sodni organ s polno jurisdikcijo.

4.4.3. Poglavitni namen dosedanjega že tako skopega orisa nastanka in izoblikovanja sovjetskega prisedniškega sistema v družbeni konstelaciji po oktobrski revoluciji je bil prikazati to, kar dostikrat oziroma v sovjetski teoriji na splošno imenujejo leninsko koncepcijo o vlogi sodstva in posebej o vključitvi državljanov v neposredno organiziranje (na podlagi volilnosti) nosilcev sodne funkcije in v njeno izvrševanje v obliki prisedniškega sistema. Čeprav se zdi na prvi pogled kot da je bistven poudarek pri tem t.i. instrumentalni pogled na pravosodje t.j. pravosodje velja za instrument nove razredne delavsko kmečke oblasti, je vendarle treba poudariti, da že v izhodiščih ni bila prezrta tudi varstvena funkcija pravosodja. Na to kažejo vedno bolj poudarjene zahteve po zakonitosti dela vseh in predvsem pa sodnih organov, pa čeprav se ta izraža v smislu razredne, revolucionarne zakonitosti, za katero je poznejši razvoj pokazal, kako dvorezna je in kakšne nevarnosti subjektivizma in voluntarizma se za njo skrivajo. Na to kažejo zahteve po enakopravnosti državljanov pred zakonom in pred sodišči, po neodvisnosti sodišč, o vzgojni funkciji sodstva ipd. Tudi vsebinsko pomembna značilnost tega obdobja in razvoja do prve vsezvezne Ustave 1924 je tudi, da nastaja nova organizacija sodstva (namesto tiste odpravljene) pri tleh, ali kot se popularno izraža od spodaj navzgor, čeprav je bilo to pogojeno tudi z objektivnimi okoliščinami razvoja nove sovjetske državnosti. Tako se je postopoma zgradila nova organizacija sodišč od najnižjih, ljudskih rajonskih (okrajnih, mestnih sodišč) preko višjih sodišč (za vmesne upravne stopnje) do najvišjih sodišč federalnih enot in centralnega najvišjega sodišča Vrhovnega sodišča SSSR.

4.4.4. Današnja ureditev sovjetskega pravosodja z načelom sodelovanja državljanov pri sojenju na prvi stopnji v obliki prisedniškega sistema kot ene izmed temu imanentnih značilnosti, je v svoji konceptualni zasnovi in v normativni izvedbi tudi rezultat določenih notranjepolitičnih procesov; mejnik le-teh naj bi bil znameniti

XX kongres partije na oblasti, prvi po Stalinovi smrti 1953. leta. Pomemben zakonodajni poseg na to področje pomenijo koncem leta 1958 sprejeti temeljni zakonodajni akti znani kot Temeljni kazenske zakonodaje, kazenskega procesnega prava in organizacije sodišč. Zadnji izmed omenjenih zakonodajnih aktov je na podlagi takrat še veljavne ustave iz l. 1936 določil organizacijo sodišč v l. čl., ki določa, da izvršujejo sodno funkcijo v SSSR kot sodišča splošne pristojnosti (vojaška sodišča pustimo ob strani) naslednja sodišča: Vrhovno sodišče SSSR, Vrhovna sodišča zveznih republik, vrhovna sodišča avtonomnih republik, pokrajinska (krajevna), oblastna, mestna sodišča, sodišča avtonomne oblasti in nacionalnega okrožja ter rajonska (mestna) sodišča. V sestavku, ki je namenjen tujemu bralcu razvršča Savitski²²⁴ ta sodišča v tri kategorije in sicer: ljudska sodišča v rajonih velikih mest in v manjših mestih, sodišča srednje (vmesne) stopnje ter vrhovna sodišča zveznih republik kot najvišja sodišča; vrh pravosodne piramide oziroma sistema predstavlja Vrhovno sodišče SSSR.²²⁵ Nova sovjetska ustava iz l. 1977 (7. okt. 1977) je v čl. 151 potrdila isto organizacijo, ima pa tudi določbe, ki zadevajo neposredno tudi sodelovanje državljanov pri rednih sodiščih. Iz teh določb in upošteva je tudi drugo normativno ureditev izhajajo naslednje značilnosti veljavne sovjetske ureditve prisedniškega sistema:

Sodniki prisedniki sodelujejo pri izvrševanju sodne funkcije pri vseh sodiščih, kadar ta sodijo na prvi stopnji; senat sestavljajo (poklicni) sodnik in dva ljudska prisednika. Sodniki in ljudski prisedniki najnižjih sodišč so voljeni z neposrednimi volitvami in sicer poklicni sodniki s tajnimi splošnimi volitvami za dobo petih let; prisedniki pa se volijo na sestankih državljanov na delovnih mestih ali v teritorialnih enotah stalnega bivališča z javnim glasovanjem (z dviganjem rok) za dobo dveh in pol let. Volitve sodnikov in prisednikov vseh drugih sodišč (višjih in vrhovnih) za enake funkcijske dobe pa so posredne (volijo jih ustrezni sovjeti deputatov).²²⁵

Sodniki prisedniki imajo pri sojenju vse pravice sodnikov (čl. 154 Ustave).

Sodniki in ljudski prisedniki so pri sojenju neodvisni in vezani samo na zakon (čl. 155 Ustave); odgovorni so in morajo poročati volilnim telesom, ki so jih izvolila in so lahko odpoklicani tudi pred iztekom funkcijske dobe v postopku, ki ga določa zakon (5. odst. 152. čl.)

Z zakonskimi predpisi je tudi določena popolna kazensko procesna imuniteta za sodnike in ljudske prisednike vseh sodišč; iz virov, ki so piscu na voljo pa ni razvidno, ali jim je priznana tudi materialno pravna (kazensko-pravna) imuniteta.

Kot kriterija za izvolitev ljudskega prisednika sta določena samo volilna pravica in dosežena starost 25 let; postopek kandidature in izvolitev pa je tudi prepuščen zakonodaji zveznih republik.²²⁷

Te vsekakor zelo skope podatke je potrebno dopolniti še z nekaterimi drugimi, ki so deloma vsebovani v Temeljnih zakonodaje, deloma pa v procesnopравnih zakonih; brez teh namreč ni mogoč niti poskus ovrednotenja tega sistema v primerjavi z drugimi sistemi.

Omenjena ljudska rajonska (mestna) sodišča so vsekakor reprezentativna za sodstvo prve stopnje, saj že glede na zakonsko določitev njihove pristojnosti odpade na njih največji del zadev. Če upoštevamo ocenitve, kolikšen del zadev rešujejo ta sodišča, lahko sklepamo, da je sicer dosti pomembna posebnost sovjetske ureditve le bolj teoretična možnost; gre za t.i. pravico avokacije (ali devolucije), ki pripada višjim sodiščem in pomeni pravico, da lahko višje sodišče prevzame po svoji presoji vsako zadevo sodišča prve stopnje in jo samo obravnava in o njej odloči. Glede na to je tudi institucija ljudskih prisednikov pri višjih sodiščih praktično nepomembna, z

zornega kota stvarne pristojnosti teh sodišč kot sodišč prve stopnje pa je seveda logična in nujna.²²⁸

Iz predpisov o postopku pa izhajajo še nekatere druge omembe vredne posebnosti sovjetske ureditve.

Prva posebnost je, da ljudski prisedniki ne sodelujejo samo na glavni obravnavi in pri sojenju temveč tudi v fazi postopka pred glavno obravnavo, ki se imenuje postopek predaje zadeve sodišču. V bistvu gre za institucije t.i. pripravljalne seje sodišča, ki jo sestavlja isti senat kot je predviden za glavno obravnavo. Do sklicanje te seje pride sicer na pobudo sodnika (predsednika senata), če se ne strinja z obtožnico ali pa, če je treba nadomestiti prisilni ukrep zoper obdolženca z drugim ukrepom; ne glede na to pa se na seji lahko sprejme katerakoli odločitev, ki sicer spada v pristojnost te seje. Gre torej za sodno kontrolo obtožnega akta, ki je glede na siceršnjo ureditev kazenskega postopka tudi prva faza, v kateri sodeluje sodišče v kazenskem postopku in šele od tu dalje šteje postopek za sodni postopek. V 222. čl. ZKP RSFSR so določena vprašanja, o katerih se razpravlja na tej seji, v čl. 226. istega zakona pa je določeno, kaj lahko sklene sodni senat. Čeprav je v osnovi te ureditve, da naj senat v tem okviru ne prevzema funkcij razpravljalnega senata, je pa vendarle očitno, da mora zavzeti določeno stališče o zadevi, ki naj bi bila šele pretresena na glavni obravnavi, zlasti ko odloči, da naj se obdolženec izroči (preda) sodišču²²⁹; druge možne odločitve (vrnitev zadeve v dopolnitev preiskovanja, o prekinitvi postopka, o tem, da se stvar odstopi drugemu pristojnemu sodišču in končno da se postopek ustavi) same po sebi ne vzbujajo istega ali vsaj ne tako tehtnega pomisleka. Pobudo za takšno sejo sicer da lahko tudi obdolženec; to v čl. 223 (istega zakona) sicer ni posebej omenjen, je pa obsežen v besedni zvezi "osebe in organizacije" in tudi sicer to izhaja iz konteksta te določbe.

V procesnem pravu je tudi predpisan postopek sprejemanja odločitve senata po opravljeni glavni obravnavi. Če upoštevamo zopet isti vir t.j. ZKP RSFSR kot reprezentativni za SSSR, izhajajo iz tega

naslednje značilnosti: Tajnost posvetovanja in odločanja je posebej poudarjena s prepovedjo, da bi sodniki javno iznašali med posvetovanjem izraženo mnenje (čl. 302).

Odločitev je sprejeta, če zanjo glasuje enostavna večina sodnega kolegija, glasovanje je za vse člane kolegija obvezno, predsedujoči pa glasuje zadnji (2. odst. 316 čl. ZKP RSFSR). Določba o enostavni večini ima pomen le, če sestavljajo sodni kolegij več kot trije člani, kar pa za sojenje na prvi stopnji ne pride v poštev.

Posvetovanje in glasovanje poteka na podlagi v zakonu določenih vprašanj, ki pa morajo biti postavljena tako, da je nanje možen odgovor z da ali ne (1. odst. 306. čl. cit. zakona). Sodnik ali prisednik, ki glasuje drugače kot večina, ima pravico, da razloge za to razloži pismeno; to t.i. ločeno mnenje^{se}/sicer ne razglasi, pač pa se priloži k spisu (307. čl. cit. zakona).

Vprašanja, o katerih se glasuje, so naštetá taksativno v desetih točkah 303. čl. in po vsebini predstavljajo poglobljena vprašanja, ki se rešujejo v kazenskem postopku s sodbo (obsodilno ali oprostilno sodbo)²³⁰;

te točke so sestavljene na način, ki nekako spominja na listo vprašanj, ki imajo tradicijo v kontinentalnem porotnem sistemu; očitno je, da so takšne kot so določena prav zaradi sodelovanja ljudskih prisednikov pri sojenju. Prilastek "takstativno" v tej zvezi pa velja le za vprašanja iz čl. 303, ki so izključno materialno pravne narave. Vprašanja procesne narave (procesni pogoji) se po sovjetskem pravu praviloma ne rešujejo s sodbo, temveč z ustavitvijo kazenskega postopka med glavno obravnavo (259. čl.). Ta vprašanja so v zvezi z določbo, ki jo najdemo že na začetku med splošnimi določbami zakonika (4. čl.) pod naslovom "okoljščine, ki izključujejo izvedbo postopka v kazenski zadevi"; okoljščine so še najbližje tistim okoljščinam, ki so po jugoslovanskem kazenskem procesnem pravu kot procesne ovire razlog za ustavitev kazenskega postopka oziroma za izrek zavrnilne sodbe. Zastaranje kazenskega

pregona in dejstvo, da je dejanje obseženo z amnestijo ali pomilostitvijo pa vendar po sovjetskem pravu rešujejo z deklaratorno obsodilno sodbo (obdolženec se oprosti kazni, 3. odst. 5. čl.). Ta vprašanja vsekakor pridejo po naravi stvari same najprej na vrsto za posvetovanje in glasovanje; pri tem pa je pomembna še ena posebnost te ureditve, da se obe tu omenjeni procesni oviri (zastaranja oziroma amnestija) upoštevata le, če obdolženec temu ne nasprotuje (4. odst. istega člena).

Končno pa ne nazadnje je treba upoštevati še nekaj posebnosti sovjetske ureditve, ki ima tudi pomen za obravnavano problematiko. Ena je posledica dejstva, da je v tem pravu izvedba predhodnega postopka praviloma v pristojnosti javnega tožilstva (prokurature) in organov resora notranjih zadev in sicer v obliki poizvedb ali preiskave (dvojnost oblik in večtirnost organov predhodnega postopka). Rezultati dela teh organov so sicer podvrženi določeni kontroli še pred začetkom glavne obravnave po predsedniku senata oziroma pripravljalni seji (glej spredaj). Ker pa se pomankljivosti predhodnega postopka lahko pokažejo šele na glavni obravnavi, je tudi določeno, da lahko razpravljajoči senat odloči že po zaključeni glavni obravnavi, da se zadeva vrne v stadij predhodnega postopka (dopolnitev poizvedb, 2. odst. 308. čl. ZKP RSFSR).

Sovjetsko procesno pravo pozna samo enotno pravno sredstvo čeprav pod dvema označbama (protest, če je pritožitelj javni tožilec) in pritožbo (če je pritožitelj obdolženec ali oškodovanec). V pritožbenem postopku (t.i. kasacijski postopek) pa ima pritožbeno sodišče zelo široka pooblastila in ni vezano na pritožbene razloge (čl. 332 ZKP RSFSR) razen v okviru prepovedi spremembe na slabše (reformatio in peius čl. 340 ZKP RSFSR). To vključuje tudi preiskus sodbe in postopka, ki je tekel pred njim po uradni dolžnosti tudi glede dejanske podlage. Pritožbeno sodišče sicer praviloma ni sodnik o dejstvih, kar je sicer razumljivo glede na njegovo sestavo in ker se v pritožbenem postopku ne morejo izvajati dokazi (ni glavne ob-

ravnave). Obstaja pa vendarle izredno pomembna izjema, ki daje pritožbenemu sodišču tudi pravico, da razveljavi obsodilno sodbo in kazenski postopek ustavi na podlagi svoje presoje izvedenih dokazov (349. čl. ZKP RSFSR).

V zvezi z že omenjenima načeloma neodvisnosti sodišč in vezanosti na zakon pa je pomembna določba 2. odst. 16. člena ZKP RSFSR, ki se v prevodu glasi takole:

"Sodniki in ljudski prisedniki odločajo v kazenskih zadevah na podlagi zakona, v skladu s socialistično pravno zavestjo (podčrtal P.K.) in pod pogoji, ki izključujejo vsakršen vpliv od zunaj".

Ta "socialistična pravna zavest" je v sovjetski pravni teoriji na sploh, posebej pa v kazenskoprocesni teoriji, zelo poudarjena in ni zato nič posebnega, če je uveljavljena tudi kot zakonska kategorija. V kontekstu tega sestavka seveda ni mogoče o tem razpravljati, kaže pa opozoriti vsaj na en problem, ki se tiče poudarjanja te zavesti v zvezi z ugotavljanjem dejstev v kazenskem postopku in zadeva seveda tudi vlogo prisednikov pri tem ugotavljanju. Spoznavanje pojavov objektivnega sveta, kamor štejejo tudi dejstva, ki se ugotavljajo v kazenskem postopku, je včasih lahko zelo enostavno dostikrat pa ne; je odvisno tudi od spoznavajočega subjekta toda samo glede možnosti, da se dejstvo spozna, ne pa glede obstoja dejstva samega, ki obstaja ali ne obstaja ne glede na spoznavajoči subjekt.²³¹

V tej zvezi je vsaj posredno zanimivo, kako predstavnik novejše sovjetske teorije odgovarja na vprašanje, kakšen vpliv ima na praktično funkcioniranje sovjetskega sodstva okoliščina, da je sodnik ali prisednik član komunistične partije. Pisec ugotavlja, da nekateri kritiki na zahodu namreč dvomijo v resnično neodvisnost sodišč in njihovo vezanost samo na zakon tudi iz razloga češ da sodnike člane Partije veže partijska disciplina, da se ravna po sklepih in navodilih partijskih organov. Da vprašanje ni brez podlage, kaže tudi odgovor, ki se glasi, da je partijskim organom izrecno prepovedano,

da bi se vmešavali v delo sodišč pri reševanju konkretnih zadev; CK KPSSSR je v letu 1954 izdal posebno odločbo, po kateri je treba partijske funkcionarje, ki bi poskušali dajati takšna navodila sodnikom ali izvajati pritisk nanje razrešiti in sprožiti zoper nje postopek zaradi zlorabe oblasti.²³²

4.4.5. Prisedniški sistem, ki deluje v Sovjetski zvezi že skoraj šestdesetlet, je po vseh pretresih, ki so jo spremljala v tem obdobju in še posebno v razmerah druge svetovne vojne in dogajanjih po njej, vsekakor institucija, ki se je utrdila. Tu se ne postavlja vprašanje, za ali proti, še posebno ne, ker je po vojni oživel še drug proces, ki se je začel tudi že po revoluciji, pa je pozneje vsaj stagniral. Gre za to, kar imenujejo (ne povsem prepričljivo) kot proces prenašanja državnih sodnih funkcij na družbene organe v obliki t.i. tovariških sodišč in še drugih oblik umikanja državne represije s tega področja.²³³ To omenjamo v tej zvezi samo kot spremljajočo okoliščino, ki je pomembna za vrednotenje prisedniškega sistema, ker ta oblika izvrševanja sodne funkcije ni predmet te razprave.

Sam prisedniški sistem pa odpira še neka druga vprašanja, ki niso nič novega, zanimivi pa so poskusi, kako jih rešiti. Predvsem gre za vprašanje, kakšna je resnična vloga ljudskih prisednikov pri izvrševanju sodne funkcije. V sovjetski teoriji se najdejo precej pavalne ugotovitve na račun prisedniške (skabinske) ureditve v meščanskih demokracijah kot da so prisedniki (skabini) samo okrasek, odločilno in odločujočo vlogo imajo samo državni poklicni sodniki, katerih vloga je še poudarjena s sodniškimi talarji.²³⁴ S ponovno profesionalizacijo sodstva na podlagi posebnih strokovnih kvalifikacij za poklicne sodnike, pa so se morali srečati in spoprijeti z istim problemom. Po normativni strani so se ga lotili s posebej poudarjeno enakopravnostjo prisednikov s poklicnimi sodniki, kadar sodijo (odločajo), s posebnimi dolžnostmi, ki nalagajo poklicnim sodnikom, da seznanijo prisednike ne samo z njihovimi pravicami in dolžnostmi,

temveč tudi z osnovami kazenskega, civilnega procesnega prava in drugih pravnih panog; predsedniki senatov pa so še posebej zadolženi seznaniti tudi z zadevo prisednike (po dejanski in pravni strani) za katero so določeni kot prisedniki.²³⁵ Problem aktivizacije prisednikov v smislu resničnega sodelovanja pri izvrševanju sodne funkcije so obravnavali med drugim tudi na vsezvezni "znanstveno-praktični" konferenci s temo "Izboljšanje vzgojne-preprečevalne vloge sodnih postopkov" v okt. 1974 in sprejeli priporočila o tem, kako usposobiti prisednike za njihovo vlogo. Na teoretični in raziskovalni ravni je z razvojem sociologija prava in izkoriščanjem psiholoških spoznanj postalo predmet posebnega zanimanja vprašanje socialno psiholoških pogojev, v katerih sprejema odločitev majhna skupina z upoštevanjem posebnosti skupinskega odločanja.²³⁶ Predmet posebne empirične raziskave je bil tudi problem nesoglasij med poklicnim sodnikom in prisedniki. Raziskava je ugotovila, da je prišlo do razhajanj v 18 % razsojenih zadev, vendar od teh samo v 1 % glede vprašanja krivde, vsa ostala pa so zadevala odmero kazni, to pa tudi dovoljuje domnevo, da mnogi prisedniki vidijo poglobiten namen sojenja ravno v tem.²³⁷

Drugo vprašanje je zvezano s funkcijsko dobo in z učinkovito zadolžitvijo prisednika, da sodeluje pri sojenju v konkretnih zadevah. Spredej omenjeno funkcijsko dobo dveh in pol let namesto prejšnje tri letne dobe oziroma petletne dobe pri višjih sodiščih razlagajo s tem, da naj bi bilo tako čim več državljanov vključenih v sodstvo.²³⁸ To pa vendarle predpostavlja, da se posamezni državljanji volijo v to funkcijo praviloma za eno funkcijsko dobo; to pa zopet kolidira z normativno omejitvijo vabljenja prisednikov (sicer razumljivo), da naj letna obremenitev prisednika ne presega dveh tednov;²³⁹ zastavlja se tudi vprašanje učinkovitosti in tudi smotrnosti/prizadevanj za nekakšno strokovno usposabljanje prisednikov za njihovo funkcijo kot so bila opisana.

Pomembno je dalje tudi vprašanje števila članov sodnega senata, ki sodi v prisedniški sestavi. To je enotno določeno kot tričlanski senat, kar je pač najmanjša možna sestava. V primerjavi z drugimi

ureditvami je takšna rešitev vsekakor posebnost, za katero pa ni bilo mogoče najti direktne utemeljitve, vsaj ne v razpoložljivih virih, razen v obratni smeri; empirične raziskave, katerih obseg in ustreznosti tudi ni mogoče oceniti, naj bi pokazale, da na kvaliteto dela ne vpliva, če se zveča število članov sodnega senata, vsekakor to vpliva na ekonomičnost v negativni smeri saj tudi vsakdanje praktične izkušnje kažejo, da se z večanjem števila skupine podaljšuje čas za odločitev. Prevladujoče različice pri reševanju tega vprašanja v svetu so vsekakor, da se za bolj zapletene ali vsaj po teži zadeve pomembnejše (pa čeprav se ta meri po višini abstraktno predpisane kazni) določa sodniški kolegij z več člani kot sicer. Takšne rešitve seveda niso slučajne in so rezultat spoznanja čeprav čisto praktične empirije, da je za težje odločitve vendarle primernejše, če jih sprejema več ljudi.

4.5. Poglavitne značilnosti jugoslovanske ureditve prisedniškega sistema

4.5.1. Zgodovinski razvoj in njegove bistvene posebnosti. -

O enotni sistemski rešitvi vprašanja o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu znotraj enotnega sodnega sistema lahko govorimo šele po II. svetovni vojni ob nastanku nove jugoslovanske državne skupnosti v pogojih zmage v narodnoosvobodilni vojni in z njo zvezani družbeni revoluciji. Ideja o takšni obliki sodelovanja občanov, ki jo obravnavamo kot prisedniško ureditev, se je že uveljavila med vojno kot ena izmed bistvenih sestavin nove koncepcije oblasti tipa ljudske demokracije in je bila tudi že pred koncem vojne uresničena na osvobojenih ozemljih. Kot vse kaže je bila takšna oblika od vsega začetka predvidena kot edina, ki pride v poštev; dileme, ali porota ali prisedniški sistem, torej ni bilo, vsaj izražena ni bila, pa se zastavlja vprašanje o razlogih za takšno enosmerno odločitev. Razloge zanje je najbrže treba iskati v več smereh pri čemer pa igrajo tudi zgodovinske izkušnje doma in drugod določeno vlogo.

Domače zgodovinske izkušnje s sodelovanjem občanov v sodstvu so seveda zelo različne glede na državnopravno in politično zgodovino

posameznih delov celotnega jugoslovanskega območja pred nastankom prve jugoslovanske države po prvi svetovni vojni. Za Hrvatsko s Slavonijo, Slovenijo in Dalmacijo je bilo že spredaj povedano najbolj bistveno (glej pod 3.7.6.) izkušnje s poroto sta prvi dve imeli samo do začetka prve svetovne vojne (med vojno je bila v vsej državi porota odpravljena), slednji dve pa vendarle nekoliko dalj do 1.1.1930 (s prekinitvijo med vojno).

Za dopolnitev že danega opisa pa je vendar treba ugotoviti, da je t.i. tiskovna porota po hrvaški ureditvi delovala le takrat in toliko, kolikor je ustrezalo vladi; ta jo je namreč suspendirala kadarkoli je to po njeni presoji narekovala politična situacija²⁴¹, l. 1897 pa je bila njena pristojnost omejena samo na uradno pregonljiva kazniva dejanja.²⁴² Izključitev zasebne obtožbe pred poroto je sicer ustrezala stališčem v doktrini tudi v Avstriji, ker so se tu pokazale slabosti porote v najbolj drastični luči, zlasti v postopku sestave porote. Dilema, ali porota ali prisedniško sodišče, so v Avstriji do svetovne vojne rešili v korist porote (glej spredaj), na Hrvaškem pa so vendarle uvedli prisedniški sistem (en poklicni sodnik in dva prisednika) za sojenje o najlažji kategoriji kaznivih dejanj (po takratni trihotomiji) t.j. o prekrških; tudi to pa so odpravili z novelo ZKP iz l. 1888²⁴³. Razlogi za to novelo, o katerih tu omenjena vira ne govorita, vsekakor niso mogli biti politične temveč praktične narave.

Poroto kot edino obliko za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu sta imela tudi Vojvodina in Medjimurje, ko sta bili državno pravo vključeni v ogrski del dualistične avstroogrške monarhije; v tem delu pa je bila porota uvedena razmeroma pozno, tik pred koncem stoletja (1896/97) vendar najprej po avstrijskem vzorcu. Dosti pomembne novosti, ki so jih sprejeli l. 1914 (torej tik pred 1. svetovno vojno), zaradi vojnih dogodkov sploh niso bile uresničene, so pa vendarle toliko pomembne, da jih je treba omeniti. Med temi spremembami poudarja Bayer²⁴⁴ kot najpomembnejšo, da naj bi vodil posvetovanje porotnikov pred odločitvijo predsednik sodnega senata vendar brez pravice glasovanja, na seji pa sodeluje tudi zapisnikar;

na obravnavi dani pravni pouk pa lahko predsednik dopolni samo na željo porotnikov, vendar le v navzočnosti še drugih dveh članov senata in strank ter njihovih zastopnikov; to pomeni pač upoštevanje načela javnosti za stranke v pravem pomenu besede; novela je pomenila v nekem ožjem smislu tudi anticipiranje belgijskega sistema, ker je predvidevala, da sodeluje porota po dveh svojih predstavnikih tudi pri odločanju o kazni. In končno je ta novela tudi odpravila tradicionalno dokončnost prostoreka porote s tem, da je predvidela tudi zanj enako možnost preizkusa izreka porote kot je veljal v primeru krivdoreka (moniturni postopek po avstrijski terminologiji, glej spredaj k 3.7.4) tudi, če se je porota zmotila "na škodo družbe"²⁴⁵.

Prisedniški sistem je Avstrija kot okupacijska država uvedla tudi v Bosni in Hercegovini vendarle šele v drugi fazi izgradnje državnih organov in s tem tudi sodnega sistema, z drugim kazensko procesnim zakonom iz l. 1891, ki je zamenjal prvega po okupaciji (l. 1878) sprejetega zakona iz l. 1880. Z zakonom 1891. l. uvedeni prisedniški sistem namesto porotnega sistema je bil v motivih zakona v glavnem obrazložen s posebnimi razmerami ozemlja, ki je bilo stoletja pod turško oblastjo, z nizko splošno civilizacijsko ravnijo avtohtonega pa nacionalno in versko razcepljenega prebivalstva, brez lastnih strokovno izobraženih kadrov ipd. Bayer²⁴⁶, ki izčrpno povzema uradno obrazložitev, pa argumentirano nakazuje politične razloge za ta izbor in posebej poudarja, da zato govori tudi sestava sodnega senata za hujša kazniva dejanja (pri sodnem stolu ali okrožnem sodišču); za te je bilo namreč določeno, da sodita poleg treh poklicnih sodnikov (ti so bili praviloma "uvoženi") dva sodnika prisednika²⁴⁷; le pri najnižjih sodiščih (okrajni urad kot sodišče) je sodil senat sestavljen iz enega poklicnega sodnika in dveh prisednikov. Pri obeh pa je bil poudarjen namen uveljaviti odločilen vpliv poklicnega dela tudi z glasovanjem, ki vedno glasuje prvi.²⁴⁸

Srbija je (poleg Črne gore) vsekakor edina, ki je v obdobju do prve svetovne vojne obstajala kot samostojna država in je tako lahko najbolj avtonomno reševala vprašanje o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu. Ravno tako pa je bila tudi edina (oziroma ob njej tudi Črna gora, ki

se je z določeno zamudo ravnala po njej, ki je že v drugi polovici l. (1865) preteklega stoletja uzakonila kazensko procesno pravo po vzorcu pretežno inkvizitornega avstrijskega kazenskopravnega reda iz l. 1853. S posebnim zakonom o poroti l. 1871 pa je uvedla takšno obliko sodelovanja državljanov v sodstvu, za katero večina razlagalcev trdi, da je prirejena po vzorcu prisedniškega sistema, kljub temu, da je sicer ustava iz l. 1869 predvidevala pravo poroto, ki naj bi bila pristojna za razbojništva določenih vrst kaznivih dejanj, nevarnih tatvin in požigov. S tem, da je bila porota predvidena kot ustavna institucija, pa postane precej vprašljivo sicer prevladujoče stališče v teoriji, da je bila nova institucija uvedena predvsem zaradi tega, ker je po omenjenem ZKP iz l. 1865 veljala t.i. dokazna teorija (zakon ne predpisuje samo vrste dokazov temveč določa tudi njihovo dokazno vrednost), s sodelovanjem nepoklicnih sodnikov sestavljeno sodišče pa sodi po prosti dokazni presoji. Ob tem je vsekakor zanimiva ugotovitev, da so bili ljudje nezadovoljni z dotakrat izključno državnim sodstvom s poklicnimi sodniki; sodičča, ki so sodila na podlagi z zakonom predpisanega dokaznega postopka v smislu zakonske presoje dokazov (po t.i. negativni dokazni teoriji)²⁴⁹, naj bi izrekala oprostilne sodbe tudi za huda kazniva dejanja, ker pač ni uspelo zbrati po zakonu predpisane "količine in kakovosti dokazov", javnost pa je sodila, da so takšne sodbe napačne; zato pa bi bilo treba najti takšno ureditev sojenja, ki ne bi temeljila na takšni teoriji, hkrati pa bi dajala garancije, da ne bi sodniki, če bi sodili sami po prosti dokazni presoji, zlorabili svoje oblasti; edina do takrat znana oblika, ki bi to zagotavljala naj bi bila porota!²⁵⁰

To je vsekakor povsem drugačna situacija kot je bila sicer v Evropi, za katero smo ugotovili, da je bil eden poglobitnih očitkov poroti, ki sodi po "notranjem prepričanju", da osvobaja notorne hudodelce.

Očitno je sicer, da je bil takšen pravzaprav v bistvu pravno tehnični razlog tudi eden izmed razlogov za delno reformo kazenskega pravosodja v l. 1871, drugo vprašanje pa je ali je bil poglobitni ali celo edini. Težko si je predstavljati, da bi šli mimo Srbije, ki se je odpirala proti Srednji Evropi, ki je kljub pretežno agrarni ekonomiji, še do-

bivala svoj delavski razred in njegovo organizacijo, meščanski sloj in intelektualce šolane zunaj in doma (ob že obstoječi Veliki šoli-univerzi) liberalni tokovi v zadnji tretjini preteklega stoletja. Ideja o poroti pa je vsekakor tudi ena izmed teh liberalnih idej, njen politični pomen tudi za Srbijo pa izhaja že iz tega, da je bila predvidena z Ustavo iz l. 1869. Kot rečeno kaže na to tudi sam naslov zakona; ta pa je morda tudi botroval stališčem, ki so iskala in iščejo neposredno zvezo med novo institucijo porote in poroto srednjeveške Srbije zlasti iz Dušanove dobe.²⁵¹

Pretežno pravne narave pa je vsekakor dejstvo, da je bilo uvedeno sodelovanje laikov v kazensko sodstvo v režim sicer inkvizitornega postopka; s tem je zvezano vprašanje dveh konceptov, ki si pravzaprav nasprotujeta. Za ta primer se tako ponuja sklep, da pomeni nova ureditev za takratno Srbijo vendarle dosti pomembno reformo kazenskega postopka v smeri kontradiktornega postopka vsaj za tiste zadeve, ki so bile najprej v nekoliko ožjem obsegu pozneje (1905) pa razširjeno določeno v pristojnosti "porote".²⁵²

Iz ureditve, ki so jo sprejeli v Srbiji l. 1871 pa izhaja še ena posebnost, ki je ostala v delu jugoslovanske doktrine tudi po drugi svetovni vojni prezrta. Sodelovanje državljanov pri sojenju v kazenskih zadevah je bilo določeno tako, da sodi v zadevah, ki so dane v pristojnost "porotnemu" sodišču senat, ki ga sestavljajo: trije poklicni sodniki in štiri porotniki; takšen senat najprej skupno odloča o krivdi; o kazni, premoženjsko pravnem zahtevku in še o nekaterih drugih vprašanjih pa odločajo samo poklicni sodniki.²⁵³ Tudi to kaže, da je takšni ureditvi botrovala koncepcija o delitvi funkcij med nepoklicnim in poklicnim delom sodnega senata, ki je tipična za poroto; to je dosledno izraženo s tem, da poklicni sodniki sami odločajo o pravnih posledicah krivdoreka. Vloga porotnikov kot sodnikov o dejstvih pa je v tej koncepciji določena v smislu prisedniškega sistema. Za novelo zakona iz leta 1895, ki je zmanjšala število porotnikov v senatu na dva porotnika (ob treh poklicnih sodnikih), pa lahko ugotovimo, da je vendarle že takšne narave, da jenzlje pravi

smisel sodelovanju državljanov pri sojenju²⁵⁴ ;
to pa velja tudi za del bosanskohercegovske ureditve in (sic) za da-
nes veljavno ureditev v Zahodni Nemčiji (glej spredaj),

4.5.2. V bistvu takšno pravno stanje kot je spredaj opisano v glavnih potezah, je prevzela nova jugoslovanska država, nastala po končani svetovni vojni. Med vojno prekinjeno sodelovanje državljanov pri kazenskem sodstvu pa je bilo vzpostavljeno samo v Sloveniji in Dalmaciji v obliki porote v Srbiji kot svojstvena kombinacija obeh sistemov (glej spredaj) ter v Bosni in Hercegovini pri okrožnih sodiščih.²⁵⁵ V Vojvodini porota ni bila znova vzpostavljena in je tako prenehala *via facti*. Tiskovna porota na Hrvaškem s Slavonijo je bila odpravljena z določbo Vidovdanske ustave (čl. 13), po kateri naj bi razsojala o kaznivih dejanjih storjenih s tiskom redna sodišča. Po Bayer-ju so uradni strokovnjaki tako razlagali to določbo; Marković pa se sklicuje nanjo kot na argument, da se je s tem vzelo sodelovanju državljanov v kazenskem sodstvu vsakršen političen pomen. Dolenc v tej zvezi ugotavlja, da je bilo to jasno za Hrvatsko in Slavonijo, kjer je veljala porota za tiskovne delikte za izredno sodišče, ne pa za Slovenijo in Dalmacijo. Sporno vprašanje je rešilo za obe pokrajini kasacijsko sodišče v Zagrebu (Stol Sedmorice) s posebno interpretacijsko odločbo in odpravilo pristojno tiskovne porote za "tiskovne vsebinske delikte".²⁵⁶

Za novo državo je bilo seveda eno izmed temeljnih nalog, še posebej glede na centralistično ureditev, začeti s pripravami za enotno kodifikacijo temeljnih pravnih področij. Sem štejejo tudi priprave za enotno kodifikacijo kazenskega procesnega prava, ki so naprej tekle po nekako ustaljenem zakonodajno tehničnem in parlamentarnem postopku do državnega udara v januarju 1929. Za obravnavano temo so iz tega časa pomembne naslednje značilnosti, vsaj kakor o njih poroča eden izmed pri tem aktivnih udeležencev strokovnjakov prof. Dolenc. Poleg prvega osnutka za zakon o sodnem kazenskem postopku je bil l. 1924 izdelan poseben osnutek "zakona za sodstvo po poroti" l. 1924. V ta čas pade že omenjeni l. kongres pravnikov. Ta kongres je na postavljenno vprašanje "Ali je treba in kako dovoliti udeležbo lajiškega elemen-

ta v kazenskem pravosodstvu?", sprejel resolucijo katere bistvena vsebina je naslednja. Kongres ne sprejema dokončnega stališča o tem vprašanju, ker ni to samo strokovno pravno vprašanje, ter morajo pri rešitvi tega vprašanja vplivati drugi dejavniki zlasti pa ljudstvo po svojih predstavnikih. Kongres je ob tem ugotovil, da se je večina pravnikov iz pokrajin, ki nimajo prave porote, izjavila zoper udeležbo laikov²⁵⁷. Sicer pa izhaja iz resolucije v celoti zlasti iz njenega drugega dela, da je prevladalo stališče za sodstvo poklicnih sodnikov.

S takšnim stališčem kongres upravičeno ni sprejel stališča glavnega referenta o nepolitični naravi sodelovanja državljanov v kazenskem sodstvu. Kongres je tako najbrže precej vplival nato, da je bilo v nadaljnjem pripravljalnem delu vprašanje o sodelovanju državljanov odpravljeno z dnevnega reda, čeprav je eden izmed poznejših uradnih predlogov za zakon o kazenskem postopku (Predlog Gjuričić iz l. 1926) predvidel možnost porotnega sodstva.²⁵⁸ Za diktatorski režim po kraljevem državnem udaru v začetku l. 1929, ki je ob izdaji celotne zakonodaje na tem področju ustanovil tudi posebno sodišče za zaščito države,^{je bilo} takšno razpoloženje zoper sodelovanje državljanov v kazenskem sodstvu več kot dobrodošlo. Tujim opazovalcem zlasti pa tistim, ki zastopajo takšno stališče kot je prevladalo na kongresu jugoslovanskih pravnikov l. 1925, pa je bil tudi ta ukrep dobrodošel argument v podporo njihovim stališčem za odpravo porote oziroma prisedniškega sistema.

Razvojni prikaz o tem, kako se je uveljavilo sodelovanje državljanov v kazenskem sodstvu na jugoslovanskem prostoru do prve svetovne vojne in deloma in začasno obdržalo tudi po vojni kaže določene razlike; te so bile pač posledica različnega državno-pravnega in političnega položaja posameznih predelov pa tudi različnega procesnopravnega režima. Te razlike pa se kažejo predvsem v zunanjih oblikah, v katerih je bilo to sodelovanje predvideno, v širšem ali ožjem okviru, v katerem je bilo postavljeno in v nekaterih tehničnih podrobnostih (npr. glede sestave senatov na sploh in posebej za sojenje v konkretni zadevi v prisedniški ureditvi). Če odmislimo prvo obdobje v Hrvatski

s Slavonijo (od 1875 do 1888 glej spredaj), je zanju pač značilno, da je bilo tu sodelovanje državljanov v kazenskem sodstvu postavljeno najožje, samo v t.i. tiskovnih zadevah, čeprav je bilo v prvotnem konceptu predvidena tudi pristojnost za politična kazniva dejanja.²⁵⁹ Vsekakor je bila ratio legis politične narave, ustrezno tokovom liberalnega dela buržuazije v srednji Evropi, o katerih je bilo govora pri prikazu germanskega sistema porotnega sodstva. Temu nasproti je obstajal dosti širši koncept v začetku stoletja že pomembne politične sile hrvaške ljudske kmečke stranke, ki je v svojem programu iz l. 1905 predvidevala poroto za sojenje o hudodelstvih in prestopkih, za najlažjo kategorijo kaznivih dejanj (prekrške) pa sodnika posameznika.²⁶⁰

Politični pomen sodelovanja državljanov v kazenskem sodstvu v drugih predelih ni bil tako izrecno izražen, zaradi česar najdemo tudi tako različna stališča o tem v doktrini. Opazovalci in ocenjevalci tega procesa iz novejšega časa pa so v glavnem enotnega mnenja, da se je politično razredna ostrina tega vprašanja izražala predvsem v normativni ureditvi in tehniki vključevanja državljanov v sodstvu, t.j., s predpisi o potrebnih kvalifikacijah za porotnike oziroma prisednike in sestavi potrebnih imenikov. S posebnim premoženjskim in poklicnim cenzusom in z odločujočo vlogo organov izvršne oblasti pri sestavi imenikov, je bil izločen delavski razred in sloj t.i. vaške revščine; to naj bi zagotovilo varstvo interesov vladajočega razreda tudi v sodstvu kot celoti.²⁶¹

4.5.3. Z narodnoosvobodilno vojno in revolucijo pa je postalo vprašanje o sodelovanju državljanov v sodstvu sploh in ne samo v kazenskem sodstvu zopet aktualno vendar iz drugačnih pobud in zamisli. Že v medvojnem obdobju zlasti pa v l. 1944 in 1945 so se uveljavila pač tista izhodišča, ki so tipična za proletarsko revolucijo in so bila v kratkem navedena v opisu graditve novega sodnega sistema v Sovjetski zvezi. Razbitje državnega aparata predvojne Jugoslavije, odprava starega pravnega reda in tistega, ki so ga uvedli okupatorji in kvizlinški režimi, koncepcija o enotni ljudski oblasti, v kateri je sodstvo samo

ena izmed funkcij, vse to in še marsikaj drugega je pogojevalo tudi določene organizacijske oblike kot npr. revolucionarno sodstvo v obliki vojaških sodišč, laizacijo sodstva na sploh in posebej uvedbo prisedniškega sistema. Na splošno je tako težko in napačno govoriti o nekritičnem zgledovanju na Sovjetsko zvezo in prevzemanju njenih institucij še posebej prisedniškega sistema;²⁶² v tem obdobju pa je bil vpliv bolj izrazit na področju materialnega in procesnega kazenskega prava ter sistema kazenskih sankcij. Bolj pomembno je vprašanje zakaj je bil sprejet prisedniški sistem, ki pa je šele s tem ko je kot ustavna kategorija določen z Ustavo iz l. 1946, dobil svojo izrazito politično potrditev.²⁶³

Da ni šlo pri tem za nekritično posnemanje sovjetskega modela, ki tudi sam ni bil originalen, smo že ugotovili; obstoj prisedniškega sistema v Sovjetski zvezi je seveda bil eden izmed dejavnikov, ki so imeli pri tem svojo vlogo, predvsem v tem, da se sodelovanje državljanov v sodstvu ne omejuje samo na kazensko sodstvo. Brez natančnejšega proučevanja uvajanja prisedniškega sistema pri nas tudi ni mogoče dati količkaj trdnega odgovora. Tudi brez tega pa se nakazujejo nekateri momenti, ki dovoljujejo kot prvo ugotovitev, da je treba iskati razloge za jugoslovansko različico v osnovnih konceptih organizacije nove oblasti in vseh njenih organov, ki so že bili deloma omenjeni. V konceptu enotne ljudske oblasti, ki pripada ljudstvu in katero to neposredno izvršuje ali posredno pri tem sodeluje, sta nujna predvsem dva sklepa. Prvi, da je treba sodstvo čim bolj približati ljudstvu, kar pomeni, da so poglobljena najnižja sodišča, ki sodijo na prvi stopnji; v prvem obdobju so imela tudi takratna okrajna sodišča zelo široko stvarno pristojnost saj je veljalo, da so pristojna za vse kazenske zadeve, če ni s posebnim zakonom določena pristojnost okrožnih sodišč; edina omejitev je bila, da niso mogla izrekaati smrtne kazni. Drugo izhodišče pa je bilo, da morajo biti državljani, ki sodelujejo pri sojenju, enakopravni s poklicnimi sodniki. Iz tega pa so sledile čisto praktične posledice, da sodišča sodijo na tej stopnji v senatih treh sodnikov kot najenostavnejše enote za sodstvo, v katerem velja načelo zbornosti; enota, ki se lahko hitro sestavi,

ki je ekonomična in s tega zornega kota tudi smotrna.

Z ustavo FLRJ leta 1946 je postalo sodelovanje državljanov v sodstvu ustavna kategorija in to v obliki prisedniškega sistema. Kot ustavna kategorija se sodelovanje državljanov v sodstvu obravnava v vseh poznejših ustavnih dokumentih do zadnje zvezne ustave iz l. 1974 in ustav republik ter socialističnih avtonomnih pokrajin (Ustave 1974). V tej zvezi pa se zastavlja vprašanje, ali in koliko so v razvoju družbeno političnega sistema, kakor se kaže v posameznih etapah, izražene tudi kakšne konceptualne spremembe glede sodelovanja državljanov pri sojenju v kontekstu obravnavane teme v tem sestavku. Pri iskanju odgovora na to vprašanje, ki pa ni samo ustavnopravno vprašanje, ker je pač ustava kot pravni dokument normativni izraz družbeno političnih odnosov, nam lahko analiza ustavnih določb o obravnavanem vprašanju odkrije le del njegovega bistva. Poskus takšne analize nam pokaže določene razlike npr. med ustavo iz l. 1946, ustavnim zakonom iz l. 1953 (novela Ustave 1946), ustavnimi določbami v zakonu o sodiščih iz l. 1954 (Ur. l. FLRJ 30/54),²⁶⁴ ki je razveljavil XIII. poglavje že spremenjene Ustave 1946, med Ustavo iz l. 1963 in posebej glede na veljavni ustavni red (Ustave 1974).

Iz novega izrazja, ki ga je uporabila najprej Ustava 1963 in upošteva razvoj v družbenem sistemu, ki pa je bil pravno izražen že z novelo Ustave 1946, se izvaja zaključek, da je Ustave 1963 že dala sodelovanju državljanov v kazenskem sodstvu drugo kvaliteto; poleg oblike demokratizacije sodstva v pogojih t.i. socialistične demokracije naj bi bila s to Ustavo že izražena misel, da pomeni funkcija porotnikov tudi obliko samoupravljanja v sodstvu.²⁶⁵ In res je bilo v 34. členu te ustave med pravicami, s katerimi je občanom zajamčeno uresničevanje družbenega samoupravljanja, pod 2.t. 2. odst. določeno: "pravica odločati o družbenih zadevah ..... kot sodnik porotnik". Ker pa je s to pravico odločanja lahko obsežena samo funkcija sojenja, je treba s tega zornega kota presoditi, ali resnično obsega tisto, kar se z njo deklarira. Že tu velja opozoriti, da je funkcija sojenja v kazenskem sodstvu izključno državna funkcija, vsaj v tistem pomenu, ki smo ga opredelili že v začetku.²⁶⁶

Samoupravljanje, s prilastkom družbeno ali brez njega, kot sistem družbeno ekonomskih odnosov in oblika izvajanja politične oblasti v državi prehodnega tipa, lahko seveda razumemo, da se je v zametku izrazilo že med samo revolucijo in takoj po njeni zmagi. Kot takšno pa se je vsaj od junija leta 1950 dalje, ko se pojavi v institucionalizirani obliki delavskega samoupravljanja postopoma širilo, se institucionaliziralo in konkretiziralo tudi na drugih področjih v procesu podružbljanja, ki ga razumemo kot spreminjanje nekdanj izključno državnih funkcij v funkcijo samoupravne družbe. Ta proces pa ni zajel in ni mogel zajeti sodstva in tako tudi ni spremenil funkcije občanov, ki sodelujejo pri izvrševanju sodne funkcije (posebno na področju kazenskega sodstva) kot sodniki porotniki v pravico samoupravljanja ali v obliko podružbljanja te funkcije. Prof. Djordjević tehtno in argumentirano ugotavlja, da šteje sodišče med tiste velike politične institucije, "ki so se v zgodovini najmanj spreminjale in je tudi najmanj spremenljiva institucija in da je to organ, ki najbolj ustreza bistvu države, ki je institucija in red (poredak), je pa tudi politični režim, ki ne izključuje možnosti nasilja in samovolje, s tem pa tudi prisiljevanje".²⁶⁷

Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu pa tudi drugod, kjer se sodstvo uveljavlja kot organ prisiljevanja, je in ostane torej samo in predvsem oblika demokratizacije sodstva²⁶⁸ to pa seveda v procesu poglobljanja pa tudi nastajanja demokracije posebne vrste.

Že tu velja poudariti, da gre pri kazenskem sodstvu vendar za sodstvo posebne vrste glede na odnose, ki se tu obravnavajo, urejajo in rešujejo, ali z drugimi besedami posebno pomembna je vsebina sodne funkcije, ker ta določa njeno naravo ne pa obratno. To vprašanje pa je pomembno še iz nekaterih drugih zornih kotov. Najprej gre za vprašanje, ali in kakšen pomen ima to, da vsaj od Ustave 1963 dalje ni več ustavne opredelitve o tem, v kakšni obliki naj se uveljavlja sodelovanje občanov pri sojenju. Ustava 1946 se je izredno opredelila za prisedniški sistem, Ustava 1963 pa ne in ravno tako ne Ustave 1974.

Glede na to, da pač ni stvar Ustave, da konkretizira oblike sodelovanja občanov, temveč se omejuje na opredelitev sistema in temeljnih načel za organizacijo in delo sodišč, se zdi precej neprepričljiva razlaga tega dejstva, da je v tem obseženo pooblastilo zakonodaji, da ev. odstopi od že ustaljenih oblik t.j. od prisedniškega sistema²⁶⁹.

V povojni jugoslovanski doktrini se v začetku ni posvečala posebna pozornost obliki, v kateri naj se organizira sodelovanje občanov v sodstvu sploh in posebej v kazenskem sodstvu. Doktrina je v glavnem pač sprejela uvedeni prisedniški sistem kot eno izmed revolucionarnih novot v naši družbeni ureditvi. Že iz tega časa pa izvira določena nedoslednost ali celo zmeda v terminologiji, ki traja še naprej.²⁷⁰ Za sodelovanje občanov v sodstvu se uporablja z redkimi izjemami kar kot nekakšen skupni imenovalec izraz porota, prisedniški sistem se imenuje zdaj s to označbo, drugič kot mešano sodišče (mješoviti sud) ali prisedniška porota; govori se o angleškem sistemu in evropskem kontinentalnem sistemu, ki pa se lahko uporablja le kot dopolnilna označba za različico porote in za različico prisedniške ureditve. Ne glede na to nedoslednost pa je vendarle očitno, da je v jugoslovanski doktrini govora predvsem o prisedniški ureditvi, kadar se razpravlja o povojnem razvoju.

Kot vprašanje posebnega pomena je bilo postavljeno vprašanje o sodelovanju državljanov v sodstvu na 1. povojnem kongresu pravnikov Jugoslavije v Zagrebu 1954. leta v sklopu tem, ki so bile na dnevnem redu pod naslovom "Problemi pravosodja". Po referatih in razpravi na kongresu o tej temi so bili sprejeti sklepi, ki čeprav ne povsem precizni, vendarle potrjujejo kot osnovno opredelitev za prisedniški sistem v tisti obliki, kakor je bila pač normativno določena; opozorili na so na nekatere probleme funkcioniranja sistema, kot so volitve in izbira porotnikov, upoštevanje splošno sposobnost za to funkcijo pa tudi posebno strokovnost glede na vrsto zadev, dalje na posebno vlogo predsednika senata in strogo spoštovanje načela enakopravnosti članov senata.²⁷¹

Tudi pozneje se pač nikdar ni postavljalo vprašanje ali prisedniški sistem ali porota; vsa pozornost je bila in ostaja posvečena vprašanju v zvezi s funkcioniranjem sistema; sem štejejo vprašanja pogojev za porotnike, vloge volilnih teles in kandidacijskega postopka, kako aktivirati porotnike in zmanjševati druge slabosti v njihovem sodelovanju, vprašanje funkcijske dobe in reelekcije ipd.^{271a} Razprave, izražena posamična in splošnejša stališča o prisedniškem sistemu, pa so se v glavnem naslanjala na bolj pavšalne ocene, osebna opažanja in izkušnje, na bolj ali manj poglobljeno poznavanje institucije, njenega nastanka in razvoja, pa tudi na že ustaljene zmote. To pa seveda ne pomeni, da nimajo vrednosti pri nadaljnem proučevanju problema in iskanju rešitev ob pogoju seveda, da se pri tem ne zaide na področje ugibanj in čiste spekulacije.

Izmed vprašanj, ki se vedno znova zastavljajo pa je nekaj takšnih, ki zaslužijo, da se z njimi posebej ukvarjamo, zvezana pa so z normativno ureditvijo, deloma pa jih poraja vsakdanja stvarnost.

Eno izmed takšnih vprašanj je vprašanje pogojev za izvrševanje funkcije prisednika. Že iz prikaza tujih ureditev, najsi gre za poroto ali za prisedniški sistem, izhaja, da se je funkcija porotnika oziroma prisednika sama v nekem smislu demokratizirala z odpravo cenzusov tiste vrste, ki pomenijo neenakopravnost državljanov. Za jugoslovansko ureditev se razume, da je od vsega začetka stala na tem stališču, vendar pa se tudi pri nas vedno znova zastavlja vprašanje določene selekcije. Vse do zakonov, ki so bili sprejeti po Ustavi 1963 v letu 1965 je bil vendar uveljavljen pogoj določena starost (27 let), od tu dalje pa je ta pogoj odpravljen; sposobnost biti prisednik se priznava vsem polnoletnim državljanom. Ta rešitev je sicer na prvi pogled, logična iz načelnega stališča razumljiva, ne ustreza pa vsebini te funkcije, ki pomeni v kazenskem sodstvu vendarle odločanje o nadaljni usodi občana, ki se lahko izrazi v uporabi sredstev prisile; gre za funkcijo, ki vendarle terja določeno življenjsko zrelost posebne vrste in je bila zato ustrezna določba (41. čl. zakona o sodiščih splošne pristojnosti) v nasprotju sama s seboj, ko hkrati vendarle zahteva sposobnost za opravljanje sodniške dolžnosti, oziroma funkcije.²⁷² Vsekakor je takšen pravni režim tudi danes, ki pa sam po sebi

ni ovira, da se ne bi v kandidacijskem in volilnem postopku upošteval drugi kriterij, ob katerem postane kriterij starosti podrejenega pomena.

Od uvedbe gospodarskih sodišč dalje (vojaška sodišča puščam ob strani) se je v jugoslovanskih razmerah uveljavilo stališče, da je treba že ob izvolitvi posebej pa ob določitvi občasnih sodnikov (po terminologiji ustreznih predpisov) v konkretni zadevi upoštevati tudi strokovno znanje ali izkušnje in vrsto zadeve, ki se obravnava. Po letu 1965 je to posplošeno, pač ob pogoju, da je to posebej predpisano z zakonom. Za Slovenijo, ki je ob reorganizaciji pravosodja v l. 1977 šla najdlje, odpravila je gospodarska sodišča in določila samo eno sodišče kot sodišče 1. stopnje, je to določeno v 2. odst. 83. člena zakona o rednih sodiščih (Ur. l. SRS 10/1977); z določbo 82. člena sodnega poslovnika za redna sodišča (Ur. l. SRS 26/1978) pa je pravzaprav potrjeno stanje pred reorganizacijo; pomembnejša je vsekakor določba 2. odstavka 81. čl. istega poslovnika, ki se tiče določitve sodnikov porotnikov za konkretne zadeve in predvideva, da se pri tem upošteva "posebna izkušnost sodnikov porotnikov". Ali je s tem sprejeto načelno stališče o tem kar se v naši doktrini dosledno in napačno imenuje "kvalificirana porota" (glej spredaj), je drugo vprašanje. Kriterij pa je vsekakor dovolj objektiviran, da perhoriseira takšno sestavo sodnega senata, ki bi se ravnala po posebnem odnosu članov do konkretne kazenske zadeve in bi že mejila na kršitev pravice do nepristranskega sodišča.

Drugo vprašanje, ki ga je odprla zakonodaja po Ustavi 1963, je vprašanje sodelovanja sodnikov porotnikov na drugi stopnji. Za povojni jugoslovanski kazenski procesni red so značilne, od nekaterih izjemah, ki pa že po l. 1953 za kazenske zadeve ne pridejo več v poštev, dosti široke možnosti za uveljavljanje pravnih sredstev zlasti pa rednega pravnega sredstva pritožbe. Pravica do pritožbe je že precej časa neomejena in je ustavno načelo dvostopenjskega sojenja takorekoč absolutizirano. Še pomembnejša razlika, ki daje tej širini pravo vsebino, pa zadeva pritožbene razloge. V primerjavi s tujimi ureditvami predvsem v državah t.i. zahodne demokracije je prednost jugoslovanske

ureditve, da je sodba sodišča 1. stopnje podvržena (ob ustrezni pritožbi seveda) preizkusu po sodišču druge stopnje tako v pogledu dejanske podlage kot glede rešitve pravnih vprašanj procesne in materialno pravne narave.²⁷³ V jugoslovanski ureditvi pač ne obstaja protislovna in tudi nelogična situacija, ki je značilna za nekatere tuje ureditve, v katerih se lahko sodba za huda kazniva dejanja izpodbija samo iz pravnih razlogov, v primeru lažjih kaznivih dejanj pa tudi zaradi napačne rešitve dejanskih vprašanj ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja.

Ob takšni ureditvi, kot obstaja (2. odst. 23. čl. ZKP/1977), pa se vsekakor zastavlja vprašanje sodelovanja občanov pri sojenju tudi na drugi stopnji. Rešitev, ki obstaja po l. 1965 in izhaja pač iz tradicionalne predstave, da so občani (sodniki porotniki) predvsem sodniki o dejstvih in ker se dejstva kot podlaga za sodbo lahko ugotavljajo samo na glavni obravnavi, sodelujejo v postopku na drugi stopnji samo, kadar to sodišče opravi glavno obravnavo (373. in 374. čl. ZKP/1977). Spredaj pa smo že ugotovili, da je, kar zadeva kazensko sodstvo sodelovanje občanov na drugi stopnji, samo deklaratorne narave, ker obravnav na tej stopnji praktično ni.²⁷⁴ Čeprav je sicer takšna ureditev nedosledna glede na načelo, da so občani kot sodniki porotniki po našem pravu sodniki o dejstvih in pravnih vprašanjih, ni nobenega razloga, da bi jo spreminjali; ureditev ne samo da je racionalna, ekonomična in smotrna, ustreza tudi naravi nadzorstvene funkcije sodišča pravnega sredstva.

Ob načelnem izhodišču za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu je pomembno vprašanje, kakšna je resnična razsežnost v praksi tega sodelovanja kazenskega sodstva. Ta je sicer v nekem smislu opredeljena že v normativni ureditvi, ki pa je le zgornja meja te razsežnosti v vseh tistih ureditvah, ki predvidevajo možnost izbire med takšno ali drugačno sestavo sodišča, ali pa kako drugače vplivajo na prakso kot smo to spoznali v prikazu angleške in ameriške porote, francoskega sistema. V drugih ureditvah, ki teh možnosti ne poznajo, sem pa šteje

ravno jugoslovanska ureditev pa na resnični obseg sodelovanja vplivajo predvsem drugi dejavniki. Pri tem moramo upoštevati, da je bilo v Jugoslaviji najprej dosledno uveljavljeno načelo zbornosti sojenja in s tem tudi sodelovanja občanov pri sojenju na prvi stopnji.²⁷⁵ Že zakonik o kazenskem postopku iz l. 1953 pa pozna sodnika posameznika, čigar funkcionalna pristojnost je bila določena po enumerativni metodi (2. odst. 18. čl. tega zakonika)²⁷⁶, ki je ostala v bistvu nespremenjena vse do veljavnega zakona; ta je sprejel splošno klavzulo (1. odst. 23. čl. ZKP/1977). Z upoštevanjem takšne ureditve torej določa obseg sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu struktura kriminalitete, ki jo obravnavajo sodišča. Sklicujoč se na analizo nekdanjega Zveznega sveta za pravosodje iz l. 1970 navaja Čalijski²⁷⁷, da sodelujejo občani pri sojenju okoli 35 % kazenskih zadev; ta podatek, ki ga ni mogoče oceniti brez primerjave z virom, iz katerega izvira, in uporabljene metodologije, pomeni (če ustreza resničnosti), da je za jugoslovansko kazensko sodstvo reprezentativen poklicni sodnik ne pa prisedniški sistem, čeprav je delež neprimerno višji kot ga izkazujejo v tem sestavku primerjane ureditve razen ureditve v SSSR. In (zopet pogojno), če uporabimo ta podatek za današnje stanje, velja tudi zanj ista ugotovitev, ker se struktura kriminalitete ne spreminja oziroma se vsaj po letu 1970 ni bistveno spreminjala. Natančna analiza bi morda pokazala še nižji odstotek iz razloga, ker je s splošno klavzulo v omenjenem 23. čl. ZKP pristojnost sodnika posameznika še razširjena zlasti pa, če upoštevamo, da zajema tudi kazniva dejanja zoper varnost prometa v najmilejši obliki (npr. po 3. odst. 251 čl. KZ SR Slovenije in ustreznih določbah kazenskih zakonov drugih republik in pokrajin), ki so pred tem spadala v pristojnost senata; ta dejanja pa predstavljajo v strukturi kriminalitete večji delež kot je to bilo še pred 10 leti, sojenje o njih pa še daleč ni tako preprosto kot se na splošno misli. Tisti razlogi, ki so pripeljali (upravičeno) zopet sodnika posameznika v kazensko sodstvo, vsekakor ne vzbujajo nobenih pomislekov ob takšnem resničnem stanju; še več, obstajajo tudi določeni indikatorji (tudi v ocenah rezultatov empiričnih raziskav), da bi bilo treba sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu še omejiti, pri čemer pa manjkajo racionalna izhodišča za takšno omejevanje. Kriterij po teži kaznivega dejanja, ki pa se meri po abstraktno predpisani kazni, je sicer naj-

bolj enostaven, še daleč pa ni tudi najbolj ustrezen. V zvezi z obravnavanim problemom ima sicer racionalno jedro, ker predpisana kazen pomeni tudi zgornjo mejo (praviloma) za odmero kazni; iz tega sledi nadaljni sklep, da je sodelovanje občanov koristno ravno pri odmeri kazni ni pa primerno, da se izrek prepusti sodniku posamezniku, če naj bi bila izrečena strožja kazen. Ta sklep pa je samo deloma upravičen, ker odmera kazni tudi ni tako enostavno opravilo kot se zdi, kakor tudi ni tako enostavno sojenje v kazenskih zadevah kot je precej splošno mnenje, kadar se to primerja s sojenjem v t.i. civilnih zadevah. In čeprav to slednje ni predmet tega sestavka, pa se ravno ob tem vprašanju ponuja priložnost, da se odnos med sodelovanjem občanov pri sojenju v kazenskem in v civilnih zadevah osvetli z nekoliko drugačnega zornega kota, kot je v navadi.

Odgovor na to vprašanje je mogoče in treba iskati v več smereh. Na prvem mestu je treba omeniti naravo družbenih in individualnih razmerij, ki so predmet enega ali drugega postopka, s tem pa tudi protislovja interesov in možnosti za njihovo uravnavanje. Kakor se si sicer ta razmerja lahko podobna, zlasti zaradi podobnosti kazenskih in civilnih deliktov, obstaja med njimi pomembna razlika. Pri razmerjih, ki so predmet kazenskega sodstva, je vedno poudarjen družbeni interes, če ne preje pa ob izvršitvi končne odločbe obsodilne sodbe s takšno ali drugačno kazensko sankcijo vsaj v tistem obsegu, kolikor ta vsebuje še vedno določen del represivnosti. Element represivnosti, ki je vsebovan v delovanju kazenskega sodstva, pa je ravno tisto, kar terja posebno stroge pogoje, ob katerih se ta lahko uporabi, in stroge procesne oblike; s temi pa se ravno izraža druga funkcija sodstva, ki jo navadno označujemo s funkcijo varstva pravic in svobod posameznika v odnosu do družbe. Dalje in glede na povedano, gre tudi za razmerja, ki se med seboj razločujejo tudi glede na to, ali in koliko dajejo možnost dogovarjanja in sporazumevanja pa tudi možnost arbitriranja; strinjati se je treba s stališčem, da je mogoče govoriti o podružbljanju sodstva tam in toliko, kolikor se sodišče spremeni v arbitražo²⁷⁸ in seveda kolikor je mogoče glede na družbeni sistem v celoti govoriti o podružbljanju sodstva; če to apliciramo

na t.i. civilno sodstvo. Da so te ali drugačne možnosti na področju kazenskega sodstva za sedaj in bodo ostale še precej časa zelo omejene, ne bi bilo treba posebej dokazovati, če ne bi imeli opraviti s sklepanji po šabloni.

Drugo vprašanje je, ali so zadeve, ki jih obravnavajo kazenska sodišča res dosti bolj enostavne, bližje razumevanju laičnega izvrševalca funkcije sojenja kot pa je to v civilnih posebno pa v premoženjsko pravnih sporih. Na to naj bi kazali rezultati empiričnega raziskovanja²⁷⁹, ki se sicer zde prav prepričljivi, vprašanje pa je kolikšna je njihova resnična uporabnost za posplošene sklepe. Čeprav se seveda ne strinjamo s stališči, ki empiričnemu raziskovanju na področju družbenih pojavov ne pripisujejo posebne teže ali jih sploh ne štejejo za merodajne, pa najbrže velja, da takšne raziskave kakor so koristne in nujne same zase ne zadostujejo oziroma, da je treba biti pri njihovi razlagi izredno previden. To pa še posebno velja za raziskave, ki registrirajo osebna mnenja in tudi izkušnje v takšne vrste poslu kot je funkcija sojenja. To dokazujejo tudi rezultati drugih takšnih raziskav, ki pa so povsem nasprotni omenjenim in ugotavljajo kot skupno značilnost prisedniškega sistema (ne glede na vrsto zadeve), da se nepoklicni člani senatov podrejujejo mnenju predsedujočega oziroma poklicnega dela sodnega senata. Najbrže ni samo spekulacija, čeprav ostane domneva, trditev, da so sklepi iz takšnih raziskav bolj odvisni od želja in stališča raziskovalca kot pa od zbranih podatkov; resnica, ki naj bi jo odkrilo takšno raziskovanje pa se še bolj relativira in oddaljuje od tiste resnice, ki se predstavlja "kot resnica misli (sodbe, pojma) v relativni skladnosti (adekvatnosti-korespondenci) misli z objektivnostjo, ki obstaja sama po sebi"²⁸⁰.

Za primerjavo obeh področij in vlogo občanov pri sojenju pa je med drugimi pomembna še ena okoliščina. Ta zadeva podobnosti in razlike med postopkom v kazenskih in pravnih zadevah, pri čemer pa so pomembnejše prav razlike med njima. Te se tičejo priprave gradiva za tisto fazo postopka, v katero se vključuje sodnik porotnik, to je za glavno obravnavo, zadevajo samo glavno obravnavo, vlogo obeh strank v postopku sploh in na obravnavi in posebej tudi vloge predse-

dujočega. Kazenskemu postopku, kakršen je pravno normiran, sicer ni mogoče kaj posebnega očitati saj v precejšnji meri ustreza sodobnim standardom demokratičnega postopka in jih deloma celo presega; problematična ostaja pač predvsem preveč poudarjena vloga predsednika senata na glavni obravnavi. Tako kot resnično poteka, pa se še precej odvija po ustaljenih tirih, predhodni postopek ima še preveliko težo in se zaradi tega dostikrat glavna obravnava spreminja v formalno potrditev že ugotovljenega; za sodnike porotnike tako lahko nastaja položaj, ko so samo potrjevalci tujih stališč ne pa to, kar naj bi bili, t.j. sodločujoči.

Od spredaj omenjenih vprašanj ostaje še vprašanje funkcijske dobe sodnikov porotnikov. Z novo ureditvijo je bila ta v Sloveniji podaljšana na štiri leta s tem, da je porotnik lahko samo dvakrat zaporedoma izvoljen v to funkcijo pri istem sodišču (84. člen zakona o rednih sodiščih). Razlog za podvojitev funkcijske dobe ali vsaj eden izmed njih je bil, da naj se tako omogoči, da si občan v tej funkcijski dobi tudi med njenim izvrševanjem pridobi določene izkušnje oziroma se bolj usposobi za to funkcijo. Ocena ali je ta ukrep smotrna seveda še ni mogoča, ker še ni zadosti preizkušen v praksi, njegova dobra stran je vsekakor, da vendarle zmanjšuje možnost za t.i. poklicne porotnike, po drugi strani pa (in to je problematično) zožuje krog potencialnih sodnikov porotnikov in tisto načelno pravilno cirkulacijo, ki jo omogoča krajša funkcijska doba.

4.5.5. Čeprav je bila v dosedanjih izvajanjih že omenjena ustavna reforma, kot je izražena v Ustavah 1974, predvsem pa je bil upoštevan glede nekaterih vprašanj, ki se tičejo sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu, tudi veljavni pravni režim, v katerega je to postavljeno, je treba o tem razpravljati nekoliko širše. Obstajajo namreč precej različna stališča o pomenu in razsežnostih te reforme; ena, ki sodijo, da ustavna reforma v bistvu na področju t.i. rednega sodstva ni ničesar bistvenega spremenila in ocenjujejo, da je tako tudi prav in druga, ki pa mislijo, da je bila priložnost za radikalno spremembo,

ta pa ni bila izkoriščena. Tem nasproti pa so stališča, ki pa razlagajo ustavno reformo kot vsebinski premik v smeri podružbljanja sodstva v celoti, ki pa bi mu bilo treba dati konkretno vsebino v organizacijski prilagoditvi sodstva takemu premiku. Posebej pa so tu tudi bolj kot ugibanja, ki pa se tičejo posebej oblike za sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu, ki bi ga poenostavljeno lahko izrazili kot oživljanje dileme ali porotni ali prisedniški sistem.

4.5.5.1. Kar zadeva prvi sklop omenjenih vprašanj je gotovo najbolj prepričljivo stališče prof. Djordjevića, ki ga zaradi konciznosti navajamo (v svobodnem prevodu) v celoti, kot sledi: "Nova Ustava v bistvu ne spreminja položaja, strukture, funkcije in tudi ne metode dela rednega sodišča kot so uveljavljeni pod vplivom različnih družbenih in političnih gibanj, razrednih sistemov in ideologij. Ustava potrjuje sodišče v tisti obliki, v kateri je postalo kot obramba pred samovoljo in nasiljem ustanova in stvaritev tolerantne ter pogojno bolj humane civilizacije, pri tem pa je ostalo državni organ (tako ga nova Ustava tudi definira). Ustava pri tem stremi k temu, da zagotovi tudi nove pogoje in razmerja, ki naj omogočijo, da bo sodišče takšna institucija tudi v resnici. Sodišča ne spreminja radikalno in v institucijo, ki bi morda bolj ustrezala kot institucija socialistične neposredne demokracije. Razmerja v družbi pa tudi zavest ljudi ne ustvarjajo pogojev za takšne spremembe. Radikalizem v tej smeri bi bil zato samo abstrakten s tem pa tudi nazadnjaški. Nova Ustava pa vendar spreminja obstoječo strukturo s tem, ko uvaja samoupravna sodišča".²⁸¹ In nekoliko dalje: "Kolikor pa se je doslej v Jugoslaviji pa tudi drugod" redno "državno" sodišče spreminjalo, toliko je ostalo isto" predvsem v svoji družbeno politični vlogi in funkciji. To pa ne pomeni, da sodišča ni treba in da ga ni mogoče spopolnjevati pač pa samo spremeniti (to je smisel različni predlogov za "reformo pravosodja)".²⁸²

V sfero družbenih razmerij štejejo pa tudi tista posebna družbena razmerja, ki se izražajo, se uravnavajo ali so sicer predmet pravnega normiranja v kazenskem pravu; ta so s tem predmet obravnavanja in sodoločajo oblike v katerih se to izvršuje v kazenskem sodstvu.

K temu, kar je bilo že rečeno o posebnostih tega področja v primerjavi s "civilnim" področjem pa je treba opozoriti še na nekatere druge vidike.

Za kazensko pravo smo že ugotovili, da vsebuje še določen del represivnosti; za moderno kazensko pravo pa je treba upoštevati, da izraža zdaj bolj zdaj manj, v določeni meri izrecno v drugi pa implicitno pod vplivom novejših spoznanj, ki prodirajo vanj, tudi druge smotre. Humanizacija kazenskega prava se navzven sicer izraža v humanizaciji na področju kazenskih sankcij po načelih individualizacije in resocializacije, po konceptualni zasnovi pa z bolj poudarjeno usmerjenostjo na človeka; ta je še bolj izražena na področju kazenskega procesnega prava, ki postopoma vendar zmanjšuje svojo izrazito in izključno instrumentalno naravo v smislu, da je njegov edini cilj uresničiti represivno funkcijo kazenskega materialnega prava. Če skozi takšno prizmo gledamo na funkcijo sojenja v kazenskih zadevah in vlogo sodnikov porotnikov, potem lahko ugotovimo, da je prva tradicionalna vloga kazenskega prava za nje lahko bližja, bolj razumljiva, jim je pa druga manj dostopna, če ne sploh neznana saj se s težavami prebija tudi med poklicne sodnike. In ker bo takšno kazensko pravo še obstajalo in ga je nemogoče spreminjati čez noč, se dosti jasno pokaže, kakšne perspektive so glede radikalne transformacije prava na tem področju, ko se sicer to pravilno poudarja kot eden izmed pogojev za preobrazbo sodstva²⁸³ in kakšne so možnosti za prenašanje kazenske sodne funkcije od državnih sodišč na družbo oziroma njene organe. Že iz povedanega izhaja, da^{sta} ustavna reforma in zakonodajna ureditev, ki ji je sledila (vsaj v načelu manj pa v konkretni izvedbi) ostali v mejah realnosti, tudi kar zadeva t.i. podružbljanje sodne funkcije v sferi kazenskega sodstva, kolikor se to resnično izraža s poravnalnimi sveti. Tako se pokažejo za neprepričljive kritike na račun veljavne ureditve tudi v tej smeri.

Ena izmed starih vedno ponavljajočih se trditev je sicer, da so kazenska sodišča zastarela in za današnji čas preživela institucija, predvsem pa da so neučinkovita; kot argument za to pa se tudi stereotipno navaja, da kriminaliteta kljub sodstvu narašča. Ta argument pa že sam po sebi, brez opore v količkah zanesljivih statističnih

podatkih, nima nobene vrednosti, predvsem pa prezre, da je kazensko sodstvo samo eden in še to daleč ne najpomembnejši dejavnik v boju zoper družbeno negativne pojave; še posebno pa ne šteje med tiste, ki bi lahko neposredno delovali na vzroke za nje, kljub svoji preventivni funkciji. Družbena aktivnost, ki je seveda nujna, mora biti usmerjena predvsem na preprečevanje družbeno negativnih pojavov z odkrivanjem in delovanjem na vzroke zanje ne pa na prevzemanje sodne funkcije.²⁸⁴ To pa razen tega tudi prezre tisto funkcijo kazenskega sodstva, ki je izražena v njegovi varstveni funkciji, ki jo pa razumemo širše kot je zapisana v 1. čl. ZKP/1977. Ne gre samo zato, da se v zakonitem postopku prepreči, da bi nedolžen ne bil obsojen in da se krivcu izreče kazenska sankcija samo ob predpisanih pogojih, temveč gre tudi za to, da se zoper nedolžnega sploh ne bi začel postopek, krivcu pa zagotovil takšen položaj kot mu ga določa demokratičen, civiliziran, human pravni red.

4.5.5.2. Vsekakor lahko štejemo, da glede sodelovanja občanov pri sojenju v kazenskih zadevah (in sicer v sodstvu) v naši družbi ni vsaj ne izrazito izražene dileme za ali proti temu sodelovanju. Ostaja pa odprto vprašanje oblike, v kateri naj se to sodelovanje izvaja, in o drugih s tem zvezanih vprašanjih.

Preje omenjena dilema, ali porota ali prisedniški sistem se sicer vsaj po piščevem znanju ne pojavlja nikjer neposredno izražena ali celo zapisana, v gradivu o razpravah v zvezi z ustavno reformo je ni najti, vendar pa nekako visi v zraku. Glede na to bi se sicer ne bi bilo treba z njo ukvarjati še posebno pa ne, ker se v terminološki zmedi (glej spredaj) ne more vedeti, kaj se z izrazom porota sploh razume. To pa se vidi tudi iz terminologije, ki jo uporabljajo ustave v načelni odločbi, ki zadeva vprašanje sodelovanja občanov v sodstvu. Gre za določbe, ki se v Ustavi SR Slovenije (283. čl.) glasi: "Pri sojenju sodelujejo sodniki in delovni ljudje ter občani kot sodniki, sodniki porotniki ali porotniki na način, ki ga določa zakon oziroma akt o ustanovitvi sodišča" (podčrtal P.K.). In ker smo že omenili stališče (v zvezi z Ustavo 1963), da je prepuščeno zakono-

daji, da sama določi oblike za sodelovanje občanov (glej spredaj), ne bo odveč, če nekoliko natančneje raziščemo, kakšen je resnični pomen nove ustavne določbe, ki je vsekakor bolj konkretna kot je bila določba 1. odst. 137. čl. Ustave 1963 ("Pri sojenju sodelujejo sodniki in sodniki porotniki"). Ob strogi gramatikalni razlagi bi sicer kaj lahko sklepali, da uporabljena dva izraza pomenita tudi dve različni vlogi; in ker sta doslej znani samo dve, ena v prisedniškem sistemu v vlogi prisednika, druga pa kot člana porote v porotnem sistemu, je s tem odprta vsaj možnost, če ne kar napotilo, da se organizirata obe obliki tudi v našem sistemu.

Spoznanja o razvoju enega kot drugega in dejavnikov, ki so na to vplivali, pa seveda govore za to, da za oživljanje porote v jugoslovanski ureditvi ni niti pogojev niti potrebe, da bi ponovili drugod že spodletele poskuse presajanja tuje institucije v domače razmere.

Oblika ima sicer tudi svoj samostojen pomen, ki pa ni odločujoč, ker je vendarle funkcija vsebine; to (vsebino) smo spoznali kot celoto družbenih odnosov, materialnih in ideoloških na sploh in tistih specifičnih za področje družbeno negativnih pojavov, katerih del zajema kazensko sodstvo.

Za površnega opazovalca bi morda bolj ustrezala takšna oblika sodelovanja občanov v kazenskem sodstvu (pri sojenju), ko ti samostojno odločajo (pa bi to še bolj veljalo za samoupravni sistem) oziroma je vsaj vpliv poklicnega sodnika ali sodnikov nanje manjši kot v prisedniškem sistemu. Proces odločanja na tem področju pa ni dostopen takšnemu raziskovanju, ki bi dalo kaj več kot dodajanje novih hipotez starim oziroma zamenjava nekdanjih že zavrženih z novimi. To pa velja tudi za prisedniški sistem. Toliko je mogoče prirediti stališču, da pravzaprav ni dilema ali porota ali prisedniški sistem; da pa tudi prisedniški sistem ni rešitev problema razen če se ta v temelju spremeni, pa ostane gola trditev, če ne vemo, kako naj se spremeni.²⁸⁵

Iz razvojnega prikaza porote, zlasti v angleškem originalu in ameriški različici (glej spredaj) izhaja, da se je porota uveljavljala in se še uveljavlja v neki drugi razsežnosti, ki presega strogo določeno funkcijo sojenja v konkretni zadevi. Gre za to, ali porota s svojo odločitvijo, ki obsega tudi pravno stran konkretne zadeve samo izpolni abstraktno pravno normo s konkretno vsebino vendar v okviru te norme, ali pa ji ob konkretnem primeru šele določi tudi drugačno vsebino. Tu gre pa vendar za vprašanje zakonitosti dela državnih in samoupravnih sodišč in pravilnega razumevanja njihove neodvisnosti; oboje ima vendarle drugačen pomen, kot ga ima v sistemu, kjer se (kot smo videli tudi s skeps^{govori}) /o možnosti ali celo o pravici do t.i. nulifikacije.²⁸⁶

Iz vsega povedanega, ki pa ni izčrpalo problema v celoti, se tako ponuja sklep, da po sedanji ustavni ureditvi ni nobenega razloga za radikalne spremembe veljavnega prisedniškega sistema, čeprav se Ustava ne opredeljuje direktno zanj, temveč govori samo o sodelovanju delovnih ljudi in občanov pri sojenju. Zakonodaja, ki je konkretizirala to sodelovanje za redna sodišča in tako tudi za kazenska sodišča v obliki že utečenega prisedniškega sistema, je pač ostala na realnih tleh. To velja tudi za organizacijske zakone, za katere pa je vendarle kakšno vprašanje še odprto in bi bile možne tudi ustreznejše rešitve. Težišče prizadevanj, ki bi lahko izboljšala funkcioniranje sistema, pa je izven normativnega in tako tudi ni predmet tega sestavka.

Ob zaključku pa morda ne bo odveč še ugotovitev o namenu in dosegljivih smotrih za razvojno in pravno primerjalno razpravljanje o pravnih institucijah takšne vrste kot je institucionalizirano sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu. Razvojni ali zgodovinski prikaz ima svoje opravilo v tem, da tudi tu velja (parafrazirana) misel, da "kdor ne pozna zgodovine jo ponavlja". Spoznavanje tujih ureditev pa najmanj, kar lahko prispeva vsaj varuje pred napakami drugih, če že ne vzpodbuja k upoštevanju njihovih pozitivnih izkušenj.

O p o m b e

1. Nekateri tuji poznavalci institucije porote drugače razlagajo to sodelovanje državljanov pri sojenju. Graven ugotavlja, da originarna funkcija porote ni soditi (juger) temveč izraziti prepričanje (conviction) o obstoju ali neobstoju dejstev v obliki krivdoreka ali prostoreka. Podobno tudi P. Devlin, ki pa tudi za današnjo poroto trdi, da o ničemer ne odloča; s tem, da odgovori na postavljeno vprašanje o krivdi oziroma nekrivdi samo pomaga sodniku, da pravilno odloči; izrek porote (verdict) nima pravnega učinka dokler sodnik ne izreče sodbe. Glej, J. Graven, *Evolution, déclin et transformation du jury*, v: *Le Jury face au droit pénal moderne*, Bruxelles 1967 (Bruxelles 1967) s. 82, 202); P. Devlin, *Trial by Jury*, London 1956, s. 13.
2. Tako izrecno T. Vasiljević, *Učešće gradjana u sudjenju na teritoriji socijalističke avtonomne pokrajine Vojvodine Novi Sad* 1975 (Vasiljević in sod.), s. 10. Avtor najtemeljitejše, danes že klasične teoretične študije (*Problem sudjelovanja nepravnika u savremenom kaznenom sudovanju*, Zagreb 1940 Bayer 1940) se je omejil samo na kazensko sodstvo.
3. To je tudi eden izmed razlogov zaradi katerih je tako problematično prenašanje kazenskega sodstva od državnih sodišč na družbene organe za razliko od področja t.i. civilnega sodstva.
4. Prim. F.B. Busch, *Law and tactics in jury trials*, The Bobbs Merrill Company, Inc. 1959 vol. 1 (Busch vol. I), s. 1, 2 in op. 1-7; Bayer (1940), s. 1,2; J. Trajković, *Sud*, Radnička štampa Beograd 1975, s. 13-29, 149.
5. Tako Bayer (1940), s. 5, kjer pravi naslednje: "Pri ljudskem sodišču isti ljudski zbor odloča o krivdi in kazni in o drugih pravnih sankcijah" (prevod P.K.). Graven šteje tudi prisedniški sistem za deformacijo sodelovanja državljanov v kazenskem sodstvu, ker spreminja državljanje v sodnike (nav. d. s. 202).

7. Prim. C.D. Aarvold, Les fonctions du juge et du jury dans le système anglais de droit pénal, Bruxelles 1967, s. 217; pisec takole opisuje nastanek porote v Angliji: "Ne gre za sistem, ki bi ga izdelali filozofi, sociologi ali pravniki praktiki, zato, da bi našli najboljši način, kako zagotoviti, da bi se odkrila resnica o krivdi ali nedolžnosti vsakega osumljenca; gre za sistem, ki je bil porojen iz družbenih potreb in z razvojem družbene zavesti. Ni šlo za zasnovan načrt doseči določen rezultat, temveč za spoznanje, da je to (porota moja op.) nekaj, kar je sposobno delovati in kar naj se razvija" (prost prevod P.K.)
8. Glej v nad. pod 4.2. in op. 198
9. Vasiljević in sod. s. 10, t. 2
10. Prim. E. Schmidt, Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, Göttingen 1965, 3. pred.izd., s. 336 (§293); Bayer (1940), s. 37; G. Haber, Probleme der Strafprozessgeschichte im Vormärz (Ein Beitrag zum Rechtsdenken des aufsteigenden Bürgertums) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStRW) 1979/3 (91), s. 590-636, posebej s. 592, 595. Prim. tudi zbirko: Schwurgerichte und Schöffengerichte, Beiträge zu ihrer Kenntnis und Beurteilung 1. zv. ur. W. Mittermeiers M. Liepmann in 2. zv. 1909 (v nad. Beiträge I. oz. II) posebej razpravo M. Dolenc, Die Verfassung der österreichischen Strafgerichte und das Laienrichtertum, Beiträge II, s. 467-602, posebej s. 469-477.
11. Tako ga imenujem, ker je v tem bistvo reforme porote, ki so jo izvedli v Belgiji 1919. l.; glej Bayer, Suci porotniki, Zbornik Pravnog fakulteta Zagreb 1955/3-4 (Bayer 1955), s. 147. Skupno odločanje o kazni pa so uvedli že l. 1890 v ženevskem kantonu v Švici glej Bayer 1940, s. 38, 146, Graven, s. 94, 203.
H.H. Jescheck, Consideration de droit comparé, Bruxelles 1967, s. 154; glej tudi op. 198 spodaj.
12. Glej Graven, s. 94, 95 in 202; R. Vouin, Le destin de la Cour d'assises française, Bruxelles 1967, s. 134-136.

13. Enako Bayer 1940, s. 2; prim. tudi Chevalier Brass, *Precis de procédure pénale*, zv. II, s. 857, 858; drugače P.E. Trousse, *Rapport présenté, Bruxelles 1967*, s. 58, ki ta sistem označuje kot "echevinage atténué".
14. Prim. J. Frank, *Courts on trial (Myth and Reality in American Justice)*, Princeton 1949, s. 37-40. Pisec sicer primerja delo zgodovinarja in sodečega sodnika; obema je skupno, da raziskujeta nek pojav v preteklosti. Pisec je znan kot sodnik, v pravni teoriji pa kot utemeljitelj kontroverzne realistične teorije prava.
15. Glej F. Engels, *Gospoda Eugena Dühringa prevrat znanosti (Anti-Düring)*, 4. izd., Ljubljana 1979, s. 127-129. Glej še A. Schaff, *Marksistična teorija resnice*, Ljubljana 1961, s. 214-217.
16. Prim. Bayer 1940, s. 8. Piščeva ugotovitev, da je to vprašanje še v stadiju preučevanja, velja tudi še danes. Razlog zato je v glavnem to, da so viri (vsaj za začetno obdobje angleške porote) zelo skromni, kar je razumljivo saj gre za obdobje 11. in 12. stoletja. Prim. R. Festić, *Nastanek porote u Engleskoj*, *Godišnjak PF Sarajevo* 1972, s. 337-354, posebej s. 338.
17. Glej A. Maurois, *Zgodovina Anglije*, Ljubljana 1939 (slov. prevod V. Levstik), s. 49 in nasl.
18. Natančneje o tem glej Bayer 1940, s. 8 in nasl.; isti avtor, *Kazнено postupovno pravo. Prva knjiga. Poviestni razvoj*, Zagreb 1943 (Bayer 1943) s. 200-202. Bayer je prevzel teorijo nemškega zgodovinarja H. Brunner-ja, ki jo označuje za eno najbolj uglednih teorij in na splošno sprejeto. Busch (rav. d. s. 4) imenuje "inquisitio" sworn inquest of the Francs" za jedro modernega sojenja s poroto. Prim. tudi J. Frank, s. 108.
19. J. Frank, s. 44, 45. Pisec domneva, da je prisega poznejša oblika božje sodbe. Prim. tudi Devlin, s. 6.
20. Glej Maurois, s. 40-44. Na drugem mestu (s. 56) pisec vendarle poudarja odločilno vlogo normanskih kraljev ko ugotavlja: "... večino ustanov, ki bodo tvorile posebno lice Anglije, ji ustvarijo šele oni"; med takšne ustanove pa šteje tudi kraljevske sodnike s poroto.

21. W.R. Cornish, *The jury*. London 1968, s. 11. V tej zvezi trdi pisec, da se zdi bolj verjetno, da so Normani podeževali koncepcijo porote kot obstoječe angleške institucije" predvsem pa ugovarja Brunnerjevi tezi, da bi Normani uporabljali "group inquest" torej inquisitio pred osvojitvijo Anglije, ker da o tem ni nobenih dokazov. Busch (s. 7, 8) ugotavlja, da je mogoče sklepati, da so Danci prenesli takšen obtožni postopek v po njih okupirani (severni) del Anglije; na jugu pa so to prakso upeljali šele Normani in angleški kler, povezano s frankovsko institucijo "inquisitio". Prim. Festić, s. 343 in nasl.
22. Glej Busch, 8; Aarvold, s. 217, 218; Devlin s. 9
23. Bayer 1940, s. 11-14, Aarvold, ib. in s. 219, t. 7 G. Williams, *The proof of the guilt*, London 1958 (2. izd.), s. 5; Graven, s. 83 Busch, s. 9, 10; Frank s. 109
24. Bayer 1940, s. 13, 14; Aarvold s. 218; Busch s. 3, op. 12
25. To vprašanje zastavlja Busch (s. 5) in nanj odgovarja, sklicujoč se na angleška pravna zgodovinarja (Maitland in Pollock) vendarle nekoliko drugače. Vsekakor je šlo za to, da se iracionalni dokazni sistem zamenja z racionalnim; v Angliji se je to postopoma doseglo z dokazno poroto, na kontinentu pa z obdolženčevim zaslišanjem in njegovim priznanjem. Prim. še J.H. Langbein, *The Death of Legal Torture*, rec. M. Damaška, *The Yale Law Journal*, Reprint 1978, s. 860 in nasl. posebej str. 864. Kot poročatelj recenzent je Langbein postavil vprašanje nekoliko drugače: zakaj se niso v Angliji, ko so zamenjali božjo sodbo s sojenjem predstavnikov lokalne skupnosti, tudi zatekli k torturi; tega niso storili zato, ker bi bili bolj humani in razsvetljeni kot na kontinentu, temveč (tako Maitland), "ker so imeli tako preproste (neizdelane) pravne institucije, da jim tortura ni bila potrebna".
26. Bayer 1943, s. 61 in nasl.; T. Vasiljević, *Sistem krivičnog procesnog prava*, 2. izd. Beograd 1971, s. 17-21.
27. Frank, s. 45, 46 in 109.

28. Formula se je glasila "and for his trial has put himself upon God and the country"; obsežena pa je bila v prvem delu formule za zaprisego porotnikov (A. Toulemon, La question du jury, Paris 1930, s. 24). Porotniki so bili zapriseženi namreč šele potem, ko je obtoženec, ki ni priznal krivde, privolil, da bo sojen "per patriam", s čimer je mišljena ravno porota; S.E. Seitz, Les principes directeurs de la Procédure criminelle d'Angleterre, Paris 1928, s. 61; Devlin, s. 10.
29. Devlin, s. 9, 10
- 29a. Devlin, s. 13
30. L. Radzinowicz, A History of English Criminal Law, vol. 1 London 1948, s. 25.
31. Seitz ugotavlja, da štejejo Angleži ta zakon za drugo veliko listino pol. 1215. O tem, o okoliščinah, v katerih je bil zakon izdan, glej nav. d. s. 133-138.
32. Maurois, s. 98-103
33. Cit. po prevodu V. Levstika v Maurois, s. 101 upošteva tudi prevod S. Simonović v "Arhiv za pravne i društvene nauke" (Arhiv) 1968/4, s. 616. Originalno latinsko besedilo po navedbi Seitz-a (s. 28) se glasi: "Nullus liber homo capiatur vel imprisonetur aut ... exuletur aut aliquo modo destruat; nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium parium suorum et vel legem terrae" (art. 42). Glej tudi Busch, s. 11, 12 in op. 57.
34. Maurois, s. 102 pravi: "Magna Charta je bila tako malo ljudska listina, da je pred šestnajstim stoletjem v obče niso prevedli v angleščino".
35. Seitz, s. 138. Na drugem mestu ugotavlja pisec, da so bila od te listine dalje sicer opredeljena temeljna pravila zakona o osebni svobodi, ki pa niso bila učinkovita, ker še ni bilo strogega procesnega sistema za njihovo uveljavljanje (s. 133).

36. G. Williams, s. 5-8, 13, 14
37. S t.i. Criminal Evidence Act 1898; Devlin, *The Criminal Prosecution in England*, London 1960 (Devlin 1960), s. 35; G. Williams, s. 45
Glej Bayer 1943, s. 219, 220; Seitz, s. 270-273 in nasl.
38. Pravzaprav je bilo to pravilo, ki je bilo v začetku zelo strogo, da mora ostati porota sama, brez zveze z zunanjim svetom (t.i. incommunicado), ko dobi nalogo, da odloči. Devlin, s. 43, 44, 46, 51; G. Williams, s. 11, 12
39. Devlin, s. 69, 76.
40. Seitz, 152, 153.
41. Seitz, *ibid.*
42. Koliko je to možno je seveda drugo vprašanje, ker je dokazni sistem vendarle del celote. Prim. Bayer 1965, s. 151, 152. O najpomembnejših razlikah med dokaznim pravom angleškega postopka in enim izmed predstavnikov kontinentalnega tipa kazenskega postopka, nemškimi postopkom glej W.H. Sachs, *Die Behandlung des Beweisproblems im deutschen Strafverfahren*, predgovor k monografiji K.M. Newman, *Das englisch amerikanische Beweisrecht*, Heidelberg 1949, s. 9-24.
43. Glej K.M. Newmann, nav. d. str. 30 in nasl.; Bayer 1943; s. 222-237; M. Damaška, *Evidentiary barriers to conviction and two models of criminal procedure: A comparative study*, *Un. of Pennsylvania Law Review* (121) 1973/3, s. 506-589 (Damaška 1973) *passim*; isti avtor *Presentation of evidence and factfinding precision UPLR* (123) 1975/5, s. 1084-1108 (Damaška 1975 C).
44. To velja tudi za čas, ko so izrekli tudi hude kazni porotnikom, ki so izrekli prostorek. G. Williams navaja kot takšen primer, o katerem je ohranjeno tudi popolno poročilo *Throckmorton's case* iz l. 1554 (nav. d. s. 5-7). To pa je tudi čas, ko je obstajala druga možnost za obračun s političnimi nasprotniki, s posebnim sodiščem zloglasno *The Star Chamber* (sodišče zvezdnate komore): glej Bayer 1943, s. 218; Seitz, s. 78, 79 ob enaki oceni vendar

ugotavlja, da to sodstvo, ki je obstajalo od 1422 do 1640, ne pomeni/^{samo} zlorabe sodne oblasti; s prakso tega sodišča so tudi spopolnjevali pravne vrzeli in včasih je varovala nemočne proti oblastnikom, ki jih porota ni upala soditi.

45. J. Djordjević, *Politički sistem*, s. 628, 638 cit. v P. Kobe, *Pravosodni sistem in sodna funkcija federacije*, TiP 1971, s. 989, 990.
46. J. Frank, s. 108 in nasl. posebej kritično o tem, s. 132. Prim. še Devlin, s. 3 G. Williams v kratkem razvojnem prikazu opozarja tudi na temne strani razvoja angleškega kazenskega pravosodja zato da bi "preprečil napačne predstave o preteklosti in popravil vsakršen vtis, da dolgujemo solidno vrednost sedanjih institucij davni modrosti naših prednikov"; s. 14, 15.
47. Busch, s. 13 in nasl.; H.M. Hyman & C.M. Tarrant, *Aspects of american trial by jury*, v: *The Jury System in America* (R. James Simon ed.) London 1975, s. 27, 28.
48. Busch, s. 14, 15, 17-43; L. Hall & Sh. Glueck, *Cases on Criminal Law and its Enforcement*, St. Paul, Minn. West Publishing CO. 1958, s. 443, 444.
49. G. Williams, s. 15; v nadaljevanju zgoraj (op. 46) navedene misli pravi pisec: "... Odlike sedanjega sistema so razmeroma novejšega datuma, po več stoletjih tega, kar se lahko zdi svobodnemu Angležu kot skoraj nerazumljivo zakonito nasilje". Glej tudi Radzinowicz, s. 720, 721. Kot eno zanimivosti razvoja angleškega kazenskega prava označuje koeksistenco izredno liberalnega kazenskega postopka in izredno strogega kazenskega prava, ki pa je pomembna tudi še iz nekega drugega razloga. Vsekakor je za današnje angleško pravo pomembnih zadnjih 150 let, pogloblitve karakteristike sojenja s poroto tudi še v današnjem smislu pa so se izoblikovale v 18. in 19. stoletju. V tej zvezi je sicer mogoče govoriti o tem, da so se nekatera pravila dokaznega prava, zlasti tisto o dopustnosti dokazov, izoblikovala prav zaradi porote. Še neposredneje se to

vidi, iz t.i. pravil o izključitvi dokazov (exclusionary rules) kot pendana k pravilom o dopustnosti dokazov, vsaj tistih, ki so se izoblikovala iz bojazni, da ne bi določeni dokazi imeli na sodnike o dejstvih (to naj bi bili ravno porotniki) močnejši vpliv kot ga po svoji dokazni moči zaslužijo. Glej Damaška 1973, 513, 514; prim. spodaj k 3.5.5. in op. 132. O procesnih implikacijah klasičnega liberalizma glej M. Damaška, Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure YLR 1975/3 (Damaška 1975 B), s. 534-539.

50. Newman, s. 32, 33.

51. Glej za čas do 2. svetovne vojne Bayer 1940, s. 98-100 in Bayer 1943, s. 261-263; tako kot je tu opisano je pravzaprav tudi današnje stanje, kar zadeva izpodbijanje sodbe, ki temelji na krivoreku porote; R.N. Jackson, The machinery of justice in England, Cambridge 1960, s. 109-112. Po podatkih, ki so piscu na voljo, je zakonodajno to vprašanje danes urejeno z zakonom o kazenski pritožbi (Criminal Appeal Act 1968). Tudi po današnjem pravu lahko obtoženec izpodbija sodbo neposredno samo glede pravnih vprašanj (on a question of law alone), sicer pa le z dovoljenjem sodečega sodnika ali pa kazenskega oddelka apelacijskega sodišča. Glej R. Cross & Ph. A. Jones, An introduction to Criminal Law, London 1968, s. 275, 276, 331-334. Pomembna posebnost pa je, da zoper sodbo, ki temelji na prostoreku porote, ni možna pritožba.

52. Devlin (s. 168, op. 1 k 1. pogl.) pravi: "Oblike porotnega sistema uporabljajo v drugih evropskih državah vendar te večinoma niso posebno prepričljiva predelava angleškega sistema".

53. Glej Bayer 1940, s. 1, 2, 134, 135; Bayer 1943, 206, 207; Devlin, s. 61-63. Glej še dalje op. 56.

54. Npr. za vprašanje objektivne identitete med obtožbo in sodbo in nevezanosti sodišča na pravno kvalifikacijo v predlogih obtožbe zlasti pa v obtožnih aktih; za razmejitve dela izvedenca in sodišča; za sistem pravnih sredstev ipd. Prim. M. Grubiša, Činjenično stanje u krivičnom postupku, Zagreb 1963, s. 178-228 (Činjenično i pravno pitanje); L. Ude Revizija v našem civilnem sporu, Pravnik

- 1972, s. 280, 281; D. Wedam-Lukić, Preizkus dejanskih ugotovitev na revizijski stopnji, Pravniki 1976, s. 267-271.
55. Bayer 1943, s. 207; J. Frank, s. 141-143; Harris's Criminal Law, 20. izd. red. H.A. Palmer & Henry Palmer, London 1960, s. 450 Devlin, s. 88, 89.
56. Iz zadnjega časa gl. kritično obravnavo G. Williams, Law and Fact, Criminal Law Review (Crim. L.R. 1976/8, s. 472-483, 1976/9, s. 532-540; za ameriške razmere Busch, vol. 2, s. 23-25, 32-69; pisec (s. 25) posebej poudarja, da ne velja splošno pravilo, da je sodišče "sodnik o pravu" (judge of the law) / ^{tam,} kjer je pravno normirano, da so porotniki v določenih primerih "sodniki o dejstvih in o pravu" (judges of both the facts and the law).
57. Devlin, s. 61
58. Devlin ibid.; prim. še isti avtor, s. 150, kjer poudarja, da je stereotip po katerem je "pravo za sodišče, dejstva pa so za poroto" poenostavljanje stvari, ki zavaja v zmoto; izvorno sploh ni razlike med dejanskimi in pravnimi vprašanji oziroma, če kar navajam avtorja samega: "there is simply a point at which a particular way of dealing with the facts in order to produce justice becomes sufficiently well recognised to be adopted as a general rule and so to become law". S stališča angleškega prava je problem pomemben tudi za odnos med poroto in sodnikom.
59. To velja seveda za sodnike, ki sodijo s poroto, ki so pravniki in se izbirajo iz vrst odvetnikov z dolgoletno prakso. Upoštevati je treba, da precejšen del angleškega sodstva sloni še na sodnikih laikih; toda tudi za te se v zadnjem času zahteva določena strokovna izobrazba; J. Baldwin, The Compulsory Training of Magistracy, Crim. L.R. 1975/11, s. 634-643; B. Wooton, Crime and Penal Policy, London 1978, s. 67-83. R.M. Jackson, s. 231, 232.
60. Razvojno to povezujejo z vlogo, ki si jo je pridobila porota, da kot predstavnik ljudstva, prepreči uporabo prestrogega ali sicer nepopularnega prava, Devlin, s. 160-162; dalje se povezuje

s pravico porote, da izreče po svoji presoji in suvereno prostorek, ki je bil in je tudi danes neizpodbojen. Glej Devlin, s. 87-91. Pisec sicer posebej navaja mnenja sodniških avtoritet, da pravzaprav ne gre za pravico porote, da tako ravna, pač pa ima to oblast (power).

G. Williams, s. 222-228. Glej tudi Damaška 1975A, s.12 in op. 78, s. 515; isti 1973, s. 584, op. 210 in tam nav. delo Radzinowicz-a. (vol. 1).

Glej tudi H.Kalven-H.Zeissel, The American Jury, Boston 1966, s. 258 in nasl.

61. Glej Radzinowicz, vol. 4, s. 94, 162, 329, 330.
62. Glej tudi Damaška, Strukturmodellle der Staatsgewalt und ihre Bedeutung für das Strafverfahren (ZtStrW) 1975/3 (87), s. 723 (Damaška 1975 B. Pisec posebej poudarja, da je splošno in enotno stališče, da je naloga porote uveljaviti krajevne predstave o pravičnosti pri uporabi kazenskega prava. Glej tudi op. 17 prav tam.
63. Devlin, s. 40, 49; G. Williams, s. 278-283
64. Aarwold, s. 224 in op. 2; B. Wooton, s. 21, 22.
65. J. Frank, s. 122
66. B. Wooton, s. 22.
67. B. Wooton, ibid.
68. Devlin, s. 17-27; Bayer 1940, s. 90, 91; Busch, s. 415-418
69. Devlin, s. 28-30; Harris's Criminal Law, s. 443, 444; Jackson, s. 253; Busch, s. 481-484.
70. Na splošno vendar ocenjujejo, da so v praksi zahteve po izločitvi posameznih porotnikov redke: Harris's, Criminal Law, s. 443.
71. Mišljen je Criminal Law Act 1977, ki je omejil število peremptornih izločitev na tri, kar zadeva obtoženca. Gl. op. 72.

72. Glej J.F. McEldowney; "Stand by for the Crown": An Historical Analysis, Crim. L.R. 1979/5, s. 272-283.
73. Glej spredaj op. 69; Engels (Položaj delavskega razreda v Angliji, Ljubljana 1948 prev. J. Pokorn, s. 279, 306) označuje mirovne sodnike za "dogberries", ki zakone razlagajo izključno v korist razreda (buržuazije), ki mu sami pripadajo. Bayer 1940, s. 68-72.
74. Bayer 194 , s. 73-76.
75. K. Grzybowski, Court Reform in England, American Journal of Comparative Law (1973) s. 747-751; B.Wooton, s. 76. Gre za zakon Courts Act 1971, ki je bil noveliran l. 1977 z že omenjenim Criminal Law Act 1977.
76. K. Grzybowski, passim
77. B. Wooton, s. 76, 77 in op. 75 spredaj. Ta ureditev seveda ne posega v pristojnost osrednjega sodišča (High Court of justice). Izraz magistratno sodišče je dobeseden vendar neustrezen prevod označbe Magistrates' Court, ki ga včasih tudi nadomeščajo z izrazom sodišče skrajšanega postopka (Court of summary jurisdiction). O teh sodiščih v današnjem času glej F.T. Gilles, The Magistrates' Courts, London 1963, 250 str. Ta sodišča, ki so še pretežno laična, izvršujejo še danes največji del kazenskega sodstva; po navedbi B. Wooton v Angliji in Wales-u odpade več kot 90 % obsojencev na obsojence pred temi sodišči (nav. d. str. 67). Za čas pred omenjenimi spremembami glej G. Williams, s. 325-326; Gilles, s. 43-50, Jackson, s. 114, s. 146-149.
78. Glej op. 59 zgoraj in B. Wooton, s. 75-83.
79. Damaška 1975 A, s. 516 in op. 92
80. To velja seveda predvsem za tiste sisteme, v katerih je porota prevzela del pred tem izključno profesionalnega in uradniškega sodstva, torej na evropskem kontinentu.

81. Podobno Bayer 1940, s. 139; v nadaljevanju pisec ugotavlja določene večje možnosti za uveljavljanje teh načel v postopku s poroto.
- 81a. B. Wooton, s. 75-83; avtorica posebej poudarja pomen političnega kriterija kot pomembnega faktorja (poleg strokovnega) pri imenovanju sodnikov. Prim. še Jackson, s. 231-245.
82. S sodobnimi standardi mislimo tudi tiste, ki so se uveljavili na zadnjem (XII) kongresu mednarodnega združenja za kazensko pravo v Hamburgu; v resoluciji tega kongresa je v tej zvezi rečeno: "Vsakdo, ki je bil obsojen zaradi kaznivega dejanja ima pravico v skladu z zakonom zahtevati meritoren preizkus sodbe po višjem sodišču" (prevod iz osnutka v nemškem jeziku P.K.). S tem je mišljena tudi pritožba zaradi zmotne ali nepopolne ugotovitve dejanskega stanja; ta je po sedanjem angleškem pravu možna le z dovoljenjem apelacijskega sodišča. Glej spredaj op. 51.
83. Damaška 1975 A, s. 544 isto Damaška 1975 B, s. 741 (to delo je posebej prirejeno in deloma skrajšana verzija originala).
84. Maurois, nav. d. obravnava obdobje od začetka 18. stol. do začetka 19. stol. (do 1815. l.) kot obdobje monarhije in oligarhije in obdobje industrijske, politične in čustvene revolucije (s. 382).
85. A.B. Smith & H. Pollack, Crime and Justice in a Mass Society, Waltham/Toronto 1972 pogl. 7. Lawyers, Prosecutors, and Judges. The Bureaucratization of justice, s. 137 in nasl.
86. Normativni posegi v to področje v sodobnem smislu se začno intenzivirati nekako z l. 1825 oziroma se povezujejo s potrebo, da se družbene institucije prilagode bolj zapletenim družbenim razmeram.
87. Ocena je preje previsoka kot prenizka. Devlin (v poglavju z naslovom: Zaton porote in njen pomen) sicer govori predvsem o poroti v civilnih zadevah omenja pa tudi kazensko sodstvo; po kriteriju, kolikšen del t.i. obtožnih kaznivih dejanj (indictable offences) se sodi s poroto, navaja okoli 85 %; s. 129, 130. Prim. spredaj nav. podatek B. Wooton. Glej še G. Williams, s. 264-267.

88. Tudi priznanje krivde (plea of guilty) je lahko izraz nezaupanja v poroto.
89. Jackson, s. 246, op. 4 Avtor pravi: "Sodnik Devlin piše na podlagi opazovanja, dr. Williams pa na podlagi avtoritety kot so Law Report in Daily Mirror, in a priori razmišljanja. Ker pa nihče izmed nas ne ve, kaj se dogaja v sobi porotnikov, je v naših ocenah veliko ugibanja" (prevod P.K.) Za stališča G. Williams-a glej nav. delo s. 236-243 (Splošni argumenti zoper poroto) in s. 243-262 (Ocena splošnih argumentov za poroto); zanimivi so avtorjevi predlogi, kako nadomestiti poroto ev. tudi v obliki prisedniškega sistema, pri čemer še ugotavlja, da je obstoječi sistem sojenja (pred reformo 1972 maja op.) pri sodišču kvartalnega zasedanja (en poklicni sodnik pravnik in dva sodnika laika t.j. mirovna sodnika) isto; s. 262-264.
90. J. Frank, s. 124. Na drugem mestu avtor ugotavlja, da ni računati z odpravo porote, glede na to, da je to ustavna institucija in še posebej pravi: "Bistvo je v tem, da se je porota, ki je bila nekoč popularna kot učinkovito varstvo zoper zatiranje, vgnezdila v naše navade, v tradicijo in tradicionalne stvari zelo radi gledamo kot da so že same po sebi pravilne" (s. 139). V nadaljevanju navaja vrsto reformnih predlogov; tako se zavzema za specialen verdikt, za specializirano poroto, za večjo uporabo izvedenskega dela, za revizijo pravil za ekskluzijo dokazov, za zapisniško registriranje posvetovanja porote in za strokovno usposabljanje porotnikov za njihovo delo (s. 141-145).
91. V tej zvezi je vsekakor zanimiva odločba kazenskega oddelka apelacijskega sodišča iz najnovejšega časa, R.v. Sahota, 16.3.1979, Crim. L.R. 1979/10, s. 678, 679. S to odločbo je bila razveljavljena obsodilna sodba (conviction), ker je sodnik na pismeno vprašanje porote, ali lahko sprejme priporočilo naj se upoštevajo pri odmeri kazni posebne olajševalne okoliščine, zapisal odgovor "Da"; apelacijsko sodišče je zavzelo stališče, da bi moral sodnik odgovoriti, "da se odmera kazni (sentence) ne tiče porote in da

morajo presoditi samo dokaze" (o krivdi, moja op.); sodnikov odgovor je lahko vplival na odločitev porote in zato je krivdorek porote "unsafe and unsatisfactory".

- 91a. B. Wooton, s. 77; v enakem smislu tudi G. Williams, s. 203. Glej še op. 89 in fine (spredaj)
92. Isto d., s. 78; gl. tudi op. 78 spredaj
93. Aarwold, s. 224 govori o zaupanju v skrbnost, integriteto in strokovno usposobljenost sodnikov, v zdrav razum porotnikov, njihovi zavesti (bon sens) in čutu odgovornosti pri izvrševanju javne funkcije.
94. Damaška 1975 C s. 723-726
95. ibid.
96. Prim. Seitz, s. 304-305; Jackson, s. 205, 375, 376. Z novejšimi reformami od uvedbe apelacije l. 1907 posebej pa od 1967 dalje je morda manj razlogov za takšne posege. Glej B. Wooton, s. 24, 52-66. Gre sicer za pravico do pomilostitve, ki pripada suverenu, ki jo pa dejansko izvršuje minister za notranje zadeve.
97. V zvezi s političnim razvojem je vsekakor posebnost, da je Škotska kot del britanskega kraljevstva razvijala in obdržala dosti svojstven sistem kazenskega sodstva. J. Frank (s. 139) ugotavlja, da na Škotskem porota nikdar ni igrala posebne vloge; zanimivo je vsekakor, da pa je že od vsega začetka sprejela načelo večinske odločitve porote in je to tudi vplivalo na omenjeno reformo v Angliji (gl. op. 64 spredaj).
- 97a. Šele 1919. leta so npr. z zakonom odpravili nesposobnost žensk za funkcijo porotnice (The Sex Disqualification Removal Act 1919); Bayer 1940, s. 91. Za razvoj od 1825 l. dalje (The Juries Act 1825) glej Jackson, s. 248-250
98. Glej Devlin, s. 46-48; G. Williams, 231-236, 272-278; B. Wooton, s. 2
99. J. Frank, s. 40-46

100. Bayer 1940, s. 92; za današnje besedilo prisege, glej Harris's, Criminal Law, s. 444 in op. 9. Besedilo so določili sodniki apelacijskega sodišča l. 1957.
101. J. Frank, s. 144. Večinsko mnenje je vsekakor še vedno, da se ohrani tajnost nastanka odločitve. S tem v zvezi je tudi pravilo, da porotniki niso dolžni oziroma tudi ne smejo navajati razlogov za svojo odločitev. Williams trdi, da sodišča skrbno pazijo, da se ohrani tajnost izreka porote in da porote ne sprašujejo o razlogih zanj. Pomembno prelomnico pa naj bi predstavljala zadeva Larkin iz l. 1943 (nav. delo, s. 276, 277); po piščevem mnenju pa ni šlo za to, da bi sodnik spraševal o razlogih za odločitev porote temveč o tem, kako so pravzaprav odločili.
102. Glej R. Lukić, Društveni uslovi ljudskih prava, Arhiv 1979/3, s. 313-314. V zvezi s problemom pravno političnih mehanizmov za varstvo človekovih pravic ugotavlja, da se je človekova ustvarjalnost tu že pokazala, vendar dosežki niso kar tako in povsod uporabni in pravi: "Niso zaman tolikokrat poudarjali, da je demokracijo z bregov Temze težko presaditi na druge bregove, pa čeprav so ti toplejši. To pa velja tudi za človekove pravice, ki so njena bistvena sestavina".
103. Trajković, s. 148
104. Devlin, s. 129-133; J. Frank, s. 124. Zanimivo je vsekakor, da je bilo vprašanje poklicnih in nepoklicnih sodnikov v civilnem sodstvu na dnevnem redu X. mednarodnega kongresa za primerjalno pravo v Budimpešti 1978. Glavni referent (prof. Ž. Stalev iz Bolgarije) je v sklepih svojega referata, ki daje dosti izčrpno informacijo o današnjih rešitvah tega vprašanja, ugotovil, da prevladujejo stališča za status quo; glej Stalev, Professional and Non-professional judges in civil justice, Sofia 1978, str. 78, cikl. razmn. s. 61-65.
105. Frank, nav. d. passim.

106. To so razne oblike in vrste arbitraž in podobnih razsodišč, posebna sodišča za delovnopravne spore, v zakonskih zadevah ipd. Glej Stalev, s. 14, 47-58.
107. B. Zupančič, Nekatera vprašanja porote v kazenskem postopku ZDA, rokopis, passim.
108. Glej zlasti Busch I, s. 13-29; H. Hyman & C. Tarrant, s. 23-44; Nadaljna izvajanja v tekstu se naslanjajo predvsem na to delo (moja op.).
109. Hyman & Tarrant, s. 25, 26
110. Isto d. s. 28, 29; Busch I, s. 17-27, 42; L. Hall & Sh. Glueck, s. 607, 611, 444 (besedilo amandmana V in VI)
111. Glej Frank, op. 90 spredaj; Hyman & Tarrant, s. 39. Poleg omenjenih amandmanov V in VI je posebno pomemben tudi poznejši amandma XIV (sprejet po secesijski vojni v 70 letih preteklega stoletja). Z odločbo Duncan v. Louisiana iz l. 1968 je Vrhovno sodišče ZDA (VS ZDA) utrdilo stališče, da velja garancija iz amandmana VI (torej tudi pravica do sojenja s poroto) tudi za sodstvo v državah na podlagi amandmana XIV v vseh primerih, kjer bi pred federalnim sodiščem morala soditi porota; L.L. Weinreb, Criminal Process, New York 1969, s. 570; 579
112. Tako Kalven-Zeisel, ki pa poudarjata, da razprava o tem še ni končana in tudi namen njune raziskave ni bil najti potrditev teze, da je porota dobra institucija; s. 11.
113. I.P. Callison, Courts of injustice, New York 1956, 775 str. gl. zlasti sklepno (XLI) pogl. in povzetek, s. 720-760 posebej pa s. 12, 13, 50-54.
114. Busch vol. V, s. 602-644, 664-679.
115. A. Smith & H. Pollack, 152-161; Damaška, 1975 C., s. 720, 721 in op. 12.

115a. Glej vendar I.L. Heberling, *Plea Negotiation in England*, ponatis v *Criminal Justice* (J. Baldwin & A.K. Bottonley ed.) London 1978, s. 95-105.

116. Paulsen & Cadish, *Criminal Law and its Processes*, Boston, Toronto 1962, s. 917, 918, 935-941; Damaška 1975 A, s. 512.

To velja za romansko pravno območje predvsem za Francijo, kjer je institucija tudi nastala. Glej Bayer 1943, s. 278-280, ki posebej posebej poudarja, da je to bila pomembna posebnost francoskega inkvizitornega postopka v primerjavi z nemškim; glej v tej zvezi še isto delo, s. 154. Za nemško pravno območje se je postavilo vprašanje posebne organizacije kot nosilca javne obtožbe (ob razpravah o reformi inkvizitornega postopka), ki bi nadomestila inkvirenta; glej Haber, s. 606-608. V Avstriji je bila institucija uvedena s kazensko procesnim redom (StPO) iz l. 1853, ki je seveda veljal tudi na tistih delih današnje Jugoslavije, ki so bili pod avstrijsko oblastjo, vplival pa je tudi na srbski ZKP iz l. 1865; glej Bayer, *Stogodišnjica donošenja hrvatskog Zakonika o krivičnom postupku iz 1875. godine*, Zbornik PF Zagreb 1976, s. 6-9 Bayer 1976). V okviru Common Law sistema poznajo institucijo javne obtožbe s posebnim nosilcem, ki je še najbolj podobna pa vendar precej različna kontinentalni ureditvi Škotska in ZDA (Federacija in večina držav). Prim. za Škotsko W.A. Sheehan, *Criminal Procedure in Scotland and in France*, Edinburgh 1975, 230 str. posebej s. 109-116. Za ZDA glej M. Damaška, *Krivično procesno pravo S.A.D.*, Zagreb 1963 (Skripta, cikl. razmn. Damaška 1963), s. 36-42, Damaška 1975 A, s. 512, 517, 519; Puttkammer, 2. izd. Chicago 1954, s. 190-193. Anglija (z Walesom) kot matična dežela Common Law sistema ima še danes zelo skromno institucionalizirano javno obtožbo in vztraja pri tej ureditvi kljub reformnim prizadevanjem. P.Devlin, *The Criminal Prosecution in England and Wales*, London 1960, s. 16-22 (Devlin 1960); Harris's *Criminal law* 1926 (14. izd., 324-330, ki še obravnava tudi veliko poroto (Grand jury), ki je bila 1933 l. odpravljena.

- Harris's Crim. Law 1960, s. 417; glej tudi Bayer 1940, s. 85-87. Za reformna prizadevanja glej, The Prosecution Process in England and Wales. (A Report by JUSTICE: Criminal Justice Comittee), Crim. L.R. 1970/12, s. 668-683; med priporočili te komisije je predvsem pomembno priporočilo, da naj se organizira poseben oddelek javnega pregona (Departement of Public prosecution), ki bi bil načeloma odgovoren za vsak pregon, vendar s tem, da bi se obdržala možnost pregona po zasebniku in policiji (nav. d. 680, 681). Glej še Vasiljević 1972, s. 118-120; P. Kobe, "Enakost orožja" v kazenskem postopku in jugoslovansko kazensko procesno pravo, Zbornik ZR PF Ljubljana 1968, s. 10 do 12 in posebej v op. 25 omenjeno zbirko; Isti: Vloga javnega tožilstva pri uvedbi kazenskega postopka, Pravnik 1975/7-9, s. 212-213.
117. Za ti. Grand jury glej Bayer 1940, s. 85-87; Harris's Criminal Law op. 116 nav. d.; Damaška 1963, II del, s. 11-17 in III del, s. 33-36; Puttkammer, s. 115-124.
- 117a. Damaška 1963, II del s. 13, III del, s. 37-39. Med posebna pooblastila šteje tudi že omenjeno v zvezi s plea bargaing, glej op. 114 spredaj in Damaška 1963, II, s. 39,40.
118. Glej Federal Rules of Criminal Procedure, St. Paul, Minnessota izd. 1957 in uvodni sestavek A. Holtzoff, A Criminal Case in the Federal Court, s. 1-25; pravila (v nadaljevanju FRCP), ki urejajo kazenski postopek v kazenskih zadevah, za katera so pristojna federalna sodišča, niso izdana v obliki zakona; predpisalo jih je VS ZDA na podlagi zakonskega pooblastila iz l. 1940 v decembru 1944, uporabljati pa so se začela marca 1946 (Holtzoff, s. 3; glej tudi pojasnilo založnikov publikacije s. III). Besedna zveza "hung jury", ki v dobesednem prevodu pomeni "viseča porota" slikovito izraža stanje, ki nastane, ko porota ne more sprejeti veljavne odločitve. Pravilo, ki je navedeno v sestavku, je določeno v točki d pravila 31 FRCP. Glej tudi Busch, Glej tudi Busch, vol. V, s. 814-824; Puttkammer, s. 206, 207.
119. L. Hall & Sh. Glueck, s. 612, 613; Busch vol. I, s. 44, 80, 81, 87, 88, 366, 383.

120. Glej odločbo Apodaca v. Oregon (B. Zupančič, k I, passim) obširneje v Uviller, s. 1051-1054, posebej op. 2, ki prikazuje historiat rešitve vprašanja o soglasnosti porote.
121. Glej še zbirko: The Criminal Law Revolution and its Aftermath (1960-1977) izd. Criminal Law Reporter, Washington 1978 (v nad. GLR) s. 52 (Duncan v. Louisiana), 130 (Johnson v. Louisiana, Apodaca v. Oregon); Callison, s. 405-406.
122. Glej op. 118; v besedilu omenjeno stališče je sprejelo VS ZDA v odločbi Hibdon v. United States iz l. 1953, kjer je posebej poudarjeno, da je bila t.a 3l FRCP sprejeta potem, ko so sodišča in odvetniki ostro kritizirali drugačno določbo v osnutku pravil; Paulsen & Kadish, s. 1108-1111; L. Hall & Sh. Glueck, s. 613.
123. Busch vol. V s. 661, 662 in op. 66, 67, 69.
124. Tako to imenuje Callison, s. 410, 411; prim. tudi P. Devlin, s. 44-46, kjer posebej govori o možnostih posrednega vplivanja na porotnike in o strogih pravilih (da se to prepereči), ki prepovedujejo pisanje o zadevah, ki so v teku pred sodišči in kršitev tega tudi inkriminirajo kot kaznivo dejanje (t.i. contempt of court). V tej zvezi se zlasti ugotavlja, da je povsem drugačna praksa v ZDA tudi eden izmed razlogov za to, da je izločitev porotnikov tako pomembna; Puttkammer, s. 180.
125. Za razvojni prikaz glej Hyman & Tarrant, s. 32-35; Paulsen & Kadish, s. 1106 zgoraj (9); najprej je bilo sprejeto stališče, da že 6 članska porota ustreza ustavni pravici do sojenja s poroto v civilnih zadevah, pa je od tu prodrlo tudi v kazensko sodstvo. Busch. vol. I, s. 44-46, 48-52, 53, 58, 59, 366, 382, 383. Glej odločbe Duncan v. Louisiana (spremaj op. 121) posebej pa Williams v. Florida iz l. 1970; Uviller, s. 1029-1032. J.B. Kessler, The Social Psychology of Jury Deliberations v R.J. Simon, s. 75 (članek poroča o ugotovitvah nekaterih raziskav tudi o tem, kako vpliva število porotnikov na odločitve). Hyman & Tarrant, s. 39.

126. To velja tako za sestavo liste porotnikov ali za izbor porotnikov, ki naj se vključijo v poroto (panel) ne glede na to ali gre za veliko ali za malo poroto. V tej zvezi gl. primere Peters v. Kiff, 407 U.S. 493, 11CrL 3157; Alexander v. Louisiana, 405 U.S. 625, 11 CrL 3001 (leti 1971-1972) CrLR s. 130, 131; Coleman v. Alabama 377 U.S. 129 ibid.s. 16 (1963-1964); Arnold v. North Carolina, 376 U.S. 773, ibid. s. 15 glej še L. Hall & Sh. Glueck, 627-630 in I.L. Weinreb, s. 583-590.
127. Glej primer Ristaino v. Ross, 424 U.S. 589, 18 CrL 3082 v CrLR s. 232.
128. Gl. primer Taylor v. Louisiana, 419 U.S. 522, 16 CrL 3033 (1974-1975) CrLR, s. 187, 188; Paulsen & Kadish, s. 1120.
- 128a. Glede pravice porote, da sprejme izrek ne glede na sodnikov pravni pouk t.i. nullification glej, op. 60 spredaj in izvajanja v tekstu. S tem vprašanjem se je v novejšem času bavilo med drugim apelacijsko sodišče v District of Columbia (torej federalno sodišče) v zadevi United States v. Dougherty (473 F. 2d 1113 (l. 1972)). V tej odločbi je sodišče zavrnilo z zahtevo pritožitelja obtoženca, naj bi razpravljajoči sodnik v navodilih poroti izrecno opozoril, da ima porota pravico t.i. nulifikacije. Po prikazu stališč in tudi odločb za in proti takšni pravici porote, da sodi ne glede na sodnikov pravni pouk, zaključuje sodnik Leventhal takole: "Prevladujoče mnenje je, da bi bilo to, kar je sicer mogoče tolerirati ali je celo želeti kot neformalno spontano izjemo (s strani porote, moja op.) lahko velika nevarnost za sistem, če bi temu omogočili, da se razširi in še intenzivira, s tem, da bi to sprejeli v sodnikove instrukcije". Glej Uviller, s. 1054-1061, posebej za prevedeni citat s. 1060; glej dalje v op. 33 (s. 1055, 1056) nav. mesta iz dela Kalven-Zeisel, op. 38 (s. 1056, 1057) in op. 53 (s. 1060).
129. Glej: S. Rubin, The Law of Criminal Correction, St. Paul, Minn, 1963, s. 122, 123; avtor navaja, da v 11 državah porota določi kazni, v nekaterih pa to velja le za smrtno kazni. Glej tudi Jescheck, s. 163.

- 129a. Glej Hall & Sh. Glueck, s. 672-676 in tu naveden primer Williams v. New York, 337 U.S. 241 (1949); tu je šlo za priporočilo porote naj se izreče dosmrtni zapor, sodnik pa je izrekel smrtno kazen. Glej Paulsen & Kadish, s. 1121.
130. Paulsen & Kadish, s. 145-160; Uviller, s. 1230-1235; Puttkammer, s. 215-233.
131. Kalven & Zeisel (s. 13) navajata, da odpade 80 % zadev, ki se obravnavajo nasploh pred poroto, na ZDA.
132. Zupančič, pod II passim. Prim. M. Damaška 1973, s. 514, pisec ugotavlja, da to ni tako splošno sprejeto stališče predvsem pa opozarja na ugotovitve, da marsikatera od teh pravil veljajo tudi v zadevah brez porote. Pravila dokaznega prava in s tem tudi ta pravila pa niso sprejeli v ureditvah, ki so sicer prevzele poroto iz angleškega Common law sistema (op. 9 prav tam). Glej op. 19 spredaj.
- 132a. Glej Damaška, 1973, s. 560, op. 124; pisec imenuje to policijsko fazo kazenskega postopka, "ki je izredno pomembna pa se slabo vidi".
133. Prim. J.H. Langbein & L.L. Weinreb, Continental Criminal Procedure: "Myth" and Reality, The Yale Law Journal 1978/8, s. 1549-1569 in A.S. Goldstein & M. Marcus, Comment on Continental Criminal Procedure, ista revija, s. 1570-1577.
134. M. Damaška, A Foreign Perspective on the American Judicial System v: State Courts: A Blueprint for the Future ed. T.J. Fetter, Williamsburg 1978, s. 237-241. V tem prispevku na zveznem posvetovanju o problemih pravosodja je avtor po prikazu nekaterih, za opazovalca s strani skoraj patoloških pojavov (plea bargaining, pritisk na obtoženca, da se odpove postopku s poroto, zagotavljanje imunitete za to, da obdolženec priča) kot posledice strogih procesnih kvatel (a strong super ego) na koncu poudaril: "Stvar Amerikancev samih je, kako se bodo odločili pri iskanju izhoda

in če je že mogoče govoriti o bolezni in je treba iskati zdravila za njo, so najboljša doma izdelana zdravila¹¹ (s. 240, 241).

135. Bayer 1940, s. 24; Donnedieu de Vabres, *Traité élémentaire de droit criminel et de législation pénale comparée*, Sirey-Paris 1937 (de Vabres, *Traité*), s. 603; G. Stefani-G. Levasseur *Procédure pénale*, Dalloz Paris (8. izd.) 1974, s. 58-60.
136. Bayer 1940, s. 23; Toulemon, s. 36-38; Bayer 1955, s. 146, 147
137. Stefani-Levasseur, s. 60, 61 (zakon 3. Brumaire an IV). Bayer 1943, s. 290, 291.
138. Bayer 1940, s. 25-29; de Vabres, s. 602-604; Chevalier Braas, 764, 765; pisec navaja stališče (vsekakor osamljeno moja op.), da je porota francoskega izvora in naj bi pomenila adaptacijo srednjeveškega postopka.
139. Chevalier Braas, s. 888-891; Stefani-Levasseur, s. 565, 566 de Vabres, *Traité*, s. 813, Bayer 1940, s. 106, 107.
140. Bayer 1940, s. 112; Vouin, Bruxelles 1967, s. 133, 134; pisec tudi opozarja na negativne strani te prepovedi, ki pa je prevzeta tudi v veljavni C.P.P. 1958 (čl. 347), čeprav se postavlja vprašanje, ali je v prisedniškem sistemu sploh še potrebna. Na drugem mestu (s. 142) poudarja pisec, sklicujoč^{se} na P. Devlina, da ima v angleškem sistemu summing up sodnika enako funkcijo, združiti sodišče in poroto.
141. De Vabres, *Traité*, s. 815, 825; Bayer 1940, s. 111. Za današnjo ureditev glej, Stefani-Levasseur, s. 563 in čl. 304 C.P.P. Od 1. 1972 dalje je z novim besedilom odpravljena religiozna formula prisege, R. Merle-A. Vitu, *Traité du droit Criminel. Procédure pénale*, Cujas Paris 1973 (2. izd.), s. 584.
142. Med ostre kritike porote šteje zlasti znameniti G. Tarde; prim. Donnedieu de Vabres, *La Justice pénale d'aujourd'hui*, Paris 1929 (de Vabres 1929), s. 123; Toulemon, s. 33, 34, pisec sam kritično s. 110-134; Graven (Bruxelles), s. 87.

143. Prim. Graven, s. 86; de Vabres (1937), s. 605
144. G. Stefani - G. Levasseur, s. 563, 564; Trousse, s. 73, op. 73
145. Graven, s. 95-97; R. Vouin, s. 136-146
146. Vouin, s. 133
147. H. Jescheck, s. 150-152; pisec s primerjalno pravnega zornega kota obravnava belgijski sistem kot porotni sistem.
148. P.E. Trousse (Bruxelles), s. 64
149. Trousse, s. 58 jo imenuje "échévinage atténué" (omiljeni prisedniški sistem).
150. prav tam
151. Trousse, s. 68
152. Jescheck, s. 152; Trousse poroča (s. 58) o dveh novejših zakonskih spremembah, ki zadevajo olajševalne okoliščine (zakona iz l. 1947 in 1956) in razširjajo možnosti za t.i. korekcionalizacijo; glej dalje op. 157
153. Trousse, s. 57, 58
154. De Vabres (1937) s. 810, 811 (1394); R. Merle-R. Vitu, s. 522, 523 (1315)
155. R. Charles (Bruxelles), s. 33
156. De Vabres, s. 98, 99; obdolženec, ki se sicer ne more odreči sojenju pred poroto, je s takšno pritožbo uveljavil pravzaprav svojo "pravico" do porote. Stefani-Levasseur (s. 304) poudarjata, da korekcionalizacija predpostavlja vsaj obdolženčevo tiho privolitev; po drugi strani pa ta pomeni sporazum strank, da se določena zadeva izvzame iz pristojnosti "porote" (pisca v tej zvezi razpravljata o poroti po veljavni ureditvi, ki je pa v bistvu uveljavila prisedniški sistem (glej dalje), glej še ista avtorja, s. 351-353.
157. Trousse, s. 61, 62, 74, 75 t.i. correctionalisation légale
158. Enako Bayer 1955, s. 149, 150; deloma drugače Kamhi-Čalija, s. 8, 9. Pisca smatra, da gre za reformirani anglosaksonski sistem porote in ga predstavljata kot poseben tip (francoski tip),

ki pa je bližje sistemu "échévinage" kot poroti. V Franciji so stališča različna. Po mnenju dela doktrine in tudi po terminološki označbi (cour d'Assizes oziroma jury) v zakonodaji spremembe po l. 1941 ne bi pomenile kvalitativne spremembe; glej še op. 159

159. Podobnosti s poroto so npr. pri sestavi porote, da postopek na glavni obravnavi poteka v bistvu enako kot preje, porotniki (jurés), katerih število je določeno na devet, zasedajo od sodnikov ločen prostor in sodelujejo na glavni obravnavi kot pasivni opazovalci; suverenost "porote" je izražena v določbi, da je za odločitve v škodo obtoženca predpisana kvalificirana večina (8:4) s tem pa tudi večina glasov porotnikov; posvetovanje o končni odločitvi o krivdi in kazni poteka sicer v združenem kolegiju je pa obdržalo nekatere značilnosti porotne ureditve, posvetovanje poteka praviloma na podlagi v naprej postavljenih vprašanj. Po pravilu, da sodišče odloča po notranjem prepričanju, tudi ni treba navesti razlogov za odločitev, kar pa kritiki štejejo preje za slabost in zahtevajo, da bi morala biti sodba obrazložena tudi glede izreka o krivdi. Prim. G. Stefani- G. Levasseur, s. 304-307 (št. 325, 326); glede odnosa med poroto in sodiščem prav tam, s. 307-309; pomembna novost in razlika k poroti je načelo t.i. polne jurisdikcije, da porotniki soodločajo tudi o t.i. konektnih deliktih in o premoženjsko pravnem zahtevku (čl. 231, 351 in 372 C.P.P.).
160. Trousse, s. 70-74; R. Charles, s. 46
161. Glej op. 142, spredaj; na kolokviju v Bruxelles-u je ^{Graven} nastopil kot vehementen nasprotnik porote in sploh sodelovanja laikov v kazenskem sodstvu; glej posebej zaključni govor po razpravi, s. 201-208; za advokata "porote" pa se je sam označil R. Vouin, vendar porote, ki je v resnici prisedniški sistem. G. Stefani - G. Levasseur, (s. 304) sodita, da so reforme iz zadnjega časa zlasti tiste, ki zadevajo sestavo porote in razmerje porotnikov do sodniškega kolegija, pomembno okrepile položaj porote.
162. R. Charles, s. 31; Trousse, s. 53 za Belgijo
Vsekakor je zanimivo, da je Francija, ko se je začela uveljavljati

kot kolonijalna velesila v severnoafriških ozemljih, uvedla prisodniški sistem; de Vabres, s. 711, op. 3

163. Glej Bayer 1940, s. 33; za Švicarske kantone in federacijo glej I.J. Müller, Die heutige Bedeutung der Schwurgerichte in der Schweiz, Aarau 1957, s. 10-22; Graven, s. 85-92, za Belgijo Trousse, s. 54, 55 (po padcu Napoleona je bila porota odpravljena 1814, ponovno pa uvedena 1831).
164. E. Schmidt, Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, 3. izd. Göttingen 1965, s. 335, 336
165. Haber, s. 611-617
166. E. Schmidt, s. 345; predstava o poroti kot paladiumu državljan-
skih pravic je tudi vplivala na preokret. Glej tudi M.L. Diepmann,
Die Reform des deutschen Schwurgerichts Beiträge II, s. 156, 157
posebej poudarja vpliv javnega mnenja na končno ureditev.
167. E. Schmidt 334, 346.
168. Za to zakonodajo glej G. Kleinfeller, Beiträge I, 148-154; E.
Schmidt, s. 327-330; Gerland, Der deutsche Strafprozess, Berlin
1927, s. 25.

V prvi dobi uvajanja porote v nemške dežele po l. 1848 je bilo eno izmed pomembnih vprašanj, katera dejanja naj bi spadala v pristojnost porote. Po francoskem vzoru je bilo to precej jasno za kategorijo hudodelstev, vedno znova pa se je zastavljalo vprašanje, ali naj ta pristojnost velja tudi za t.i. politična in tiskovna kazniva dejanja. Radikalnejši del novega meščanskega razreda, ki se je posebej zavzemal za poroto, se je iz istih razlogov (glej spredaj) zavzemal za takšno pristojnost in mu je to tudi uspelo. Ko pa je revolucionarni val po letu 1848 pojenjal in v buržuaziji prevladala struja legitimistov, pa so pristojnost porote v teh zadevah odpravili. To je mogoče razlagati s tem, da vladajočemu sloju pač ni bila povšeči možnost, da bi se porota pojavila kot nekakšen arbiter med njim in opozicijo; ta bi lahko imela v tisku močno orožje in od tod tudi težnje po omejitvi svobode tiska z zaostritvijo cenzure.

169. E. Schmidt, s. 343, 344; H.H. Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeine Teil (2. izd. Berlin 1972), s. 74, glede trihotomije, s. 37.
170. Glej Bayer 1943, s. 118-191
171. Glej R. v Hippel, Der Entwurf einer Strafprozessordnung s. 6-34, (Beiträge II), E. Schmidt, s. 413-418
172. E. Schmidt, s. 415
173. Tako Kohlrausch v parlamentarni debati, E. Schmidt, ibid.
174. E. Schmidt, s. 414
175. R. Lange, La suppression du jury (Bruxelles), s. 211-215 (prevod R. Trousse)
176. Glej W.H. Sachs, v op. 42. nav. d. passim
177. R. Lange, s. 214; Bayer 1940, s. 122-129; Bayer 1955, s. 149 Kern-Roxin, Strafverfahrensrecht (13. izd.) München 1975, s. 347, 348.
- 177a. S. Mayer, Die Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafprozess-Ordnung, Wien 1876 s. 100-106; G. Kleinfeller, s. 137, 138; M. Dolenc, Die Verfassung der österreichischen Strafgerichte und das Laienrichtertum (Beiträge II) s. 469-477; Bayer 1940, s. 48, 49; Jescheck, s. 153, 154
- 177b. Th. Rittler, Das neue österreichische Geschworenengericht v: Strafprozess und Rechtsstaat (Festschrift Pfenninger) Zürich 1956, s. 102
178. Rittler, Fragestellung, Wahrspruch und Urteil nach österreichischen Strafprozessrecht untersucht (Beiträge I), s. 457 in nasl.; Rittler 1956, s. 107-109
179. H. Kriegsmann, Das schwurgerichtliche Berichtigungsverfahren (Beiträge I.), s. 217 in nasl.; Forreger-Serrini, Strafprozessordnung 1975, Wien 1976, s. 221, 222 (k § 332 StPO); Rittler 1956, s. 111-113.

180. Prim. poleg v op. 178 in 179. nav. del še E.Lohsing - E. Serrini, Österreichisches Strafprozessrecht, 4. izd. Wien 1952, s. 444-449
181. Lohsing-Serrini, s. 63. Razširitvi pravice porotnikov, da odločajo tudi o kazni in drugih pravnih posledicah krivdoreka, so v teoriji ugovarjali, češ da zakon, ki to dovoljuje, spreminja ustavo, kar pa ni mogoče z navadnim zakonom. V obrazložitvi zakona o porotnih sodiščih (l. 1951) je bil ta ugovor zavržen; ustava z določbo o sodelovanju državljanov v sodstvu določa minimum pravic, kar pa ne izključuje, da se ne bi ta minimum razširil tudi z zakonom.
182. M. Dolenc, Koreferat na kongresu pravnikov 1925, Spomenica prvog kongresa pravnika, Beograd 1926 (Spomenica), s. 48, 48-54; Bayer 1955, s. 148, 149, J. Trajković, s. 153, 154 vendar ne povsem točno, deloma tudi napačno.
183. Glej V. Bayer, Stogodišnjica donošenja hrvatskog Zakonika o krivičnom postupku iz 1875. godine, Zbornik PF Zagreb (XXVI) 1976, s. 5-46 posebej s. 23, 34, 35. Pisec posebej in natančno opisuje zakonodajni postopek in razpravo o tem, ali naj se uvede porota tudi za politična kazniva dejanja, ibid. s. 26-33.
184. Spomenica, s. 62, Bayer 1940, s. 161; M. Dolenc, Sodni kazenski postopek kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1932, (Dolenc 1932) s. 18, 19
185. Bayer 1940, s. 171-184; glej tudi recenzijo M. Dolenca, Slovenski pravnik 1940 (Dolenc 1940), s. 226-227
186. Glej Garofallo, Criminologie, Paris 1905 (5. izd.) s. 387-396. V tej filipiki zoper poroto pa so vsekakor posebej zanimiva izvajanja pisca o razlogih, ki opravičujejo poroto v Angliji, ki pa ne obstajajo drugod še posebej pa ne v Italiji.
187. G. Kleinfeller, s. 135-137; Jescheck (Bruxelles), s. 170-172
188. Natančneje glej Graven, s. 85-90; E.J. Müller, s. 10-22. Lokalni kolorit, ki je posebej značilen za švicarske razmere, je izražen s tem, da je (podobno kot v Angliji) v majhnih upravnih teritorialnih enotah sodstvo za manj pomembne zadeve pravzaprav/laičnih, ^{sodstvo} čeprav poklicnih sodnikov. To je vendar ena izmed tradicionalnih

sestavlin švicarske demokracije republikanskega tipa oziroma avtonomije lokalnih skupnosti.

189. Glej Bayer 1940, s. 38; glej še poleg v op. 188 nav. del še Jescheck, s. 154-156; pisec izrecno imenuje ženevsko ureditev kot predhodno obliko k prisedniškemu sistemu. Da to ni tako nujno kot se zdi, dokazujeta belgijski sistem in avstrijska ureditev po l. 1950; glej tudi Graven, s. 107
190. Thurgau šteje med tiste kantone nemškega jezikovnega območja, ki so ob uvedbi porote vzeli za podlago angleško poroto; glej E.J. Müller, s. 63 in op. 161. V tem in še v nekaterih drugih kantonih je tudi določeno, da se ne sodi s poroto obdolžencu, ki je dejanje priznal, kar tudi kaže na angleški vzorec; takšno priznanje štejejo^{za} "Autoverdikt".
191. Graven, s. 109-110
192. Graven, s. 106-111; prevladujejo vsekakor reformni predlogi za prisedniški sistem. Vse kaže, da je imela velik vpliv na oživitev razprave o potrebnih reformah in na pretežno usmeritev na prisedniški sistem odločba zveznega sodišča iz l. 1952; s to odločbo je bila razveljavljena obsodilna sodba porotnega sodišča v Zürichu, ki glede krivdoreka seveda ni bila obrazložena; razlog za razveljavitev je bil, da ni mogoče presoditi, ali je krivdorek porote utemeljen oziroma pravilen (Graven, s. 10, 110)
- 192a. Graven, ibid.
193. Glej F.B. Tulkens, Le jury et les délits politiques et de la presse, Synthèse de travaux (Bruxelles), s. 261-271
194. Razlog za zakonska dokazna pravila, ki naj vežejo poklicne sodnike, naj bi bil v bojazni, da ne bi od države odvisni poklicni sodniki, zlorabili pooblastila za presojo dokazov po notranjem prepričanju prim. E. Schmidt, s. 334
195. V nemškem sistemu je bila povsem izključena pobuda strank sodišču, da naj odloži izrek sodbe zaradi napačnega krivdoreka porote (glej spredaj); to velja v Avstriji tudi po sedanji ureditvi; glej l. odst. § 334 StPO in Lohsing-Serini, s. 447

196. Bayer 1940, s. 139-143. Podobno kot izvajanja v tekstu J.E. Müller, s. 17 glede javnosti in ustnosti postopka.
197. Glej Damaška 1973, s. 510, op. 4; Glej spodaj k 4.4.
198. Iz dosedanjih izvajanj v tem delu sestavka tako tudi izhaja vrstni red, ki se nekako vsiljuje za prikaz posameznih različic sicer enotnega sistema, in pa nekakšna notranja delitev na dve skupini. V prvo skupino spadajo tiste ureditve, katerih začetek je v germanskem srednjeevropskem sistemu in obstajajo v družbenih ureditvah enega tipa (t.i. zahodnih demokracij); v drugo skupino pa štejejo ureditve, katerih nastanek in razvoj sta povezana s globalnimi spremembami družbeno političnega sistema; tu pa se moramo omejiti na dva predstavnika znotraj te skupine, na sovjetsko in jugoslovansko ureditev.
- 198a. Za nemški prisedniški sistem bomo v nadaljevanju uporabili izrazje, ki je v slovenski (sicer pravnozgodovinski) doktrini uveljavljeno t.j. za Schöffengerichte izraz skabinska sodišča in za Schöffe izraz skabin. Temu se ni mogoče izogniti, ker sta oba nemška izraza uporabljena v zakonodaji in v literaturi, kljub temu, da sta pravzaprav napačno.
199. Bayer 1940, s. 6. Posebej glej še Bayer, Ugovor s djavlom. (Procesi protiv čarobnjaka u Evropi a napose u Hrvatskoj) 2. izd. Zagreb 1969, s. 69-73 glede frankovskega obdobja in s. 226, 227 glede porotnikov in njihove vloge v staroslovanskem dokaznem postopku; pisec posebej ugotavlja, da so izraz "porotnik" začeli v 19. stoletju povsem napačno uporabljati za občasne sodnike, kar pa omenjeni porotniki nikdar niso bili.
200. Glej Gerland, 87
201. Glej Kern-Roxin, s. 33
202. Graven, s. 98, 99 Eden izmed sklepov tega kongresa se je glasil: "V vseh državah, ki sodijo, da je boljše zamenjati porotno sodišče .... s kakšnim drugim sistemom, je to lahko samo uvedba enotnega kolegija, ki ga sestavljajo eden ali več sodnikov in porot-

niki; slednjih mora biti vsaj dvakrat več kot prvih, izbrani pa morajo biti iz vseh družbenih skupin z moralnimi in intelektualnimi lastnostmi, ki so potrebne za izvrševanje pravosodja".

203. Glej Kern-Roxin, s. 33; Jescheck, s. 167, 168 in 178, 179
204. Z novelo StPO l. 1920 je avstrijska republika vendar tudi uvedla Schöffengerichte za sojenje na prvi stopnji v okviru pristojnosti deželnih sodišč; hkrati je bila omejena stvarna pristojnost porotnih sodišč; glej W. Gleispach Das österreichische Strafverfahren, Wien 1924, 2. izd. s. 60 in 73. Lohsing-Serini s. 62
- 204a. Jescheck (s. 152-154) uvršča Avstrijo med države, ki so obdržale poroto; za razvoj po 1. in 2. svetovni vojni glej še Lohsing-Serini, s. 59-64.
205. Graven, s. 106, 115-123
- 205a. Glej spredaj tekst in op. 188-192a
206. Bayer 1940, s. 130-132
207. Jescheck s. 170; pisec pri tem ugotavlja, da je bilo odločilno stališče italijanske pozitivistične šole, ki je zavračala klasično poroto; stališče te šole je bilo zoper delitev dejanskega in pravnega vprašanja kot nenaravno zlasti pa je neprimerna za odločanje o kazni v modernem smislu.
208. Graven, s. 112, 113
209. R. Vouin, s. 135
210. Glej G. Stefani-G. Levasseur, s. 563-568, 570-575; R. Merle-A. Vitu, s. 143-145 in op. 3
211. G. Stefani-G. Levasseur, s. 575-577 (za odločitev o krivdi) in s. 578, 579 (za odločitev o kazni).
- 211a. Načelo je sicer, da mora biti sodba obrazložena in to načelo razlagajo, da velja tudi za sodbo porotnega sodišča. Glede nato, da se obsodilna sodba izključno opira na izrek o krivdi, ne gre za obrazložitev v pravem pomenu. Stefani-Levasseur (s. 580) ugotavljata, da obrazložitev v tem primeru "ni tako poglobljena" kot to določa čl. 485 C.P.P. Drugače R. Merle-A. Vitu (s. 638, 639),

ki izrecno ugotavljata, da čl. 485 C.P.P. ne velja za izrek porotnega sodišča.

212. Za manjšinsko je vsekakor šteti stališče, da je bil sistem iz l. 1932 najprimernejši; zastopa ga R. Floriot, *La Cour d'assises en France* (Bruxelles, s. 224); glej Vouin, prav tam, 139, ki se je sicer opredelil za obstoječo ureditev.
213. Bayer 1940, s. 130-132; Kleinfeller s. 133-137; Jescheck, s. 170; glej tudi op. 207 spredaj.
214. G. Galli, *Le système de l'échevinage* (Bruxelles), s. 245-249
N. Restivo, *La Cour d'assises en Italie* (prav tam) s. 241-244.
215. N. Restivo, s. 239, 240; G. Galli, s. 246, 247. Glej tudi S. Ranieri, *Problemi della corte d'assise*, *La Scuola Positiva* 1963, s. 197-213.
216. Jescheck, s. 172
217. Ranieri, s. 210; pisec sicer primerja ta kongres s kongresom l. 1897 (tudi v Neaplju), na katerem pa je bilo na dnevnem redu vprašanje porote (v klasičnem pomenu), njegovi sklepi pa so bili tudi kompromisni: za reformirano poroto.
218. Glej Trajković, s. 164; pisec pravi: "V socialističnem družbenem sistemu se odpravlja (likvidira) sodišče kot stara razredna institucija in se na povsem novih temeljih ustvarja nova, ki mora natančno (verno) odraziti tako bistvo novega razreda kot tudi njegove zgodovinske težnje. Sodišče ni več birokratsko - uradniški organ temveč tribunal. Razred ne delegira v sodišče svoje zastopnike kot v neko odtujeno organizacijo, temveč ustvarja svojo, v kateri neposredno in demokratično izvršuje vso oblast".
219. D.S. Karev, v: *Organizacija suda i prokuratury v SSSR*, (red. D.S. Karev) Moskva 1961, s. 51-54; Bayer 1940, s. 33
220. Karev, s. 55-57; D. Cotić, *Razvoj sovjetskog suda i krivičnog postupka*, *JRKiK* 1967, s. 525-536, posebej s. 525, 526. Glej tudi M.B. Koževnikov, *Istoria sovetskogo suda 1917-1956 gody*, Moskva 1957, s. 15-29.
221. Koževnikov, s. 21
222. Prim. V. Vodopivec, *Ideja revolucije in teorija države in prava*, *Pravnik* 1970, s. 267 (ad III).

223. Navedeno po Karev, s. 42
224. V.M. Savitski, Institutions for the Administration of Justice,
V The Criminal system of the USSR (ed. Ch. Bassiouni - V.M. Savitski, Springfield 1979 (Charles C. Thomas) s. 1-9.
225. Savitski, s. 7-9
226. Savitski, ibid.; Karev, s. 84, 85
227. Samo za prisednike VS SSSR je določena enaka funkcijska doba (pet let) kot za sodnike (6. čl. zakona SSSR o VS SSSR z dne 30.XI.1977). Glej Materialy vtoroi sessii Verhovnogo Soveta SSSR Moskva 1980, s. 11, 12
228. To, da sodišča zelo redko izkoriščajo to pooblastilo, na tej ugotovitvi ničesar ne spremeni.
229. M.S. Strogovič, Kurs sovetского ugovornogo processa Moskva 1958, s. 366-385. V tekstu omenjen pomislek lahko štejem za razlog, zaradi katerega je bil ta procesnopravni institut, ki je bil brez dvoma pri nas uveden po sovjetskem vzorcu z zakonom o kazenskem postopku iz l. 1948, z novim zakonikom o kazenskem postopku (ZKP 1953) odpravljen in zamenjan z ugovorom zoper obtožnico, v katerem odloča drug senat (senat treh poklicnih sodnikov).
230. Glej P.A. Lupinskaja, Rešenija v ugovornom sudoproizvodstve. Ih vidy, soderžanie i formi. Moskva 1976, s. 74; avtorica na tem mestu omenja le vprašanja, ali je bilo dejanje storjeno, ali ga je storil obtoženec (dejanski vprašanja) in ali je dejanje kaznivo ter ali je obtoženec kriv (pravni vprašanja). Za besedilo navedenih določb glej tudi Zakonik o krivičnom postupku RSFSR (prevod iz ruščine D. Lazarević - Lj. Jovanović, red D. Cotić, predgovor D. Dimitrijević), Beograd 1967
231. Glej P. Kobe, Recenzija dela: E. Döhring, die Erforschung des Sachverhalts im Prozess, RKiKr. 1967, s. 132, 133 Pisec (Döhring) je obravnaval tisto stališče o pravni zavesti, kot ga je "teoretično" utemeljil Višinski. Ideja o revolucionarni oziroma pozneje o socialistični pravni zavesti pa izvira že iz prvega obdobja po revoluciji; glej Karev, s. 61; Za današnje razprave o pomenu "Socialistične pravne zavesti", ki se precej razločujejo od stališč Višinskega glej, Lupinskaja str. 57 in nasl.

232. Savitski, s. 15
233. Karev, s. 13-17 Ta vprašanja je obširno obravnaval M. Grubač v doktorski disertaciji, Prenosenje krivičnih pravosudnih funkcija sa države na društvo, Novi Sad 1972 (stroj. razmn. 299 str.); v povzetku objavljeno v Pravniki 1973, s. 241-250
234. Karev, s. 42
235. Karev, s. 86; glej tudi M.I. Ponedelkov, Učastie narodnih zasodatelei v rasmotrenii ugotovnyh del, Moskva 1978, s. 28-33
236. Lupinskaja, s. 59-62
237. Povzeto po Damaška 1975 A, s. 493. op. 21; pisec se sklicuje na študijo: Raditnaaja, O metodike izsledovanya effektivnosti učastila narodnih zasodatelei v osuščenstvenii pravosudia v: Efektivnost primenneiia ugotovnogo zakona (red. N. Kuznecova - I. Mihajlovskaja, Moskva 1973); študija piscu tega sestavka ni bila na voljo. Glej še Ponedelnikov, s. 62 isto brez navedbe vira.
238. Savitski, s. 12; Ponedelkov, s. 15, 16, ki poudarja, da je smisel tega, da bi čim več državljanov šlo skozi to šolo upravljanja z državo.
239. Savitski, s. 14
240. F. Čulinović, Porota u Jugoslaviji, Zbornik PF Zagreb 1954, s. 48-50; pisec poroča o razpravi na 1. kongresu pravnikov Hrvatske jeseni 1. 1944, ki pa se je vodila o vključevanju državljanov (v obliki prisedniškega sistema, moja op.) in zoper to vključevanje. Za dogajanja na slovenskem osvobojenem ozemlju glej A. Munda, Učbenik kazenskega postopka FLRJ, 1. snopič, Ljubljana 1956, s. 47, 48 in tam nav. d. M. Šnuderla; prim. še T. Tominšek, Ob tridesetletnici novega rednega sodstva, Pravniki 1974, s. 241-247
241. Bayer 1976, s. 35
242. Dolenc 1940, s. 227
243. Dolenc prav tam, Bayer 1976, s. 34 in op. 34
244. Bayer 1940, s. 51
245. Bayer, prav tam
246. Bayer, s. 56

247. Zanimivo je, da je bila uporabljena ta označba kot prevod nemškega izraza "Beisitzer"; izraz je tudi edini, ki ustreza funkciji in njeni naravi. Glej še spodaj op. 270
248. Avstrija vsekakor ni prva med kolonialnimi državami, ki sicer na pridobljenih ozemljih uvajajo domači organizaciji državnih organov prilagojeno ureditev, ne pa na področju sodstva; glej za Francijo spodaj op. 162.
249. T. Vasiljević, Jovan Milenković-Alavantić i njegova "Kritika na Zakonik sudskog postupka u krivičnim delima" Zbornik radova PF Novi Sad 1967/1968 (II), s. 137
250. Bayer 1940, s. 52; takšna razlaga vsekakor prevladuje v jugoslovanski doktrini. Prim. še B. Marković, s. 39, ki navaja to kot argument, da "laični element ni prišel v kazensko pravosodje iz političnih pobud"; polemično k stališču Markovića tudi Čulinović, s. 44
251. Tako M(arko) Ko(strenčić) v: Enciklopedija Jugoslavije (6. zv.) Zagreb 1965, s. 569, 570) pisec razpravlja pod geslom "Porota" samo o izvrševanju sodne funkcije v gentilni in zgodnji fevdalni družbi in posebej poudarja, da je ureditev v času cara Dušana približala srbsko poroto angleški poroti (jury). Izraz "porota", ki je sestavljenka iz predloga "po" in samostalnika "rota" (prisega) skoraj da ustreza samo za takšno obliko ljudskega sodstva.
252. Prim. Bayer 1940, s. 139, 140
253. Dolenc 1940, s. 227; Marković, s. 37
254. Marković, s. 42; ob siceršnjem odklonilnem stališču tega najvidnejšega in tudi najvplivnejšega predvojnega srbskega teoretika kazenskega procesnega prava glede sodelovanja državljanov v kazenskem sodstvu in za katerega je to povsem pravno tehnično vprašanje skoraj nepričakovano stališče. Za vehementnega zagovornika prof. Dolenca je to vprašanje glede prisedniškega sistema nepomembno; to pa je v skladu z njegovim siceršnjim stališčem, da je skupno odločanje poklicnih in nepoklicnih sodnikov poglavitna napaka skabinskih sodišč. (Spomenica, s. 52).

255. V Bosni in Hercegovini je bilo odpravljeno sodelovanje dveh nepoklicnih sodnikov (prisednikov) pri najnižjih (okrajnih) sodiščih s posebnim zakonodajnim aktom, Dolenc, Spomenica, s. 52; prim. tudi B. Marković, prav tam. s. 37, 38
256. Dolenc 1932, s. 17, Bayer 1940, s. 42, Marković, s. 39
257. Dolenc 1940, s. 227
258. Glej Spomenica, s. 62, zapisnik o razpravi na kongresu, prav tam, s. 54-62, Bayer 1940, s. 160-167
259. Bayer 1976, s. 26-31
260. Bayer 1940, s. 169
261. F. Čulinović, s. 45
262. Kamhi-Čalija, s. 17
263. Glej Vasiljević in dr., s. 5, op. 5. Za tu omenjeno navodilo NKOJ z dne 19.5.1944 glej še Čulinović, s. 50, 51; glej tudi spredaj op. 240 in izvajanja v tekstu.
264. Zanimivost tega zakona je njegov čl. 11, ki se glasi: "Pri sojenju sodelujejo stalni sodniki in občasni sodniki (sodniki porotniki)". Gre za nekoliko drugačno izrazje, ki pa bolj ustreza, čeprav brez potrebe uporablja dva pojma.
265. B. Čalija, Gradjani kao porotnici - aktuelni problem u svijetu i kod nas, Pregled (Sarajevo) 1972/6, s. 890
266. Glej l.l. in op. 1
267. J. Djordjević, Ustavno pravo, Beograd 1975, s. 776
268. P. Kobe, Ustavnost in zakonitost in organi pravosodja, Pravnik 1972, s. 119-126.
269. Kamhi-Čalija, s. 22, 23
270. Prim. npr. dela Čulinović-a, Čalije, Kamhi-Čalija, Trajkovića. V delu Vasiljević in dr. se sicer dosledno govori o sodelovanju državljanov pri sojenju; izraz "porota" pa se vendarle pojavlja deloma v anketnem obrazcu zlasti pa v odgovorih na anketna vprašanja. Dosledno in v skladu z različno strukturo ene in druge oblike govori Bayer o poroti in prisedniški ureditvi oziroma sistemu.

271. Za sklepe tega kongresa glej Arhiv 1954, s. 259; za povzetke referatov pa Arhiv 1955, s. 137-140
- 271a. Prim. razpravo o predosnutku Ustave, Arhiv 1963/1-3, s. 161 (izvajanja Srzentić-a) in s. 167 (izvajanja B. Petrić-a.
272. Drugače M. Kokolj, recenzija študije "Sistem porote u našoj zemlji" (Kamhi-Čalija), JRKK 1976/3, s. 442. Prim. tudi Vasiljević, Sistem 1972, s. 89 op. 48. Glej tudi M. Pavčnik, Ustavnopravna ureditev sodne funkcije v: Pravo in sodstvo v samoupravni družbi (ur. P. Jambreč) Ljubljana 1979, s. 149-150
273. Tu se sicer lahko postavi vprašanje upravičenosti takšnega preizkusa, če gre za oprostilno sodbo, in vseh razsežnosti pravila "ne bis in idem".
274. Širše možnosti za sodelovanje občanov v postopku na drugi stopnji obstajajo v postopku proti mladoletnikom (2. odst. 463. čl. ZKP/1977); to sodelovanje (en sodnik porotnik ob enem poklicnem sodniku (sic)) pa je pravilo v postopku o gospodarskih prestopkih (60. čl. zakona o gospodarskih prestopkih, Ur.l. SFRJ, 4/1977).
275. Za primerjavo z drugimi ureditvami je treba opozoriti, da so bila dejanja, ki v drugih ureditvah spadajo v pristojnost sodišč, v Jugoslaviji kot prekrški izločena iz rednega sodstva.
276. T. Vasiljević, Komentar zakona o krivičnem postopku, Beograd 1977, s. 18
277. Čalija 1972, s. 891 op. 26
278. J. Djordjević, s. 776. Nekoliko drugače predvsem pa širše razume podružbljanje sodne funkcije Pavčnik, nav. d., s. 143, 155, 156
279. Čalija 1972, s. 891, 892 in Kamhi-Čalija, passim in v sklepih s. 122, 123
280. Vojan Rus, Dijalektička človeka, misli in sveta, Ljubljana 1967, s. 288
281. J. Djordjević, s. 776, 777 in v op. 278 nav. delo Pavčnika.
282. Trajković deloma drugače, glej, s. 159, 161, 165, 194; pisec predvsem sodi, da nova ustava ni rešila temeljne dilema o definiciji

pravosodne funkcije v samoupravni socialistični družbi tudi zaradi tega, ker družba še ni ustvarila materialnih in družbenih pogojev za novo radikalno rešitev, t.j. za popolno spremembo obstoječe institucije (s. 161); za takšno radikalno spremembo najbrže šteje spredaj v op. 218 nav. stališče. Glej še dalje op. 283

283. Trajković, s. 161; pisec na tem mestu pravi: "Za preobrazbo sodstva v popolnoma novo institucijo, ne zadostuje samo odločitev o organizacijskih spremembah, pred tem je potrebna transformacija prava in države..."
284. Glej Trajković, 213, 214 in 223. Sklicevanje na Marksovo in Leninovo tezo o socialistični oblasti kot oblasti oboroženega ljudstva in iz nje izveden sklep da se bo "avtoriteta države umaknila avtoriteti oboroženega ljudstva, ki bo znalo varovati svoje koristi", je v takšni zvezi najmanj "mal à propos"; odtrgana od konkretne zgodovinske konstelacije, na katero se nanaša, pa je brez smisla.
285. Glej Trajković, s. 162, 164, 165, 196. Na drugem mestu (s. 156) pisec ugotavlja, da ni problem, samo v pogumu, da se staro zavrže, temveč s čim novim naj bi se nadomestilo, kar pa ni jasno; v tem ima vsekakor prav. Sicer pa se pisec povsem jasno opredeljuje zoper "popolno likvidacijo porote", s. 159, 160
286. J. Djordjević, s. 785-787.

NEKATERA VPRAŠANJA POROTE V KAZENSKEM POSTOPKU ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE
(Boštjan Zupančič)

U V O D

Porota je eden tistih družbenih institucij, ki sicer skozi potek časa ohranjajo svojo obliko, funkcionalno pa se spremenijo v svoje lastno nasprotje. Za razliko od moderne porote, kjer določeno število porotnikov sodi na podlagi dokazov, ki so prikazani pred sodiščem, je bila prvotna funkcija porotnikov v bistvu samo dokazovalna, ker je šlo zato, da so iz skupnosti, v kateri je živel toženec in v kateri se je navadno tudi zgodilo dejanje, katerega je bil obtožen, določili število porotnikov, ki so kot sosede obtoženca v tkzv. postopku per inquisitionem (das Frageverfahren) pod prisego pričali o predmetu spora.¹ Laičnost teh porotnikov je bila pri tem sicer naravna stvar, ni pa bila esencijalna te institucije, ker se od same laičnosti "porotnikov" ni pričakovala kaka posebna korist v kazenskem postopku. Pri tem je šlo enostavno za to, da več ljudi o konkretni zadevi navadno več ve in pa zato, da je bilo očitano dejanje sojeno po občutku in normah tiste ožje skupine, v kateri se je pojavilo - torej v kontekstu socialne situacije, v kateri se je zgodilo, pri tem pa je tudi konflikt, zaradi katerega je sploh prišlo do kazenskega postopka, našel svojo organsko razrešitev v tisti skupini, v kateri se je pojavil in kateri ga je prav za prav treba vrniti tudi po mišljenju ne-

---

¹ V kazenskem postopku se je dokazna porota uveljavila šele potem, ko je papež Inocenc III. prepovedal (IV. lateranski koncil pa to prepoved potrdil) uporabo božje sodbe.

Glej podrobneje Bayer Vladimir, Problem sudjelovanja nepravnikar u savremenom kaznenom sudovanju, Zagreb 1940 str. 7 - 14, 17

katerih modernih teoretikov.² Kolikor je šlo pri takem dokaznem postopku za formalno zahtevo, da na primer dvajset soprisežnikov izjavi, da obtoženec ni kriv, opazimo, da sta funkciji pričevanja in sojenja pravzaprav združeni v eno: tisti trenutek, ko je podano zahtevano število soprisežnikov, je bil zaradi formalno pravnega dokaznega pravila izid zadeve jasen.

V diametralnem nasprotju s tako opisano izvirno funkcijo porotnikov pa je sodobna institucija porote. Pri njej je gola presoja dejstev, o katerih sami porotniki nimajo predznanja, tista funkcija, na katero je zreducirano delovanje sodnikov porotnikov, ki odločajo le o različnih stopnjah verjetnosti, katero poskušata dokazati stranki v kazenskem postopku. Ta pa ne gre več za to, da "več glav več ve", kakor predznanje o zadevi bi sodnika porotnika verjetno že od vsega začetka izločilo iz obravnavane zadeve, temveč za to, da "več glav bolje sodi". Slednja premisa pa je veliko težje dokazljiva od one, na kateri je spočetka slonelo izvirno dokazovanje s prisežnimi pomočniki oziroma dokazno poroto. Funkcionalno je edina prednost, če to sploh je, modernega porotnega sojenja v tem, da dano število sodnikov porotnikov omogoča, da se zaradi različnih mnenj o zadevi več razpravlja, s tem pa tako je vsaj upati, pride do boljšega in pravičnejšega sklepa. Brez dvoma je porotno sojenje edini primer, kjer se nestrokovnost v pravu ocenjuje kot posebna kvaliteta.

V nadaljevanju tega sestavka bomo najprej na kratko orisali pravno stanje institucije porote v ZDA. Pri tem naj bi postalo jasno, da

---

² To idejo pripisujejo znanemu kriminologu Nilsu Christieju. Morda bi bilo še pripomniti, da je prav sedaj v ZDA na novo v razpravi celokupno vprašanje razreševanja sporov ("dispute resolution"). Večinoma se s tem vprašanjem sicer ukvarjajo sociologi in antropološko usmerjeni pravniki (prof. William Felstiner) vendar je Yale Law Journal v zadnjem letu priobčil celo vrsto sestavkov o možnih načinih razreševanja predvsem zasebnih sporov.

Drugače kot Christie Kobe Povrnitev škode kot predmet kazenskega postopka - Adhezijski postopek, ZZR PF XXXVII, 1978, str. 17

da na vprašanja, katera si zastavlja Vrhovno sodišče ZDA, ni mogoče odgovoriti brez temeljite kritične presoje funkcije porote v modernem sodstvu. To bomo delno poskušali narediti v sklepnem delu tega zapisa.

I.

V primeru Duncan v Louisiana (Vrhovno sodišče Združenih držav Amerike, 1968; 391 U.S. 145) je Vrhovno sodišče ZDA odločilo, da ima obtoženec ustavno pravico do porotnega sojenja. Za federalne kazenske zadeve je bilo to jasno že od samega sprejetja ustave naprej, ker tako izrecno določa šesti ustavni amandma. To pa ni nedvomno veljalo tudi za kazenski postopek posameznih zveznih držav, ker federalna ustava (z izjemo štirinajstega ustavnega amandmaja) zveznih držav ne veže. Štirinajsti ustavni amandma, ki je bil sprejet v 70 letih preteklega stoletja, pa določa, da nobena od zveznih držav ne bo razglasila takega zakona, ki bi kratil državljanom ZDA kake pravice, ki mu gredo iz zvezne ustave. Ta določba je znana kot "due proces of law" določba in na sploh pomeni, da ima Zvezno vrhovno sodišče v Washingtonu pravico določevati minimalne standarde za kazenske postopke, katere pa sicer avtonomno urejajo zvezne države same. V omenjenem primeru je šlo torej za to, da se pravica do porotnega sojenja, ki velja po šestem amandmaju, smiselno subsumira pod štirinajsti amandma, da se namreč Vrhovno sodišča ZDA postavi na stališče, da je pravica do porotnega sojenja v kazenski zadevi "temeljna pravica" (Powell v. State of Alabama, 287 U.S. 45, 1932); da je pravica do porotnega sojenja temeljna v ameriškem sistemu jurisprudence" (In re Oliver, 333 U.S. 257, 1948); da je pravica do porotnega sojenja "temeljna pravica bistvena za pravičen postopek" (Gideon v. Wainwright, 372 U.S. 335, 1963). Ko je Vrhovno sodišče razsodilo, da ima vsak obtoženec v kazenskem postopku pravico biti sojen po poroti, se je naslonilo na citirane primere, pri tem pa dejalo:

"Ker je po našem mnenju porotno sojenje za ameriški pravni sistem temeljne narave, smo se v pričujočem primeru postavili na stališče, da štirinajsti ustavni amandma obto-

žencu zagotavlja to pravico tudi v primerih, ki jih obravnavajo državna sodišča. Taka pravica do porotnega sojenja gre obtožencu v vseh tistih zadevah, v katerih bi morala sodelovati porota, če bi bile obravnavane pred zveznim sodiščem".

V obrazložitvi svojega stališča je Vrhovno sodišče ZDA tudi navedlo, da predstavlja pravica do porotnega sojenja garancijo proti državni represiji, ker so že po naravi stvari, nekateri sodniki preveč občutljivi na sugestijo z višjih forumov.

Svoje stališče je Vrhovno sodišče tudi podprlo z običajnim argumentom, da ima obtoženi pravico biti sojen s strani porote sovrstnikov. To naj bi ga zavarovalo ne le pred potencialno korumpiranim ali preveč vnetim tožilcem, temveč tudi pred neobjektivnim ali ekscentričnim sodnikom. Sodišče to obrazloži, da je taka pravica obtoženca do porotnega sojenja že od vsega začetka tradicionalna v ameriškem sistemu.

Sodišče tudi odgovarja na argument, da se porote pogosto odločajo na nepredvidljiv, čustven in zmeden način, vendar pa pri tem poudarja, da so sociološke študije pokazale, da so ti očitki neutemeljni, češ da porote, kadar že taki očitki na njih leté, počnejo natanko tisto, čemur so pravzaprav namenjene. Sodišče pa tudi ne pozabi poudariti, da celo v tistih primerih, kjer obtoženec ne zahteva, da bi mu sodila porota, temveč se zadovolji s krivdorekom in sodbo profesionalnega sodnika posameznika potencialna uporaba porotnega sojenja preprečuje sodno ali tožilčevo nepravilnost, oziroma jo vsaj napravlja manj verjetno.

V citiranem primeru je šlo za to, kar bi po našem materialnem kazenskem pravu imenovali lahka telesna poškodba ("simple battery"). Zanj je bila izrečena kazen šestdeset dni zapora. Po precedensu Cheff v. Schackenberg, (384 U.S. 373, 1966) velja, da v primerih, kjer so predpisane kazni do šest mesecev zapora, ni potrebno obto-

žencu nuditi porotnega postopka, če se tudi sicer taka kazniva dejanja kvalificirajo kot "petty offenses". Sodišče pa poudarja, da je bila v danem primeru sicer res izrečena kazen šestdeset dni zapora, vendar pa je za lahko telesno poškodbo v državi Louisiana zagrožena kazen do dveh let zapora. Po mnenju sodišča za presojo, ali gre za "petty offense" ni relevantno, kakšna kazen je bila navsezadnje v danem primeru izrečena, temveč kakšna kazen je predpisana. Po tem stališču je torej obtoženec upravičen do porotnega sojenja v vseh tistih primerih, za katere je predpisana kazen nad šest mesecev zapora, pa tudi tam, kjer je predpisana nižja kazen, če ne gre za "petty offense".

V primeru Duncan bi zaman iskali kake globlje filozofije o tem, kakšna je funkcija porote v modernem kazenskem postopku. Zastavilo pa se je vprašanje, ali so po novem državna (nezvezna) sodišča vezana ne le na samo določbo, da je porotno sojenje v danih primerih obvezno, temveč tudi na vse tiste stranske določbe in precedense, s katerimi je bilo porotno sojenje v zveznih sodiščih že od prej "opremljeno".³ Na ta ugovor manjšine je večina v zveznem sodišču odgovorila tako, da so odločili, da bodo državna sodišča vezana na precedense zvezne narave le toliko, kolikor je to v posameznem primeru "smiselno"; to pomeni v praksi, da so državna sodišča vezana na precedense, ki so veljali za zvezna sodišča vse dokler Vrhovno sodišče ZDA ne odloči v posameznem primeru, da te določbe za državna sodišča ne veljajo.

Duncan v. Louisiana je torej mejnik v praksi ZDA. Ta primer porote sicer ne ustanavlja, pač pa določa, da ima vsak državljan ZDA, ki

---

³ Vrhovno sodišče ZDA izdaja odločbe, ki zavezujejo zvezna sodišča. Le izjemoma take odločbe zavezujejo tudi državna sodišča. Če Vrhovno sodišče ZDA v posameznem precedensu odloči da so nezvezna (to je državna) sodišča vezana na isto federalno ustavno odločbo, potem se seveda takoj zastavi vprašanje, ali bodo tudi vsi obrobni precedensi, ki so bili v tem pogledu že poprej izdani za zvezna sodišča, veljali tudi za državna sodišča.

je obenem tudi državljani posamezne federalne države, pravico, da je sojen po poroti, če tako zahteva. Taka določba Vrhovnega sodišča ZDA pa lahko temelji samo na stališču, ki zatrjuje, da je porotno sojenje temeljni in nepogrešljiv del ameriškega pravnega sistema, ker je samo na ta način mogoče inkorporirati šesti ustavni amandma v štirinajsti ustavni amandma. Čeprav torej v praksi tako stališče ne spreminja veliko, niti v zveznih niti v državnih sodiščih, saj ne ustanavlja, niti ne odpravlja porote, pa je po letu 1968 jasno, da porotno sojenje ni le slučajno in kaprica v ameriškem pravnem sistemu.

S teoretičnega stališča bi nas seveda najbolj zanimalo, kakšne logične razloge je mogoče najti za to deklarativno stališče Vrhovnega sodišča ZDA. Toda že po tradiciji so razlogi, kakršne Vrhovno sodišče ZDA navaja v svojih sodbah, drugotne narave v tem smislu, da jih ni mogoče jemati kot strokovno teoretično zelo poglobljene, pa tudi samo sodišče v kasnejših pravnih primerih, katere obravnava za razliko od tradicije v Veliki Britaniji, ni vezano na obrazložitve v precedensih, na katere se sklicuje. Teoretiku se torej za njegove lastne obrazložitve v tem pogledu dane proste roke.

Kot smo videli se Vrhovno sodišče ZDA nenehoma sklicuje na tisto funkcijo porotnega sojenja, po kateri je laik pritegnjen v odločanje, ne zato, ker je o stvari neveden, ali celo morda ker ni profesionalno deformiran, temveč zato, ker ni državni uradnik in kot tak izpostavljen bolj ali manj subtilnim pritiskom in sugestijam, katerim so državni uradniki navadno v resnici izpostavljeni. Zadošča seveda, če tudi samo mislijo, da so izpostavljeni.

Sodišče se niti ne spomni na razlog t.i. "khadi pravičnosti", po katerem je nelogično, da bi ista oseba tožila in sodila istega obto-

ženca.⁴ Kolikor sta namreč sodnik in tožilec oba plačana uradnika države - čeprav je treba poudariti, da v ZDA tako sodnik kot tožilec figurirata vsaj delno tudi kot politični osebnosti, ker gre za sistem delitve oblasti, pri katerem spada sodnik v sodno, tožilec pa v izvršilno vejo - je obtoženec v kazenskem procesu tožen in sojen po isti "osebi", v zadnji konsekvenci namreč sami državi. V pojasnilo je tudi treba navesti, da v ameriški pravni kulturi vlada močan občutek nezaupanja do države⁵ ter njenih uradnikov in še več, da je ta občutek povzdignjen na raven ideologije⁶ do takšne mere, da se pravzaprav sama ustava največkrat razume kot bariera med državljanom ter državno oblastjo.

Naslednji primer, mimo katerega nikakor ne moremo, je Williams v. Florida (Vrhovno sodišče ZDA, 1970; 399 U.S. 78). V tem primeru je bil obtoženec obsojen na dosmrtni zapor, za krivega pa ga je spoznala porota, ki ni štela več kot šest članov. Po zakonodaji Floride je namreč dvanajst članska porota predvidena samo če je zagrožena smrtna kazen. Sodišče je torej v danem primeru moralo odločiti, ali šteti amandma, katerega je v primeru Duncan zazlagalo tako, da ga je subsumiralo pod štirinajsti amandma in s tem napravilo obveznega tudi za zakonodajo zveznih držav, obvezuje države ne le, da poroto

---

⁴ Weber razlikuje med racionalnim in iracionalnim ustvarjanjem in uporabo prava. Ko govori o iracionalni uporabi prava, poudarja, da je ena od procesnih iracionalnosti ta, da ista oseba v isti zadevi toži in sodi.

Obstaja pa tudi drugačna interpretacija pojma "khadi pravičnosti". Po razlagi angleškega prevajalca Webrove "Law in Economy and Society", Free Press International, s. 213, opomba, velja izraz za tiste situacije, kjer je pravna norma ustvarjena posebej za poseben primer (Lex in privos data). Po našem mnenju je ta interpretacija napačna.

⁵ Damaška, Mirjan, Evidentiary Barriers to conviction and two models of Criminal Procedure. A. Comparative Study - Ponatis iz Univ. of Pennsylvania L.R. Philadelphia vol 121. No 3. jan. 1973, s. 571, 581.

⁶ V leposlovju je v tem pogledu najbolj znan Thoreau s svojim romanom "Walden".

v kazensko-pravnih primerih imajo, marveč tudi, da ta porota šteje določeno število članov. Ker gre tu za ustavno-pravni primer, je bila na mestu kombinacija historične in teleološke razlage: sodišče si je kot ponavadi tudi v tem primeru zadalo nalogo ugotoviti, kakšen je bil namen sestavljalcev ustave. Pri tem sodišče sicer ugotavlja, da so imeli le-ti, ko so se odločili za poroto, verjetno v mislih dvanajst člansko poroto, ki je bila v tistih časih v navadi; vendar pa je Vrhovno sodišče ZDA zavzelo stališče, da ta namen sestavljalcev ustave ni bil tako izrazito dognan leta 1789, ko je bila ustava razglašena, da bi to onemogočilo skoraj dve stoletji pozneje ponovno preučiti vprašanje števila članov porote. Primer Williams je bil obravnavan dve leti po primeru Duncan. Slednji pa je bil očitno še v svežem spominu sodišču, ko je odločalo leta 1970. Sodišče ponovno ugotavlja, "da je porota neprecenljiva garancija obtoženca nasproti morda korumpiranemu ali prenavdušenemu tožilcu oziroma neobjektivnemu in ekscentričnemu sodniku že zato, ker je pravica biti sojen s strani porote pravica biti sojen s strani sovrstnikov". Sodišče tudi ugotavlja, da mora biti število porotnikov sicer dovolj veliko, da vzpodbuja razpravo v skupini in s tem preprečuje poskuse zastraševanja in druge vplive od zunaj. Sodišče pa ne verjame, da bi bil ta namen oslavljen, če bi bilo članov porote manj kakor ravno dvanajst. Sodišče se posredno sklicuje na empirične raziskave, kakršne so sociologi izvajali na civilno-pravnem področju in ugotavlja, da iz teh poskusov sledi sklep, da porote različnih velikosti ne dosegajo različnih rezultatov. Na argument, ki predstavlja obvezni del železnega repertoarja retorike o poroti, da namreč le-ta predstavlja prerez (cross-section) skupnosti, v kateri je obtoženec sojen, sodišče odgovarja, da celo dvanajst članska porota nikakor ne zagotavlja, da bi bil v njej predstavljen prav vsak značilen glas skupnosti. V tem pogledu velja po mnenju Vrhovnega sodišča ZDA le, da iz porote ne smejo biti sistematično izključene kakšne posebne kategorije prebivalstva, kakor npr. črnci ali ljudje drugačnih narodnosti, vere itd.

V marcu 1978 pa je sodišče ponovno razsojalo na temo porote in sicer v primeru Ballew v. Georgia (98 S. Ct. 1029, 55 L.E.d.2d 234, 1978).

V tem primeru je bil obtoženec spoznan za krivega lažjega kaznivega dejanja (misdemeanor) razširjanja obscenih spisov. Za krivega ga je soglasno spoznala 5-članska porota ter ga obsodila na eno leto zapora ter 1.000.- \$ denarne kazni. Vrhovno sodišče ZDA je sodbo razveljavilo in vrnilo v ponovno sojenje, ker je ugotovilo, da porota, ki šteje le pet članov, predstavlja kršitev pravic iz šestega in štirinajstega amandmaja, to je, ustavne pravice do porotnega sojenja. Odločba sodišča se v veliki meri naslanja na empirične raziskave, katere so po letu 1970 znova in znova poudarjale, da porote z manjšim številom članov ne prihajajo do svojih spoznanj na točen in objektivni način. Ugotovitve teh empiričnih raziskav tudi kažejo na to, da majhne porote manj razpravljajo, iz česar bi sledilo, da primerov pogosto dobro ne razumejo in da prihaja do krivdorekov, ki so v nasprotju s pojasnili, katere porotniki kasneje dajo v okviru raziskave.

Ena od ugotovitev, na katero se naslanja je tudi ta, da se je izkustveno pokazalo, da se porotnik, ki je v začetku diskusije v posameznem primeru v svojem stališču osamljen, tega stališča pogosteje oklene in vztraja pri njem in pri prepričevanju ostalih članov porote, če ima na svoji strani vsaj še enega člana porote. Ker večina, v porotnem sojenju ali tudi sicer v grupnih razpravah, še daleč ne pomeni, da člani te večine stvar tudi bolje razumejo, torej nikakor ni v interesu pravičnosti sojenja, da bi se tisti, ki so v manjšini, enostavno podredili mnenju večine. Do tega pa prihaja v primerih, kjer je število porotnikov premajhno, ker je s tem bistveno zmanjšana možnost, da bo tisti posamezni član, ki nasprotuje mnenju večine, dobil vsaj še enega zaveznika. To pa v zadnji posledici pomeni, da se bo v svojem mnenju, ki je lahko pravilnejše od mnenja večine, bolj zlahka odpovedal. Na ta način seveda o primeru ni razprave in tako postaja verjetneje, da bo maloštevilna porota prišla do svojega mnenja na bolj arbitraren in nedomišljen način. Prav ta argument pa kaže na to, da predpostavka, da "več glav bolje sodi" ni pravilna: pri gornji doktrini gre očitno za to, da mora bolj inteligenten, a osamljen porotnik prepričati večino, ki zadeve ne razume. Vsiljuje se sklep, da bi bilo potemtakem bolje imeti enega, a sposobnega (profesionalnega) sodnika. Obenem sodišče ugotavlja, da se z zmanjšanjem števila porotnikov tudi bistveno zmanjšuje možnost, da bi bile v

sojenju predstavljene vsaj najznačilnejše družbene skupine. Seveda je sodišče postavljeno v neroden položaj, da mora v danem primeru razsoditi, da pet-članska porota ni primerna, medtem ko je v primeru Williams ugotavljalo, da šest članska porota je primerna. Treba je tudi poudariti, da mnenje Vrhovnega sodišča v danem primeru ni bilo enotno: več sodnikov je napisalo svoja oddvojena mnenja.

Primer Apodaca v. Oregon, (Vrhovno sodišče ZDA 1972; 406 U.S. 404) zastavlja vprašanje, ali je po Ustavi ZDA za federacijo pa tudi za zvezne države porotno sojenje ne le obvezno, temveč tudi ali je tako sojenje predpisano, da mora biti porota, ki obtoženca obsodi, v svojem krivdoreku enotna, to je soglasna. To vprašanje se še zlasti zanimivo zastavlja v kombinaciji s takoimenovanim dokaznim standardom "nad utemeljenim dvomom" ("beyond reasonable doubt standard"); kot dokazno pravilo, ^{to pomeni} da je mogoče izreči krivdorek šele takrat, ko je krivda obtoženca dokazana do take intenzitete, da o njej ne more biti razumnega dvoma, v nasprotju z drugimi standardi, kakor je npr. "pretežni dokaz" ("preponderance of evidence"), ali kak drug manj zahteven dokazni standard. V kazenskem pravu navadno jemljejo za samo ob sebi umevno, da je zahtevani standard pri dokazovanju kazensko-pravne krivde standard "nad utemeljenim dvomom". (In re Winship, 397 U.S. 358, 363 - 364, 1970). Ker je porota sestavljena iz "reasonable" državljanov, bi bilo logično sklepati, da bo tudi dvom le enega od njih že po definiciji "reasonable" dvom. Če je torej stvar tako zastavljena, da mora po šestem v zvezi s štirinajstim amandmajem porota izreči krivdorek na podlagi stanja, ki je ugotovljeno "beyond reasonable doubt", potem bi bilo logično sklepati, da je vsak dvom tudi enega od porotnikov že pona ravi stvari dovolj, da se primer razglasi za takega, ki ga je treba razsoditi na podlagi presumpcije nedolžnosti. Seveda pa stvar ni taka, takoimenovana ("hung jury") t.j. porota, ki ni prišla do soglasne odločitve ni nikoli predstavljalo ovire v smislu materialne pravnomočnosti (res judicata) temveč je šlo po tradiciji le za "mistrial"; to je pomenilo, da je bilo treba osebi, ki na ta način ni bila spoznana ne za krivo, ne za nedolžno, ponovno soditi. Po rigorozni teoretični logiki je to seveda neke vrste absolutio ab instantia - v čistem nasprotju z domnevo nedolžnosti.

Zagovornik obtoženca je tudi v pričujočem primeru poskušal napasti krivdorek manj kot soglasne porote, češ da tak krivdorek že po naravi stvari predstavlja dvom o zadevi. Da je tako logiko zavrnila relativno konservativna večina v Vrhovnem sodišču ZDA je več ali manj razumljivo, vendar zavzema to stališče celo napredni sodnik Douglas; zavrača argument v zvezi s standardom "beyond reasonable doubt" in ugotavlja, da bi morali v primeru, če bi se "hung jury" štela kot dokaz "utemeljenega dvoma", vedno ko ne pride do krivdoreka zaradi "hung jury" obtoženca oprostiti, ponovno sojenje pa preprečiti po načelu ne bis in idem, oziroma po amariški terminologiji zaradi določbe o prepovedi t.i. "double jeopardy" iz osmega amandmaja ustave ZDA.

V primeru Apodaca je bil krivdorek izrečen z večino 11:1, medtem ko je bila v primeru Cooper večina 10:2. Zastavljalo se je torej enostavno vprašanje, ali pomeni tak krivdorek, ki je bil po zakonodaji države Oregon dopusten, kršitev pravice do porotnega sojenja po šestem in štirinajstem amandmaju Ustave ZDA. Vrhovno sodišče ZDA se je tudi v tem primeru postavilo na stališče, da v primeru takšnega krivdoreka ne gre za zatrdjevano kršitev. Omenili smo že, kako je sodišče zavrnilo argument v zvezi z dokaznim standardom "beyond reasonable doubt"; sodišče pa tudi odgovarja na historični argument, po katerem je že sama institucija porote zamišljena kot soglasna. Ta argument ima verjetno v sebi več teže, kakor mu jo je pripisalo Vrhovno sodišče ZDA, kajti v zgodovinski perspektivi je jasno, da je bilo število prisežnih pomočnikov za določen dokaz po formalnopравnih dokaznih pravilih vnaprej točno določeno (npr. 25 za določeno kaznivo dejanje) iz česar pa bi sledilo, da po tradiciji za porotno sojenje velja, da mora biti krivdorek izrečen soglasno. No, Vrhovno sodišče ta argument zavrača z enostavno razlago, da so sestavljalci Ustave 1789. leta pustili vprašanje odprto, na kar pa sklepa iz tega, da niso določili natančnega števila članov, pa tudi ne natančnega načina izrekanja krivdoreka porote.

V drugem delu mnenja se Vrhovno sodišče ZDA spušča v diskusijo o vlogi porote v moderni družbi, pri tem zopet ostaja pri Leitmotivu o poroti kot barieri med državljanom ter državnim uradnikom, iz česar pa nekako površno sklepa, da to samo po sebi nikakor ne pomeni, da bi morala biti porota v svojem izreku soglasna. V četrtem delu mnenja sodišče odgovarja na argument pritožnika, da je treba zahtevo po predstavnistvu vseh delov skupnosti v poroti razumeti tako, da se zahteva soglasni izrek krivdoreka, češ da je v nasprotnem primeru seveda določen del skupnosti, ki naj bi bil v poroti predstavljen, izključen, če je le preglasovan. Gre enostavno za to, da bi npr. v večini ameriških porot moralo biti vsaj deset odstotkov, torej približno 1 član porote črne rase, katerega pa bi seveda lahko njegovi beli porotni kolegi preglasovali, če se ne zahteva, da je krivdorek v poroti soglasno izrečen. Na ta argument sodišče odgovarja, da je prvič nemogoče, da bi bila v poroti predstavljena prav vsaka skupina na območju, iz katerega izhaja storilec kaznivega dejanja in, drugič, da manjšine, ki naj bi bile v poroti predstavljene, ne glasujejo avtomatično za svojega člana (npr. črni člani porote za črnca), marveč prispevajo h kvaliteti sojenja s svojo razpravo, to je, imajo ob priliki porotnega sojenja možnost prepričati večino o pravilnosti svojega stališča. Pri tem je zanimivo, da sodišče prvič na porotno sojenje ne gleda kot na mehanični seštevek mnenj porotnikov, marveč se (morda manj kot zavestno) postavlja na stališče, da je porota kot celota nekaj čisto drugega, kakor dvanajst različnih porotnikov ter da je tudi krivdorek, ki ga izreče porota kot skupina kvalitativno različen od mnenj posameznih porotnikov.

Podoben je bil primer People v. Collins (68 C. a. l. 2 d 319; 1968). Tam je obramba dokazovala po verjetnostnem računu, kar pa je Vrhovno sodišče Kalifornije prepovedalo z obrazložitvijo, da mora biti krivdorek izrečen na podlagi intuitivne subjektivne gotovosti porote, ne pa na podlagi mehaničnega seštevanja verjetnosti. V svojem odvojenem mnenju v primeru Apodaca sodnik Douglas poudarja, ker se z večino Vrhovnega sodišča ne strinja, da bo posledica opustitve zahteve po soglasnosti porote zmanjšana intenziteta razprave. Če se ne

zahteva soglasen krivdorek, potem lahko večina enostavno preglasuje manjšino, v nasprotnem primeru pa bi moral večina to manjšino vsaj prepričati. To pa bi obenem pomenilo, da ima manjšina ob priliki porotnega sojenja možnost povratno vplivati na večino. V skrajnem primeru, ko se obe strani ne bi mogli sporazumeti bi pač prišlo do "hung jury" Douglas, meni, da to zmanjšuje zanesljivost glede pravičnosti krivdoreka; ob tem večkrat / ^{citira} empirično raziskavo, po kateri je vsaj v enem primeru od desetih manjšina navsezadnje uspela prepričati večino in s tem dosegla, da je bil obtoženec oproščen krivde.

Morda bi omenili še primer Taylor v. Kentucky, (23 Or. L. 3049; 31. maja 1978). V tem primeru je šlo za vprašanje instrukcij kakršne sodnik običajno da poroti, preden se le ta umakne na posvetovanje. Sodnik je v tem primeru poroti dal okvirno navodilo glede standardov dokazovanja ("beyond reasonable doubt standard in burden of proof"). Razpravljajoči sodnik pa ni hotel porote še posebej poučiti o domnevi nedolžnosti in glede dejstva, da se sama obtožba ne more šteti kot dokaz proti obtožencu. Vrhovno sodišče ZDA je sodbo razveljavilo in vrnilo zadevo v ponovno sojenje z obrazložitvijo, da sta si sicer presumpcija nedolžnosti in dokazni standard "onstran utemeljenega dvoma" po svoji naravi podobna, vendar je treba od sodišča vendarle zahtevati, da poroti da navodila tudi glede domneve nedolžnosti in dejstva, da se obtožba sama po sebi ne more jemati kot dokaz zoper obtoženca.

II.

Na kratko orisani primeri iz sodobne prakse Vrhovnega sodišča ZDA niti ne nakazujejo in še manj rešujejo probleme porote v kontekstu kontradiktornega (akuzatornega) postopka v anglosaškem pravu. S tem v zvezi bi hoteli zelo na kratko orisati dve ali tri značilnosti tega postopka, katerim institucija porote predstavlja potrební pogoj.

Najprej je treba povedati, da je porota v ZDA potreben pogoj takoimenovanega izključevalnega pravila ("exclusionary rule").⁷ V tem kratkem prikazu ne moremo dodobra orisati temeljne pomembnosti izključevalnega pravila kot posebne oblike procesnega sankcioniranja. Naj pa vendarle rečemo, da ima izključevanje nezakonito pridobljenih dokazov v kazenskem postopku brez dvoma usoden vpliv na ugotavljanje resnice v tem postopku, da ima takorekoč materialno-pravni učinek. Govorjeno bolj funkcionalno, pri uporabi izključevalnega pravila se tehtajo vrednote kazenskega postopka (to je vrednotenje varstva individuma, ki je obtožen, da je storil kaznivo dejanje), nasproti vrednotam, kakršne zastopa materialno-kazensko pravo, katerega temeljni cilj je seveda ugotoviti tista pravno relevantna dejstva, kakršne hipotetično zarisuje kazenski zakon. Gre torej čisto enostavno za to, ali je bolj pomembno ugotoviti, da je nekdo nekaj storil, ali pa je pomembnejše, da se ustavne in procesne pravice tistega, za katerega obstaja utemeljen sum, da je storil nekaj kaznivega, ustrezno zavarujejo. Podoben problem je rešen v takoimenovanem "privilegiju proti samoobdolžitvi" ("privilege against self - incrimination").

---

⁷ "Exclusionary rule" ni nič drugega kot dokazno-pravno pravilo, ki od presoje porote izzveza tista dokazna sredstva, ki bi po mnenju sodnikov poroto lahko zavedla pri odločitvi. To velja npr. za t.i. "hearsay rule", ki prepoveduje, da bi bila porota izpostavljena pričevanju o tem, kaj je pričal posredno od tretjega izvedala, da je ta videl, slišal ali kako drugače neposredno zaznal. Tu razlog za izključitev ni le strah pred nekritičnostjo porote, temveč tudi pravica obtoženca soočiti se z vsako pričjo na sami glavni obravnavi, in je pravica do navzkrižnega zaslišanja.

Za razliko od čisto dokazne funkcije npr. "hearsay rule" pa gre pri "exclusionary rule" za procesno sankcijo, za kaznovanje nepravilnega ravnanja predvsem tožilca in policije v kazenskem postopku. To pravilo ni neposredno omenjeno v Zvezni ameriški ustavi, niti ni bilo določeno s kakim nižjim zakonskim aktom, saj je, kakor pravi sodnik Frankfurter v primeru Wolf v. Colorado (338 U.S. 25, 1949) samo stvar "sodne implikacije" ("judicial implication"). Šele primer Mapp v. Ohio (367 U.S. 643, 1961) je "exclusionary rule" razširil na države.

Ne glede na ta osrednji pomen izključevalnega pravila, ki daje kazenskemu procesnemu pravu avtonomnost nasproti materialnemu kazenskemu pravu, pa je po drugi strani mogoče celo reči, da kazenskega pravosodnega prava v določenem smislu sploh ni, ako ni posebne vrste procesnega sankcioniranja; brez tega se zreducira na instrument materialnega kazenskega prava in postane v skrajni posledici čisto navaden sodniški priročnik za birokratsko obravnavanje kazenskih zadev.

Drugo vprašanje je; kakšno zvezo ima porota z obstojem izključevalnega pravila? Brez porote izključevalnega pravila ne more biti, ker enostavno ni kaj od koga izključiti. Izključevalno pravilo v ameriškem kazenskem postopku določa, da določeni nelegalno pridobljeni dokazi ne smejo biti predloženi poroti. Seveda pa mora o tem, ali se bo izključevalno pravilo v posameznem pravilu uporabilo, ali ne, odloči sodnik. Iz tega sledi, da od sodnika ti dokazi niso izključeni, od porote pa v zadnji konsekvenci vendarle so. Pravna neizkušenosť porote seveda pri tem igra bistveno vlogo, kajti v mnogih primerih narave Miranda⁸ bi profesionalni sodnik prav gotovo opazil, da je nekaj izključenega, namreč obtoženčevo priznanje. Porota pa zaradi neizkušenosťi tega ne opazi zaradi česar je nelegalno pridobljeni dokaz v takem primeru uspešno izključen. Treba je celo reči, da izključevalno pravilo, ki je po svoji naravi del dokaznega prava, ne bi bilo nikoli zaživeló, če ne bi v tradíciji anglosaškega prava obstajala cela vrsta primerov (npr. "hearsay rule") v katerih so od porote, katero dokazno pravo smatra za nekritično laično institucijo,

---

⁸ Miranda v. Arizona (384 U.S. 436, 1966) je ključen primer, ker je Vrhovno sodišče ZDA postavilo presumpcijo, da je bilo priznanje izsiljeno od obdolženca, če ga policija pred zaslišanjem ni opozorila (1) da lahko molči (2), da bo vse, kar bo izpovedal uporabljeno proti njemu kot dokaz v kazenskem postopku, (3) da ima obdolženec pravico do odvetnika, (4) si ga lahko poišče sam ali pa mu ga nudi država (5). Obdolženec se lahko tem pravicam odpove, a ta odpoved mora biti (a) prostovoljna, (b) informirana in (c) objektivno zanj smiselna. Zoper to presumpcijo ni nasprotnega dokaza; gre torej za primer preskriptivnega pravnega pravila.

izključevali dokaze, za katere menijo, da jih porota ni sposobna inteligentno presoditi.⁹ Tako je mogoče reči, da je celo v zgodovinskem smislu porota botra izključevalnemu pravilu in s tem nekako tudi veliko večji avtonomnosti ameriškega kazenskega procesnega prava. Treba je seveda poudariti, da v angleškem kazenskem procesu izključevalnega pravila ni, da pa se npr. prav sedaj v teoriji avstralskega kazenskega postopka razpravlja o tem ali naj bi se izključevalno pravilo tudi tam uveljavilo.

Porota, kot smo videli, šteje najmanj šest članov. Taka zborna telesa, še zlasti pa, če so tako velika kakor dvanajst članska ali celo triindvajset članska velika porota, lahko odločajo na podlagi informacij, katere le pasivno zaznavajo. Praviloma ni mogoče pričakovati, da bodo zborna telesa sama zadolžena za ugotavljanje resnice na takšen način, da bi aktivno raziskavala kazenske primere.

Instrukcijska maksima ni princip, ki bi ga bilo mogoče uporabiti za poroto, ker enostavno ni mogoče pričakovati od zbornega telesa, da bo hodilo okrog in ugotavljalo dejstva. Skratka, za telesa so obsojena na pasivno kritično presojanje. To ima v kazenskem postopku velik pomen, ker zagotavlja, vsaj delno, večjo objektivnost, tistega, ki o zadevi sodi. Kako? Če je tisti, ki o zadevi sodi, prisiljen raziskovati ozadje določenega primera, potem si mora o tem primeru ustvariti hipotezo (v kazenskem postopku bo to navadna hipoteza določenega kaznivega dejanja, kakor je opisano v kazenskem zakonu to je kvalifikacija po normi materialnega kazenskega prava) po kateri so določena dejstva bistvena, druga pa ne. Instrukcijska maksima ne more obstajati brez možnosti povsem določno postavljati kriterije

---

⁹ Bayer, op. cit., str. 30

Bayer stoji na stališču, da je bil glavni vzrok neuspeha porote na Kontinentu nekritičen in mehaničen prenos te institucije z angleških tal. Poudarja, da je bila porota v Franciji geslo demokratizacije, medtem ko je bila na Angleškem tradicionalna institucija, katero je dokazno pravo z vsemi omejitvami dokazovanja, jemalo cum grano salis.

o tem, kaj je v posameznem primeru bistveno in kaj ni, saj se narava preiskave pogosto razlikuje glede na hipotezo. Epistemologija odnosa med hipotezo in eksperimentom v znanosti je še v povojih, je pa na primer znano, da je celo Einstein menil, da je na prvem mestu hipoteza, češ da brez hipoteze stvarnosti pravzaprav ni. Taka razprava se seveda lahko nadaljuje v razpravo o odnosu med univerzalnim in partikularnim, vendar za naše potrebe zadošča, da ugotovimo, da tisti, ki je zadolžen ugotoviti "resnico" v kazenskem postopku, nujno mora izhajati iz določene hipoteze, ki se rodi v njem samem. To pa že v veliki meri determinira naravo njegove preiskave in kriterije za to, kaj je v določenem kazensko pravnem primeru bistveno in kaj ne. Taka situacija je seveda neizbežna, velika razlika pa vendarle obstaja v tem, ali je za takšno "preiskovanje", ki je v določeni meri determinirano s hipotezo, zadolžena npr. policija, ali pa je zanje zadolžen tisti, ki naj bi o stvari razsodil. Objektivnost sojenja je prav gotovo povezana s tem, kar pogosto imenujemo "izhajanje iz nulte hipoteze". Že Bavcon je trdil, da je mogoče biti (znanstveno) objektivni samo v tistih primerih, kjer se ne izhaja iz hipoteze. Kontradiktornost sojenja v anglosaškem kazenskem postopku, pa v veliki meri omogoča prav to osvobajanje od hipoteze, ker je (v našem primeru porota) tisti, ki sodi, izpostavljen dvema konfliktnima in inkompatibilnima hipotezama, ki se dinamično menjata pred očmi tistega, ki o zadevi sodi. Njemu ni potrebno o stvari postavljati kakršnekoli hipoteze, ki bi v njegovi percepciji v naprej določala kriterije bistvenosti. Še več, tisti, ki sodi v kontradiktorno dinamično urejenem kazenskem postopku, je priča medsebojni neutralizaciji dveh kontradiktornih hipotez, kar epistemološko govorjeno, podaljšuje čas, v katerem njemu samemu (namreč tistemu, ki sodi) ni potrebno postaviti kakršnekoli hipoteze. S tem pa je tudi podaljšan čas, v katerem se njemu v nobenem smislu ni treba o zadevi odločevati. Po modernih kibernetičnih ugotovitvah velja, da je odločitev kot pojem (hipoteza je torej neke vrste delna in pogojna odločitev) v bistvu preprečitev vstopa takih podatkov, ki so z naravo odločitve nezdrž-

ljivi.¹⁰ Če se torej v kazenskem postopku tistemu, ki sodi, podaljšuje čas, ko mu ni treba sprejeti nobene hipoteze, potem je sodniška objektivnost na ta način bolj zavarovana. Porota je k temu pripomogla to, da kot zborni organ nikoli ni mogla biti zadolžena za raziskovanje in aktivno ugotavljanje resnice v kazenskem postopku. Že sama številčnost in okornost porote je preprečevala, da bi se npr. uveljavila na njen račun instrukcijska maksima, s katero pa je zelo lahko naložiti tako preiskovalnemu, kakor tudi razpravljajočemu sodniku, da spozna "resnico" o določenem preteklem dogodku. Treba je samo reči, da je tak koncept resnice o preteklem kaznivem dejanju precej poenostavljen v primerjavi z bolj dialektičnim, dinamičnim in kontradiktornim ugotavljanjem verjetnosti ne pa resnice o dejstvih v postopku, v katerem je porota izpostavljena stalnemu menjavanju teze in antiteze.

Ne gre tudi pozabiti, da porota svojega krivdoreka nikoli ne obrazloži. V kontinentalnem kazenskem postopku je sodnik, ki izda sodbo, dolžan logično in notranje koherentno obrazložiti svoje dojemanje primera. Zato je, navkljub načelu materialne resnice, ki odklanja formalna dokazna pravila, mogoče reči, da je kontinentalni kazenski sodnik vendarle vezan na določeno formalno logično dojemanje primera, ker mora svoje dojemanje dejstev na formalno logičen način in koherentno obrazložiti. Porota pa tega ni dolžna storiti in se lahko zanaša pri svoji sodbi ne le na tista opažanja, ki jih je mogoče verbalno in formalno logično izraziti v obrazložitvi določene sodbe, temveč tudi na tiste intuitivne zasnove, ki jih morda celo porota sama ni sposobna izraziti, ki pa so morda vendarle sprejemljiva podlaga za sojenje. Nikakor ni rečeno, da je mogoče določen pretekli

---

¹⁰ Glej Deutsch, Karl, The Nerves of Government, Free Press, 1966, str. 106:

"The 'moment of decision' might then be seen as that threshold where the cumulative outcome of a combination of past information begins to inhibit effectively the transmission of contradictory data."

dogodek presojati samo s formalno logičnega stališča, kajti taka redukcija na področju analize izključuje druge funkcije človeškega razuma, ki so celo pri znanstvenih raziskavah pomembne, kakor npr. intuicija, subtilnost, inspiracija in podobno. Ravno zaradi številčnosti in reprezentativnosti porote, pa je mogoče dopustiti, da porota svojega krivdoreka ne obrazloži. Kadar pa le-tega izreče kazenski sodnik posameznik, ki je strokovnjak v pravu in je pravzaprav samo zaradi tega, ker je strokovnjak v pravu, pooblaščen soditi o zadevi, ni mogoče dopustiti, da bi njegova sodba ne ostala podvržena kritični presoji pritožbenega sodišča.

Na koncu naj poudarimo, da porota zaradi svobodnega načina svojega odločanja, predstavlja določen varnostni ventil tudi zoper materialno-pravni formalizem. Pravna norma je vnaprej določena in abstraktna. Taka je pravna norma zato, ker tisto zakonodajno telo, ki to pravno normo sprejme, ne more samo soditi o vsakem posameznem primeru. Spričo tega je abstraktna norma razglašena vnaprej ne le kot oznanilo državljanom, temveč tudi kot instrukcija tistim, ki bodo določene bodoče konfliktna situacije reševali. Prav zato pa, ker so te instrukcije abstraktne, abstraktne pa so zato, ker morajo biti vnaprej določene, prihaja do razkoraka med tistim, kar zakonodajalec namerava, ter pa tistim, kar njegova abstraktna norma v konkretnem primeru v resnici dosega. Ta razkorak se pogosto kompenzira s teleološko interpretacijo, vendar je slednja navsezadnje vendarle čisto enostavno simulirano vračanje do volje zakonodajalca. Teleološka interpretacija je beg od formalne logike, ta beg pa ni nujno izvesti v tem teleološkem vračanju k namenu zakonodajalca. Mogoče je problem rešiti tudi tako, da se v samem konkretnem primeru v kazenskem postopku npr. postavi poseben "zakonodajalec", ki normo za poseben primer šele ustvari. S tem je seveda abstraktna pravna norma vtopljen v konkretno realnost posameznega primera in je razkorak med splošnim in posameznim, med univerzalnim in partikularnim na ta način presežen. To morda pojasnjuje insistiranje Vrhovnega sodišča ZDA, naj bo porota reprezentativen del tiste skupnosti, v kateri se pojavlja. Po taki koncepciji, je porota neke vrste mini-zakonodajalec, ki kroji kriterije pravično-

sti na podlagi posameznega primera. Kolikor je slednje sprejemljivo nas porota vendarle rešuje cele vrste sicer nerešljivih filozofskih problemov v pravu nasploh in še posebej v kazenskem procesnem pravu.

S K L E P

Na kratko smo orisali stanje pozitivnega prava, ki zadeva poroto v ZDA, dotaknili smo se pa tudi po glavnih strukturalnih in dinamičnih silnic v funkcioniranju porote v kontradiktornem kazenskem postopku. Morda ne bi bilo odveč, če ponovno poudarimo, da je porota kot institucija ne le integralen del anglosaškega kazenskega postopka, v katerem botruje celi vrsti bistvenih institucij, kakor na primer izključevalnemu pravilu. Treba je tudi reči, da porotni način sojenja v določeni meri odpravlja potrebo ali pa vsaj zmanjšuje tiranijo abstraktne pravne norme. Poroti je že s tem, ko ni dolžna obrazložiti krivdoreka, dana pravica specifične zakonodaje v posameznem primeru. Do kakšne mere gredo te "zakonodajne" pravice porote, je seveda odvisno od posameznega primera, od posameznega sodnika, od posamezne pravne tradicije in kulture. Razkorak med pozitivnim pravom in normo, za kakršno se odloči porota v posameznem primeru, prav gotovo v vsakem primeru lahko doseže takšno mero, da ga profesionalni sodnik ni več sposoben sprejeti. Po drugi strani pa je nemogoče reči, da je kaj takega nesprejemljivo, ker je že sam način porotnega sojenja zasnovan na tej ideji.

Lahko bi se celo reklo, da je v instituciji porote nekaj samoupravnega v tem smislu, da je iz odločanja izključena formalna logika mehanične uporabe pravne norme, torej v bistvu tisto, kar pomeni strokovnost pravnikovega dela. Kolikor ta vtopitev abstraktne pravne norme v konkretnem primeru pomeni, da je abstraktna pravna norma postala nepotrebna, kolikor je primer razsojen organsko po moralni in normah skupnosti, ne pa po mehanično vnaprej določeni in formalno logično zapovedani pravni normi, pa tudi pomeni neke vrste odmiranje

prava. Seveda pa je treba povedati, da porotno sojenje ne predstavlja izolirane institucije, kakršno bi bilo mogoče kar tako prenesti iz enega sistema v drugega ter jo mehanično aplicirati na različne družbene razmere, temveč institucijo, ki je organsko vklopljena v sistem kontradiktornega sojenja, iz istih razlogov pa je nedružljiva s tistimi elementi kontinentalnega kazenskega postopka, ki imajo inkvizitorno naravo.

Morda je paradoksalno, izgleda pa, da je res, da se kontinentalni pravni teoretiki vse bolj ozirajo po nekaterih kontradiktornih institucijah anglosaškega prava, po drugi strani pa teoretiki s tega področja žele, da bi se uvedla v njihovem procesnem pravu npr. institucija preiskovalnega sodnika, ki bi v kontradiktorno sojenje vendarle vnesel nekakšno usmerjenost, red in ne nazadnje nekakšno ugotavljanje "resnice", pa naj bo ta pojem še tako poenostavljen, ker brez njega v praksi ne morejo obstajati niti kazenski postopek, niti materialno kazensko pravo.

1. NAMEN, VARNINA IN OBSEG IZVOLJENJA (Slovenščina)

1. Namen izvoljencev

Izvoljenec in izvoljenka imajo ob namenu in funkciji sodnikov porotnikov (dalje porotnikov) v jugoslovanski sodniški službi, da zagotovijo, da so sodniki porotniki, ki so izvoljeni, kot tudi da porotniki, ki dejansko izvršujejo naloge jim izvoljenec, tako tudi vedli primerjavo...

IZVOLJENI IN RAZSOJAJOČI SODNIKI POROTNIKI

V SR SLOVENIJI

socialna struktura izvoljenih sodnikov porotnikov ter predpostavke

socialna struktura izvoljenih, razsojajočih porotnikov in sodnikov in osebni

praktična uporaba razsojajočih porotnikov in namenov izvoljenih sodnikov porotnikov

Pravna podlaga: Zakon o sodniški službi, 1979. letu v zvezi s tem, kar postavlja predpostavke:

1. Nameni in obseg izvoljenja sodnikov porotnikov:

1. Namen izvoljenih sodnikov porotnikov in struktura izvoljenih sodnikov. Pri izbiri kandidata za porotnika, veljajo in veljajo tudi posebni kriteriji, ki so opredeljeni v zakonu. Izvoljenec mora biti sodnik, ki dejansko izvršuje naloge, ki mu jih dodeli sodniška služba.

2. Socialna struktura izvoljenih sodnikov porotnikov. Socialna struktura izvoljenih sodnikov porotnikov mora biti skladna s socialno strukturo sodniške službe in s socialno strukturo državljanov.

3. Namena. Namena izvoljenih sodnikov porotnikov so: zagotoviti, da so sodniki porotniki, ki so izvoljeni, kot tudi da porotniki, ki dejansko izvršujejo naloge jim izvoljenec, tako tudi vedli primerjavo...

1. NAMEN, VSEBINA IN OBSEG RAZISKAVE (Simona Čenčur)

A. Namen raziskave

Zakonska in teoretična izhodišča o namenu in funkciji sodnikov porotnikov (dalje porotnikov) v jugoslovanskem kazenskem sodstvu so vsekakor pomembna in so bila ena izmed izhodišč za raziskavo. Kar samo od sebe pa se ob tem poraja vprašanje o njegovi resnični vlogi v pravosodni praksi. Eno izmed podvprašanj, ki daje delen odgovor na zastavljeno vprašanje je, kdo so ljudje, ki zastopajo kot porotniki. Pri tem gre tako za porotnike, ki so izvoljeni, kot tudi za porotnike, ki dejansko izvršujejo zaupano jim funkcijo. Tako smo izvedli primerjavo med:

- socialno strukturo izvoljenih in razsojajočih porotnikov ter prebivalstvom
- socialno strukturo izvoljenih, razsojajočih porotnikov in sojenimi osebami
- poklicno usposobljenostjo razsojajočih porotnikov in nekaterimi vrstami obravnavanih kaznivih dejanj.

Posebej moramo poudariti, da smo med razsojajočimi porotniki upoštevali le tiste, ki so sodili v kazenskih zadevah v letu 1975.

V zvezi s tem smo postavili naslednje hipoteze:

1. Med strukturo izvoljenih porotnikov in strukturo prebivalstva ni razlik. Pri izbiri kandidatov za porotnike, volitvah in vabljenju ni posebnih kriterijev, ki bi pogojevali take razlike. Zajete so tako ženske kot moški najrazličnejših poklicev, starosti in izobrazbe.
2. Med strukturo izvoljenih in razsojajočih porotnikov ni razlik. Sodišča praviloma vabijo porotnike po abecednem redu in ne uporabljajo posebnih kriterijev.
3. Medtem, ko sta prva in druga hipoteza negativni, je tretja pozitivna. Nanaša se na primerjavo med strukturo porote in strukturo

sojenih oseb. Med strukturo sojenih oseb in strukturo porote je razlika. Ustvarjajo jo poklic, izobrazba, spol in starost.

4. Zadnja izmed hipotez je v zvezi z izbiro posameznih porotnikov po stroki za sodelovanje pri nekaterih vrstah kaznivih dejanj. Skupina je mnenja, da ni selekcije porotnikov glede na njihovo strokovnost in vrsto kaznivega dejanja.

B. Vsebina in obseg raziskave

Namen raziskave in zastavljene hipoteze so nam narekovali razdelitev dela na pripravljalni del, zbiranje in obdelavo podatkov ter oblikovanje zaključkov.

Pri izbiri sodišč smo se odločili za vsa tri ljubljanska in obe celjski sodišči. Izbor je tako zajel I. in II. občinsko sodišče v Ljubljani, občinsko sodišče v Celju in okrožni sodišči v Ljubljani in Celju. Na izbiro sodišč je vplival po eni strani predviden obseg materiala, po drugi strani pa bivališča članov raziskovalne skupine, saj smo predvidevali, da bo zbiranje gradiva potekalo dalj časa.

Ob izbiri sodišč se postavlja vprašanje ali je dobljen vzorec reprezentativen za vso Slovenijo. Do odgovora smo poskušali priti s primerjavo že znanih podatkov Zavoda za statistiko na novo zbranimi.

Pri časovni opredelitvi smo se odločili za zbiranje podatkov za leto 1975. Konec leta 1974 je bilo namreč v Sloveniji izvoljenih 5432 sodnikov porotnikov za sodišča splošne pristojnosti.¹ Za potrebe sodišč, ki jih je zajela raziskava, pa je bilo v istem letu izvoljenih 1386 porotnikov, kar predstavlja 25 % od celokupnega števila.² Primerjava podatkov o izvoljenih porotnikih v celi Sloveniji s podatki o izvoljenih porotnikih izbranih sodišč, do katerih smo prišli pri naši raziskavi, je pokazala naslednje:

---

¹ Sodniki porotniki (1974)

² Prikazi in študije, s. 25

Tabela 1 : Sodniki porotniki po poklicnih skupinah

	Vsi (5432)	Izbrani Ljubljana- Celje (1350)
Kmetje	9,8	4,2
Delavci	17,0	19,0
Trgovsko osebje	5,2	3,3
Storitveni delavci	1,1	0,7
Varnostveni delavci	0,7	1,3
Administrativno osebje	17,3	25,5
Vodilno osebje	3,2	4,8
Strokovnjaki	24,0	18,1
Osebe z lastnimi dohodki (upok.)	19,2	18,7
Vzdrževane osebe	2,5	3,3
Brez poklica	-	1,0
Neupos. za delo		0,1
	100,0	100,0
(Neznano		36)

Večje razlike med podatki so opazne pri kmetih, administrativnem osebju in strokovnjakih. Možna razlaga je v tem, da gre predvsem za odraz strukture prebivalstva v mestu.

Tabela : Sodniki porotniki po izobrazbi

Šola	Vsi (5432)	Izbrani Ljubljana- Celje (1350)
Ne popolna osemletka	8,3	2,8
Popolna osemletka	23,1	19,4
Šola za KV, VKV	19,1	17,0
Srednja strokovna šola	25,0	29,5
Gimnazija	6,3	8,3
Višje šole	12,1	13,3
Visoke šole	6,1	9,8
Neznano	-	-
	100,0	100,0

V tej primerjavi je precejšen razmik v deležu porotnikov, ki imajo nepopolno osemletko. Nemara bi tudi tu lahko navedli kot razlog razliko v strukturi prebivalstva glede na tip naselja.

Tabela 2 : Sodniki porotniki po spolu

Spol	Vsi (5432)	Izbrani Ljubljana-Celje (1350)
Ženske	25,9	33,1
Moški	74,1	66,9
	100,0	100,0

Primerjava starosti porotnikov ni uspela, ker so bili razredi posameznih starostnih skupin različni. Zato smo zaradi lažje predstave primerjali podatke za izbrana sodišča, kakor jih je objavil Zavod SR Slovenije za statistiko.³

Tabela 3 : Sodniki porotniki po starosti

Starost	Vsi (5432)	Izbrani Ljubljana-Celje (1366)
18 - 26	4,7	7,3
27 - 34	13,5	14,0
35 - 44	28,1	28,1
45 - 54	32,4	31,4
55 in več	21,3	19,1
	100,0	99,9

Izhodišče pri zbiranju podatkov so bile kartoteke o sodnikih porotnikih. Vsaka izmed njih naj bi vsebovala:

- priimek, ime in spol
- starost
- šolsko izobrazbo in poklic
- zakonsko stanje in število ožjih družinskih članov (otrok)
- narodnost

³ Sodniki porotniki 1974, s. 21

Zaradi nepopolnega izpopolnjevanja kartotek vsi naštetih podatki niso prišli v poštev za obdelavo. Odpadla sta zakonsko stanje in število otrok. Kasneje smo izpustili še narodnost, saj se je pokazalo, da so pri izbranih sodiščih praviloma sodniki porotniki slovenske narodnosti.

Pregledovanju kartotek je sledilo pregledovanje tistih spisov, pri katerih se je vršila glavna obravnava, zaradi ugotavljanja, kateri sodniki porotniki so sodili v posameznih kazenskih zadevah. Pri obdelavi zbranega gradiva smo med "razsojajočimi" porotniki upoštevali vsakega porotnika tolikokrat in pri tistih kazenskih zadevah, ki jih je sodil (v končni fazi kazenskega postopka, t.j. ob sodbi). Izhodišče za takšno obdelavo gradiva je bilo, da je porotnik kot osebnost prisoten pri reševanju kazenskih zadev tolikokrat, kolikokrat prevzame to funkcijo.

Viri:

1. Prikazi in študije št. 1 letnik XXII, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1976.
2. Sodniki porotniki 1974, statistično gradivo št. 17/75, Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana 1975.

2. PRAVNA UREDITEV SODELOVANJA OBČANOV PRI SOJENJU V POVOJNEM JUGOSLOVANSKEM PRAVOSODNEM SISTEMU (Boris Ferlinc)

Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije iz leta 1946 je bila glede sodelovanja občanov v sodstvu dokaj načelna. Tako določa 2. odst. 116 člena sestavo tedanjih okrajnih in okrožnih sodišč, ko ta sodijo na prvi stopnji. Tedaj so bili ti senati sestavljeni iz sodnikov in sodnikov porotnikov, ki so bili pri sojenju enakopravni. V 3. odst. 21. člena pa so bila določena le pravila za volitve sodnikov porotnikov.

Ustava Ljudske republike Slovenije iz leta 1947 je samo povzela določbe zvezne ustave o sodnikih porotnikih in o načinu volitev v 2. odst. 110. člena oziroma 2. in 3. odst. 112. člena in tako vprašanja sodelovanja sodnikov porotnikov ni podrobneje uredila.

Pač pa je Zakon o ureditvi ljudskih sodišč iz leta 1946, ki pomeni uskladitev prvotnega Zakona o ureditvi narodnih sodišč z dne 26.8. 1945 z ustavo dokaj obsežna in podrobno uredil udeležbo nepoklicnih sodnikov pri sojenju. Tako določata 2. in 4. odst. 15. člena načelo glede udeležbe sodnikov porotnikov pri sojenju, 2. odst. 16. člena definira pojem sodnik porotnik, 17. člen prisego ob nastopu dolžnosti, 19. člen pravice sodnikov porotnikov glede povračila stroškov, 28. do 32. člen njihovo razrešitev, 36. do 39. člen vpoklic sodnikov porotnikov, 71. člen njihovo izločitev, 78. člen kazensko in odškodninsko odgovornost, 91. do 92. člen pa disciplinsko odgovornost. Na podoben način so vprašanja udeležbe sodnikov porotnikov pri sojenju uredili tudi kasnejši zakoni.

V 20. členu so bili določeni pogoji za izvolitev sodnika porotnika. Po 1. odst. tega člena je bil lahko izvoljen vsak državljan, če mu ni bila odvzeta kakšna politična ali državljanska pravica. Čeprav zakon ne omenja starostne omejitve, je glede na določilo 23. člena Ustave FLRJ o pridobitvi volilne pravice z 18. leti starosti jasno,

da je prvi pozitivni pogoj polnoletnost, torej starost 18 let. V 2. odst. pa je določena osebna sposobnost za opravljanje nalog iz 2. člena zakona.¹

Glede na to, da so določeni tudi za poklicnega sodnika enaki pogoji (20. člen ne dela razliko med sodnikom in sodnikom porotnikom), se utemeljeno postavlja vprašanje, kakšen naj bo sodnik porotnik, da bo sposoben opravljati svojo dolžnost. Nesposobnost je eden izmed razlogov za razrešitev, ki so določeni v 2. odst. 28. člena. Ob tem velja poudariti, da ta zakon ni poznal časovno omejenega opravljanja porotniške dolžnosti, zato je bila določena oseba trajno izvoljena za sodnika porotnika. Tako mora imeti sodnik porotnik poleg moralnih in političnih kvalifikacij še sposobnost poznavanja in pojmovanja zakonitosti, življenjsko izkušnost, poznavanje ljudi, moč razumevanja in pravilne presoje dejstev in razmerij.²

V tem smislu je tudi razlagati določilo 1. odst. 38. člena, ki pomeni izjemno pooblastilo predsedniku sodišča glede vabljenja sodnikov porotnikov: predsednik sodišča sme odrediti, da sodelujejo posamezni porotniki stalno pri sojenju določenih vrst sporov. Pogoj pa je, da taka razporeditev koristi boljšemu reševanju zadev glede na strokovno znanje in izkušnje posameznih sodnikov porotnikov. V tej izjemi je jasno nakazana potreba po strokovni poroti.

Udeležbo sodnikov porotnikov pri sojenju v kazenskih zadevah sta na podlagi gornjega zakona uredila zakon o kazenskem postopku iz

---

¹ Glavne naloge sodišč pri izvajanju pravosodja so:

1. Zaščita državne in družbene ureditve FLRJ in ljudskih republik, zaščita pravic in z zakonom zaščiteneh interesov ustanov, podjetij in organizacij, kakor tudi zaščita osebnih imovinskih pravic in z zakonom zaščitinih interesov poedincev;

2. Zagotovitev, da vse ustanove, podjetja, organizacije, uradne osebe in poedinci natančno izpolnjujejo zakone in predpise z zakonsko močjo;

3. Vzgajanje državljanov v duhu vdanosti domovini, v duhu pravilnega izpolnjevanja zakonov in poštenega izvajanja njihovih pravic in izpolnjevanja dolžnosti.

² Zakon o ureditvi ljudskih sodišč s komentarjem, s. 85

leta 1948 v 2. in 3. odst. 8. člena oziroma Zakonik o kazenskem postopku iz leta 1953 v 1. odst. 18. člena in 1. odst. 20. člena; slednji je uvedel v 3. odst. 415. člena strokovno poroto v mladostniških zadevah.

Zakon o sodiščih iz leta 1954 je povzel v 18. členu načelo udeležbe nepoklicnih sodnikov v sodnih senatih (sodnike porotnike imenjuje občasne sodnike). V 47. členu je določil pogoje za sodnika porotnika: državljanstvo FLRJ, starost 27 let, nekaznovanost zaradi kaznivih dejanj, zaradi česar bi bil moralno neprimeren za opravljanje sodniške dolžnosti, in sposobnost za opravljanje te dolžnosti. Med razloge za razrešitev sodnikov porotnikov pa je uvrstil v 1. odst. 79. člena tudi ugotovitev, da sodnik porotnik zaradi nesposobnosti ali moralne neprimernosti ne more opravljati sodniške dolžnosti. Tudi ta zakon je na enak način dopustil možnost strokovne porote. V 60. členu pa je določil skrb sodnika in sodnika porotnika za čim hitrejše uveljavljanje na zakonu utemeljenih pravic strank in za vsestranski pretres okoliščin ter ugotovitev dejstev, od katerih je odvisna zakonita odločba.

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije iz leta 1963 je v 137. členu določila načela za udeležbo sodnikov porotnikov pri sojenju; v 3. odst. tega člena dana možnost, da bi njih in poklicne sodnike posameznih sodišč volili občani neposredno, nikoli ni bila uzakonjena.

Ustava Socialistične republike Slovenije iz leta 1963 je v 203. in 204. členu le povzela določbe zvezne ustave glede udeležbe sodnikov porotnikov ter jih ni prav z ničemer dopolnila.

Temeljni zakon o sodiščih splošne pristojnosti iz leta 1965, ki je v 12. členu povzel udeležbo sodnikov porotnikov v sodnih senatih, je v 1. odst. 41. člena določil pogoje za izvolitev sodnika porotnika: polnoletnost, jugoslovansko državljanstvo in zmožnost opravljanja sodniške dolžnosti. V 2. odst. tega člena pa je uvedbo strokovne porote za sojenje v določenih zadevah prepustil posebnemu zakonu. 48. člena navaja med razlogi za razrešitev tudi nevednost ali nesposobnost za opravljanje sodniške dolžnosti.

Republiški Zakon o sodiščih splošne pristojnosti iz leta 1965 določa v 12. do 25. členu podrobneje le volilni postopek oziroma postopek za razrešitev sodnikov in sodnikov porotnikov v okviru pooblastil zveznega zakona in zato drugih vprašanj glede sodnikov porotnikov niti ne omenja.

Spremembam organizacijskih zakonov so sledile tudi spremembe Zakonika o kazenskem postopku, ki pa se niso v nobenem primeru nanašale na sodnike porotnike. Zato teh sprememb ne omenjamo.

Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije iz leta 1974 je določila sodelovanje nepoklicnih sodnikov v 1. odst. 229. člena s tem, da je sodnikom porotnikom dodala še dve možnosti: delovni ljudje ter občani lahko sodelujejo pri sojenju tudi kot sodniki in porotniki. Ta sprememba je posledica družbene preobrazbe pravosodja z uvedbo samoupravnih sodišč in je namenjena predvsem tem; s kategorijo "porotniki" pa se morda misli tudi na tradicionalno poroto kot samostojnim razsojevalcem.

Ustava Socialistične republike Slovenije iz leta 1974 je v 284. členu povzela določila zvezne ustave in je, enako kakor zvezna ustava, prepustila podrobno ureditev zakona. Temeljna organizacijska zakona (zakon o samoupravnih sodiščih in zakon o rednih sodiščih) sta bila v Sloveniji uzakonjena v letu 1977³, v celoti uveljavljena pa šele s 1.1.1979 ter ju zato ne obravnavamo na tem mestu.

Če primerjamo vse opisane ureditve, ugotovimo, da je bila vedno postavljena kot minimalna starost najmanj polnoletnost sodnika porotnika, le leta 1954 se je starostni cenzus povišal kar za 9 let. Kljub spremenjeni zakonodaji v letu 1965 pa bo slej ko prej veljalo, da starost sodnika porotnika na sami meji polnoletnosti oziroma nekaj let preko ne more biti jamstvo za uspešno opravljanje sodniške dolžnosti.

---

³ Zakon o rednih sodiščih. Ur.l. SRS 10/77.

Glede socialne sestave porote pa je potrebna najprej obravnavati nekatere subjektivne lastnosti sodnika porotnika, nakar se navezuje pogoj njegove sposobnosti za opravljanje sodniške dolžnosti. Pri tem lahko zanemarimo njegovo moralno primernost, saj mora biti ta podana pri slehernem kandidatu že ob izvolitvi. Če pa naj sodnik porotnik razume dogajanje na glavni obravnavi, potem mora biti primerno razgledan. S tem mislimo na splošno razgledanost, ki temelji na primer- ni splošni izobrazbi. Le razgledan sodnik porotnik bo znal usklaje- vati svoje življenjske izkušnje s konkretno zadevo, hkrati pa vna- šati v sojenje pozitivne poglede okolja, iz katerega izhaja. Zato menimo, da bi morala biti najmanj dokončana osemletka izhodišče za pozitivno predvidevanje porotnikove razgledanosti. Poklic sodnika porotnika pa naj pride do izraza predvsem pri morebitnemu oblikova- nju strokovne porote. Za sodelovanje pri sojenju ne glede na vrsto zadeve pa je poklic pomemben le toliko, kolikor lahko zaradi pokli- ca računamo na višjo splošno razgledanost. Spol sodnika porotnika je še najmanj pomemben, čeprav je zlasti na podeželju ponekod še čutiti odpor posameznikov proti udeležbi žensk v sodnik senatih. V skladu z ustavno deklaracijo o enakopravnosti obeh spolov pa bi bilo vendar potrebno zagotoviti v okviru gornjih stališč sorazmerno udeležbo obeh spolov.

Končno ni mogoče preučiti socialne strukture prebivalstva določene- ga sodnega območja, na katerem se volijo sodniki porotniki. Ker so sestavljene iz delegatov zlasti občinske skupščine vseh slojev pre- bivalstva, bi bilo potrebno uporabiti enako načelo tudi pri kandidi- ranju in volitvah sodnikov porotnikov. Delo posameznega sodišča o- cenjuje predvsem prebivalstvo njegovega območja tudi po organih družbeno politične skupnosti, ki je izvolila poklicne sodnike in sodnike porotnike. V tem smislu je bil še najbolj konkreten Zakon o ureditvi ljudskih sodišč iz leta 1946 s sklicevanjem na že omenje- ni 2. člen. Zato je potrebno primerjati delo sodnikov porotnikov s konkretnim delom njegovega sodišča in šele na tej podlagi ugotavlja- ti njihovo sposobnost oziroma uspešnost. To pa bo zmožno storiti prebivalstvo posameznega sodnega območja, če bodo v sodnih senatih sorazmerno zastopani vsi sloji. Kaj lahko se zgodi, da pride do

primerov nerazumevanja vloge in nalog sodišča, če o t.i. kmečkih zadevah odločajo sodniki porotniki, ki kmečkega življenja sploh ne poznajo. Že predlagatelj zakona o sodiščih iz leta 1954 je opozoril, da je potrebno prenehati s prakso mehničnega vabljenja sodnikov porotnikov in jo zamenjati z vabljanjem določenih porotnikov za določene zadeve, ker je le tako mogoče zakonito in pravično odločati.⁴ Z izborom konkretnih sodnikov porotnikov glede na konkretno zadevo pa je tudi omogočeno sodelovanje sodnikov porotnikov iz vseh slojev prebivalstva.

---

⁴ Srzentić. s. 20

L I T E R A T U R A

1. Srzentić, N.: Zakon o sudovima sa objašnjenjem, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, "Nova administracija", 1956, 66 s.
2. Vasiljević, T.: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Beograd, "Naučna knjiga" 1964, 629 s.
3. Zakon o ureditvi ljudskih sodišč s pojasnili, druga izdaja, Uradni list FLRJ, 1946. 68 s.
4. Zakon o ureditvi ljudskih sodišč s komentarjem, Zbirka zakonov FLRK št. 12, izdaja "Uradnega lista FLRJ", 1949, 155 s.
5. Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, Zbirka zakonov FLRJ, št. 22, izdaja "Uradnega lista FLRJ", 1949. 54 s.

USTAVE IN ZAKONI:

6. Ustava Ljudske republike Slovenije, Uradni list LRS 4 A/47.
7. Zakon o kazenskem postopku, Uradni list FLRJ 97/48.
8. Zakonik o kazenskem postopku, Uradni list FLRJ 40/53.
9. Zakon o sodiščih, Uradni list FLRJ 30/54.
10. Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, Uradni list SFRJ 14/63.
11. Ustava Socialistične republike Slovenije, Uradni list SRS 10/63.
12. Temeljni zakon o splošnih sodiščih, Uradni list SFRJ 7/65.
13. Zakon o sodiščih splošne pristojnosti, Uradni list SRS 20/65.
14. Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije, Uradni list SFRJ 9/74.
15. Ustava Socialistične republike Slovenije, Uradni list SRS 6/74.
16. Zakon o rednih sodiščih. Zakon o samoupravnih sodiščih. Uradni list SRS 10/77.

3. IZHODIŠČA ZA KANDIDIRANJE IN NAČIN KANDIDIRANJA SODNIKOV POROTNIKOV TER NJIHOVA IZVOLITEV (Avgust Ribič)

Iz opisa pravne ureditve sledi, da je pri nas v veljavi tako imenovani prisedniški sistem. Bistvo tega sistema je v tem, da sodniki porotniki in poklicni sodniki sestavljajo en senat in sodniki porotniki enakopravno sodelujejo pri sojenju s poklicnimi sodniki. Enakopravno torej odločajo tako o pravnih kot o dejanskih vprašanjih, tako o krivdi kot o kazni. Za posamezno sojenje jih z liste porotnikov določa predsednik sodišča.

Pogoji in kriteriji za kandidiranje sodnikov porotnikov.

Postavlja se vprašanje, kdo so ti "predstavniki ljudstva", kdo jih predlaga za izvrševanje tako pomembne funkcije in kako; kakšne morajo biti njihove moralne, strokovne, politične, izobrazbene in druge kvalitete in kako pridejo do tega, da odločajo o kaznovanju, o odvzemu svobode in celo o življenju in smrti sočloveka?

V preteklosti so znani posebni cenzusi za sodnike porotnike. Tako navaja prof. Bayer¹, da je hrvatski "Zakon o kaznenom postopku u poslovih tiskovnih" iz leta 1875 za tiskovne delikte določal posebno tiskovno poroto, katere član je lahko bil moški, ki je star več kot 30 in manj kot 60 let, ki mora znati brati in pisati, stanovati mora vsaj leto dni v kraju, kjer ima sodišče sedež, in plačevati mora najmanj 20 forintov davka letno ali pa mora biti star vsaj 24 let z doktorskim nazivom ali pa je moral z dobrim uspehom končati višjo šolo itd. Podobne določbe je imel tudi srbski zakon o poroti iz leta 1871.

Naše (socialistično) pravo takih cenzusov ne pozna. V uvodu, kjer je opisana pravna ureditev v času, ki ga zajema raziskava, so navedeni pogoji, ki jih je določal temeljni zakon o sodiščih splošne

---

¹ Bayer, s. 42

pristojnosti (iz leta 1965) za sodnika porotnika. V praksi so se izoblikovali določeni kriteriji pri kandidiranju sodnikov porotnikov, ki nam podrobneje kažejo, kakšen bi naj bil lik sodnika porotnika.

Kot že povedano, pri nas volijo sodnike porotnike občinske skupščine.

Pri skupščinah so v ta namen ustanovljene komisije za volitve in imenovanja, ki bi naj skupščinam predlagale v izvolitev ustrezne kandidate za sodnike porotnike. Vendar pa je zanimivo, da sta tako republiški sekretariat za pravosodje kot komisija za volitve in imenovanja skupščine SRS posvečala temu vprašanju precejšnjo pozornost. V letu 1965 je bilo sklicano posebno posvetovanje te komisije s predstavniki pravosodnih organov o izbiri sodnikov porotnikov in o njihovem sodelovanju pri sojenju. Na posvetovanju je bilo sprejeto stališče naj bi imel iniciativo za zbiranje predlogov in dokončno predlaganje občinskemu organu predsednik sodišča, ki bi se naj povezal z občinskim odborom SZDL oziroma občinskim sindikalnim svetom, da bi pri predlaganju sodeloval čim širši krog občanov. Predsedniki sodišč naj skupno s komisijo za volitve in imenovanja ter občinskim političnim vodstvom izdelajo predloge za strukturo in določijo delovne organizacije ter teritorialna območja, ki naj nato ob upoštevanju predlagane strukture izbirajo kandidate. Zlasti naj o kandidatih razpravljajo samoupravni organi, kot delavski sveti, zbori volilcev krajevnih skupnosti, osnovne organizacije sindikata in krajevnih organizacij SZDL. Sprejeto je bilo tudi stališče naj bodo pri predlaganju kandidatov primerno zastopani vsi sloji prebivalstva, zlasti pa ustrezno število žensk in neposrednih proizvajalcev. Osnovni kriterij za kandidata sodnika porotnika naj bo njegova družbenopolitična razgledanost in osebne moralne kvalitete.

Opisana stališča omenjamo zato, ker je republiški sekretariat nato že leta 1965 ter še v letu 1968 poslal predsednikom sodišč ustrezna navodila in je tudi kandidiranje sodnikov porotnikov, ki so sodelovali pri sojenju v letu 1975 potekalo v skladu z omenjenimi načeli.

Volitve sodnikov porotnikov, ki so sodelovali pri sojenju v letu 1975

Obraavnani sodniki porotniki občinskih sodišč Ljubljana I, Ljubljana II in Celje ter okrožnih sodišč Celje in Ljubljana so bili vsi izvoljeni od konca leta 1973 do konca leta 1974. Vsa omenjena občinska sodišča obsegajo območje večih občin. V takem primeru volijo sodnike porotnike vse občinske skupščine z območja sodišča. Izvoljen je kandidat, ki so ga izvolile vse skupščine.

Občinsko sodišče Celje obsega območje občin Celje, Laško in Šentjur. Občinsko sodišče Ljubljana I, območje občin Litija, Ljubljana-Center, in Ljubljana-Moste-Polje, Občinsko sodišče Ljubljana II pa območje občin Ljubljana Bežigrad, Ljubljana-Šiška in Ljubljana-Vič-Rudnik. Po zakonu o sodiščih v takem primeru, ko obsega občinsko sodišče območje dveh ali več občin občinske skupščine z območja sodišča sporazumno določijo število sodnikov porotnikov. Pismenega sporazuma za omenjena sodišča nam ni uspelo najti. Tudi v statutih občin so le povzetki ustavnih določil, ni pa podrobneje določen način kandidiranja in volitev sodnikov porotnikov za skupno občinsko sodišče. Sodnike porotnike okrožnih sodišč voli skupščina SR Slovenije. Sodniki porotniki okrožnih sodišč se volijo izmed prebivalcev oziroma občanov z območja okrožnega sodišča.

Kandidacijski postopek za volitve sodnikov porotnikov se je v vseh primerih začel na pobudo predsednikov sodišč. Predsednik sodišča pri okrožnem sodišču v Ljubljani je najprej sklical sestanek z člani komisij za volitve in imenovanja in občinskih konferenc SZDL z območja okrožnega sodišča. Na tem sestanku so bili dogovorjeni splošni kriteriji za kandidate za sodnike porotnike in splošne smernice za strukturo in število porotnikov, ki jih bo predlagala posamezna občinska konferenca SZDL. Vsi predsedniki sodišč so nato poslali dopise pristojnim občinskim konferencam SZDL² (v Ljubljani tudi mestni

² Tako npr. predsednik občinskega sodišča v Celju dne 13.II.1973, opr. št. IK 306/73.

konferenci SZDL ter komisiji za volitve in imenovanja pri skupščini mesta Ljubljana), v katerih je bilo podrobneje obrazloženo, da po teče mandat dosedanjim porotnikom in je potrebno izvoliti nove. Že v teh dopisih je bilo predlagano, naj bi ponovno izvolili sodnike porotnike, ki so že doslej v redu opravljali to svojo dolžnost (Zakon tedaj ni imel omejitve glede ponovne izvolitve sodnika porotnika in je le določal, da se sodnik porotnik voli za dve leti in je lahko ponovno izvoljen). Samo namesto tistih sodnikov porotnikov, ki iz različnih razlogov ne morejo več opravljati svoje dolžnosti (smrt, bolezen, odselitev, neudeležba, lastna nezainteresiranost itd.), se naj izvolijo novi. Pri tem je iz spisov pri sodiščih razvidno, da je ponavadi vodja predsedstvene pisarne iz kartic izpisal sodnike porotnike, ki bi naj zaradi neudeležbe izpadli, kar je preveril tudi predsednik sodišča. Pri občinskem sodišču I v Ljubljani je kolegij sodnikov ocenil vsakega dosedanjega porotnika posebej, če je še primeren za opravljanje sodniške dolžnosti.³

V dopisih so predsedniki predlagali, glede na navodila, ki smo jih že omenili, tudi ustrezno strukturo, bodisi, da so le predlagali, naj bodo zastopani vsi sloji prebivalstva predvsem pa več žensk, neposrednih proizvajalcev in kmetov, ali pa so kar predlagali kandidiranje ustreznega števila le-teh iz posameznih teritorialnih območij. Čeprav torej predsedniki sodišč npr. Ljubljani niso izrecno določili strukture predlaganih kandidatov za sodnike porotnike, pa so funkcionarji SZDL v razgovoru trdili, da so se posvetovali s predsedniki sodišč, ki so jim strukturo sugerirali. Predsedniki sodišč so v omenjenih dopisih še predlagali, naj sodelujejo pri kandidiranju krajevne organizacije SZDL, občinski sindikalni sveti in osnovne organizacije sindikata ter samoupravni organi v delovnih organizacijah.

Iz dopisov izhajajo tudi določeni kriteriji za predlaganje sodnikov porotnikov, ki so v glavnem takšni:

Porotnik mora biti družbeno razgledan, imeti mora moralne kvalitete

3

Informacija predsednika občinskega sodišča I v Ljubljani, tov. Toneta Remsa.

in sposobnost za samostojno razmišljanje in odločanje, biti mora preudaren in umirjen. Biti mora dužbeno aktiven, kar pa ne pomeni, da mora imeti številne funkcije, ker tak pogosto ne more sodelovati. Sodnik mora imeti življenjske izkušnje, kar pa tudi ne pomeni, da bi naj bili to le starejši občani. Občinsko sodišče I v Ljubljani je celo poudarilo, naj bo med njimi predvsem več mlajših kandidatov od 18 do 35 let. Zastopani naj bodo različni poklici in ne samo taki z višjo izobrazbo. Nadalje naj ima porotnik urejeno osebno življenje, naj bo pošten in neoporečen.

Iz spisov pri sodiščih in iz razgovorov s funkcionarji SZDL (tov. Kastelic: Mestna konferenca SZDL Ljubljana, tov. Stanislav Kužnih: Občinska konferenca SZDL Laško) povzemamo, da je nadaljnji postopek za predlaganje kandidatov za porotnike vodila ustrezna občinska konferenca SZDL. V Celju so bile to za občinsko sodišče občinske konference SZDL Celje, Laško in Šentjur, za okrožno sodišče pa občinske konference vseh občin z območja okrožnega sodišča. V Ljubljani je kandidacijski postopek vodila predvsem mestna konferenca SZDL, ki se je povezala z ostalimi občinskimi konferencami z območja občinskih sodišč in okrožnega sodišča Ljubljana. Glede na strukturo in število porotnikov, kot so jih predlagala sodišča, so se občinske konference dogovorile s krajevnimi konferencami skupnosti, naj predlagajo določeno število porotnikov, hkrati pa so se dogovorile z občinskimi sindikalnimi sveti, da bodo določeno število porotnikov predlagali samoupravni organi in sindikalne organizacije v delovnih organizacijah, To dogovarjanje je potekalo podobno v Celju in v Ljubljani.

Dejansko se iz poslanih predlogov vidi, da so sodnike porotnike nato predlagale volilne kadrovske komisije iz krajevnih konferenc SZDL pri krajevnih skupnostih, sindikalne organizacije in samoupravni organi v delovnih organizacijah ter društva (npr. društvo upokojenec). Porotnike so predlagali tudi predsedniki krajevnih skupnosti. Ni nam znano, kako so člani omenjenih komisij pri KS ali predsedniki KS prišli do omenjenih kandidatov in kako široko je bila v krajevnih skupnostih ter delovnih organizacijah opravljena razprava o primer-

nosti določenih kandidatov. Vsekakor izgleda, da na zborih volilcev o kandidatih za sodnike porotnike niso razpravljali.

Predlagatelji so od kandidatov pobrali tudi izjave, da privolijo v kandidaturo.

Čeprav bi naj po zatrjevanju že omenjenih funkcionarjev kandidature nato preverile še kandidacijske oziroma kadrovske komisije pri občinskih konferencah, je bilo potem, ko je sodišče opravilo poizvedbe še glede kazenske neoporečnosti, ugotovljeno, da so bili med predlaganimi tudi taki, ki že po zakonu ne bi mogli biti sodniki porotniki, ker so bili obsojeni zaradi kaznivega dejanja zaradi katerega niso bili primerni za izvrševanje te funkcije, ali pa na kazen zapora, daljšo od šestih mesecev. Več jih je že bilo obsojenih za lažja ali hujša kazniva dejanja, eden od njih roj. leta 1927 pa je bil že kar šestkrat obsojen, nazadnje leta 1957 po čl. 135/2 KZ na dosmrtni strogi zapor in trajni odvzem državljskih pravic. Tisti, ki so bili že kaznovani nato niso bili predlagani v izvolitev, razen nekaterih, ki so bili kaznovani za lažje prometne delikte. Ni namreč povsem jasno, katera so tista kazniva dejanja, zaradi katerih občan ne bi bil več primeren za opravljanje porotniške dolžnosti.

Končno so sodišča še preverila ali ni kdo od kandidatov v sorodstvu že z izvoljenim sodnikom pri sodišču, za katero bi se naj izvolil.

Zbrana imena so sodišča nato poslala z obrazloženim predlogom komisijam za volitve in imenovanja pri skupščinah, v izvolitev. Tudi te komisije nekaterih od kandidatov niso predlagale za izvolitev, zlasti, če so ugotovile, da so bili doslej izvoljeni že več kot za dve ali tri mandatne dobe zapored (komisija za volitve in imenovanja pri skupščini SRS za okrožno sodišče Ljubljana).

Zanimivo je, da so vsa sodišča predlagala povečanje števila porotnikov, kar so v glavnem opravičevala s povečanjem pripada senatnih zadev in z nujnostjo in da se v sojenje vključi čim širši krog ob-

čanov. Kljub temu je bilo povsem na novo izvoljenih le 1/4 do 1/3 vseh porotnikov. Ostali so bili namreč porotniki že v prejšnji mandatni dobi.

Zakon o sodiščih v čl. 17 predvideva tudi možnost razrešitve sodnika porotnika, če to sam zahteva, če se ugotovi, da zaradi nezmožnosti ali moralne nevrednosti ne more opravljati svoje sodniške dolžnosti ali jo ne opravlja redno. Vse do konca leta 1975 pri obravnavanih sodiščih ni bil opravljen niti en postopek za razrešitev sodnika porotnika. Če se ta iz najraličnejših razlogov ni udeležil obravnav ali je morda celo sam sporočil, da se je odselil, oziroma da se zaradi bolezni ne more udeleževati obravnav, ga sodišča pač niso več klicala k obravnavam.

Ob koncu ugotavljamo, da za kandidiranje sodnikov porotnikov in volitve nimamo enotnega pravno urejenega postopka, pa vendar je ta tekel skoraj povsem enako tako v Celju kot v Ljubljani in teče tako verjetno tudi drugod po Sloveniji, zaradi že omenjenih navodil Sekretariata za pravosodje. Morda bi kazalo razmisliti ali ne bi bila na mestu večja vloga SZDL, zlasti pri kandidiranju, pa tudi pri določanju kriterijev za strukturo sodnikov porotnikov. S tem bi pri izbiri sodnikov porotnikov sodeloval širši krog občanov, zmanjšana pa bi bila tudi težnja sodišč, da obdržijo tiste sodnike porotnike, ki se že leta in leta sicer pridno udeležujejo obravnav, ki pa so prav zaradi tega poslali že skoraj "polprofesionalni" sodniki.

SEZNAM LITERATURE

1. Temeljni zakon o splošnih sodiščih (Uradni list SFRJ, št. 7/1965)
2. Spis občinskega sodišča Celje, Su 30/73
3. Dr. Vladimir Bayer: Problem sudjelovanja nepravnikar u savremenom kaznenom suđovanju, Zagreb 1940.

4. OCENA KANDIDACIJSKEGA POSTOPKA (Boris Ferline)

Ugotavljamo torej, da so bili predsedniki sodišč nosilci kandidacijskega postopka. Predsedniki sodišč so tudi izdelali skupaj s komisijo za volitve in imenovanja in občinskim političnim vodstvom predlog strukture sodnikov porotnikov; to pa so opravila, ki jih vsekakor ne moremo uvrstiti med pristojnosti predsednika sodišča. Družbena politična skupnost, ki voli sodnike porotnike, bi morala ob tesnem sodelovanju zlasti Socialistične zveze delovnega ljudstva in sindikata, pa ob morebitni strokovni pomoči predsednika sodišča, izdelati predlog socialne strukture ter predlog o potrebnem številu porotnikov, pa določiti kriterije za kandidiranje. O vsem tem bi bila potrebna javna razprava, v kateri bi bilo obravnavano poročilo o delu sodišča ter zlasti dejavnost sodnikov porotnikov v preteklem mandatnem obdobju. Nedvomno bi se na tak način bolj jasno izrazila volja prebivalstva glede posameznikov, ki bodo sodelovali v delu sodišča.

Čeprav iz podatkov o kandidacijskem postopku ni mogoče ugotoviti, kakšno strukturo porote so predlagali predsedniki sodišč, je vprašljivo, zakaj so predlagali za ponovno izvolitev sodnike porotnike, ki so v preteklem mandatu v redu opravljali svojo dolžnost. Na tak način so namreč sama sodišča zoževala krog sodnikov porotnikov.

Iz kriterijev, ki so se oblikovali v kandidacijskem postopku in katere so predsedniki sodišč predlagali v dopisih, povzemamo, da bi morali biti sodniki porotniki zrelih let in ob primerni osnovni splošni izobrazbi široko družbeno razgledani.

Glede na to, da so bila taka napotila za kandidiranje sodnikov porotnikov sprejeta v letu 1965 oziroma v letu 1968, lahko predvidevamo, da so bili sodniki porotniki v mandatni dobi pred letom 1975 izvoljeni po enakih kriterijih. Dejstvo, da je bilo pri zadnjih volitvah izvoljenih komaj ena četrtnina oziroma ena tretjina novih porotnikov,

pa opravičuje domenvo, da so bili ti kriteriji upoštevani tudi pri zadnjih volitvah.

Prof. Vasiljević, ki je subjektivno sposobnost sodnika razdelil na abstraktno in konkretno sposobnost glede na sodelovanje v katerikoli zadevi oziroma posamezni zadevi,¹ je postavil tudi pravne in naravne zadržke, ki onemogočajo izvolitev določenega kandidata.² Nikjer ne omenja posameznikove osebne, bolje rečeno intelektualne sposobnosti za odločanje v sodnem senatu. Gotovo je, da odsotnost pravnih in naravnih zadržkov ter formalno pravilna izvolitev še ne dajeta jamstva, da bo določeni porotnik resnično pripomogel k boljšemu sojenju z vnašanjem stališč in občutkov družbenega okolja in njegovega pojmovanja pravičnosti ter družbenih potreb.³ Tudi to stališče pa je v prid mnenju, naj bi se starostni in socialni sestav sodnikov porotnikov razlikoval od starostnega in socialnega sestava prebivalstva predvsem v tem, da bi bili porotniki zrelih let, v najbolj aktivnem življenjskem obdobju, primerno splošno izobraženi in družbeno razgledani, sorazmerno pa naj bi predstavljali vse sloje prebivalstva in oba spola.

LITERATURA

Vasiljević Tihomir: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Naučna knjiga, 2. izd. Beograd 1971.

---

¹ Vasiljević, s.

² Vasiljević, s.

³ Vasiljević, s.

5. NAČIN VABLJENJA POROTNIKOV NA GLAVNE OBRAVNAVE (Simona Čenčur)

Izbira porotnikov za posamezne obravnave je pomembna za socialno in strokovno sestavo senata. Zato smo v kazenskih pisarnah opazovanih sodišč poizvedeli kako izbirajo porotnike za obravnave in smo dobili te informacije.

Praviloma vabijo vsa v raziskavo vključena sodišča sodnike porotnike po abecednem redu. Pri tem pa upoštevajo izkušnje, ki jih imajo z neodzivanjem sodnikov porotnikov na vabila in takih sodnikov porotnikov kasneje ne vabijo več. Kadar vabljeni sodnik porotnik ne pride na glavno obravnavo, določijo porotnika med trenutno razpoložljivimi prisotnimi porotniki ali tistimi, ki so dostopni po telefonu. Kadar pride do preložitve obravnave, praviloma vabijo tiste porotnike, ki so že sodelovali na obravnavi iste zadeve.

Za razliko od takega avtomatizma pa navajajo v pisarnah občinskega sodišča I v Ljubljani in okrožnega sodišča v Celju, da nekateri porotniki v naprej izjavijo, da bi želeli sodelovati ali samo v civilnih ali samo v kazenskih zadevah. Take želje pri vabljenju porotnikov upoštevajo.

Samo pri občinskem sodišču Ljubljana I so navedli, da v bolj zapletenih zadevah predlagajo sodniki konkretne osebe za porotnike.

6. PRIMERJAVA MED POROTNIKI IN PREBIVALSTOM

Boris Ferline

6.1. Uvod

V okviru tega dela raziskave bomo primerjali podatke o starosti, šolski izobrazbi, poklicu in spolu izvoljenih in razsojajočih porotnikov z enakimi podatki o prebivalstvu z vseh petih območij analiziranih sodišč.

Namen primerjave je ugotovitev, ali predstavljajo izvoljeni porotniki prebivalstvo posameznega sodnega območja ali sestav razsojajočih porotnikov ustreza sestavu prebivalstva ter ali in kakšne so razlike med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki. Hkrati bomo skušali ugotoviti, ali je bil zakonodajalčev namen upoštevan pri izvolitvi. Opozorili bomo tudi na razlike, ki se bodo morda pokazale ob analiziranju zbranih podatkov.

Ob tem pa se postavlja vprašanje, ali je sploh mogoče in potrebno zagotoviti enakomerno zastopanje vseh slojev prebivalstva pri izvolitvi sodnikov porotnikov pri sojenju.

6.2. Starost in šolska izobrazba izvoljenih in razsojajočih porotnikov ter prebivalstvo

Za primerjavo s prebivalstvom smo upoštevali samo prebivalstvo, staro 18 let in več, ki je bilo popisano s popisom prebivalstva leta 1971 v občinah iz območij analiziranih občinskih in okrožnih sodišč. Glede na to je izobrazbena, poklicna in spolna struktura prebivalstva za analizirana območja ocenjana na podlagi podatkov iz tega popisa. (Oceno sta izdelala Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani in delavec Zavoda za statistiko SRS).

A) Starost porotnikov in prebivalstva

Tabela 4 : Porotniki in prebivalstvo po starosti

Starost v letih	Ljubljana: Obč. I			Ljubljana: Obč. II		
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	217	1791	76040	251	1358	125789
do 29	20,3	14,2	28,4	9,6	6,2	28,8
30 - 39	18,4	9,6	20,3	22,3	18,0	23,4
40 - 49	20,7	15,5	18,4	37,1	31,0	19,4
50 - 59	24,4	20,9	12,5	20,7	25,4	11,1
60 in več	16,1	39,8	20,4	10,4	19,4	17,3
Skupaj	99,9	100,0	100,0	100,1	100,0	100,0

$hi^2 = 52,67$; značilen na nivoju
0,0000 *

$hi^2 = 19,55$; značilen na nivoju
0,0006 *

* hi^2 je tukaj in v nadaljevanju računano samo za primerjavo med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki.

Starost v letih	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	502	379	331283	275	915	66585
do 29	13,7	8,7	27,5	4,7	4,2	27,2
30 - 39	23,5	16,1	22,1	21,5	18,4	20,6
40 - 49	28,7	24,5	19,2	35,6	30,5	19,4
50 - 59	24,9	32,5	11,6	20,7	20,9	12,8
60 in več	9,2	18,2	19,6	17,5	26,1	20,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1	100,0

$hi^2 = 29,86$; značilen na nivoju
0,0000

$hi^2 = 9,58$; značilen na nivoju
0,0482

Starost v letih	Celje: Okrožno			Vsa opazovana sodišča skupaj		
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	136	265	154189	1381	4708	753886
do 29	5,9	4,9	27,1	11,4	9,0	27,7
30 - 39	36,0	29,8	20,7	23,3	15,4	21,7
40 - 49	31,6	36,6	19,0	30,7	24,8	19,1
50 - 59	22,8	18,1	12,4	23,0	23,0	11,8
60 in več	3,7	10,6	20,8	11,6	27,9	19,6
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 8,08$; slabo značilen na nivoju 0,0888
 izvoljeni : razsojajoči 175,7 značilen na nivoju 0,000
 hi^2 izvoljeni : prebivalstvo = 438,0; značilen na nivoju 0,000
 hi^2 razsojajoči : prebivalstvo = 1410,5; značilen na nivoju 0,000

Iz primerjave med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom ugotavljamo, da je delež starostne skupine do 29 let med prebivalstvom vseh petih območij sodišč največji, vendar je ta starostna skupina med izvoljenimi porotniki slabo zastopana, kar velja zlasti za obe celjski sodišči. Izjema je le Občinsko sodišče I v Ljubljani, kjer je delež te starostne skupine v primerjavi z ostalimi sodišči največji, vendar tudi ni sorazmeren prebivalstvu. Bistveno drugače je glede starostne skupine 30 - 39 let, ki je med izvoljenimi porotniki skoraj v sorazmerju s prebivalstvom, pri Okrožnem sodišču v Celju pa je to najštevilnejša starostna skupina med izvoljenimi porotniki in kar za dobrih 15 % odstopa od enake skupine med prebivalstvom. Starostna skupina 40 - 49 let pa je razen pri Občinskem sodišču Ljubljana I med izvoljenimi porotniki celo najbolj zastopana in je povsod v nesorazmerju s prebivalstvom te starosti. Zato pa je starostna skupina 50 - 59 približno enako zastopana med izvoljenimi porotniki vseh petih sodišč, povsod močneje udeležena kot med prebivalstvom.

Starostna skupina 60 in več let pa je, nasprotno, pri vseh petih sodiščih med izvoljenimi porotniki slabo zastopana, saj je povsod med prebivalstvom več ljudi te starosti kakor med izvoljenimi sodniki porotniki. Zlasti je velika razlika pri obeh okrožnih sodiščih, še posebej pri Okrožnem sodišču v Celju.

Značilno je, da tvorita starostni skupini 30 - 39 let in 40 - 49 let več kot polovico vseh izvoljenih porotnikov (izjema je zopet Občinsko sodišče Ljubljana I - 45,1 %), ki sta med prebivalstvom zastopani komaj s 40 %.

Skoraj podobno ugotovimo, če primerjamo še starostni skupini 40 - 49 let in 50 - 59 let (izjema je samo Občinsko sodišče Ljubljana I s 45,1 % izvoljenih porotnikov v primerjavi s 30,9 % deležen v prebivalstvu). Če pa poleg gornjih starostnih skupin upoštevamo še starostno skupino 50 - 59 let, ugotovimo, da pomenijo porotniki, stari od 30 - 59 let, od 63,5 % pri Občinskem sodišču Ljubljana I (prebivalstva te starosti je 46,0 %) do 90,4 % pri Okrožnem sodišču v Celju (prebivalstva te starosti je 52,1 %), pri ostalih treh sodiščih pa pomenijo porotniki te starosti več kot 75 %, medtem ko je prebivalstva te starosti le nekaj več kot 50 %.

Iz primerjave med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom lahko sklepamo, da je izvoljenih manj porotnikov starostnih skupin do 29 let ter 60 in več let, kakor pa je prebivalstva, pa veliko več porotnikov v starosti 30 do 59 let (ostale tri starostne skupine), kakor je prebivalstva te starosti. Starost, zlasti zrele leta od 40 do 59 let, je bila tako nedvomno pomemben kriterij za izvolitev sodnika porotnika.

Če primerjamo še podatke med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki, ugotovimo, da je starostna skupina do 29 let pri vseh sodiščih med razsojajočimi slabo zastopana, kar velja tudi za starostno skupino 30 do 39 let. Ta ugotovitev velja tudi za starostno skupino 40 - 49

let z izjemo Okrožnega sodišča v Celju, kjer je več razsojajočih porotnikov te starostne skupine, kakor pa jih je bilo izvoljenih. Za starostno skupino 50 do 59 let ne moremo ugotoviti skupne značilnosti za vsa oziroma za večino v tabeli omenjenih sodišč (ta starostna skupina je ponekod enakomerno, ponekod slabo oziroma ponekod dobro zastopana med razsojajočimi porotniki). Pač pa velja za starostno skupino 60 in več let zopet skupna značilnost, da povsod sodi več porotnikov te starosti, kakor pa jih je bilo izvoljenih, pri Občinskem sodišču Ljubljana I celo 40 %.

Ob upoštevanju podatkov za starostni skupini 50 do 59 let ter 60 in več let ugotovimo, da se delež razsojajočih porotnikov v starosti 50 in več let približuje polovici. Izjemi sta občinsko sodišče Ljubljana I s 60,7 % in Okrožno sodišče v Celju s komaj 28,7 %. Če pa k tema dvema skupinama dodamo še podatke o razsojajočih porotnikih za starostno skupino 40 - 49 let, ugotovimo, da znaša delež razsojajočih porotnikov v starosti nad 40 let povsod 75 %, kar pomeni, da resnično sodijo porotniki zrelih let. Izjema je le Okrožno sodišče v Celju s 65,3 % razsojajočih porotnikov te starosti. Izjemo pa lahko razložimo s pomočjo slabo značilnega h^2 , kar pomeni, da so razlike sicer obstajale v času zbiranja podatkov, ni pa nujno, da bi bile podobne pri ponovnem zbiranju podatkov. Nasprotno pa kaže značilni h^2 pri ostalih sodiščih velike razlike, ki bi jih pričakovali, če bi v nespremenjenih okoliščinah ponovili analizo tudi v prihodnjih letih.

Ob upoštevanju zakonskih intencij oziroma intencij sestavljalcev navodil za kandidiranje sodnikov porotnikov glede zastopanja vseh slojev prebivalstva ugotavljamo, da je večina mlajšega prebivalstva (do 29 let) zapostavljena med izvoljenimi in zlasti med razsojajočimi porotniki. Navodilo predsednika Občinskega sodišča Ljubljana I glede kandidiranja zlasti mlajših ljudi je bilo sicer upoštevano pri kandidiranju in volitvah (drugje očitno navodila v tem smislu ni bilo, sicer bi bil odstotek izvoljenih porotnikov v starosti

do 29 let večji), ne pa tudi pri izboru sodnikov porotnikov za sestavo sodečih senatov. Le tako si razlagamo najvišji odstotek razsojajočih porotnikov, starih 60 in več let, pri tem sodišču. Porotniki te starostne skupine pa so glede na delež med prebivalstvom zapostavljeni pri kandidiranju in volitvah, med razsojajočimi porotniki pa se je prvotno nesorazmerje bistveno spremenilo. Udeležba porotnikov v starosti od 30 do 59 let, tako med izvoljenimi, kakor tudi razsojajočimi pa kaže, da so porotniki večinoma ljudje v dobi najvišje življenske aktivnosti, pa čeprav na škodo sorazmerja s prebivalstvom te iste starosti. Vprašljiva je le razlika med visokim deležem razsojajočih porotnikov starih nad 60 let in deležem prebivalstva iste starosti.

B) Šolska izobrazba porotnikov in prebivalstva

Tabela 5 : Porotniki in prebivalstvo po izobrazbi

Izobrazba	Ljubljana: Občinsko I			Ljubljana: Občinsko II		
	Porotniki		Prebivalstvo	Porotniki		Prebivalstvo
	izvoljeni	razsojajoči		izvoljeni	razsojajoči	
H	213	1775	75524	226	1148	124977
4. raz.osn.šole	3,8	1,7	14,4	0,9	1,6	10,6
končana osn.šola	14,1	22,2	36,6	13,7	17,4	38,6
šola za KV-K	11,3	13,7	23,1	27,4	31,3	25,2
gimnazija	12,2	14,7	7,1	5,8	5,6	6,0
srednja strok.š.	36,2	34,6	9,1	29,2	24,8	10,7
višja šola	12,7	6,8	2,5	10,6	10,1	2,7
visoka šola	9,9	6,3	7,2	12,4	9,2	6,2
Skupaj	100,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
$hi^2 = 23,82$; značilen na nivoju 0,0006			$hi^2 = 6,46$; neznačilen			

Izobrazba	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	500	378	329260	270	904	66256
4. raz. osn. šole	2,0	2,1	17,4	5,9	7,4	28,0
končana osn. šola	14,6	18,0	41,1	25,6	26,4	40,5
šola za KV-K	17,2	21,2	22,3	14,8	14,4	20,2
gimnazija	10,6	12,4	4,6	7,0	7,3	2,1
srednja strok.šola	27,7	28,6	8,1	30,0	30,9	5,9
višja šola	15,4	10,3	2,0	12,2	9,3	1,5
visoka šola	12,4	7,1	4,5	4,4	4,0	1,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0

$hi^2 = 14,14$; značilen na nivoju 0,0487

$hi^2 = 2,99$; neznačilen

N*	Celje: Okrožno			Vsa opazovana sre- dišča skupaj		
	141	274	153135	1351	4479	749092
4. raz. osn. šole	-	-	29,6	2,8	2,8	19,4
končana osn. šola	41,8	40,1	43,3	19,4	22,5	40,6
šola za KV-K	12,8	16,4	18,4	17,0	19,1	21,9
gimnazija	0,7	0,0	1,5	8,3	9,8	4,2
srednja strok.šola	25,5	29,6	4,7	29,5	30,5	7,8
višja šola	12,1	9,1	1,2	13,2	8,6	1,9
visoka šola	7,1	5,1	1,2	9,8	6,6	4,2
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 4,64$; neznačilen

$hi^2 =$ izvoljeni : razsojajoči
48,395; značilen na nivoju
0,000

* Neznano tukaj in drugod odšteto

hi^2 izvoljeni : prebivalstvo=
2226,0; značilen na
nivoju 0,000

hi^2 razsojajoči : prebivalstvo=
5297,6; značilen na
nivoju 0,000

Prebivalstvo s 4. razredi osnovne šole, katerega je na posameznih sodnih območjih sorazmerno veliko (od 10,6 na območju Občinskega sodišča Ljubljana II do kar 29,6 % na območju Okrožnega sodišča v Celju, je med izvoljenimi porotniki slabo zastopano. Okrožno sodišče v Celju sploh nima predstavnika te izobrazbene skupine. Nekoliko boljše je razmerje med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom s končano osnovno šolo, ki ima povsod večino. Zlasti velja to za obe celjski sodišči, od katerih ima Okrožno sodišče v Celju celo veliko večino izvoljenih porotnikov te skupine. Razmerje se izboljša v naslednji izobrazbeni skupini (šola za kvalificirane in visokokvalificirane delavce), vendar je razen pri Občinskem sodišču Ljubljana II še vedno v škodo prebivalstva. Do spremembe razmerja pride pri posameznih sodiščih bodisi v škodo bodisi v korist prebivalstva v skupini gimnazija; v primerjavi z ljubljanskimi sodnimi območji je delež prebivalstva z gimnazijo na območju obeh celjskih sodišč precej skromen.

Pač pa kaže izobrazbena skupina srednja strokovna šola, ki je najštevilnejša med izvoljenimi porotniki (razen pri Okrožnem sodišču v Celju, kjer je druga po vrsti), veliko nesorazmerje s prebivalstvom. Prebivalstva te skupine je od 4,7 % (Okrožno sodišče Celje) do 10,7 % (Občinsko sodišče Ljubljana II), med izvoljenimi porotniki pa od 25,5 % pri Okrožnem sodišču v Celju do 36,2 % pri Občinskem sodišču Ljubljana I. Še večje nesorazmerje je povsod tudi v izobrazbeni skupini višja šola, nekoliko manjše pa zopet v izobrazbeni skupini visoka šola.

Povsod je največ prebivalstva z nedokončano oziroma dokončano osnovno šolo (izobrazbeni skupini 4 razredi osnovne šole in dokončana osnovna šola) - od 49,2 % na območju Občinskega sodišča Ljubljana II do 72,9 % na območju Okrožnega sodišča v Celju - ki pa je med izvoljenimi porotniki slabo zastopano (od 14,6 % pri Občinskem sodišču Ljubljana II do 41,8 % pri Okrožnem sodišču v Celju). Prebivalstva s srednjo izobrazbo (izobrazbeni skupini gimnazija in srednja strokovna šola) je malo (od 6,2 % na območju Okrožnega sodišča v Celju

do 16,7 % na območju Občinskega sodišča Ljubljana II), pa je med izvoljenimi porotniki dobro zastopano (od 26,2 % pri Okrožnem sodišču v Celju do 48,4 % pri Občinskem sodišču Ljubljana I). Še večjo razliko dobimo, če primerjamo prebivalstvo z višjo in visoko šolo (izobrazbeni skupini višja šola ter visoka šola) z izvoljenimi porotniki te izobrazbe. Prebivalstva je od 2,4 % na območju Okrožnega sodišča v Celju do 9,7 % na območju Občinskega sodišča Ljubljana I, med izvoljenimi porotniki pa je udeleženo s 16,6 % pri Občinskem sodišču v Celju do 27,8 % pri Okrožnem sodišču v Ljubljani.

Če pa upoštevamo, da je prebivalstva s srednjo in višjo ter visoko izobrazbo (izobrazbene skupine gimnazija, srednja strokovna šola, višja šola ter visoka šola) povsod najmanj - od 8,6 % na območju Okrožnega sodišča v Celju do 25,9 % na območju Občinskega sodišča Ljubljana I - pa je to udeleženo med izvoljenimi porotniki s 45,4 % pri Okrožnem sodišču v Celju do 71 % pri Občinskem sodišču Ljubljana I, je jasno, da je bila najmanj srednja šola, pomemben pogoj za izvolitev sodnika porotnika.

Udeležba sodnikov porotnikov najnižje izobrazbene skupine (4 razrede osnovne šole) med razsojajočimi porotniki je različna od sodišča do sodišča, porotniki s končano osnovno šolo pa sorazmerno pogosto sodelujejo v sodečih senatih. Izjema je Okrožno sodišče v Celju, kjer predstavljajo ti porotniki tudi večino razsojajočih porotnikov. Glede na neznačilen h^2 pa sklepamo, da so razlike obstajale v času zbiranja podatkov, da pa ni nujno, da bi jih našli tudi v prihodnje. Porotniki s poklicno šolo (izobrazbena skupina šola za kvalificirane in visokokvalificirane delavce) in gimnazijo od sodišča do sodišča različno sodelujejo pri sojenju, pač pa so porotniki s srednjo strokovno šolo najbolj pogosti (oziroma drugi po vrsti pri Okrožnem sodišču v Celju) med razsojajočimi porotniki. Nenavadno je, da je med razsojajočimi porotniki z višjo in visoko izobrazbo povsod nesorazmerje z izvoljenimi porotniki teh izobrazbenih skupin v škodo razsojajočih, iz česar lahko sklepamo, da po-

rotniki teh dveh izobrazbenih skupin ne sodelujejo dovolj številno pri sojenju. Večino razsojajočih porotnikov pa predstavljajo povsod porotniki s končano osnovno in srednjo strokovno šolo (Občinsko sodišče Ljubljana II 42,2 % do Okrožno sodišče v Celju 69,7 %).

Velja pa poudariti, da pomenijo razsojajoči porotniki s srednjo in višjo ter visoko izobrazbo (izobrazbene skupine gimnazija, srednja strokovna šola, višja šola in visoka šola) pri posameznih sodiščih veliko večino (Občinsko sodišče Ljubljana I - 62,4 %, Okrožno sodišče Ljubljana - 58,4 %, Občinsko sodišče v Celju - 51,5 %) oziroma se tej večini približujeta tudi ostali dve sodišči (Občinsko sodišče Ljubljana II - 49,7 %, Okrožno sodišče v Celju - 43,8 %).

Če primerjamo še podatke o razsojajočih porotnikih s prebivalstvom, ugotovimo, da večina prebivalstva, ki ima najnižjo izobrazbo (izobrazbeni skupini 4. razredi osnovne šole in končana osnovna šola), med razsojajočimi porotniki sploh ni proporcionalno zastopana. O ustreznem zastopanju prebivalstva lahko govorimo le glede izobrazbene skupine kvalificiranih in visokokvalificiranih delavcev. Ljudje s srednjo izobrazbo (gimnazija in srednja strokovna šola) ter višjo in visoko izobrazbo pa imajo med razsojajočimi porotniki neprimerno več predstavnikov, kakor pa je njihov delež v prebivalstvu. Pri tem velja posebej poudariti visoko udeležbo razsojajočih porotnikov s srednjo strokovno šolo.

Ob upoštevanju že omenjenih kriterijev za kandidiranje in volitve sodnikov porotnikov iz prevega poglavja ponovno ugotavljamo, da niti izvoljeni niti razsojajoči porotniki glede na izobrazbeno strukturo ne predstavljajo prebivalstva. Prav tako ni mogoče govoriti, da bi bili v strukturi obeh vrst porotnikov zastopani vsi poklici, saj so očitno privilegirani tehnični poklici, za katere je potrebna srednja strokovna šola. Zato lahko zaključimo, da naj bi imel glede na kriterije sprejete v praksi, sposobnost samostojnega razmišljanja in odločanja predvsem porotnik s primerno izobrazbo. Zbrani podatki kažejo, da je s primerno izobrazbo mišljena predvsem srednja strokovna šola, pa tudi višja oziroma visoka šola.

6.3. POKLIC IN SPOL IZVOLJENIH IN RAZSOJAJOČIH POROTNIKOV TER PREBIVALSTVA

Andrej Pruša

Poklicna (dejansko zaposlitvena) in spolna struktura prebivalstva na območjih analiziranih sodišč je, enako kot pri drugi točki tega poglavja, ocenjena na osnovi podatkov popisa prebivalstva iz leta 1971. V statističnih podatkih o dejavnosti prebivalstva niso zajeti delavci, ki so na začasnem delu v tujini. Klasifikacija zaposlitev je prilagojena zaposlitvenim skupinam po popisu prebivalstva, kot poklice pa imenujemo zaposlitvene skupine zato, ker so tako imenovane v kartotekah porotnikov.

A) Poklic porotnikov in prebivalstva

Tabela 6 : Porotniki in prebivalstvo po poklicu

Poklic (oz. zaposlitev)	Ljubljana: Občinsko I		Ljubljana: Občinsko II			
	Porotniki		Prebivalstvo	Porotniki		Prebivalstvo
	izvoljeni	razsojajoči		izvoljeni	razsojajoči	
N	211	1770	75045	238	1298	123808
I. kmetijski delavci, gozdarstvo, vinogradništvo	0	0	8,9	0,4	0,6	9,2
II. industrijski delavci, rudarji, obrtniki, stavbena in komunalna dejavnost	13,7	10,6	25,7	19,3	18,5	29,6
III. osebe v prometu	0	0	4,0	1,7	1,5	3,6
IV. osebe v trgovini, gostinstvu in drugih uslužnostnih dejavnostih	3,8	3,1	10,5	1,7	0,8	11,2
V. osebe za varnost, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki	44,1	22,7	15,7	61,0	49,6	14,5
VI. delavci brez poklica, upokojenci, rentniki, vzdrževalne osebe	38,4	63,5	34,0	15,9	28,9	30,7
VII. neznano	-	-	0,9	-	-	0,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9	99,6

$hi^2 = 77,73$; značilen na nivoju
0,0000

$hi^2 = 24,46$; značilen na nivoju
0,065

Poklic (oz.zaposlitev)	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	500	381	324882	263	881	64260
I. kmetijski delavci, gozdarstvo, vino- gradništvo	1,4	1,8	12,0	14,4	15,1	16,2
II. industrijski delav- ci, rudarji, obrt- niki, stavbena in komunalna dejavnost	18,0	22,0	31,8	18,6	18,8	30,2
III. osebe v prometu	0,8	0,0	3,3	0,4	0,7	3,2
IV. osebe v trgovini, gostinstvu in dru- gih uslužnostnih dejavnostih	3,4	2,6	8,5	4,2	3,9	6,1
V. osebe za varnost, administracija, državni organi, stro- kovnjaki, umetniki	53,0	39,4	11,3	38,4	26,4	7,6
VI. delavci brez poklica, upokojenci, rentniki, vzdrževane osebe	23,4	34,2	32,9	23,9	35,2	35,8
VII. neznano	-	-	0,6	-	-	0,5
Skupaj	100,0	100,0	99,7	99,9	100,01	99,6
$hi^2 = 55,12$; značilen na nivoju 0,0000			$hi^2 = 22,19$; značilen na nivoju 0,0141			

Prebivalstvo po poklicni skupini (kmetijski delavci, gozdarstvo, vinogradništvo), hi² = 55,12; značilen na nivoju 0,0000. Prebivalstvo po poklicni skupini (industrijski delavci, obrtniki, stavbena in komunalna dejavnost), hi² = 22,19; značilen na nivoju 0,0141. Ljubljana: hi² = 55,12; značilen na nivoju 0,0000. Celje: hi² = 22,19; značilen na nivoju 0,0141.

Poklic (oz.zaposlitev)	Celje : Okrožno		Vsa opazovana sodišča skupaj			
	Porotniki		Prebi- valstvo	Porotniki		Prebi- valstvo
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	138	267	148995	1350	4597	733281
I. kmetijski delavci, gozdarstvo, vino- gradništvo	8,0	7,9	21,7	4,2	3,7	13,7
II. industrijski delav- ci, rudarji, obrt- niki, stavbena in komunalna dejavnost	30,4	31,8	29,0	19,0	16,6	30,0
III. osebe v prometu	0,7	0,0	2,5	0,7	0,5	3,3
IV. osebe v trgovini, gostinstvu in dru- gih uslužnostnih dejavnostih	2,9	1,9	4,4	3,3	2,5	8,3
V. osebe za varnost, administracija, državni organi, strokovnjaki, u- metniki	47,7	39,7	6,3	49,7	33,4	11,1
VI. delavci brez poklica, upokojeanci, rentniki, vzdrževane osebe	10,1	18,8	35,2	23,1	43,3	33,6
VII. neznano	-	-	0,5			
Skupaj	99,8	100,01	99,6	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 8,67$; neznačilen

$hi^2 =$ izvoljeni:razsojajoči
235,0; značilen na nivoju
0,000

$hi^2 =$ izvoljeno:prebivalstvo=
=2057,03; značilen na nivo-
-ju 0,000

$hi^2 =$ razsojajoče:prebivalstvo=
=3047,2; značilen na nivoju
0,000

Prebivalstvo prve poklicne skupine (kmetijski delavci, gozdarstvo, vinogradništvo), ki je na posameznih sodnih območjih, zlasti celjskem, sorazmerno številno (od 8,9 % na območju Občinskega sodišča I v Ljubljani do 21,7 % na območju Okrožnega sodišča v Celju) je med izvoljenimi porotniki, razen pri Občinskem sodišču Celje, povsed

dokaj slabo zastopano. To še zlasti velja za Okrožno sodišče v Celju, na območju katerega je prebivalstvo s poklici te skupine na tretjem mestu, medtem ko je med izvoljenimi porotniki zastopano le z 8,0 %. Zanimiv je podatek, da pri Občinskem sodišču I v Ljubljani med izvoljenimi porotniki ni nobenega predstavnika te poklicne skupine, čeravno njen delež med prebivalstvom ni tako majhen (8,9 %).

Dokajšnje nesorazmerje med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom je tudi v drugi poklicni skupini (industrijski delavci, rudarji, obrtniki, stavbena in komunalna dejavnost). Pri vseh analiziranih sodiščih (razen pri Okrožnem sodišču Celje) je med izvoljenimi porotniki znatno manjši odstotek predstavnikov teh poklicev, kot med prebivalstvom. Največje je nesorazmerje pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, kjer je ta poklicna skupina med prebivalstvom zastopana z 31,1 %, med izvoljenimi porotniki pa samo z 18,0 %.

Osebe, zaposlene na področju prometa (tretja poklicna skupina) so na vseh sodnih območjih tako med prebivalstvom kot tudi med izvoljenimi porotniki najmanj številne. Tudi v tej skupini opazimo nesorazmerje med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom v škodo izvoljenih porotnikov. Po posameznih sodnih območjih je prebivalstvo te poklicne skupine zastopano od 2,5 do 4,0 %, med izvoljenimi porotniki pa od 0,4 do 1,7 %. Zanimiv je podatek, da Občinsko sodišče I v Ljubljani med izvoljenimi porotniki nima nobenega predstavnika te poklicne skupine. V naslednji - četrti poklicni skupini (osebe v trgovini, gostinstvu in drugih uslužnostnih dejavnostih), ki je med prebivalstvom in izvoljenimi porotniki le nekoliko številnejša od prejšnje skupine, se razmerje med prebivalstvom in izvoljenimi porotniki nekoliko izboljša, vendar je še vedno v škodo izvoljenih porotnikov.

Pač pa je peta poklicna skupina (osebe za varnost, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki) na območju vseh petih analiziranih sodišč med izvoljenimi porotniki najštevilnejša in v ve-

likem nesorazmerju s prebivalstvom. Poklici te skupine so med prebivalstvom na območju posameznih sodišč zastopani z 6,3 % (območje Okrožnega sodišča Celje) do 15,7 % (območje Občinskega sodišča I v Ljubljani) med izvoljenimi porotniki pa od 38,4 % pri Občinskem sodišču Celje do kar 61,0 % pri Občinskem sodišču II v Ljubljani.

Med izvoljenimi porotniki pa je ponovno relativno manj izvoljenih iz šeste poklicne skupine (delavci brez poklica, upokojenci, rentni, vzdrževane osebe), ki je sicer na vseh sodnih območjih najštevilnejše (od 30,7 % do 35,8 %), med izvoljenimi porotniki pa je zastopano le od 10,1 % (Okrožno sodišče Celje) do 23,0 % (Občinsko sodišče Celje). To pa ne velja za Občinsko sodišče I v Ljubljani, kjer je med izvoljenimi porotniki (38,4 %) celo nekoliko večji odstotek predstavnikov te poklicne skupine kot med prebivalstvom (34,0 %).

Primerjava podatkov med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki pokaže, da sodniki porotniki, ki so zaposleni v kmetijstvu, gozdarstvu in vinogradništvu (prva poklicna skupina), pri celjskih sodiščih pogosteje sodelujejo v sodečih senatih kot pa pri ljubljanskih sodiščih in da med odstotkom izvoljenih in razsojajočih porotnikov v tej poklicni skupine ni bistvenih nesorazmerij.

Pač pa porotniki druge poklicne skupine (industrijski delavci, rudarji, obrtniki, stavbena in komunalna dejavnost) sorazmerno pogosto sodelujejo pri sojenju. Pri Okrožnem sodišču v Ljubljani je odstotek razsojajočih porotnikov teh poklicev celo nekoliko višji (22,0 %) od odstotka izvoljenih porotnikov (18,0 %).

Poklici tretje in četrte skupine (osebe v prometu ter osebe v trgovini, gostinstvu in drugih uslužnostnih dejavnostih) so med prebivalstvom kot tudi med razsojajočimi porotniki najbolj skromno zastopani. Ob tem velja omeniti, da pri Občinskem sodišču I v Ljubljani ter pri obeh okrožnih sodiščih v razsojajočih senatih ni nobenega predstavnika tretje poklicne skupine (osebe v prometu).

Peta poklicna skupina (osebe za varnost, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki) predstavlja večino razsojajočih porotnikov pri vseh sodiščih, razen pri Občinskem sodišču I v Ljubljani ter Občinskem sodišču v Celju, kjer je na drugem mestu. Skupna značilnost pri vseh sodiščih je nesorazmerje med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki v škodo slednjih. Najbolj očitno je to nesorazmerje pri Občinskem sodišču I v Ljubljani, kjer je med izvoljenimi porotniki kar 44,1 % oseb s temi poklici, medtem ko pri sojenju sodelujejo le z 22,7 %.

Med prebivalstvom najmočnejše zastopana šesta poklicna skupina (delavci brez poklicev, upokojenci, rentniki, vzdrževane osebe) je močno zastopana tudi med razsojajočimi porotniki, pač pa velja opozoriti na dokajšnje nesorazmerje med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki te skupine, ki kaže na to, da sodi več porotnikov iz te poklicne skupine, kakor pa je bilo izvoljenih. Izvoljenih porotnikov je od 10,1 % (Okrožno sodišče Celje), do 38,4 % (Občinsko sodišče I Ljubljana), razsojajočih porotnikov pa od 18,8 % (Okrožno sodišče Celje) do kar 63,5 % (Občinsko sodišče I Ljubljana).

Če primerjamo še podatke med razsojajočimi porotniki in prebivalstvom, lahko ugotovimo, da prebivalstvo s poklici, zajetimi v prvih štirih poklicnih skupinah (razen nekaterih manjših izjem pri posameznih sodiščih) tudi med razsojajočimi porotniki ni zadovoljivo zastopano. Na drugi strani pa vidimo, da ima prebivalstvo, ki je zaposleno na področju varnosti, v administraciji, pri državnih organih, strokovnjaki in umetniki (peta poklicna skupina) med razsojajočimi porotniki neprimerno več predstavnikov kot pa je njihov delež med prebivalstvom. Tudi pri šesti poklicni skupini lahko ponekod ugotovimo dokajšnje nesorazmerje glede zastopanosti prebivalstva med razsojajočimi porotniki (pri Občinskem sodišču I v Ljubljani ter Okrožnem sodišču v Celju).

Kljub sprejetim načelom o primerni zastopanosti vseh slojev prebivalstva, zlasti neposrednih proizvajalcev med porotniki, lahko

sklepamo, da v strukturi izvoljenih in razsojajočih porotnikov prebivalstvo glede na poklice ni ustrezno zastopano. Praviloma so med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki vse poklicne skupine slabše zastopane kot med prebivalstvom, razen pete poklicne skupine (osebe za varnost, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki). Za to skupino je značilno, da je odstotek s temi poklici pri vseh sodiščih med obema vrstama porote znatno večji kot med prebivalstvom. Ta skupina poklicev, pri kateri je navadno potrebno najmanj srednja šolska izobrazba, je (poleg šeste poklicne skupine) med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki najmočnejša.

B) Spol porotnikov in prebivalstva

Tabela 7 : Porotniki in prebivalstvo po spolu

Spol	Ljubljana: Občinsko I			Ljubljana: Občinsko II		
	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	Prebi- valstvo	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	Prebi- valstvo
N	219	1801	76040	251	1358	125789
moški	54,8	59,2	46,9	69,3	71,4	47,8
ženske	45,2	40,8	53,0	30,7	28,6	52,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 1,41$; značilen na nivoju
0,2338

$hi^2 = 0,33$; neznačilen na
nivoju 0,5644

N	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	Prebi- valstvo	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	Prebi- valstvo
N	205	382	331283	275	915	66585
moški	66,1	73,3	47,8	73,5	74,9	43,3
ženske	33,9	26,7	52,1	26,5	25,1	56,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 4,90$; značilen na nivoju
0,268

$hi^2 = 0,15$; neznačilen na
nivoju 0,6956

Spol	Celje: Okrožno		Prebivalstvo	Vsa opazovana sodišča skupaj		
	Porotniki izvoljeni	razsojajoči		Porotniki izvoljeni	razsojajoči	Prebivalstvo
N	141	274	154189	1391	4730	753886
moški	70,9	73,4	48,5	66,9	67,7	48,2
ženske	29,1	26,6	51,4	33,1	32,3	51,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$hi^2 = 0,16$; neznačilen na nivoju 0,6815

hi^2 izvoljeni : razsojajoči = 0,026; neznačilen
 hi^2 izvoljeni : prebivalstvo = 195,83; značilen na ravni 0,000
 hi^2 razsojajoči : prebivalstvo = 709,0; značilen na ravni 0,000

Iz primerjave med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom ugotavljamo, da je med prebivalstvom na območju vseh petih analiziranih sodišč nekoliko več žensk kot moških (od 52,1 % pri Okrožnem sodišču v Ljubljani do 56,7 % pri Občinskem sodišču Celje), vendar pa je med izvoljenimi porotniki pri vseh sodiščih ženski spol v primerjavi z moškim slabo in nesorazmerno zastopan.

Na območju vseh petih analiziranih sodišč je opaziti dokajšnje nesorazmerje med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom. Največje nesorazmerje opazimo pri Občinskem sodišču Celje, kjer je med prebivalstvom v primerjavi z ostalimi sodnimi območji največ žensk (56,7 %) med izvoljenimi porotniki pa le 26,5 %. Veliko boljše, čeprav še vedno nezadovoljivo, pa je razmerje pri Občinskem sodišču I v Ljubljani, kjer je med prebivalstvom 53,0 % žensk, med izvoljenimi porotniki pa 45,2 %.

Iz primerjave med izvoljenimi porotniki in prebivalstvom torej lahko sklepamo, da ženski spol med izvoljenimi porotniki ni ustrezno zastopan, saj je izvoljenih bistveno manj žensk, kot pa je ta spol

zastopan med prebivalstvom, kar pomeni da prebivalstvo glede na spol v strukturi izvoljenih porotnikov ni ustrezno zastopan.

Če primerjamo še podatke med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki, lahko za vsa sodišča ugotovimo skupno značilnost, da je med razsojajočimi porotniki ženski spol še slabše zastopan kot med izvoljenimi porotniki. Pri vseh analiziranih sodiščih namreč ženske še v manjšem odstotku sodelujejo v sodečih senatih kot pa znaša odstotek predstavnic tega spola med izvoljenimi porotniki. Največjo razliko opazimo pri Okrožnem sodišču v Ljubljani, kjer je med razsojajočimi porotniki 26,7 % (med izvoljenimi pa 33,9 % žensk, najmanjša razlika pa je pri Občinskem sodišču Celje, kjer je med razsojajočimi porotniki 25,1 %, med izvoljenimi pa 26,5 % žensk).

Vidimo torej, da pri vseh analiziranih sodiščih tudi v razsojajočih senatih prevladujejo zastopniki moškega spola (od 59,2 % pri Občinskem sodišču I Ljubljana do 74,9 % pri Občinskem sodišču Celje).

ženski

Navedeni podatki torej kažejo, da je/spol med izvoljenimi, zlasti pa med razsojajočimi porotniki, pri vseh sodiščih, ki so bila zajeta v raziskavi (po vsej verjetnosti pa tudi pri večini ostalih sodišč v republiki) zapostavljen. Zato lahko sklepamo, da v kandidacijskih postopkih ter pri volitvah in izbiri sodnikov porotnikov v praksi ni ustrezno upoštevano ustavno načelo o enakopravnosti obeh spolov. Prevladovanje moškega spola med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki pa tudi ni v skladu z navodilom Republiškega sekretariata za pravosodje, organizacijo uprave in proračun ter dopisi predsednikov sodišč (omenjenih v drugem poglavju te raziskave), ki v zvezi s kandidiranjem in volitvami sodnikov porotnikov predlagajo, da naj bodo v strukturi porotnikov zastopani vsi sloji prebivalstva, in da naj bo med porotniki zlasti več žensk. Glede na to bi v prihodnje kazalo v kandidacijskih postopkih ter pri volitvah in izbiri sodnikov porotnikov v večji meri upoštevati ustavna načela ter na tej osnovi izdana navodila in zagotoviti sorazmerno udeležbo obeh spolov pri opravljanju funkcije sodnika porotnika.

7. PRIMERJAVA MED SODNIKI POROTNIKI IN SOJENIMI OSEBAMI

7.1. Uvod (Katja Vodopivec)

Že od leta 1920 zanima kriminologe vprašanje katere osebne lastnosti sodnikov vplivajo na njihove odločitve in kako. Na sodne odločitve seveda lahko vplivajo tudi osebne lastnosti obtožencev (npr. brezdelnost, rasa ipd.) Tako so raziskovalci iskali zveze med socialno provenienco sodnikov in sodnimi odločitvami, med razredno ter rasno pripadnostjo obdolžencev in sodnimi odločitvami, med referenčnimi skupinami ter družbenimi vlogami sodnikov in sodnimi odločitvami ter med osebnimi stališči in filozofskimi opredelitvami sodnikov in sodnimi odločitvami.¹

Zlasti prvi dve hipotezi izhajata iz pomena družbene slojevitosti za vedenje in medsebojno ocenjevanje ljudi ter opozarjata na družbeno razdaljo med sodniki in obdolženci. Več ali manj dokazujejo vse raziskave, da izhajajo profesionalni in laični sodniki večinoma iz srednjih slojev prebivalstva, so pogosto konzervativnega mišljenja in se močno razlikujejo od večine obsojencev. Nobena dvoma ni, da obstaja med obema družbenima skupinama velika družbena razdalja in lahko govorimo o družbeni segregaciji med njima.³ Pri tem je večina raziskovalcev opazovala ali razredno pripadnost staršev razsojajočih sodnikov ali pa razredno pripadnost samih laičnih sodnikov.

Mi s podatki o družbeni provenienci profesionalnih sodnikov ne razpolagamo. Pač pa jih lahko po razpredelnici družbenih slojev, ki jo objavlja Popović za Jugoslavijo, glede na njihov poklic uvrstimo v višji srednji sloj prebivalstva in deloma tudi v višji sloj prebivalstva.⁴ Naslednja analiza kaže, da spada večina sojenih oseb v

---

¹ Bottomley, s. 138 - 155

² Bottomley, s. 143, 144

³ Jambreč (1976), s. 24

⁴ Popović, s. 409

nižji sloj prebivalstva. V zvezi z našo raziskavo se odpira vprašanje ali razsojajoči sodniki porotniki zmanjšujejo družbeno razdaljo med profesionalnimi sodniki in obtoženci. Analiza tega vprašanja je predmet tega poglavja raziskave.

Seveda pa sama odgovor na to vprašanje ne pove tudi, ali bi bila manjša družbena razdalja za obtožence ugodnejša v tem smislu, da bi postala konkretna kaznovalna politika milejša. V omenjeni jugoslovanski raziskavi je bilo ugotovljeno, da kažejo izrazite anomične lastnosti najnižji sloji prebivalstva, najbolj konformistične lastnosti srednji sloji prebivalstva in manj konformistične višji sloji prebivalstva.⁵ Iz naslednje analize pa izhaja, da se s sodniki porotniki širi obseg sodnikov, ki pripadajo srednjemu sloju prebivalstva in ozi vloga višjih slojev prebivalstva.

V takem okviru je mogoče razumeti tudi na videz protislovne ugotovitve nekaterih dosedanjih inozemskih raziskav, kakor npr., da so sodniki, ki izhajajo iz delavskega razreda bolj represivno naravnani (Hoghart 1971), ali pa, da so sodniki, ki izhajajo iz nižjih družbenih slojev bolj permissivno naravnani, pri čemer je treba upoštevati tudi lokalne razmere, kar pomeni vključenost sodnikov v življenje in običaje v lokalni skupnosti (Hood 1962).⁶

Mi nimamo podobnih podatkov za naše sodnike. Iz raziskav javnega mnenja pri nas (Čelik 1970, Saksida 1971, Šelih 1974, 1975, 1976, Jambreč 1979) pa izhaja, da so nižji in manj izobraženi sloji prebivalstva proti deviantnemu vedenju bolj represivno naravnani kot višji in bolj izobraženi sloji prebivalstva. Seveda pa s tem še ni odgovorjeno tudi na vprašanje, kako bi sodili sodniki, ki bi izhajali iz nižjih družbenih plasti v konkretnih primerih, soočeni s storilci (iz sebi enakega sloja prebivalstva) v konkretni lokalni skupnosti.

---

⁵ Pantic, s. 303, 304; drugače Jamrek (1979), ki trdi, da se stopnja konformiranja znižuje neposredno z višanjem izobrazbe. Enako naj bi se zniževala tudi represivna naravnost proti potepuhom in delomrznežem (s. 86, 92).

⁶ Povzeto po Bottomley, s. 146, 155-163.

LITERATURA

1. BOTTOMLEY, K.: Decisions in the penal process. London. Martin Robertson 1973.
2. ČELIK, P.: Predstava o sredstvih za zmanjšanje kaznivih dejanj. V Slovensko javno mnenje 69, Ljubljana, Center za raziskovanje javnega mnenja, 1970, 102 - 109 s.
3. JAMBREK, P.: Zgradba in razvoj družbe. Ljubljana. Pravna fakulteta - DDU Univerzum 1976.
4. JAMBREK, P.: Pravo in sodstvo v samoupravni družbi. Ljubljana. Pravna fakulteta - DDU univerzum 1979.
5. HOGARTH, J.: Sentencing as a Human Process. Toronto. University of Toronto Press 1971.
6. NAGEL, S.: Judicial backgrounds and criminal cases. The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, Chicago, 3, 1962, s. 333-339.
7. PANTIĆ, D.: Vrednosti i ideološke orientacije društvenih slojeva. V: Popović i dr.: Društveni slojevi i društvena svest. Beograd. Centar za sociološka istraživanja 1977.
8. POPOVIĆ, M.: Društveni slojevi, njihov način života i njihova svest. V: Popović i dr.: Društveni slojevi i društvena svest. Beograd. Centar za sociološka istraživanja 1977.
9. SAKSIDA, S.: Socialna stratifikacija v samoupravni družbi. Ljubljana. Inštitut za sociologijo in filozofijo 1970.
10. ŠELIH, A.: Dojemanje odklonskih pojavov. RKiK 4/1974, s. 302-313.
11. ŠELIH, A.: Stališča ljudi o tezi odklonskih ravnanj in o sredstvih družbenega nadzorstva. RKiK 2/1975, s. 79-92.
12. ŠELIH, A.: Stališča ljudi glede družbenega ozračja za preprečevanje odklonskih pojavov. RKiK 1/1976, s. 8-14.
13. WILICK, D., GEHLKER, G., McFarland-Watts, A.: Social class as a Factor affecting judicial dispositions. Criminology, London - Columbus/Ohio/, 13/1975/1, s. 57-77.

7.2. Starost in šolska izobrazba porotnikov ter sojenih oseb

Mirjam Potrč

Pri raziskavi smo izhajali od hipoteze, da obstajajo med porotniki in sojenimi osebami razlike, ki so se, tako s primerjavo starosti, kot s primerjavo izobrazbe prvih in drugih, dejansko pokazale. Ker pa obdelava podatkov le za sojene osebe ni bila možna, smo kot približek upoštevali strukture obtoženih oseb v letu 1975, za katere smo dobili podatke na podlagi obdelave statističnih listov Zavoda za statistiko SRS.

A) Starost sodnikov porotnikov in obtoženih oseb

Tabela 8 : Sodniki porotniki in obtožene osebe po starosti

Starost v letih:	Ljubljana: Občinsko I			Ljubljana: Občinsko II		
	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	obto- ženci	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	obto- ženci
N	217	1791	1403	251	1358	1775
do 29	20,3	14,2	50,1	9,6	6,2	47,1
30 - 39	18,4	9,6	25,2	22,3	18,0	28,5
40 - 49	20,7	15,5	14,7	37,1	31,0	16,0
50 - 59	24,4	20,9	6,2	20,7	25,4	5,1
60 in več	16,1	39,8	3,6	10,4	19,4	3,3
Skupaj	99,9	100,0	99,8	100,1	100,0	100,0

N	Ljubljana: Okrožno			Celje : Občinsko		
N	502	379	570	275	915	731
do 29	13,7	8,7	62,3	4,7	4,2	64,8
30 - 39	23,5	16,1	21,0	21,5	18,4	20,0
40 - 49	28,7	24,5	10,0	35,6	30,5	7,6
50 - 59	24,9	32,4	4,6	20,7	20,9	5,5
60 in več	9,2	18,2	2,1	17,5	26,1	2,1
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,1	100,0

Starost v letih:	Celje : Okrožno			Vsa sodišča skupaj		
	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	obto- ženci	Porotniki izvo- ljeni	razso- jajoči	obto- ženci
N	136	265	145	1381	4708	4624
do 29	5,9	4,9	43,4	11,4	9,0	49,8
30 - 39	36,0	29,8	24,8	23,3	15,4	25,7
40 - 49	31,6	36,6	17,6	30,6	24,8	15,0
50 - 59	22,8	18,1	8,4	23,0	23,0	5,8
60 in več	3,7	10,6	5,6	11,6	27,9	3,6
Skupaj	100,0	100,0	99,8	99,9	100,1	99,9

Vsa sodišča skupaj

hi² razsojajoči porotniki : obtoženci = 2906,6; značilen na nivoju 0,000.

V tem delu raziskave analiziramo tekstualno zlasti razlike med razsojajočimi porotniki in obtoženimi osebami, ker je predvsem taka primerjava vsebinsko relevantna po eni strani in je bila, po drugi strani, primerjava med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki narejena v poglavju 6. Podatki o izvoljenih porotnikih so v tabelah ponovljeni le ilustrativno.

Razlike v deležu razsojajočih porotnikov starih od 18 do 29 let, so bile pri posameznih sodiščih precejšnje. Največ porotnikov te starostne skupine je sodilo na Občinskem sodišču I v Ljubljani 14,2 %, najmanj pa na Občinskem sodišču v Celju 4,2 %. Zanimivo je ugotoviti, da je bilo prav pred Občinskim sodiščem v Celju, kjer je sodilo najmanj porotnikov te starostne skupine, največ obtoženih oseb starih od 18 do 29 let in sicer 64,8 %. Tudi na ostalih sodiščih zavzemajo obtoženci stari od 18 do 29 let prvo mesto. Tako so na prvem mestu na Okrožnem sodišču v Ljubljani s 62,3 %, na Občinskem sodišču I in II v Ljubljani s 50,1 % in 47,1 %, ter na Okrožnem sodišču v Celju s 43,4 %. V povprečju je bilo pred vsemi petimi sodišči v letu 1975 49,7 % obtoženih oseb starih od 18 do 29. let. Pri obravnavani skupini je pokazala primerjava med razsojajočimi porotniki in obtoženimi osebami največji razkorak.

Število razsojajočih sodnikov porotnikov in obtoženih oseb srednje starosti, to je od 29 do 49 let, je v povprečju najbolj izenačeno: 40,2 % porotnikov je sodilo 40,7 % obtožencem iste starosti. Pri posameznih sodiščih tako na primer na Občinskem sodišču II v Ljubljani, na Okrožnem sodišču v Celju, ter na Občinskem sodišču v Celju, so bili prav porotniki stari od 29 do 49 let, najštevilneje zastopani z ozirom na ostale starostne skupine. Obtoženci teh starosti pa niso pri nobenem od vzorčnih sodišč dosegli številčnega maksimuma glede na ostale starostne skupine. Pri posameznih sodiščih je sicer prišlo do precejšnih razlik med številom razsojajočih porotnikov in obtožencev iste starosti, tako na primer pri Občinskem sodišču v Celju, kjer je 30,5 % porotnikov starih od 40 do 49 let sodilo le 7,6 % obtožencem iste starosti, vendar sta v povprečju ti dve starostni skupini skupaj še najbolj izenačeni.

Razmerje med številom izvoljenih, oziroma razsojajočih sodnikov porotnikov ter obtoženih oseb pa se hitro prevesi pri naslednji starostni skupini 49 do 59 let, saj je v povprečju razsojajočih sodnikov porotnikov te starosti 23 %, obtoženih oseb pa le 5,8 %. Tudi pri posameznih sodiščih ni opaziti bistvenih odstopanj od tega povprečja.

Za raziskavo je zanimiva tudi zadnja skupina porotnikov in obtoženih oseb starih nad 60 let. Porotniki te starosti so pri sojenju sodelovali izredno pogosto, saj je pri vseh sodiščih število razsojajočih porotnikov višje od števila izvoljenih porotnikov. Medtem ko jih je bilo pri vseh sodiščih izvoljenih v povprečju 11,6 % (najmanj pri Okrožnem sodišču v Celju 3,7 %, največ pa na Občinskem sodišču v Celju 17,5 %), jih je v povprečju sodilo 27,9 %. Zlasti v tej starostni skupini je število razsojajočih porotnikov nesorazmerno višje, od števila obtoženih oseb iste starosti. Slednjih je bilo v letu 1975 na vseh sodiščih, ki jih je zajela naša raziskava, le 3,6 %.

Iz tako zbranih podatkov in primerjav lahko sklepamo, da na vseh petih sodiščih sodijo v povprečju starejši porotniki mlajšim obto-

žencem. Razlike so še posebej vidne pri prvi in zadnjih skupini, zato smo ju obravnavali nekoliko bolj natančno. Sicer pa se zdi, da obstaja obratno sorazmerje med številom porotnikov in obtoženih oseb, če vse obravnavane skupine razvrstimo v dve kategoriji: tiste do 39 let in one nad 40 let. Ugotovimo lahko, da sodi 75,5 % obtožencem starim do 39 let le 24,4 % porotnikov iste starosti, da pa sodeluje na kazenskih razpravah, na katerih obravnavajo 24,4 % obtožencev starih 40 in več let, 75,7 % sodnikov porotnikov omenjene starosti.

B) Šolska izobrazba sodnikov porotnikov in obtoženih oseb

Tabela 9 : Sodniki porotniki in obtožene osebe po izobrazbi

Izobrazba	Ljubljana: Občinsko I			Ljubljana: Občinsko II		
	Porotniki		Obtoženci	Porotniki		Obtoženci
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	213	1775	1344	226	1148	1655
manj kot 4 razrede osnovne šole	-	-	0,9	-	-	0,5
4 razrede osnovne šole	3,8	1,7	21,8	0,9	1,6	23,0
8 razredov osnovne šole	14,1	22,1	24,5	13,7	17,4	22,1
Šola za KV in KV kader	11,3	13,7	31,0	27,4	31,3	34,1
gimnazija	12,2	14,7	6,0	5,8	5,6	3,7
srednja strokovna šola	36,2	34,6	10,0	29,2	24,8	9,5
višja šola	12,7	6,8	1,7	10,6	10,1	2,4
visoka šola	9,9	6,3	4,0	12,4	9,2	4,6
Skupaj	100,2	99,9	99,9	100,0	99,9	99,9

Izobrazba	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Obtoženci	Porotniki		Obtoženci
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	501	378	600	270	904	712
manj kot 4 razrede osnovne šole	0,2	0,3	1,3	-	-	0,4
4 razrede osnovne šole	2,0	2,1	28,7	5,9	7,7	36,9
8 razredov osnovne šole	14,6	18,0	23,8	25,6	26,4	22,7
šola za KV in VK kader	17,2	21,2	27,2	14,8	14,4	31,5
gimnazija	10,6	12,4	10,2	7,0	7,3	0,8
srednja strokovna šola	27,7	28,6	4,7	30,0	30,9	5,5
višja šola	15,4	10,3	1,5	12,2	9,3	0,9
visoka šola	12,4	7,1	2,7	4,4	4,0	1,1
Skupaj	100,1	100,0	100,1	100,0	100,0	99,8

N	Celje: Okrožno			Vsa sodišča skupaj		
	141	274	146	1351	4479	4457
manj kot 4 razrede osnovne šole	-	-	0,7	0,1	-	0,7
4 razrede osnovne šole	-	-	44,5	2,7	2,8	26,3
8 razredov osnovne šole	41,8	40,1	19,9	19,4	22,5	23,1
šola za KV in VK kader	12,8	16,1	30,8	17,0	19,1	31,8
gimnazija	0,7	-	1,4	8,3	9,8	4,8
srednja strokovna šola	25,5	29,6	0,7	29,5	30,5	7,9
višja šola	12,1	9,1	1,4	13,2	8,6	1,9
visoka šola	7,1	5,1	0,7	9,8	6,6	3,4
Skupaj	100,0	100,0	99,9	100,0	99,9	99,9

Vsa sodišča skupaj: hi^2 razsojajoči porotniki : obtoženci =
=1913,2; značilen na nivoju 0,000

Največ obtožencev na vseh petih sodiščih je končalo šola za kvalificirani, oziroma visokokvalificirani kader, v povprečju 31,8 %. Na nobenem od obravnavanih sodišč ni opaziti večjih odstopenj od omenjenega povprečja, oziroma so ta minimalna: od 27,2 % pred Okrožnim sodiščem v Ljubljani, do 34,1 % pred Občinskim sodiščem II v Ljubljani. Porotnikov z isto izobrazbo je bilo v povprečju manj, le 19,1 %. Pred obema celjskima in pred Občinskim sodiščem I v Ljubljani, jih je sodilo od približno 15 do 20 %, le pred Občinskim sodiščem II v Ljubljani je opaziti izredno izenačenost v številu: 31,3 % porotnikov je sodilo 34,1 % obtožencem iz te izobrazbene skupine.

Drugi po številčnosti so obtoženci z dokončanimi 4 razredi osnovne šole. V povprečju jih je bilo na vseh petih sodiščih 26,3 %. Sodniki porotniki z isto izobrazbo so bili izredno malo voljeni, še manj pa so sodelovali pri sojenju. V povprečju jih je sodilo le 2,8 %. Na posameznih sodiščih so razlike med številom porotnikov in obtožencev te izobrazbene strukture zelo velike. Kot zanimivost omenimo, da ravno na Okrožnem sodišču v Celju, kjer je bilo največ obtožencev te skupine, niso izvolili niti enega porotnika s tako izobrazbo. Na ljubljanskih sodiščih pa je sodilo od 1,6 % do 2,1 % porotnikov z dokončanimi 4 razredi osnovne šole.

Na tretjem mestu po številčnosti so obtoženci z dokončanimi 8 razredi osnovne šole. V povprečju jih je bilo pri vseh petih sodiščih 23,1 %. Tudi pri posameznih sodiščih se število ni bistveno odklonilo od omenjenega povprečja. Za to skupino lahko trdimo, da je najbolj homogena s stališča naše primerjave. Razmerje med številom porotnikov in obtožencev, ki smo jih uvrstili v isto izobrazbeno skupino, je zelo izenačeno.

Podrobneje bomo analizirali še skupino, v katero smo uvrstili osebe z dokončano srednjo strokovno izobrazbo. Zanima nas zato, ker je bilo na vseh sodiščih skupaj največ porotnikov prav s takim izobraz-

benim profilom, v povprečju 30 %. Obtožencev pa na vseh petih sodiščih niso zabeležili niti tretjine toliko, v povprečju jih je bilo le 7,9 %.

Porotnikov in obtožencev s končano gimnazijo, višjo in visoko šolo, ter tistih, ki niso dokončali niti 4 razrede osnovne šole, ni bilo veliko. Porotnikov z gimnazijsko ter visokošolsko izobrazbo je bilo približno polovico več kot obtožencev z isto izobrazbo, tistih z višjo šolo pa trikrat več.

Če strnemo ugotovitve, lahko rečemo, da je primerjava starosti na splošno pokazala, da sodijo pogosto starejši porotniki mlajšim obtožencem, primerjava šolske izobrazbe pa, da sodijo tisti, z nekaj višjo, predvsem srednjo strokovno izobrazbo, onim, z delno ali v celoti končano osemletko oziroma poklicno šolo.

7.3. POKLIC IN SPOL POROTNIKOV TER SOJENIH OSEB

Jože Šafarič

Oba, tako sodnik porotnik kot sojena oseba izhajata največkrat iz okolja, kjer živita in tako izhajata iz podobne aglomeracije. Razumljivo je npr., da ima okrožno sodišče v Ljubljani, Celju ali pa kjerkoli drugje zastopanih med sojenimi osebami več kmetov kot občinska sodišča v istih krajih, saj njihova sodna oblast sega izven mestnih meja na kmetijsko področje, kamor občinska sodišča iz mestnih središč s svojo pristojnostjo ne segajo. Podobno razmerje bi pričakovali tudi za druge poklice, pa naj gre za sojene osebe ali za sodnike porotnike.

A) Poklic sodnikov porotnikov in sojenih oseb

Tabela 10 : Sodniki porotniki in sojene osebe po poklicu

Poklic	Ljubljana: Obč. I			Ljubljana: Obč. II		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	211	1770	1404	238	1298	1733
Kmetje	-	-	3,3	0,4	0,6	2,0
Delavci v industriji	13,7	10,6	40,7	19,3	18,5	42,4
Delavci v prometu	-	-	9,9	1,7	1,5	14,2
Trgovci, gostinci	3,8	3,1	10,9	1,7	0,8	9,5
Varnostniki	2,4	1,4	1,5	1,3	1,3	1,8
Administrativni delavci	23,7	14,3	6,6	33,2	28,8	4,8
Vodilni delavci	3,3	2,1	0,3	4,2	4,6	0,3
Strokovnjaki	14,7	4,9	9,8	22,3	14,9	11,6
Upokojenci	30,8	56,0	5,6	15,1	28,4	4,9
Gospodinje	2,8	4,1	3,2	0,4	0,2	1,8
Učenci, študentje	3,8	2,8	4,9	0,4	0,3	3,1
Nesposobni za delo	0,5	0,6	-	-	-	-
Brez poklica	0,5	-	3,2	-	-	3,5
Skupaj	100,0	99,9	99,9	100,0	99,9	100,0

Poklic	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	500	381	569	263	881	737
Kmetje	1,4	1,8	4,6	14,4	15,1	7,0
Delavci v industri- ji	18,0	22,0	44,8	18,6	18,8	43,6
Delavci v prometu	0,8	-	7,3	0,4	0,7	10,8
Trgovci, gostinci	3,4	2,6	10,6	4,2	3,9	13,1
Varnostniki	0,8	2,1	1,1	1,1	0,6	0,6
Administrativni delavci	24,8	19,2	3,8	20,2	13,6	2,8
Vodilni delavci	6,0	7,6	1,0	1,9	0,8	0,6
Strokovnjaki	21,4	10,5	7,3	15,2	11,3	4,6
Upokojenci	17,6	31,5	2,4	19,8	30,6	7,5
Gospodinje	2,0	2,1	0,5	1,1	2,3	5,7
Učenci, študentje	2,8	0,3	3,8	-	-	0,8
Nesposobni za delo	-	-	0,3	-	-	-
Brez poklica	1,0	0,3	12,5	3,0	2,3	2,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	99,9	100,0	99,9

Poklic	Celje: Okrožno			Vsa sodišča skupaj		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo- ljeni	razso- jajoči		izvo- ljeni	razso- jajoči	
N	138	267	146	1350	4597	4589
Kmetje	8,0	7,9	2,0	4,2	3,7	3,6
Delavci v indu- striji	30,4	31,8	64,3	19,0	16,6	43,1
Delavci v prometu	0,7	0,0	6,2	0,7	0,6	11,1
Trgovci, gostinci	2,9	1,9	4,1	3,3	2,5	10,5
Varnostniki	1,4	0,7	0,6	1,3	1,2	1,4
Administrativni delavci	27,5	22,5	1,5	25,5	19,1	4,7
Vodilni delavci	9,4	9,0	-	4,8	3,4	0,5
Strokovnjaki	9,4	7,5	3,4	18,1	9,6	9,2
Upokojenci	8,7	16,9	4,8	18,7	39,0	5,4
Gospodinje	1,4	1,9	2,8	1,6	2,3	2,7
Učenci, študentje	-	-	2,8	1,7	1,2	3,3
Nesposobni za delo	-	-	0,6	0,1	0,2	-
Brez poklica	-	-	6,8	1,0	0,5	4,5
Skupaj	99,9	100,0	99,9	100,0	99,9	100,0

Vsa sodišča skupaj

χ^2 razsojajoči porotnik :
obtoženci = 2086,0 ; značilen
na ravni 0,000

Primerjava med poklicem razsojajočih sodnikov porotnikov in sojenih oseb nam pokaže, da so pred sodišči največ obravnavani delavci v industriji, med katere smo šteli tudi obrtnike in tako zajeli širok krog industrijske populacije, ki je za slovenske razmere pretežna prav na območjih ljubljanskega in celjskega območja. Pri tem pa je treba opozoriti na to, da tudi tisti obtoženci, ki niso redno zaposleni, pogosto navajajo kot svoj poklic "industrijski delavec". Delež oseb te poklicne skupine, ki se pred sodiščem pojavljajo v vlogi sojenih znaša od 40,7 % pred Občin-

skim sodiščem I v Ljubljani do 64,3 % pred Okrožnim sodiščem v Celju, dočim je povprečni delež sojenih, ki izhajajo iz te poklicne skupine in ki smo jih zajeli z raziskavo 43,1 %. Po drugi strani pa razsojajoči sodniki porotniki, ki pripadajo tej skupini poklicev v primerjavi s sodniki porotniki, ki pripadajo drugim skupinam poklicev, udeleženi od 10,6 % na Občinskem sodišču I v Ljubljani do 31,8 % pri Okrožnem sodišču v Celju. Nekaj več kot polovična razlika med razsojajočimi (in izvoljenimi) sodniki porotniki in sojenimi osebami iz skupine industrijskih delavcev zastavlja vprašanje, ali je taka izbira sodnikov porotnikov primerna. Značilna za to poklicno skupino sodnikov porotnikov je tudi okoliščina, da se očitno dokaj sorazmerno vabijo in disciplinirano odzivajo na vabila, saj ni opaziti večjega razhajanja med deleži izvoljenih in deleži razsojajočih sodnikov porotnikov. Nasprotno temu pa je med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki znatno več administrativnih delavcev, kot med storilci kaznivih dejanj. Ilustrativno je povedati, da je v skupini sodnikov porotnikov, ki pripadajo poklicem administrativnih delavcev povprečni delež med izvoljenimi okrog 25 % in med razsojajočimi 19 %. Razlike med deleži porotnikov, ki pripadajo administraciji in sojenimi osebami iz iste poklicne skupine pa postanejo še večje, če upoštevamo širšo skupino administrativnih poklicev še varnostnike, vodilne delavce in strokovnjake.

Obratne karakteristike pa veljajo za skupino poklicev delavcev v prometu na vseh petih sodiščih, saj so izvoljeni in razsojajoči sodniki porotniki v primerjavi s sojenimi osebami v veliki manjšini (0,6 % : 11,1 %).

Ni preuranjeno reči, da bi z ozirom na razširjenost prometne dejavnosti in gostoto prebivalstva, ki se z njo ukvarja ter končno izpostavljenost poklica kot takega nevarnostim, večje sodelovanje delavcev v prometu na obravnavah ne bilo v škodo pravosodju, preventivnim učinkom in oblikovanju prometne kulture nasploh.

Približno podobno so slabo zastopani med sodniki porotniki občani, ki opravljajo poklice trgovcev, gostincev in uslužnostnih delavcev, v primerjavi s številom sojenih oseb, saj je udeležba teh pred sodišči tudi do osemkrat večja. Karakteristično za sodnike porotnike obeh poklicnih skupin pa je, da so se na vseh sodiščih v manjšem odstotku udeleževali

obravnav, kot pa so bili izvoljeni.

Raziskava je pokazala, da so sodniki porotniki, ki pripadajo nekaterim poklicem v večini, če jih primerjamo s sojenimi osebami. Daleč najbolj izstopa kategorija upokoјencev. Strogo vzeta je to kategorija, ki izhaja iz najširšega kroga poklicev, vendar pa v njih ni več aktivna. Z ozirom na relativno visoko starost upokoјencev skoraj ni v vlogi sojenih oseb. V povprečju so bili sojeni na vseh petih sodiščih v 5,4 %, njihov delež pa se giblje od 2,4 % na Okrožnem sodišču v Ljubljani na 7,5 % na Občinskem sodišču v Celju. Na drugi strani pa opažamo npr., da so na Občinskem sodišču I v Ljubljani upokoјenci med razsoјajočimi porotniki številčno najmočnejše zastopana skupina poklicev (56 %) in tako odpade na vse ostale iz 12 skupin poklicev samo 44 % obravnavanih kazenskih zadev. Tudi pri drugih sodiščih je delež upokoјencev zlasti med razsoјajočimi porotniki sorazmerno velik.

Če v povzetku ocenimo poklicno strukturo porotnega sodstva vidimo, da so tim. delavci v industriji v največjem deležu zastopani med sojenimi, medtem ko so med razsoјajočimi porotniki za skupino upokoјencev in administrativnih delavcev, med zadnjimi. Med izvoljenimi je največ administrativnih delavcev (25,5 %), pripadnikov teh poklicev pa je 4,7 % med sojenimi, medtem ko so ti med razsoјajočimi porotniki v povprečju druga najbolj zastopana skupina. Upokoјenci so po številu tretja skupina med izvoljenimi z 18,7 %, daleč najmočnejša skupina med razsoјajočimi (39 %) in relativno majhna med sojenimi (5,4 %).

Navedeni pokazatelji nam dopuščajo sklepanje, da na vzorčnih sodiščih (verjetno pa tudi na vseh sodiščih v Sloveniji) upokoјenci in administrativni delavci sodijo delavcem v industriji, prometu, trgovcem in gostincem ter osebam brez poklica, saj so naštetih med sojenimi osebami najbolj zastopani, njihov delež pa je pri statusni primerjavi s porotniki trikrat (delavci v industriji), šestkrat (administrativni delavci) in osemkrat (upokoјenci) manjši.

B) Spol sodnikov porotnikov in sojenih oseb

Tabela 11 : Sodniki porotniki in sojene osebe po spolu

Spol	Ljubljana: Obč. I			Ljubljana: Obč. II		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo-ljeni	razso-jajoči		izvo-ljeni	razso-jajoči	
N	219	1801	1521	251	1358	2023
Moški	54,8	59,2	79,9	69,3	71,4	86,0
Ženski	45,2	40,8	20,1	30,7	28,6	14,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Spol	Ljubljana: Okrožno			Celje: Občinsko		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo-ljeni	razso-jajoči		izvo-ljeni	razso-jajoči	
N	505	382	571	275	915	785
Moški	66,1	73,3	94,3	73,5	74,9	78,5
Ženski	33,9	26,7	5,7	26,5	25,1	21,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Spol	Celje: Okrožno			Vsa sodišča skupaj		
	Porotniki		Obtoženi	Porotniki		Obtoženi
	izvo-ljeni	razso-jajoči		izvo-ljeni	razso-jajoči	
N	141	274	146	1391	4730	5046
Moški	70,9	73,4	94,5	66,9	67,7	84,1
Ženski	29,1	26,6	5,5	33,1	32,3	15,8
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9

Vsa sodišča skupaj

hi² razsojajoči porotniki : obtoženci = 363,9; značilen na nivoju 0,000

Povprečna skupna udeležba na petih sodiščih, ki jih je zajela raziskava, je pri izvoljenih in razsojajočih sodnikih porotnikih skoraj 70 % za moške ter okrog 84 % za sojene osebe. Delež žensk je v vseh treh kategorijah ustrezno manjši.

Na Občinskem sodišču I v Ljubljani so izvoljeni sodniki porotniki po spolu najbolj izenačeni, saj znaša razmerje med moškimi in ženskami okrog 55 : 45 v korist moških. Dokaj izenačeno razmerje (60 : 40) je tudi med razsojajočimi, medtem ko je razmerje med sojenimi 4 : 1 v korist moških.

V celoti pa je najbolj izenačeno po spolu Občinsko sodišče v Celju, kjer je razmerje med vsemi tremi kategorijami (izvoljeni, razsojajoči sodniki porotniki in sojene osebe) 3 : 1 v korist moških. Med izvoljenimi in razsojajočimi sodniki porotniki je podobno razmerje tudi na celjskem okrožnem sodišču, medtem ko je pri tem sodišču razmerje med sojenimi že dokaj drugačno (18 : 1). Na Okrožnem sodišču v Ljubljani raste razpon med spoloma od 2 : 1 pri izvoljenih preko razmerja 3 : 1 pri razsojajočih sodnikih porotnikih do razmerja 17 : 1 pri sojenih osebah.

Če gledamo na razmerje med spoloma pridemo do zaključka, da z ozirom na dejstvo, da so ženske med sojenimi osebami v kazenskih zadevah zastopane v manjšini, ženske sodnice porotnice v več primerih sodijo moške. To v tem večjem deležu, čimbolj je izenačeno razmerje med spoloma pri izvolitvi sodnikov porotnikov. Zlasti pa se to dogaja pred sodišči, pri katerih je obravnavan le majhen delež žensk.

8. PRIMERJAVA MED RAZSOJAJOČIMI POROTNIKI IN VRSTAMI KAZNIVIH DEJANJ

8.1. Uvod (Tatjana Marčič-Zigmund)

Sodelovanje sodnikov porotnikov v sojenju ustreza osnovnim temeljem socialističnega samoupravnega družbenega sistema, prispeva k podružbljanju pravosodnega delovanja ter tako predstavlja osnovni element demokratizacije pravosodja. Pri tem pa je veljavni sistem kot vsi drugi sistemi izpostavljen neprestanim pritiskom, vplivom, spremembam in dilemam, med katerimi se je kot ne najnepomembnejša, postavila dilema: kvalificirani - nekvalificirani sodniki porotniki kot eden izmed ciljev naše raziskave.

Porotniki sicer povezujejo sodišče z dinamiko vsakodnevnega življenja ter tako tudi s tempom družbenega razvoja prinašajo v sodne dvorane izkušnje, poznavanje krajevnih razmer, vsakodnevnega življenja, pogojev dela, preprečujejo rutinerstvo; vendar pa se je v razvojnem obdobju različnih oblik sodelovanja porotnikov pojavilo tudi vprašanje, kako omogočiti še aktivnejše sodelovanje porotnikov. In ker se neaktivnost pripisuje pri tistih, ki se zavzemajo za t.i. kvalificirano poroto, predvsem pomanjkanju strokovne izobrazbe porotnikov, so tako mnogi videli rešitev šele v uvedbi takšne kvalificirane ali strokovne porote. Izraz kvalificirana oz. strokovna porota uporabljamo zaradi enostavnosti, čeprav neustreza za naš prisedniški sistem. Problem pa je bil znan in je še aktualen tudi v pravem porotnem sistemu (op. red.).

"Čevljar naj ostane samo čevljar, da bodo njegovi izdelki čim boljši in tudi vsi drugi imajo vsak zase svojo nalogo, tisto za katero so po naravi najbolj primerni".

Platon "Država"

Naj bo kmet samo kmet in ne pri tem še dikast je Platonova kritika nestrokovnosti, v okviru antične demokracije v Grčiji razvite oblike ljudskega sodstva, ki je bilo takrat uvedeno v sodišča, kjer je naenkrat sodilo 500 dikastov. In prav pomislek, da nepravnik ne more

reševati zamotanih pravnih vprašanj, je obenem tudi temeljni ugovor o smotrnosti sodelovanja državljanov v sojenju, ki je bil značilen za vso, s političnimi, ekonomskimi in družbenimi faktorji pogojeno razvojno pot uvajanja porotnega sistema.

Temeljni argument za uvedbo strokovne porote je vsekakor mnenje, da bo dalo porotno sojenje svoj prispevek organizaciji sodstva le v primeru, če bodo porotniki dopolnjevali sodnika s svojo strokovnostjo, ki jim omogoča vpogled, razumevanje in reguliranje razmerja s spornimi posledicami, v skladu z družbenimi interesi.

V teoriji obstoji spekter najrazličnejših argumentov, ki podpirajo uvedbo strokovne porote - preko trditve, da lahko samo strokovnost zagotovi dejansko enakopravnost vseh članov senata, kar podkrepljuje dejstvo, da strokovnost dosega pozitivne rezultate pri gospodarskih sodiščih ter v postopku zoper mladoletnike¹ do trditve, da iz izkušnje vemo, da so aktivnost in prispevek sodnikov porotnikov največji v primerih, v katerih se razpravlja o razmerjih, ki so blizu njihovim življenjskim in delovnim izkušnjam.² Nadalje narekuje po mnenju teoretikov potrebo po uvajanju strokovne porote predvsem sodobna potreba po sodnikih, ki bodo zmožni obravnavati obsežne in zamotane zadeve in bodo imeli primerne izkušnje o vsebini stvari in o sodnem postopku,³ saj je lahko nestrokovnost tista, ki otežuje, da bi porota sprejela pravilno in pravično sodbo v dvomljivih zadevah.⁴ Pri tem pa bi morali biti prav porotniki tisti, ki naj bi bili pri odločanju celo nad profesionalnim sodnikom v tistih vprašanjih, ki zahtevajo posebno strokovno znanje; če se je sodna funkcija že zaupala ljudem iz naroda, jo je potem treba zaupati tistim, ki bodo lahko ne samo dejansko sodelovali pri sojenju kot enakopravni sodniki, pač pa bodo s svojim sodelovanjem dvignili sodno odločitev na najvišjo možno stopnjo po proučitvi problema z očesom strokovnjaka.⁵

---

¹ Stefanović, s. 389

² Hadžipopović, s. 23

³ Cornish, s. 253

⁴ Cornish, s. 254

⁵ Jovanović, s. 111

Tako je že samo s procesno tehnične plati priporočljivo in koristno, da sodelujejo v vseh tistih zadevah, ki zahtevajo posebno strokovno znanje in izkušnje, porotniki, ki tako strokovno znanje imajo. S sodelovanjem takšnih sodnikov porotnikov, se mnogokrat pripomore k lažji razjasnitvi strokovno kompliciranega obravnavanega primera.⁶

Nasprotna sistemu strokovne porote pa je tista skupina avtorjev, ki smatra, da bi tovrstna specializacija privedla do cehovskega sodstva, da bi pri tem porotniki prevzeli delo izvedencev ter bi tako prišlo do popolne negacije pojma ljudskega sojenja, ki v sedanjem sistemu omogoča, da je sodna odločitev odraz splošne družbene zavesti ter ljudski element prevladuje nad elementom strokovnosti. Tako Vasiljević sodi, da bi s takšno rešitvijo porota izgubila tiste bistvene elemente demokratičnosti in samoupravnosti, ki so v čim širšem vključevanju neposrednih proizvajalcev v izvrševanje sodne funkcije; to potrjuje tudi obrazložitev pomena sodelovanja državljanov v pravosodju, ki naj bi bil v tem, da se ljudske množice pritegnejo v upravljanje države, da vnašajo v sodstvo življenjske izkušnje iz vsakdanjega življenja in pogojev dela v naših podjetjih, zadrugah, ustanovah, da vnašajo neposredno življenjsko in delovno povezanost z množicami.⁷

Poleg tega sistem sodelovanja državljanov v sojenju ni bil uveden v naš sistem zaradi strokovnosti ter naj se zato od sodnikov porotnikov niti ne zahteva niti ni potrebno zahtevati določene strokovnosti, kakor pri izvedencih.⁸ Da pa sodnik porotnik nima tistega strokovno pravnega znanja, pa pri pravilnem reševanju konkretnih primerov pri sposobnih sodnikih porotnikih sploh ne moti; v našem nadaljnjem splošnem razvoju delavskega razreda in širokih ljudskih množic ter zmanjševanju razlik med fizičnim in intelektualnim delom,

---

⁶ Društvo pravnikov, s. 8

⁷ Hadžipopović, s. 10

⁸ Stefanović, s. 390

pa bodo te razlike vedno manj vplivale.⁹ Kot nasprotnik sistema strokovne porote pa nastopa tudi dr. Vladimir Bayer, ki smatra, da morajo biti sodniki porotniki sicer naravno inteligentni ljudje, ki imajo dovolj življenskih izkušenj in široko obzorje, vendar pa o kakšni specialni strokovni usposobljenosti sodnikov porotnikov z namenom usposobitve za sojenje ne more biti govora.¹⁰

Dosedanji jugoslovanski raziskavi o poroti, ki sta zajeli AP Vojvodino in BiH (vprašalniki so bili poslani predsednikom vseh sodišč AP Vojvodine-občinskim in okrožnim ter 189 porotnikom in sodnikom ozemlja BiH - na vsa vprašanja je od 430 sodnikov odgovorilo le 100 - ter sodnikom porotnikom - odgovorilo jih je 196) sta dali v zvezi z obravnavano problematiko naslednje relevantne zaključke.

Anketirani sodniki BiH so izjavili v 72 %, sodniki porotniki pa v 66 %, da bi bilo dobro in koristno imeti kvalificirano poroto takšno, kjer bi pravi porotnik prišel na pravo mesto, ne da bi pri tem prevzel vlogo izvedenca; skratka - z boljšo selekcijo naj bi se v sistemu porote zaupala porotniška funkcija osebam z ustrežno izobrazbo, s splošnimi in strokovnimi izkušnjami, ki jih bodo v konkretni sporni pravni situaciji lahko uporabili.¹¹ Tudi anketiranci iz ankete, ki je bila opravljena pri sodnikih AP Vojvodine, izhajajo iz podobne argumentacije za uvedbo kvalificirane porote, tako npr. trdijo, da bi sodniki radi videli med porotniki ljudi raznih strok, da bi jih glede na vsebino konkretne zadeve vabili v senate¹², da bi se tudi sodniki porotniki angažirali v polni meri, če bi bili strokovnjaki oziroma če bi dobro poznali področje s katerega je sporna zadeva¹³; potreba po kvalificirani poroti pa izhaja tudi iz samih družbenih razmerij ter iz njih izhajajočih sporov, ki zahtevajo čim bolj strokovne porotnike iz vseh področij življenja.¹⁴

---

⁹ Hadžipopović, s. 9

¹⁰ Bayer, Suci-gradjani ..., s. 16

¹¹ Kamhi-Čalija, s. 114-119

¹² Vasiljević in drugi, s. 118

¹³ Vasiljević in drugi, s. 118

¹⁴ Vasiljević in drugi, s. 118

Zoper kvalificirano poroto pa se je pri sodnikih AP Vojvodine izoblikovalo manjšinjsko mnenje, da je potrebno porotnike izbirati le med najuglednejšimi občani, pri katerih stopnja izobrazbe in strokovnost nista pomembna, pomembno je le vestno opravljanje funkcije¹⁵. Poleg tega pa sojenje največjega števila kaznivih dejanj ne zahteva nikakršne posebne strokovnosti.¹⁶ Nasprotovanje kvalificirani poroti pri sodnikih BiH pa izhaja iz bojazni, da bi v tem primeru sodniki porotniki zgolj prevzeli funkcijo izvedencev oziroma profesionalnih sodnikov, kar pa bi po njihovem mnenju pomenilo konec porote nasploh, v tem primeru to ne bilo več sodelovanje državljanov v sojenju, kar je v osnovi smisel obstoja tega inštituta¹⁷, poleg tega pa bi kvalificirani porotniki s tem prevzeli funkcijo izvedencev.¹⁸

Razvoj prisedniškega sistema v novi Jugoslaviji obsega dve obdobji od 1946 do 1963 (do nove ustave) ter obdobje od 1963 dalje. Porota socialistične Jugoslavije se je rodila v času potrebe zbornega sodstva na Njegoševem "nove nužde radjaju nove sile."¹⁹ Prvo obdobje izdaje Zakona o ureditvi ljudskih sodišč iz leta 1946 pa je bilo tisto, ki je med prvimi nakazalo uvajanje strokovne porote pri sojenju določenih vrst sporov, če tak razpored koristi boljšemu reševanju zadev glede na strokovno znanje in izkušnje posameznih sodnikov porotnikov, kot to določa 38. čl. 1. odst. in kar je prevzel tudi čl. 112/III novega Zakona o sodiščih z dne 1.7.1954.

Kar pa naj ima sodnik porotnik pri izvrševanju svoje dolžnosti še posebne kvalitete in to ne tiste, ki jih ima pravnik, marveč mora biti blizek ciljem, ki se jih prvenstveno želi doseči v postopku zoper mladoletnike, je v čl. 314 ZKP iz leta 1948 postavljena zahteva, da morajo imeti sodniki porotniki, ki sodijo v tem postopku, izkušnje v vzgoji otrok. Konceptija kvalificirane porote pa je dobila svojo.

---

¹⁵ Vasiljević in drugi, s. 119

¹⁶ Vasiljević in drugi, s. 120

¹⁷ Kamhi, Čalijski, s. 117

¹⁸ Kamhi, Čalijski, s. 117

¹⁹ Jovanović, s. 59 Izraz porota je treba vzeti figurativno kot sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu - gl. tudi op. na začetku tega sestavka.

konkretno obliko v 3. odst. 415. čl. ZKP iz leta 1953, ki določa, da se morajo sodniki porotniki voliti izmed profesorjev, učiteljev, vzgojiteljev in drugih oseb, ki imajo izkušnje z vzgojo mladoletnikov, kar povzema tudi 4. odst. 463 čl. ZKP iz leta 1976. Zakon o gospodarskih sodiščih iz leta 1957 ter iz leta 1965 pa predvidevata, da se kot sodnika porotnika izvoli oseba, ki ima strokovno znanje in izkušnje, ki jo kvalificirajo, da sodeluje v sojenju pred gospodarskimi sodišči. Ne zadošča torej samo splošna inteligenčna stopnja temveč je potrebna tudi strokovnost, ta pa še celo narekuje izbiro porotnikov iz različnih gospodarskih panog, porotnikov, ki kot aktivni delavci spremljajo gospodarska gibanja.

Pri vsem navedenem pa sedaj veljavni Zakoni o rednih sodiščih Črne gore (1975), Hrvatske (1973), AP Vojvodine (1975), AP Kosova (1975), Bosne in Hercegovine (1975), Srbije (kjer je v 54. členu Zakona o rednih sodiščih iz leta 1974 izjemno določilo, naj se pri volitvah sodnikov porotnikov volijo tudi osebe, ki imajo potrebne strokovne izkušnje oziroma so strokovno usposobljeni za sojenje v določenih zadevah), kakor tudi Temeljni zakon o sodiščih splošne pristojnosti iz leta 1965, ki v 41. členu določa kot osnovni pogoj za sodnika porotnika, da je jugoslovanski državljan, da je izpolnil 18 let in da je sposoben vršiti sodno dolžnost; nikjer ne vsebujejo določb, ki bi uvajale kvalificirano poroto.

Navedeno vsekakor kaže, da naša zakonodajna ureditev idejo kvalificirane porote uresničuje samo v postopku zoper mladoletnike ter v postopku pri gospodarskih sodiščih.

Kratek pregled načina vabljenja porotnikov na glavne obravnave nam pokaže, da se praviloma vsi porotniki sodišč, ki jih je zajela naša raziskava, vabijo po abecednem redu, kar zagotavlja nepristransko sestavljanje senatov in udeležbo vseh izvoljenih (kot politično zahtevo) in enakomerno obremenjevanje porotnikov (kot to zahteva pravičnost).

V primeru odsotnosti vabljenega porotnika pa je praktično pri vseh analiziranih sodiščih, kakor tudi pri sodiščih AP Vojvodine in BiH, edini kriterij pri izbiri, lahka dosegljivost porotnika. Tako imajo v AP Vojvodini kar tako imenovane "leteče odrede" oziroma "jurišne odrede" porotnikov - majhno število porotnikov, ki se odzivajo na telefonske klice, v BiH pa predvsem upokoјence in gospodinje, ki niso v delovnem razmerju in so v vsakem kraju kot dežurni porotniki na razpolago predsednikom sodišč.

In prav tovrstni način vabljenja je tisti, ki že sam po sebi zastavlja vprašanje, ali je tako sploh možna kakršnakoli konkretna izbira porotnika za sojenje v konkretni zadevi.

Izhodiščna hipoteza za ta del raziskave je bila, da ni selekcije porotnikov glede na njihovo strokovnost in vrsto kaznivega dejanja.

V zvezi s postavljeno hipotezo so bile narejene naslednje primerjave:

- starost porotnikov in kazniva dejanja zoper osebno dostojanstvo in moralo *
- izobrazba sodnikov porotnikov in kazniva dejanja zoper:
dostojanstvo in moralo
gospodarstvo *
uradno dolžnost *
- poklic sodnikov porotnikov in kazniva dejanja zoper:
gospodarstvo;
uradno dolžnost in
varnost javnega prometa *

---

* Glede na čas, ki ga zajemajo opravljene primerjave gre za kazniva dejanja iz poglavij takrat veljavnega kazenskega zakonika (KZ 1951 - 73). Izbrana so tista kazniva dejanja, pri katerih bi se zdela zahteva po strokovnosti porotnikov smiselna (op. red.).

L I T E R A T U R A

1. BAYER, V.: Problem sudjelovanja nepravnik u savremeno kaznenom sudovanju, Zagreb 1940.
2. BAYER, V.: Suci-gradjani u našem pravosuđu, Prvi kongres pravnik Jugoslavije, Beograd 1954.
3. CORNISH W.R. The jury - The Penguin Press, London 1968
4. ČALIJA, B.: Dali nam je potrebna kvalifikovana porota, Pravna misao 3-4, Sarajevo 1971.
5. ČULINOVIĆ, F.: Porota u Jugoslaviji, Zbornik PF, Zagreb 1954.
6. DRUŠTVO pravnikov LRS, podružnica Maribor, Sodelovanje državljanov v pravosuđu FRLJ.
7. HADŽIPOPOVIĆ, A.: Učešće gradjana u pravosuđu - Prvi kongres pravnik Jugoslavije, 1954.
8. JOVANOVIĆ, M.: Porota u pravosuđu Jugoslavije, Priručna biblioteka za pravna i društvena pitanja, 1958.
9. KAMHI, S., Čalija, B.: Sistem porote u našoj zemlji, Svjetlost, Sarajevo 1974.
10. STEFANOVIĆ-ZLATIČ, M.: Učešće gradjana u sudjenju, Anali pravnog fakulteta u Beogradu 1969.
11. VASILJEVIĆ, T. in drugi: Učešće gradjana u sudjenju na teritoriji socialističke autonomne pokrajine Vojvodine, Zavod za naučno-istraživački rad PF u Novom Sadu, 1975.
12. VASILJEVIĆ, T.: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, Naučna knjiga, Beograd 1971.

Z a k o n i :

1. Zakon o ureditvi ljudskih sodišč, Uradni list FLRJ 1946
2. Zakon o sodiščih, Uradni list FLRJ 30/54

3. Temeljni zakon o splošnih sodiščih, Uradni list SFRJ 7/65
4. Zakon o sodiščih splošne pristojnosti, Uradni list SRS 20/65
5. Zakon o rednih sodiščih, Uradni list SRS 10/77
6. Zakon o zveznem sodišču, Uradni list SFRJ 21/74
7. Zakon o redovnim sudovima, Uradni list
SR BiH 31/74, 23/75
SR Čg 31/75, 39/75
SR Hrvatska 21/, 26/73
SR Srbija 52/74, 16/75
AP Vojvodina 15/75, 22/75
AP Kosovo 32/69, 18/75
8. Zakonik o kazenskem postopku, Uradni list FLRJ 40/53
9. Zakon o kazenskem postopku, Uradni list FLRJ 97/48
10. Zakonik o kazenskem postopku, prečiščeno besedilo, Uradni list
SFRJ 50/67.

Tablica 17

Starost	Ukupna dejanja	Ukupna KPI
do 29 let	9,7	9,8
od 30 do 39 let	22,4	19,6
od 40 do 49 let	26,9	21,3
od 50 do 59 let	27,0	33,3
60 in več	23,0	9,0
	100,0	100,0

$\chi^2 = 9,43$; glava analize na ravni 0,10

8.2. Starost razsojajočih porotnikov in vrste kaznivih dejanj
Tatjana Marčič - Zigmund

Primerjava med starostjo tistih razsojajočih porotnikov, ki so sodelovali pri sojenju posameznih vrst kaznivih dejanj napram vsem razsojajočim porotnikom za vsa sodišča skupaj, naj bi kot prva v vrsti treh primerjav (starost, izobrazba, poklic), osvetlila stanje, na katerega je navezana obravnavana dilema: kvalificirana - nekvalificirana porota.

Pri analizi preglednic, izdelanih za vsako posamezno sodišče kot tudi za vsa sodišča skupaj, se je kot najbolj smotrna za obravnavanje, pokazala primerjava starosti razsojajočih porotnikov in kaznivih dejanj zoper osebno dostojanstvo in moralo, dejanj, za katerih razsojo, pridejo življenjske izkušnje in razgledanost - vsekakor pogojene tudi s starostjo porotnikov, najbolj do izraza.

Tabela 12 : Kazniva dejanja zoper osebno dostojanstvo in moralo - starost porotnikov

Vsa sodišča

Starost	Vsa kazniva dejanja	poglavje XVI
N	4708	51
do 29 let	9,0	9,8
od 30 do 39 let	15,4	19,6
od 40 do 49 let	24,8	27,5
od 50 do 59 let	23,0	33,3
60 in več	27,9	9,8
	100,0	100,0

$hi^2 = 9,43$; slabo značilen na ravni 0,10

V nasprotju z udeležbo pri ostalih obravnavanih vrstah kaznivih dejanj, smo prišli do zanimive in premisleka vredne ugotovitve, da je zadnji delež porotnikov v starostni skupini 60 in več let, v primerjavi z njihovo udeležbo pri sojenju vseh kaznivih dejanj, 9,8 % : 27,9 %. V danem primeru bi po vsej verjetnosti lahko govorili o težnji prakse, da izloča te starostne skupine od sojenja kaznivih dejanj zoper osebno dostojanstvo in moralo, kar bi bilo vsekakor smiselno.

Nadalje pa prav tako ne gre prezreti kar 33,3 procentne udeležbe porotnikov starostne skupine med 50 in 59 leti, v primerjavi s 23,0 procentno udeležbo pri vseh kaznivih dejanjih, pri čemer bi vsekakor lahko govorili o verjetno načrtnem iskanju, ob upoštevanju vsebine konkretne zadeve, porotnikov z večjimi življenjskimi izkušnjami, pridobljenimi v neposrednem družbenem dogajanju.

8.3. Izobrazba razsojajočih porotnikov in vrste kaznivih dejanj Vladka Veble

Namen te primerjave je ugotoviti, ali prihaja do selekcije porotnikov po njihovi izobrazbi glede na vrsto nekaterih kaznivih dejanj, pri katerih sojenju sodelujejo oziroma, ali lahko ocenimo, da sodišča v praksi težijo k izbiranju porotnikov po njihovi izobrazbi glede na predmet obravnave ali ne.

Najprej smo vse razsojajoče porotnike z analiziranih sodišč, ki so sodili v obravnavanem obdobju, porazdelili po izobrazbeni strukturi, nato je potekala primerjava med tistimi razsojajočimi porotniki, ki so sodelovali pri sojenju posameznih vrst kaznivih dejanj, nasproti vsem razsojajočim porotnikom (za vsa kazniva dejanja) in to za vsa sodišča skupaj ter še posebej za občinsko sodišče Ljubljana I. (zaradi večjega števila opazovanih primerov).

Številčna primerjava o izobrazbi porotnikov je glede razjasnitve navedenega vprašanja smiselna le pri tistih kaznivih dejanjih, pri katerih lahko pričakujemo, da bodo nekatera sodišča skušala pritegniti porotnike z višjo izobrazbo zaradi narave obravnavane zadeve.

Taka kazniva dejanja so:

- kazniva dejanja zoper uradno dolžnost,
- kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo in
- kazniva dejanja zoper dostojanstvo in moralo

Tabela 13 : Kazniva dejanja zoper uradno dolžnost - izobrazba porotnikov

Izobrazba porotnikov	Vsa sodišča			Občinsko sodišče Ljubljana I		
	Vsa kazniva dejanja	pog. XXIV -čl. 322 +čl. 255	pog. XXIV čl. 322	Vsa kazniva dejanja	pog. XXIV -čl. 322 +čl. 255	pog. XXIV čl. 322
N	4479	93	109	1775	42	59
Brez izobraz.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4 razr. OŠ	2,8	1,1	4,6	1,7	2,4	1,7
Končana OŠ	22,5	23,7	24,8	22,1	21,4	22
Šola za KV ali VKV delavce	19,1	18,3	20,2	13,7	11,9	16,9
Gimnazija	9,8	9,7	8,3	14,7	19	10,2
Srednja strokovna šola	30,5	34,4	33,0	34,6	38,1	39
Višja šola	8,6	8,6	7,3	6,8	4,8	8,5
Visoka šola	6,6	4,3	1,8	6,3	2,4	1,7
Skupaj	99,9	100,1	100,0	99,9	100,0	100,0

Če združimo rubrike: srednja strokovna šola, gimnazija, višja in visoka šola, ugotovimo, da je udeležba vseh navedenih skupin skupaj procentualno višja pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost brez poneverb, kakor pa pri zadevah, kjer so bile obravnavane samo poneverbe (57 % : 50,4 % pri vseh sodiščih; 64,3 % : 59,4 % pri občinskem sodišču Ljubljana I). To kaže na deloma nižjo izobrazbo tistih, ki so sodili v zadevah poneverb (čl. 322). Razlike pa statistično niso značilne.

Tabela: 14 Kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo - izobrazba porotnikov

Izobrazba porotnikov	Vsa sodišča		Občinsko sodišče Ljubljana I	
	Vsa kazni- va dejanja	pog.XIX	Vsa kazni- va dejanja	pog.XIX
N	4479	88	1775	43
Brez izobrazbe	0,0	0,0	0,0	0,0
4 razrede osnovne šole	2,8	5,7	1,7	0,0
Končana osnovna šola	22,5	23,9	22,1	32,6
Šola za KV ali VKV delavce	19,1	20,5	13,7	14,0
Gimnazija	9,8	11,4	14,7	16,3
Srednje strokovna šola	30,5	26,1	34,6	27,9
Višja šola	8,6	5,7	6,8	2,3
Visoka šola	6,6	6,8	6,3	7,0
Skupaj	99,9	100,1	99,9	100,1

Pri teh kaznivih dejanjih se kažejo odstopanja v obratni smeri - navzdol, saj je izobrazba porotnikov, ki so sodili v zadevah kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo deloma nižja kot izobrazba vseh razsojajočih porotnikov.

Tabela 15 : Kazniva dejanja zoper dostojanstvo in moralo - izobrazba porotnikov

Izobrazba porotnikov	Vsa kazniva dejanja	pogl. XVI	
N	4479	50	
Brez izobrazbe	0,0	0,0	
4 razrede osnovne šole	2,8	2,0	
Končana osnovna šola	22,5	20,0	
Šola za KV ali VKV delavce	19,1	16,0	
Gimnazija	9,8	6,0	
Srednja strokovna šola	30,5	32,0	
Višja šola	8,6	14	24
Visoka šola	6,6		
Skupaj	99,9	100,0	

Zvišani delež porotnikov z višjo in visoko izobrazbo (ki znaša skupno 24 %) nasproti vsem kaznivim dejanjem (15,2 %) je treba previdno razlagati, ker je absolutno število sojenih kaznivih dejanj zoper dostojanstvo in moralo nizko. Zaradi tega tudi primerjava na občinsko sodišče Ljubljana I ni možna.

Vendar pa je pri vsem tem potrebno opozoriti na dejstvo, da so absolutna števila obravnavanih skupin kaznivih dejanj zelo nizka, zaradi česar je potrebno ugotovitve o odstopanjih previdno upoštevati in vrednotiti.

Zato tudi ni mogoče z gotovostjo trditi, da bi sodišča v praksi dejansko težila k temu, da bi k obravnavanju določenih zadev pritegnila porotnike določenega izobrazbenega profila.

8.4. Poklic razsojajočih porotnikov in vrste kaznivih dejanj

Milan Gruškovernjak

A. Kazniva dejanja v gospodarstvu in zoper uradno dolžnost

Za to primerjavo smo izbrali obravnavanje tistih kaznivih dejanj, za katera bi bila izbira porotnikov po poklicih smiselno možna. Pri tem pa je treba opozoriti na to, da so kartoteke porotnikov pri opredeljevanju poklicev nepopolne (kot odgovor se običajno opisuje zaposlitev), ne dovolj diferencirane in daje obdelava odgovorov le grobo orientacijo o tem vprašanju.

Delavci v industriji so kot razsojajoči sodniki porotniki pri kaznivih dejanjih zoper gospodarstvo z 9,9 %, pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost s 14,0 % pri kaznivih dejanjih po čl. 322 KZ z 11,6 %, medtem ko so pri vseh kaznivih dejanjih zastopani s 16,6 %. Torej so pri obravnavanju gospodarskih kaznivih dejanj slabše zastopani.

Trgovci in gostinci so kot razsojajoči sodniki porotniki pri kaznivih dejanjih zoper gospodarstvo zastopani z 1,1 %, pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost s 4,3 % in pri kaznivih dejanjih po čl. 322 s 5,4 %, medtem ko so pri vseh kaznivih dejanjih zastopani z 2,5 %. Tako ugotavljamo znaten delež trgovcev in gostincev kot razsojajočih sodnikov porotnikov pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost in pri kaznivih dejanjih po čl. 322 KZ ne pa tudi pri k.d. zoper gospodarstvo.

Upokojenci so kot razsojajoči sodniki porotniki pri kaznivih dejanjih zoper gospodarstvo zastopani z 49,5 % pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost z 41,9 %, pri kaznivih dejanjih po čl. 322 KZ s 44,6 %, medtem ko so pri vseh kaznivih dejanjih zastopani z 39 %. Znaten delež upokojencev kot razsojajočih sodnikov porotnikov ugotavljamo zlasti pri kaznivih dejanjih zoper narodno gospodarstvo.

Tabela 16 : Sodniki porotniki po poklicu pri sojenju kaznivih dejanj v gospodarstvu in zoper uradno dolžnost

Ljubljana - Občinsko sodišče I

Poklici porotnikov pri	storilcih vseh k.d.	storilcih k. d. zoper:		
		gospo- darstvo (XIX)	uradno dolžnost	
			XXIV čl. 255 -čl. 322	čl. 322
N	1770	44	42	60
Delavci v industriji	10,6	11,4	11,9	8,3
Trgovci, gostinci	3,1	0,0	7,1	6,7
Varnostniki	1,4	2,3	2,4	0,0
Administrativni delavci	14,3	13,6	9,5	16,7
Vodilni delavci	2,1	2,3	0,0	0,0
Strokovnjaki	4,9	4,5	4,8	1,7
Upokojenci	56,0	63,6	57,1	60,0
Gospodinje	4,1	0,0	7,1	3,3
Učenci, študenti	2,8	2,3	0,0	3,3
Nesposobni za delo	0,6	0,0	0,0	0,0
Skupaj	99,9	100,0	99,9	100,0

hi² neznačilen

Tabela 17 : Sodniki porotniki po poklicu pri sojenju kaznivih dejanj v gospodarstvu in zoper uradno dolžnost

Vsa sodišča				
Poklici porotnikov pri	storilcih vseh k.d.	storilcih k.d. zoper:		
		gospo- darstvo (XIX)	XXIV čl. 255 -čl. 322	čl. 322
N	4597	91	93	112
Kmetje	3,7	4,4	3,2	3,6
Delavci v industriji	16,6	9,9	14,0	11,6
Delavci v prometu	0,6	0,0	0,0	0,0
Trgovci, gostinci	2,5	1,1	4,3	5,4
Varnostniki	1,2	3,3	2,2	0,0
Administrativni delavci	19,1	20,0	17,2	21,4
Vodilni delavci	3,4	1,1	4,3	5,4
Strokovnjaki	9,6	6,6	7,5	4,5
Upokoјenci	39,0	49,5	41,9	44,6
Gospodinje	2,3	1,1	5,4	1,8
Učenci, študenti	1,2	1,2	0,0	1,8
Nesposobni za delo	0,2	0,0	0,0	0,0
Brez poklica	0,5	6,0	0,0	0,0
Skupaj:	99,9	100,1	100,0	100,0

hi² neznačilen

B. Kazniva dejanja storjena v prometu

Logično bi morali primerjati strukture frekvenc za posamezne vrste kaznivih dejanj samo s seštevkom ostalih vrst kaznivih ^{dejanj}/in ne vse. Ker pa se z odštevkom majhnega števila frekvenc celota ne spremeni bistveno, tega doslej nismo delali, ker smo pač na dosedanji način lahko neposredno uporabili podatke iz strojne obdelave. Zadev kaznivih dejanj, storjenih v prometu, pa je toliko, da do takšne grobe primerjave nismo upravičeni. Zato v tem primeru primerjamo kazniva dejanja, storjena v prometu le z drugimi (neprometnimi) kaznivimi dejanji.

Delavci v prometu so kot razsojajoči sodniki porotniki zastopani pri kaznivih dejanjih po čl. 271 z 1,0 %, pri kaznivih dejanjih po čl. 273/271 niso zastopani, pri vseh kaznivih dejanjih v prometu so zastopani z 0,7 % pri vseh ostalih kaznivih dejanjih pa so zastopani z 0,5 %.

Ugotavljamo večji delež delavcev v prometu kot razsojajočih sodnikov po čl. 271 KZ.

Pri občinskem sodišču Ljubljana I porotnikov iz vrst prometnih delavcev ni bilo.

Varnostniki so kot razsojajoči sodniki porotniki zastopani pri kaznivih dejanjih po čl. 271 KZ z 1,3 %, pri k. d. po čl. 273 / 271 z 2,3 %, pri vseh k. d. v prometu z 1,6 %, pri ostalih kaznivih dejanjih pa z 0,9 %. Ugotavljamo višji delež varnostnikov pri k.d. čl. 271, 273 - 271 Kz ter pri vseh kaznivih dejanjih v prometu. Isto velja tudi za občinsko sodišče Ljubljana I.

Tabela 18 : Sodniki porotniki po poklicu pri sojenju kaznivih dejanj v prometu

Ljubljana - Občinsko sodišče I

Poklici porotnikov pri	storilcih drugih kaznivih dejanj	storilcih kaznivih dejanj		
		skupaj	čl.271	čl.273/271
N	993	777	589	188
Delavci v industriji	10,3	11,1	11,4	10,4
Trgovci, gostinci	3,3	2,8	2,9	2,7
Varnostniki	0,7	2,3	1,7	4,3
Administrativni delavci	15,2	13,1	14,4	9,0
Vodilni delavci	2,0	2,3	2,2	2,7
Strokovnjaki	5,4	4,3	4,2	4,3
Upokojeneci	55,7	56,7	55,5	59,0
Gospodinje	3,7	4,6	4,6	4,8
Učenci, študenti	3,0	9,5	2,4	2,7
Nesposobni za delo	0,6	0,6	0,7	0,5
Skupaj	99,9	100,0	100,0	100,1

hi² = neznačilen

Tabela 19 : Sodniki porotniki po poklicu pri sojenju kaznivih dejanj v prometu

Vsa sodišča

Poklici sodnikov pri	storilcih drugih kaznivih dejanj	storilcih kazn. dejanj v prometu		
		Skupaj	šl. 271	šl. 273 271
N	2542	2055	1447	608
Kmetje	3,8	3,6	3,8	3,0
Delavci v industriji	15,8	17,6	17,7	17,4
Delavci v prometu	0,5	0,7	1,0	0,0
Trgovci, gostinci	2,7	2,2	2,2	2,3
Varnostniki	0,9	1,6	1,3	2,3
Administrativni delavci	18,6	19,9	20,1	19,2
Vodilni delavci	3,9	2,8	2,2	4,3
Strokovnjaki	9,9	9,2	8,4	11,0
Upokojeni	39,3	38,7	39,6	36,5
Gospodinje	2,6	2,1	2,1	2,1
Učenci, študenti	1,3	1,0	1,0	1,2
Nesposobni za delo	0,2	0,2	0,3	0,2
Brez poklica	0,5	0,4	0,3	0,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

hi² = neznačilen

9. SKLEPNE UGOTOVITVE RAZISKAVE (Alojz Vidic)

V raziskovalni nalogi so bili obdelani podatki glede udeležbe sodnikov porotnikov v letu 1975 pri Okrožnih sodiščih v Ljubljani in v Celju ter pri Občinskih sodiščih I in II v Ljubljani in v Celju. Ob koncu raziskave je možno primerjati zbrane ugotovitve s hipotezami za raziskavo.

Struktura prebivalstva ter izvoljenih in razsojajočih porotnikov

V kandidacijskem postopku in pri volitvah sodnikov porotnikov je bila zastopana težnja, da bi bili med sodniki porotniki zastopani vsi sloji prebivalstva, kot osnovni osebni kriteriji pa so bili poudarjeni družbenopolitična razgledanost, primerna splošna izobrazba in moralne kvalitete. Kriterij družbenopolitične razgledanosti in moralnih kvalitet nista ovira za enakomerno zastopanost vseh slojev, zato je bilo pričakovati, da bo struktura izvoljenih porotnikov vsaj približni odraz strukture prebivalstva. Adekvatna zastopanost prebivalstva v strukturi sodnikov porotnikov ima svoj smisel v tem, da tudi v sojenju pride do izraza družbena zavest kot protiutež miselnosti poklicnih sodnikov z njihovo strokovno ozkostjo in zaprtostjo. V literaturi je zaslediti očitek sodnikom da so predstavniki srednjega (administrativnega) sloja. Sistem sodnikov porotnikov naj bi torej bil korektiv in protiutež miselnosti poklicnih sodnikov. Vprašanje je, ali ima porota pri nas možnost izvrševati to svoje poslanstvo.

Kar se tiče starosti prebivalstva in izvoljenih sodnikov porotnikov, je takoj očitno, da je prav starostna skupina od 18 do 29 let na raziskovanem območju med prebivalci najštevilnejša, a med izvoljenimi porotniki sorazmerno najslabše zastopana. Z višjo starostjo pa narašča nesorazmerje med strukturo prebivalstva in izvoljenimi porotniki v tem smislu, da je izvoljenih več sodnikov porotnikov v starosti med 30 in 59 letom, kot bi to ustrezalo strukturi prebi-

valstva, nakar se struktura uravnovesi pri starostni skupini nad 50 let. Značilno je, da daje starostna skupina od 40 do 59 let več kot polovico vseh izvoljenih sodnikov porotnikov, čeprav je med prebivalstvom zastopana komaj s 30 %.

V primerjavi izobrazbene strukture prebivalstva in sodnikov porotnikov je najznačilnejše, da so prebivalci z dokončano osnovno šolo in nižjo izobrazbo med izvoljenimi porotniki slabo zastopani, čeprav pomenijo večino prebivalstva. Z višjo izobrazbo se nato viša število izvoljenih porotnikov. Tako višja starost kot tudi višja formalna izobrazba sta pomembna kriterija za izvolitev sodnikov porotnikov, kar hkrati nakazuje, da izvoljeni porotniki glede starosti in izobrazbe ne odražajo strukture prebivalstva.

Medtem ko so ostale obravnavane poklicne skupine v manjši meri zastopane v strukturi sodnikov porotnikov, kot med prebivalstvom, pa je V. poklicna skupina (varnostniki, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki) na območju vseh obravnavanih sodišč med sodniki porotniki najštevilnejša in v očitnem nesorazmerju s strukturo prebivalstva. Ti poklici pomenijo v strukturi prebivalstva od 6,3 % do 15,7 %, med izvoljenimi porotniki pa od 38,4 % celo do 61 % pri nekaterih sodiščih.

Primerjave med prebivalstvom in izvoljenimi porotniki glede spola pokažejo neskladnost v škodo žensk, ki so mnogo bolj zastopane med prebivalstvom, kot med izvoljenimi porotniki.

Izvoljeni in razsojajoči sodniki porotniki

Hipoteza za primerjavo izvoljenih in razsojajočih sodnikov porotnikov je bila, da med tema dvema strukturama ni razlik. Ob anketi na sodiščih, kako se vabijo sodniki porotniki, je prevladovalo prepričanje, da vabijo sodišča porotnike po abecednem redu, le izjemoma so upoštevani dosegljivost porotnikov, želja sodnika ali sodnika porot-

nika in izločanje sodnikov porotnikov, ki se vabilom niso odzvali. Vendar pa nam spredaj navedeni podatki kažejo znatno odstopanje med obema strukturama. Primerjajoč starost izvoljenih in sodečih porotnikov je opazno, da se pri starostni skupini do 29 let kaže manjša udeležba te starostne skupine pri sodečih porotnikih, kot pri izvoljenih porotnikih, s čimer se veča njeno nesorazmerje glede zastopanja med prebivalstvom. Z višanjem starosti izvoljenih porotnikov pa se spreminja tudi struktura razsojajočih v korist starejših starostnih skupin. Najbolj je opazna razlika med strukturo izvoljenih in sodečih porotnikov v starostni skupini 50 do 59 let. Izobrazbeni skupini s končano osnovno šolo ali manj, to je prva in druga izobrazbena skupina, sta med razsojajočimi porotniki še slabše zastopani kot med izvoljenimi. Z višanjem izobrazbe pa se veča udeležba porotnikov pri sojenju vse do srednje strokovne šole. Porotniki s tako izobrazbo so pogosteje zastopani kot člani sodečih senatov. Tako se pokaže, da se strukturalne neskladnosti glede starosti in izobrazbe ob primerjavi med prebivalstvom in izvoljenimi sodniki porotniki pri sodečih porotnikih še povečajo. Primerjujoč poklicno strukturo prebivalstva izvoljenih in razsojajočih porotnikov opazamo, da se strukturalna neskladja, ki smo jih ugotovili pri primerjavi prebivalstva in izvoljenih porotnikov, zmanjšajo, če primerjamo prebivalstvo in sodeče porotnike. Ugotavljamo, da se šesta poklicna skupina (delavci brez poklicev, upokojenci, vzdrževane osebe, rentniki) pogosteje pojavljata med razsojajočimi, kot med izvoljenimi porotniki. S tem se zmanjšuje neskladje med strukturo prebivalstva in strukturo porotnikov glede teh dveh skupin.

Na drugi strani pa opazamo, da se zastopanost pete poklicne skupine (varnostniki, administracija, državni organi, strokovnjaki, umetniki) pri razsojajočih porotnikih v primerjavi s strukturo izvoljenih porotnikov zmanjša, zaradi česar se zmanjša tudi strukturalno neskladje med prebivalstvom in sodniki porotniki pri tej poklicni skupini. Zato se pokaže selekcija izvoljenih sodnikov porotnikov, ki nastane z možnostjo vabljenja in dejanskega odzivanja porotnikov na obravnave, kot koristna zmanjševalna neskladnost med strukturo prebivalstva in strukturo izvoljenih porotnikov.

Glede spola se neskladje med strukturo prebivalstva in strukturo sodnikov porotnikov v škodo žensk še poveča glede sodečih porotnikov. Pri vseh analiziranih sodiščih prevladujejo v sodečih senatih moški (od 59,2 do 74,9 %).

Sodniki porotniki in sojene osebe

V primerjavi med strukturo sodnikov porotnikov in strukturo obtoženih oseb izhaja raziskava iz hipoteze, da je med obema strukturama razlika, ki smo jo ugotavljali pri poklicu, izobrazbi, spolu in starosti.

Zbrani podatki kažejo, da obstojajo med sodniki porotniki in sojenimi osebami velike razlike. Že pri starostni skupini do 29 let se pokaže, da je med porotniki majhen delež te starostne skupine, medtem ko je ta starostna skupina med sojenimi osebami najštevilnejša (49,8 %). Nasprotno pa je v starostni skupini od 50 let dalje med izvoljenimi 34,6 % takih porotnikov, pri razsojajočih porotnikih se ta odstotek zviša na 50,9 %, a je le 9,4 % oseb iz te starostne skupine med sojenimi. Izstopa podatek, da porotniki s 60 let starosti in več sodijo v 27,9 % primerov, medtem ko je med sojenimi le 3,6 % oseb te starosti.

Tudi pri primerjavi šolske izobrazbe sodnikov porotnikov in sojenih oseb so znatne razlike. Prebivalci s šolsko izobrazbo štirih razredov osnovne šole in manjšo izobrazbo imajo med sodniki porotniki (izvoljenimi in razsojajočimi) malo predstavnikov, medtem ko je odstotek oseb s tako izobrazbo med sojenimi kar znaten (27,04 %). Med izvoljenimi porotniki je 60,8 % s srednjo, višjo ali visoko izobrazbo, 55 % jih je med razsojajočimi porotniki in samo 18 % med sojenimi osebami.

Najznačilnejše razlike med sodniki porotniki in sojenimi osebami kažejo naslednje poklice skupine: Delavci v industriji, prometu, v trgovini in gostinstvu imajo med izvoljenimi in razsojajočimi porotniki dosti manjši delež kot med sojenimi osebami, povsem drugačen zaključek pa velja za srednji administrativni sloj.

Primerjava med spoloma kaže, da so sicer moški med sodniki porotniki v večini, njihova večina med sojenimi osebami pa je še očitnejša.

Splošen zaključek teh primerjav je, da starejši porotniki sodijo mladim osebam, višje izobraženi pa sodijo večini obtoženih z nižjo izobrazbo. Primerjava poklicne strukture sojenih oseb pokaže, da upokojenci in administrativni delavci sodijo večinoma delavcem v industriji, prometu in gostinstvu. Upoštevajoč stališče, da poklicni sodniki pripadajo srednjemu sloju, lahko ugotovimo, da porota ni korektiv socialni pripadnosti poklicnih sodnikov. Kljub manjšemu številu žensk med sodniki porotniki se pojavlja vprašanje, ali glede na zastopanost med sojenimi osebami niso zastopane v zadostnem ali celo prevelikem številu.

Razsojajoči porotniki in vrste kaznivih dejanj

Izhodiščna hipoteza za ta del raziskave je bila, da ni selekcije sodnikov porotnikov po strokovnosti glede na vrsto kaznivega dejanja. Gre za vprašanje strokovne porote, torej za sodelovanje takih porotnikov, ki bi mogli glede na svojo strokovnost nuditi poklicnim sodnikom strokovno (ne pravno) pomoč namesto sodnikov povprečnih občanov. V literaturi se stališča glede strokovne porote razhajajo. Argumente za strokovno poroto je možno resumirati v tem, da je pri današnjem razvoju tehnike in znanosti potrebno izbirati take sodnike porotnike, ki bodo zmožni dojemati vse bolj zapletena vprašanja, ki se pojavljajo v kazenskem postopku. Dr. Kamhi in dr. Čalija¹ izvajata na osnovi določb ZKP, ki govorijo o sestavi senatov za mladoletnike, zaključek, da je naš zakonodajalec začel sprejemati ideje o kvalificirani poroti. Dr. Dragoljub Dimitrijević meni², da je težko najti odgovor na vprašanje, kakšno izobrazbo naj bi porotnik imel, da bi uspešnejše deloval. Meni, da pravna izobrazba sploje ne pride v poštev, ker nasprotuje sami ideji o poroti.

---

¹ Dr. Samuel Kamhi, dr. Branko Čalija: "Sistem porote u našoj zemlji" Sarajevo 1974, str. 23

² Dr. Dragoljub Dimitrijević: "Krivično procesno pravo", Beograd 1971, str. 85.

Tudi druga strokovna znanja ne bi smela biti pogoj za določitev porotnikov, čeprav so lahko koristna. Opozarja, da se morajo takrat, kadar je za razjasnitev spornih vprašanj potrebno strokovno znanje, uporabiti izvedenci.

Dr. Milenko Jovanović³ sodi, da je osrednji in ključni problem porotnega sodstva v pomanjkanju strokovnosti in dejanske nezmožnosti porote, da kljub formalni enakopravnosti s profesionalnimi sodniki sodeluje v razpravljanju in odločanju o zadevi. Opozarja na stališča, da predstavlja strokovnost edino sigurno pot k poroti, v kateri bo dosežena dejanska enakopravnost med člani senata in s tem tudi demokratizacija sodstva. Porotno sojenje lahko prispeva k boljši organizaciji sodstva, če bo porota dopolnjevala sodnika s svojo strokovnostjo. Zato je potrebno za porotnike izbirati tiste, ki poznajo problematiko procesne zadeve in ki bodo v trenutku odločanja nad profesionalnim sodnikom, kar se tiče strokovnega znanja.

Stališča proti strokovni poroti navajajo, da sodniki porotniki dajejo psihološki in etični prispevek k oceni dejstev, k vprašanju krivde in pri odmeri sankcije. V delo sodišča vnašajo zavest družbene sredine, občutek pravičnosti in družbene potrebe. Za tako funkcijo porotnikov ni potrebno strokovno znanje. Pojavlja se tudi bojazen prevelikega solidariziranja v primerih, ko bi sodniki porotniki in sojene osebe izhajale iz istega poklica ali stroke.

Podatki te raziskave so pokazali, da sodišča, ki jih je zajela raziskava, v nekaterih primerih kažejo določene težnje za izbiro posameznih kategorij sodnikov porotnikov glede na nekatera kazniva dejanja. Npr. pri kaznivih dejanjih zoper osebno dostojanstvo in moralo sta zaznavni dve težnji: glede starosti in glede izobrazbe. Od najmanjše starostne skupine navzgor se večja zastopanost sodnikov porotnikov pri obravnavanju takih kaznivih dejanj. Primerjava udeležbe sodnikov porotnikov glede na izobrazbo pri teh kaznivih de-

---

³ Dr. Milenko Jovanović: "Porota u pravosuđu Jugoslavije", Beograd 1958, str. 103 in 111.

njih kaže možno tendenco glede večje udeležbe izobrazbenih skupin z višjo in visoko šolo. Čeprav je potrebno zbrane rezultate previdno tolmačiti zaradi manjšega absolutnega števila kaznivih dejanj po 16. poglavju KZ, je zaznavna težnja sodišč, da vabijo k sodelovanju pri sojenju kaznivih dejanj zoper osebno dostojanstvo in moralo starejše, a ne prestane, in višje izobražene sodnike porotnike s potrebnimi življenjskimi izkušnjami in razgledanostjo.

Nadalje so opazne razlike v naslednjih primerih: trgovci in gostinci sodelujejo kot razsojajoči sodniki pogosteje pri kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost in pri kaznivih dejanjih po členu 322 KZ. Nadalje ugotavljamo večji delež delavcev v prometu kot razsojajočih sodnikov porotnikov pri kaznivih dejanjih po členu 271 KZ. Tudi varnostniki izkazujejo večjo udeležbo pri sojenju kaznivih dejanj v prometu kot pri sojenju vseh kaznivih dejanj.

Ti podatki kažejo, da sodišča v nekaterih primerih težijo k strokovni poroti, vendar so te težnje redke in previdne.

Namen raziskave je bil odgovoriti na vprašanje, ali sodelovanje sodnikov porotnikov v praksi ustreza namenu laičnega sodstva. Že pri izbiri in izvolitvi sodnikov porotnikov se kažejo pomanjkljivosti v tem, da posamezni sloji prebivalstva niso ustrezno zastopani med sodniki porotniki, kar gre na škodo predvsem nižjim slojem in mlajšega prebivalstva. Glede na spoznanje, da so profesionalni sodniki predstavniki srednjega sloja, bi bilo pričakovati tako izbiro sodnikov porotnikov, da bi bila porota korektiv zastopanosti srednjega sloja v pravosodju. Vendar ugotavljamo, da ravno zaradi velike zastopanosti administrativnih delavcev med izvoljenimi sodniki porotniki tega stanja porota ne izboljšuje, ampak se vpliv srednjega administrativnega sloja v pravosodju celo povečuje. Ni v skladu s funkcijo porotnega sodstva, da starejši porotniki sodijo mlajše, višje izobrazbena manjšina pa večini obtoženim z nižjo izobrazbo.

Glede vprašanja strokovne porote bi kazalo de lege ferenda razmisliti o tem, ali razen pri mladoletniških senatih ne bi veljalo tudi pri sojenju nekaterih drugih specifičnih vrst kaznivih dejanj izbirati sodnike porotnike glede na njihovo strokovnost (promet, gospodarska kazniva dejanja). V takem primeru bi morala sodišča imeti bolj izčrpne podatke o sodnikih porotnikih, predvsem tiste, ki se nanašajo na njihovo strokovnost in izkušnje. Tako bi lahko sodišča razdelila sodnike porotnike po skupinah za tista posamezna področja oziroma vrste kaznivih dejanj, kjer bi bila strokovna porota potrebna.

Sodišča bi morala razen tega spremljati udeležbo vsakega porotnika pri sojenju in preprečevati, da ne bi nekateri porotniki sodili v nekaj 10 primerih, medtem ko se nekateri porotniki sploh ne pojavijo pred sodiščem. Težiti bi morala k enakomerni obremenitvi vseh sodnikov porotnikov.

10. SODELOVANJE OBČANOV V KAZENSKEM SODSTVU IN JAVNO MNENJE (Marko Tušek)

Kadar govorimo o sodelovanju občanov v kazenskem sodstvu kot o enem izmed tistih elementov v pravosodnem sistemu, ki naj zagotovi večjo pravno varnost in ne nazadnje, ki mogoče vodi tudi k podružbljanju prava oziroma njegove funkcije, se moramo vprašati, kakšen odnos do tega imajo občani sami, to je tisti, ki so ali sami sodelovali kot sodniki porotniki, ali so bili le "klienti" porote, ali so kako drugače že slišali o tem institutu.

Nedvomno gre tu za precej pomembno vprašanje. Namreč ni vseeno kako ljudje gledajo na nek pravosodni sistem, kako vanj zaupajo, ali jim ta daje občutek neke pravne varnosti ali ne. Že tako večina ljudi nima rada opravka s sodiščem, bodisi zaradi nekega strahu pred roko pravice (kajti večina od nas je v življenju že naredila kaj narobe), bodisi zaradi kakih drugih okoliščin (npr. turobnost pravosodne stavbe, resnost, tišina in podobno). Glede na povedano verjetno ni nepomembno, da med tistimi, ki sodijo, sedijo tudi predstavniki "navadnih" ljudi.

Pri pregledovanju literature, ki nam bi omogočila, da bi bilje spoznali mnenje občanov o poroti kot delu pravosodnega sistema, pa smo naletele na težave. Takih podatkov praktično ni, oziroma jih je zelo malo in dali so nam le grobo predstavo o tem. Tako se lahko pri našem prikazu opremo le na dve raziskavi. Prva je iz naših krajev in sicer gre za podatke, ki so bili zbrani poleti leta 1973 z javnomnenjsko raziskavo o "Poznavanju in vrednotenju prava in pravnih inštitucij v SR Sloveniji", katere nosilec je Peter Jambrek, izvajal pa jo je Inštitut za pravno-politične in sociološke raziskave Pravne fakultete v Ljubljani. Druga raziskava prihaja iz Francije; avtorja Philippe Robert in Bernard Laffargue obravnavata kazenski pravosodni sistem z zornega kota obtožencev.

Že takoj je treba poudariti, da gre za dve popolnoma različni raziskavi, tako po številčnosti vzorca, kot tudi po njegovi strukturi.

Vzorec pri prvi raziskavi je sestavljen iz 400 odgovorov. Od vseh anketiranih jih je stanovalo v središču Ljubljane 133 (33 %), v predmestju ali stanovanjski soseski mesta 65 (17 %), v manjšem kraju v okolici Ljubljane, na vasi ali v manjšem vaškem zaselku pa jih je stanovalo 202 (50 %). Od vseh anketiranih je bilo 187 (47 %) moških in 213 (53 %) žensk. Po izobrazbeni strukturi je imelo največ anketirancev (145 ali 37,1 %) končano le osnovno šolo in le 32 (8,2 %) je končalo visoko šolo. Pri tem je mogoče še zanimiv podatek, da je le 9 (3,8 %) anketirancev že sodelovalo na sodišču kot sodniki porotniki (- tu pa je treba omeniti, da na vprašanje o sodelovanju na sodišču ni odgovorilo 165 anketirancev in gre torej samo za 235 odgovorov).

Če si omenjeno raziskavo pogledamo podrobneje, dobimo naslednje rezultate:

Na vprašanje: "Ali bi imeli raje, da bi o vaši zadevi razsojali:

- a) sodnik sam,
- b) sodnik in porotniki,
- c) vseeno."

je večina anketirancev zavzela stališče, da naj bi o zadevi razsojal sodnik skupaj s porotniki. Od 391 veljavnih odgovorov je tako stališče zavzelo 256 anketirancev ali 65,5 %. 71 anketirancev ali 18,2 % se je odločilo samo za sodnika, 64-tim anketirancem ali 16,4 % pa je vseeno.

Popolnoma drugačno podobo pa kaže prej omenjena francoska raziskava. Res gre za povsem drugačen vzorec in s tem tudi za povsem drugačne odgovore. Vzorec sestavlja 31 oseb, od tega 23 moških in 8 žensk, pri tem 11 mladoletnikov. Glede na prebivališče jih je polovica iz Pariza, polovica pa iz dežele. Poudariti pa je treba, da gre tu za storilce kaznivih dejanj (zoper družino, zoper moralo, narkomanija, tatvine, promet, politična dejanja).

Splošna slika kaže, da anketiranci niso zadovoljni s porotniki. Bojijo se, da so porotniki nesposobni dojemati motive in vzroke ter

upoštevati človekovo resnico; sodijo po tem, kar so slišali o dejstvih, vendar ne vedo vselej vse resnice. Porotniki so slišali le eno stran, ostale pa ostajajo skrite. To pomeni, da bodo sodili nekoga le na osnovi pričevanj; ne bodo se vprašali, zakaj je nekdo npr. nekam vlomil, s kakšnim ciljem.

Nadalje pravijo, da je intelektualni nivo porotnikov nezadovoljiv, pri tem pa je od inteligentnosti porotnikov odvisna tudi sodba. Torej je za obtoženca odvisno mnogo od sreče na kakšnega porotnika bo "naletel".

Porotnikom očitajo, da ne poznajo zakona, še manj pa poznajo položaja, ki nastopi za obsojenca. Ne poznajo zaporov in težkega položaja v njih.

Po nekem mnenju porota razvija razredno maščevalno pravico, saj ni pravično sestavljena. V poroti so sami meščani, nikoli nobenega delavca.

LITERATURA

1. Pravo in sodstvo v samoupravni družbi - vprašanja podružbljanja pravnih norm, sodne funkcije in pravosodnih institucij, uredil Peter Jambrek, izdala Pravna fakulteta v Ljubljani, založila Dopolisna delavska univerza - Univerzum, Ljubljana 1979, strani 56, 71, 77 in 78.
2. Philippe Robert in Bernard Laffargue, L'image de la justice criminelle dans la société - le système pénal vu par ses clients, Deviance et controle social, SEPC 1977, št. 22, strani 18, 23, 24, 172, 173, 174 in 175.

VLOGA SODNIKOV POROTNIKOV PRI ODLOČANJU V KAZENSKEM
SODSTVU V PRISEDNIŠKEM SISTEMU JUGOSLOVANSKEGA TIPA

1. UVOD (Peter Kobe)

Pri uvedbi prisedniškega sistema v sodstvo v Jugoslaviji po drugi svetovni vojni je bila od vsega začetka konceptualna zasnova, da sodišča sodijo na prvi stopnji v zborih treh ali petih sodnikov, te zборе pa sestavljajo eden ali dva poklicna sodnika in dva oziroma trije sodniki porotniki; ti so po tej zasnovi enakopravni člani poklicnim sodnikom in naj odločajo o vseh vprašanjih, o katerih je treba odločati na glavni obravnavi ne glede na to ali gre za t.i. dejanska ali pravna vprašanja (procesnopravne ali materialno pravne narave). Enakopravnost vseh članov sodnega senata v kazenskih zadevah pri odločanju, za katerega je sicer uveljavljeno večinsko načelo, je seveda najpomembnejša pri sprejemanju končne odločitve, t.j. sodbe, po opravljeni glavni obravnavi na podlagi tajnega posvetovanja in glasovanja. Družbeno politična podlaga za takšno ureditev je bila v koncepciji, da gre pri tem za uveljavljanje načela o ljudstvu kot edinem suverenem nosilcu enotne oblasti s tremi funkcijami: zakonodajno, sodno in izvršilno funkcijo. Konkretna izvedba te koncepcije pa se kaže ravno v aktivnem sodelovanju predstavnikov ljudstva pri sojenju, kjer naj jim dejstvo, da tvorijo le-ti v sodnem senatu večino, tudi omogoči enakopraven ali celo odločilen vpliv in veljavo. Ta koncepcija je bila do 1.1.1954, ko je začel veljati novi zakonik o kazenskem postopku, dosledno izvedena vendar le pri sodiščih prve stopnje na spodnjem delu sodne organizacije pri tedanjih okrajnih in okrožnih sodiščih. Po sovjetskem vzorcu pa je bila tako zamišljena sodna organizacija še razširjena z možnostjo, da je enako sestavljen senat kot bi sodil na glavni obravnavi, lahko že pred tem na t. i. pripravljalni seji odločil, da se postopek ustavi iz določenih razlogov procesno ali materialno pravne narave.

Takšna organizacijska shema se v nadaljnjem obdobju do danes ni bistveno spremenila, čeprav se lahko po družbeno politični zasnovi od leta 1974. dalje drugače razlaga. Sama po sebi pa je, če odmislimo krajše obdobje, ko so bili tudi med poklicnimi sodniki neprav-

niki (laiki), odprlo vprašanje, kako to resnično funkcionira, z drugimi besedami izraženo, kakšen je resnični sodnikov porotnikov prispevek pri končni odločitvi, koliko so ti lahko in resnično samostojni pri svoji odločitvi, ali izvršujejo zamišljeno vlogo ali pa so samo privesek poklicnim sodnikom zaradi zunanje formalne zadovoljitve nekemu političnemu postulatu.

Takšna in podobna vprašanja se zastavljajo vedno znova, odgovor nanje pa so doslej večina rezultat apriornega stališča do same institucije; to je popularno nujno pritrdilno, nepopularno, čeprav celo bolj argumentirano, pa povsem odklonilno. Od tod tudi ideja, da je mogoče in treba iskati odgovor na to vprašanje s proučevanjem takšnega ali drugačnega sistema v njegovem funkcioniranju ne pa z razlago pravne ureditve. Proces sprejemanja odločitve po skupini ljudi je sicer mogoče tudi pravno urediti in celo dosti nadrobno upošteva je tudi spoznanja drugih znanosti o tem procesu npr. zlasti s psihološkega in sociološkega zornega kota. In tudi pri tem je treba upoštevati, da je sprejemanje neke odločitve po skupini ljudi lahko seštevka individualnih odločitev v enostavnih stvareh, v vsaki količkaj zapleteni stvari pa to ni in je končna odločitev rezultanta številnih dejavnikov (objektivne in subjektivne narave). Ti determinirajo tako posamezne člane skupine pa tudi skupino kot celoto, ki pa ravno ni samo preprost seštevka njenih članov, temveč posebna kvaliteta podvržena svojim posebnim zakonitostim, ki še daleč niso vse spoznane. Končno pa še tako primerna pravna ureditev sama zase še ne pomeni ničesar, odločilno je, kako živi v praksi.

In če se na stvar tako gleda, potem se nujno postavi vprašanje, kako proučiti funkcioniranje prisedniškega sistema (podobno velja tudi za proučevanje porotniškega sistema) v praksi kazenskega pravosodja prav v tistem delu, ki je najpomembnejši, to je, pri odločanju? Čeprav so se sporadično pojavljale in se še pojavljajo težnje, da bi moralo biti posvetovanje in glasovanje sodniškega kolegija javno, ostaja to ne samo po inerciji temveč iz čisto načelnih razlogov izključeno od javnosti, s tem pa ni dosegljivo za neposredno opazovanje in ocenjevanje. Bili so sicer poskusi, da se ta ovira odstrani,

vendar je prevladalo stališče, da je popolna diskrecija v tej fazi kazenskega postopka bolj pomembna kot pa ev. korist za znanstveno proučevanje procesa odločanja.

2. METODOLOGIJA RAZISKOVANJA (Katja Vodopivec)

2.1. Dosedanje raziskave v Jugoslaviji

V Jugoslaviji sta bili doslej objavljeni dve raziskavi, ki obravnava vata sistem porote pri nas in sicer:

- KAMHI, S. - ČALIJA, B.: Sistem porote u našoj zemlji, Sarajevo 1974 in
- VASILJEVIĆ, T. idr: Učešće građana u suđenju na teritoriji socijalističke autonomne pokrajine Vojvodine, Novi Sad 1975.

Obe raziskavi sta empirični in vsebujeta podatke vsaka za svoje regionalno območje (Sarajevska za območje BiH). V obeh raziskavah so bili uporabljeni anketni vprašalniki. Ker je vojvodinska raziskava predstavljena v publikaciji bolj izčrpno bomo najprej analizirali sestav anket za to raziskavo.

Pri raziskavi za avtonomno pokrajino Vojvodino sta bila uporabljena dva anketna vprašalnika, ki sta bila poslana: eden predsednikom občinskih in okrožnih sodišč in drugi sodnikom porotnikom, ne glede na to ali so imeli izkušnje o sojenju pri civilnih ali kazenskih stvareh, ker raziskava pač raziskuje sistem porote v celoti in ne posebej glede na vrsto zadev, ki so v obravnavi (civilne ali kazenske).

Predsedniki sodišč, ki na večjih sodiščih običajno niso sami razsojajoči sodniki, so odgovarjali na tele vrste vprašanj:

vpraš. 1 - 19 terjajo odgovore s sumarnimi podatki za vse sodnike (npr. razdelitev po starosti in spolu, ali npr. politična pripadnost sodnikov porotnikov ipd.) kar je

terjalo obsežno predhodno analizo stanja na sodišču, ki je morala biti narejena za ta namen in to ne po enotnih kriterijih, ki bi bila podrobno sporočena sodiščem;

vpraš. 22 - 39 obsegajo večinoma odprta vprašanja, na katera je mogoče odgovoriti le na podlagi posplošenih ocen (npr. kakšen vpliv ima na klicanje porotnikov okoliščina, da se ti pogosto ne odzovejo ali da so neprimerni za sodelovanje) in vsebujejo, dva ali več vprašanj, zato ne more biti jasno na katero od vprašanj je odgovor dan;

vpraš. 41 - 51 obsegajo izmenično vprašanja, ki terjajo odgovore na podlagi posplošenih ocen (kot je navedeno zgoraj) in deloma stališča, ki so formulirana kot stališča sodišč (?) in ne kot stališča predsednikov sodišč (npr. kakšno je mnenje sodišča glede specializiranih sodnikov porotnikov ...).

Porotniki so odgovarjali na dosti manj obsežen anketni vprašalnik, ki je bil sestavljen iz 8 vprašanj o dejstvih (npr. starost, spol), 3 vprašanja o interesnih in 5 vprašanj o posplošitvah o več stvareh hkrati (npr. "Glede na to, da so nekatere zadeve težke in zamotane, ali ste vedno sposobni razumeti, o čem se razpravlja, in razumeti tisto, kar govorijo tožilec, obtoženec ali zagovornik. Kako se spoznate z zadevo, ki je predmet sojenja: pred glavno obravnavo ali med njo?").

V raziskavi, ki je bila opravljena v Bosni in Hercegovini, anketni obrazci niso v celoti objavljeni, so pa vprašanja večinoma navedena med analizo. Anketna vprašalnika sta bila v tem primeru poslana razsojajočim sodnikom in sodnikom porotnikom (deloma dopolnjeno tudi z razgovori) in sta večinoma vsebovala vprašanja, ki so terjala posplošene odgovore.

2.2. Predmetna raziskava se je skušala takim čerem in težavam kolikor mogoče izogniti. Zato smo čim bolj omejili število posplošenih vpra-

šanj, dodali pa smo eksperiment, ki je terjal odločitev anketiranca o konkretni zadevi. Tako je postala sestava vprašanj naslednja:

Vprašalnik za kazenske sodnike

Število odgovorov

- vprašanja, ki se nanašajo na odločitev o zadevi	5
- vprašanja o dejstvih	15
- vprašanja o posplošitvah	6
- vprašanja o stališčih	3
Skupaj	29

Vprašalnik za sodnike porotnike

- vprašanja, ki se nanašajo na odločitev o zadevi	5
- vprašanja o dejstvih	12
- vprašanja o posplošitvah	12
- vprašanja o stališčih	2
Skupaj	31

Posebno pojasnilo terja v tem primeru eksperiment, ki je zahteval odločitev o zadevi. Že od vsega začetka smo se zavedali, da situacija individualnega odločanja samo na podlagi pismenega gradiva ni in ne more biti enaka z odločanjem v senatu na podlagi opravljene glavne obravnave v prisotnosti udeležencev. Ker pa nimamo možnosti analizirati poteka diskusij na sejah senatov, smo se morali za nadomestilo zadovoljiti s primerjavo individualnih odločitev z odločitvami, sprejetimi na sejah senatov v istem simuliranem primeru. Tako smo po naši oceni dobili posreden in deloma približan vpogled v eventualno različnost stališč, ki se morajo v dinamiki razgovora na seji senata oblikovati v končno odločitev. Pri tem smo se seveda zavedali, da se skušamo resničnosti zgolj približati glede na to, da je ne moremo opazovati neposredno.

V tem eksperimentu in pa v skrčenem številu posplošenih in odprtih vprašanj se slovenska raziskava bistveno razlikuje od ostalih dveh,

doslej opravljenih v Jugoslaviji.

3. IZVEDBA RAZISKAVE (Ludvik Vidmar)

Glede na osnovni koncept tega dela raziskave, po katerem naj se sodnik porotnik in poklicni sodnik postavita v položaj, v katerem sta pri izvrševanju njune funkcije odločanja, je bilo treba pripraviti konkreten primer, o katerem bi bilo treba odločiti o obeh poglavitnih vprašanjih t.j. o vprašanju krivde in kazni. Pri konstrukciji primera so bili odločilni naslednji kriteriji: primer naj bi obsegal kaznivo dejanje iz stvarne pristojnosti nekdanjih občinskih sodišč;

primer naj bi bil izbran izmed kazenskih zadev takšne vrste, ki so bili pravnomočno končani z obsodilno sodbo v zadnjih dveh letih;

primer naj bi bil enostavnejši, dostopen in razumljiv sodnikom porotnikom, aktualen in družbeno pomemben.

Glede na te kriterije in potem ko so bili pregledani spisi petih občinskih sodišč z območja dveh okrožnih sodišč je bilo izločenih deset primerov iz obdobja 1976 in 1977, od teh pa izbran eden kot podlaga za pripravo skonstruiranega primera. Ker so bili v anketo in eksperiment vključeni tudi sodniki in sodniki porotniki z območja sodišča, ki je primer sodilo, so bile v skonstruiranem primeru nekatere dejanske okoliščine spremenjene vendar samo toliko, da so bile ohranjene temeljne značilnosti razsojene zadeve.

Gradivo, ki je bilo razposlano sodnikom porotnikom in poklicnim sodnikom je bilo, sestavljeno iz dveh delov:

iz obtožnega akta, ki je bil glede na pravno kvalifikacijo primera obtožni predlog in zato ni vseboval obrazložitve;

iz gradiva o poteku dokaznega postopka na glavni obravnavi predstavljeno s kratko vsebino izpovedbe obtoženca, prič in listin.

Za sodnike porotnike je bilo pripravljeno tudi besedilo tistih določb kazenskega zakona SFRJ in kazenskega zakona SR Slovenije, ki jih je bilo treba uporabiti za pravno presojo zadeve. Poleg tega gradiva so

dobili vsi adresati tudi anketne vprašalnike in sicer posebej pripravljenega za sodnike porotnike in drugačnega za poklicne sodnike. (Vse to gradivo je priloženo in je del končnega poročila o raziskavi).*

Preizkušnja obeh vprašalnikov je bila opravljena na območju enega od občinskih sodišč. Desetim slučajno izbranim sodnikom porotnikom je bil poslan vprašalnik z gradivom, enako pa je bilo anketiranih pet poklicnih sodnikov; eni kot drugi pozneje niso bili več anketirani, odgovore petih poklicnih sodnikov pa smo zaradi slabšega odziva v končni anketi vključili v končni vzorec. Na podlagi te preizkušnje sta bila oba vprašalnika deloma dopolnjena oziroma popravljena.

V končno anketo je bilo leta 1979 vključenih 273 po metodi vzorca izbranih sodnikov porotnikov iz vse Slovenije, ki so še sodili v kazenskih zadevah in 51 poklicnih kazenskih sodnikov (spremni dopis je v prilogi). Sodniki porotniki so vrnili 174 izpolnjenih vprašalnikov, od poklicnih sodnikov pa samo 27.

Drugi del eksperimenta (glej spredaj) je bil izveden tudi leta 1979 pri petih temeljnih sodiščih in njihovih enotah in sicer pri temeljnem sodišču v Ljubljani, Kopru, Mariboru, Celju in Novem mestu; skupno je bilo angažiranih 79 senatov (Ljubljana 28, Koper 5, Maribor 24, Celje 20 in Novo mesto 10) odgovore pa smo dobili od 37 senatov. Eksperiment je bil opravljen s posredovanjem predsednikov temeljnih sodišč po poprejšnjem soglasju predsednika Vrhovnega sodišča SRS in predsednikov višjih sodišč.

Hipoteze eksperimenta so bile naslednje:

- individualne odločitve sodnikov porotnikov so drugačne kot individualne odločitve poklicnih sodnikov;
- odločitve sprejete na sejah senatov so podobne individualnim odločitvam poklicnih sodnikov in so različne od individualnih odločitev sodnikov porotnikov;
- odločitve sprejete na sejah senatov so glede izreka o krivdi enake odločitvam individualnih poklicnih sodnikov in so različne od individualnih odločitev poklicnih sodnikov o kazni.

* Mentor pri tem delu raziskave je bil prof.dr. Peter Kobe.

4. RAZPRAVA

4.1. Primerjave med sodniki in porotniki (Ludvik Vidmar)*

I.

Prva hipoteza je bila v tem, da so individualne odločitve sodnikov porotnikov drugačne kot individualne odločitve profesionalnih sodnikov.

1. Odločanje o krivdi:

Skoraj 3/4 porotnikov je odločilo, da je obdolženec iz preizkusnega primera kriv, dočim je bilo takšnega mnenja nekaj več kot polovica sodnikov. Razlika med skupinama je statistično pomembna.

Preglednica št. 1

Odločitev	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
je kriv	109	18	74,7	56,3
ni kriv	37	14	25,3	43,8
Skupaj	146	32	100	100

$H_i^2 = 3,497$; mejno značilen na ravni 0,06

2. O kazni in njenih značilnostih

Primerjamo lahko le izreke v odgovorih, ki se nanašajo na pogojnost kazni. Pogojna obsodba je postala v skladu z določilom čl. 52 KZ SFRJ sankcija posebne vrste. Več sodnikov se je odločilo za to obliko sankcije kot porotnikov, iz česar lahko sklepamo, da so bili sodniki milejši v kaznovanju kot porotniki.

* Redakcija prof.dr. Katja Vodopivec

Preglednica št. 2

Sankcija	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Pogojna	90	17	82,6	94,4
Nepogojna	7	1	6,4	(5,6)
Brez odg. o pog.	12	-	11,0	-
Skupaj	109	18	100	100

Z upoštevanjem "brez odgovora" kot nepogojnih sankcij je hi² neznačilen.

Na to milejše kaznovanje pa je mogoče sklepati zlasti, če upoštevamo tudi 12 odgovorov (preglednica št. 2), ko porotniki niso odgovorili na vprašanje o pogojnosti, odločili pa so se za izrek kazni v naslednjem:

- zapor 5 odgovorov,
- denarna kazen 7 odgovorov.

Skupno bi se torej ob takšni razlagi odločilo za nepogojno kazen 19 porotnikov ali 17,4 %.

Takšna situacija pa je celo še bolj izrazita glede na to, da se je le eden od sodnikov odločil za kazen enega leta zavora (ki ekstremno odstopa od vseh kazni, določenih od ostalih sodnikov.)

Okoliščine po čl. 41 KZ SFRJ

so tiste okoliščine, ki vplivajo na višino kazni v tem smislu, ali bo odmerjena kazen milejša ali hujša. Kazenski zakon našteva nekatere od teh okoliščin primeroma, njihova uporaba je torej fakultativna, prepuščena oceni in ugotovitvi sodišča kako in na kakšen način jih bo uporabilo (v breme ali v korist obdolženca). Tako so najbolj pogoste tiste okoliščine, ki jih je zakon že naštel. Po svoji višini je torej kazen tudi odraz teh okoliščin, njihove uporabe in njihove kombinacije, glede na to, katere od njih vzame sodišče kot obteževalne in katere šteje kot olajševalne.

Sodniki so bolj pogosto upoštevali olajševalne okoliščine, kot pa porotniki, medtem ko so porotniki podobno uporabljali ali obteževalne ali olajševalne okoliščine.

Preglednica št. 3

Okoliščine	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Olajševalne	53	15	51,5	83,3
Obteževalne	43	1	41,7	5,6
Obt. + olajšev.	7	2	6,8	11,1
Skupaj	103	18	100	100

$Hi^2 = 8,67$; statistično značilen na ravni 0,01

Razlika med skupinama je statistično pomembna. Sodniki so torej z uporabo olajševalnih okoliščin kazni prilagajali kaznivemu dejanju in osebnosti storilca; to pomeni hkrati tudi ^{milejše} kaznovanje kot pa pri porotnikih, kot smo to ugotavljali pri nepogojnih obsodbah.

Gornja razlika je potrjena tudi s primerjavo števila upoštevanih okoliščin. Sodniki so večinoma upoštevali po 3 okoliščine (tudi 2 ali 4), porotniki pa praviloma le eno okoliščino.

Preglednica št. 4

Okoliščine	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
1 okoliščina	56	1	54,4	5,6
2 okoliščine	35	2	34,0	11,1
3 okoliščine	10	11	9,7	61,1
4 okoliščine	2	4	1,9	22,2
Skupaj	103	18	100	100

$Hi^2 = 46,407$; značilen na ravni 0,000

H_1^2 je visoko značilen, kar kaže na statistično pomembnost razlik med osnovnima skupinama.

Sklep o prvi hipotezi bi torej bil v tem, da smo ugotovili razlike med individualnimi odločitvami porotnikov v primerjavi z odločitvami poklicnih sodnikov. Te razlike se kažejo zlasti v odločitvi o krivdi, pri odločitvi o kazni pa se kažejo v tem, da so se sodniki bolj pogosto odločali za pogojno obsodbo, kot milejšo obliko kazenske sankcije. Razlika je tudi pri uporabi okoliščin iz čl. 41 KZ SFRJ, saj so sodniki bolj pogosto uporabljali olajševalne okoliščine, upoštevali pa so pri odmeri kazni tudi več okoliščin kot porotniki.

II.

Naša naslednja hipoteza, katero smo preverili, je bila v tem

- da so odločitve, sprejete na sejah senata, podobne odločitvam profesionalnih sodnikov in različne od individualnih odločitev sodnikov porotnikov.

1. Primerjava odločitev sodnikov z odločitvami na sejah senata

Pri odločanju o krivdi ugotovimo skladnost odločitev. Odločitve sodnikov so bile skoraj enake odločitvam senatov, ki jih je ta sprejel na seji, ko je odločal o krivdi. Opažamo tudi, da se je delež krivdorekov še nekoliko znižal.

Preglednica št. 5

Odločitev	Sodniki št.	Senati št.	Sodniki %	Senati %
je kriv	18	18	56,2	51,5
ni kriv	14	17	43,8	48,5
Skupaj	32	35	100	100

Razlike statistično niso značilne.

Pri odločanju o kazni so bile odločitve sodnih senatov na sejah podobne odločitvam, ki so jih individualno sprejeli poklicni sodniki.

Preglednica št. 6

Kazen	Sodniki št.	Senati št.	Sodniki %	Senati %
Pogojna	17	16	94,4	88,9
Nepogojna	1	2	5,6	11,1
Skupaj	18	18	100	100

Razlike statistično niso značilne.

2. Primerjava odločitev porotnikov z odločitvami na sejah senata

Pri odločanju o krivdi je razlika precejšnja, saj se je za 1/4 več porotnikov individualno odločilo za obsodilno sodbo, kot pa je to bilo sklenjeno na sejah senata.

Preglednica št. 7

Odločitev	Porotniki št.	Senati št.	Porotniki %	Senati %
je kriv	109	18	74,7	51,5
ni kriv	37	17	25,3	48,5
Skupaj	146	35	100	100

$H_i^2 = 7,276$, značilen na ravni 0,01

Razlika je tudi pri odločanju o kazenski sankciji, senat je namreč izrekel več pogojnih obsodb, kot pa so to individualno odločili sodniki porotniki. Ob upoštevanju 12 odgovorov porotnikov, ki se niso izrekli glede pogojnosti, postane razlika še bolj očitna.

Preglednica št. 8

Sankcija	Porotniki št.	Senati št.	Porotniki %	Senati %
Pogojna	90	16	82,6	88,9
Nepogojna	7	2	6,4	11,1
Brez odgovora o pogojnosti	12	-	11,0	-
Skupaj	109	18	100	100

Z upoštevanjem "brez odgovora" kot nepogojnih obsodb je hi² neznačilen.

Izhajajoč iz hipoteze lahko sklepamo, da so bile individualne odločitve porotnikov drugačne od odločitev, ki so jih senati sprejeli na sejah, bolj glede vprašanja krivde, kot pa glede vrste kazni.

III.

Zadnja hipoteza je bila v tem, da so odločitve sprejete na sejah senatov, podobne individualnim odločitvam poklicnih sodnikov glede izreka o krivdi in različne od individualnih odločitev poklicnih sodnikov glede izreka o kazni. Razlike v odgovorih so premajhne, da bi hipotezo lahko sprejeli ali zavrgli.

IV.

Potrditev postavljenih hipotez odpira vrsto vprašanj. Z zbranimi podatki bomo skušali odgovoriti na nekatere od njih.

Spremembe mnenja

V obeh skupinah anketiranih je več kot polovica vprašanih odgovorila, da mnenja o krivdi med branjem gradiva ni spreminjala.

Preglednica št. 9

Spreminjanje mnenja o krivdi	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
da	59	11	40,7	35,5
ne	85	20	58,6	64,5
brez odgovora	1	-	0,7	-
Skupaj	145	31	100	100

χ^2 ni značilen

Ni izključeno, da bi lahko tu iskali tiste dejavnike, ki privedejo do temeljnih razhajanj o glavnih vprašanjih v odločanju.

Vzroke za to lahko izvajamo iz:

- obsega in načina seznanitve z zadevo,
- ocene pomena posvetovanja pred odločitvijo na seji senata,
- izkušenj in izobrazbe sodnikov porotnikov,
- nekaterih osebnih lastnosti anketirancev.

1. Seznanitev z zadevo

Menimo, da je ta faza dokaj pomembna. Po eni strani lahko porotniki v tej fazi dela v senatuspoznajo zadevo glede na svoje osebne zmognosti dojemanja, po drugi strani pa je tu stvar sodnikove razlage. Slednje nosi v sebi možnost usmeritve porotnika v željeni smeri.

a) Čas seznanitve

Tako sodniki kot porotniki večinoma ocenjujejo čas seznanitve v razmaku 5 do 10 minut. Razlike statistično niso pomembne.

Preglednica št. 11

Ocena časa seznanitve z zadevo	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
manj kot 5 min.	17	5	11,6	15,6
5 - manj kot 10 minut	74	20	50,7	62,5
10 minut in več	55	7	37,7	21,9
Skupaj	146	32	100	100

H_i^2 neznačilen

Očitno je, da večina rabi več kot 5, tudi več kot 10 minut za seznanitev z zadevo. Upoštevali smo razlike v odločitvah in spreminjanje mnenj. Če torej odločitve niso enostavne, čas seznanitve z zadevo pa je kratek, lahko močno dvomimo, da je tako ocenjeni čas ustrezen za razumevanje dejanske in pravne problematike.

b) Način seznanitve

Poleg časa seznanitve smo poskušali ugotavljati tudi način kako se porotniki seznanijo z zadevo pred obravnavo. Domnevali smo, da je bilo branje spisa najpopolnejše in najobjektivnejše. Odgovori kažejo, da je najbolj razširjena ustna metoda pojasnjevanja: predsednik senata poroča ali temeljito, ali pa tudi bežno.

Preglednica št. 12

Način seznanitve	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Branje spisa	26	1	17,8	3,1
Bežni pregled spisa	4	-	2,7	-
Temeljita ustna seznanitev po predsedniku senata	76	17	52,1	53,1
Površna ustna seznanitev po predsedniku senata	39	14	26,7	43,8
Se ne seznanj	1	-	0,7	-
Skupaj	146	32	100	100

$H_i^2 = 13,540$; slabo značilen na ravni 0,09.

Razlike med skupinama so mejno značilne (H_i^2 je mejno značilen na 0,09). Rekli smo, da je uporabljena predvsem metoda ustreznega seznanjanja porotnikov z zadevo. Predhodno smo ugotovili, da se v ta namen porabi premalo časa. Ne bo zgrešena domneva, da je referat predsednika senata pogojen z njegovimi osebnimi, strokovnimi in izkustvenimi lastnostmi, kar pogojuje tudi smer odločanja. Ta usmeritev odseva v odločitvi senata na seji, je pa drugačna, kot so individualne odločitve porotnikov, kajti ti so to svojo individualno odločitev podredili skupni usmeritvi in odločitvi.

c) Posvetovanje na seji

Po končani obravnavi se senat posvetuje o vprašanjih, o katerih mora odločati. V tej fazi je podana možnost, da si člani senata razjasnijo nejasnosti, porotniki dobijo ustrezna pojasnila, dejanske in pravne narave. Predsedniki senata lahko razložijo sporne podrobnosti in tudi omilijo lastne dvome in dileme v razpravi o teh vprašanjih. Ta faza nedvomno daje široke možnosti za razčiščevanje nasprotij in polarizacijo mnenj. Zakon o kazenskem postopku ne zahteva soglasne odločitve, temveč le večinsko, zato tudi dopušča pravico porotnikom do lastnega mnenja, celo do obrazložitve tega mnenja v posvetovalnem zapisniku (t.i. posebna mnenja, 3. odst. 89. čl. ZKP).

Z našimi vprašanji, kako porotniki oziroma sodniki ocenjujejo to fazo dela v senatu, smo skušali dobiti odgovore, iz katerih bi lahko sklepali, kaj se v resnici dogaja na tem posvetu: ali je to zgolj formalnost, ali se na posvetovanju izčrpajo vprašanja in dileme le včasih, ali pa večinoma. Odgovori so nam sicer pokazali razlike v oceni posvetovanja med skupinama, vendar statistično razlike niso pomembne. Izgleda, da posvetovanja niso formalnost, vendar imajo o izčrpnosti posvetovanja porotniki boljše mnenje kot pa sodniki.

Preglednica št. 13

Ocena posvetovanja	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Formalnost	6	-	4,1	-
Včasih izčrpno, včasih normalno	65	18	44,5	56,2
Navadno izčrpno	75	14	51,4	43,6
Skupaj	146	32	100	100

Hi² ni značilen.

d) O prihodnji ureditvi

Vprašanja so bila zastavljena z domnevo, da bodo morda odgovori tudi pokazali, kako porotniki ocenjujejo svoje sedanje sodelovanje. Jasno je, da gre za precejšnje tveganje, kajti ne smemo prezreti možnosti, da porotniki nimajo predstave, kako bi spremembe lahko izgledale.

Zaradi tega smo ponudili možnost odgovorov na vprašanja:

- o spremembi v načinu sojenja,
- o spremembi v strukturi porotnikov.

K prvi možnosti so nas vodili že navedeni in omenjeni razlogi in razprave o podružbljanju sodstva. Drugo možnost zasledimo v raziskavah, ki so bile opravljene in so omenjene spredaj. Glede na ugotovitve v raziskavi Vojvodini, je moč zaključiti, da porotniki menijo, da bi bila za boljše izvrševanje dolžnosti in samostojnejši odnos do stalnega sodnika, potrebna določena izobrazba. So mnenja, da je koristnost sodelovanja sodnikov porotnikov v sojenju odvisna od šolske izobrazbe in dolžine porotniškega staža (cit. delo, str. 201). Iz sarajevske raziskave izhaja kot možnost tudi uvedba kvalificirane porote. Večina sodnikov je bila temu naklonjena, pa tudi večina anketiranih porotnikov. Avtorja te raziskave pa pri tem ugotavljata, da zahteva po kvalificirani poroti pomeni bolj selektiven izbor porotnikov, ki bi morali biti dovolj izobraženi in pa z življenjskimi izkušnjami, kar pa seveda ni kvalificirana porota v pravem pomenu (cit.de. 114 in nasl.).

O načinu prihodnjega sodelovanja občanov pri sojenju smo ugotovili, da skoraj tretjina porotnikov in ena petina sodnikov želi spremembe.

Preglednica št. 14

Način sodelovanja v prihodnje	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Sedanji način ustrezen	101	26	69,2	81,3
V prihodnje brez sodelovanja	-	1	-	3,1
Samo odločanje o krivdi	40	5	27,4	15,6
Samo odločanje o kazni	5	-	3,4	-
Skupaj	146	32	100	100

$Hi^2 = 7,633$; značilen na ravni 0,05.

Strokovnost porotnika ocenjujemo tudi s pomočjo njegovih izkušenj in izobrazbe. Menimo namreč, da oboje (ali pa eno ali drugo) lahko prispeva k večji samostojnosti, neodvisnosti in odločnosti porotnika. Postavlja se nam namreč vprašanje ali ne bi morda porotnik z več izobrazbe (po ugotovitvah citiranih raziskav) ali z več izkušenj prispeval k drugačnim odločitvam.

Preglednica št. 15

Mnenje o strokovnosti porotnikov v prihodnje	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
Kot doslej	82	18	56,2	56,2
Ustrezna strokovna izobrazba	10	-	6,8	-
Ustrezne strokovne izkušnje	33	3	22,6	9,4
Ustrezna strokovna izobrazba in strokovne izkušnje	21	11	14,4	34,4
Skupaj	146	32	100	100

Hi^2 neizračunljiv.

Pri tem pa želijo porotniki predvsem več izkušenj, sodniki pa izobrazbe in izkušenj. Le nekaj nad polovico porotnikov in sodnikov se zadovoljuje s sedanjo strokovno ravnijo porotnikov.

Pri iskanju vzrokov, ki so pogojevali različnost odločitev članov senata smo torej prišli do nekaterih ugotovitev:

- ugotovljene razlike med individualnimi odločitvami porotnikov in sodnikov omogočajo oceniti tiste prevladujoče vplive, ki usmerijo skupno odločitev na seji senata;
- razhajanje končnih kolektivnih odločitev z individualnimi je treba iskati v tem, da je čas seznanitve z zadevo očitno prekratek, da bi porotniki lahko kritično ocenili zadevo, temveč poročilo v večini primerov pogosto nekritično sprejmejo;
- ta nekritičnost se nato nadaljuje na posvetovanju na seji senata potem, ko so pod vtisom usmerjenega poročila sodelovali na obravnavi in pod takšnim vtisom sodelujejo na posvetovanju;
- tako sodniki kot porotniki do neke mere zaznavajo težave in neustreznost takega sodelovanja, saj del njih skuša najti izhod v določenih spremembah v načinu sojenja, ali pa v spremembah v izkustvenem profilu porotnikov.

e) O izkušnjah o sojenju

Izkušnje pri sojenju lahko iščemo v tem kolikokrat so bili porotniki že izvoljeni, oziroma po funkcijski dobi sodnikov.

Preglednica št. 16

Leto izvolitev	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
1974 in 1975	124	16	85,6	51,7
1976, 77, 78	21	15	14,4	48,3
Skupaj	145	31	100	100

$H_i^2 = 19,925$; značilen na ravni 0,005

Očitno je, da so sestavljali anketirani skupini glede na leto izvolitve različno strukturirani člani. Pri porotnikih imajo večino tisti, ki imajo dalji porotniški staž, dočim se to razmerje pri skupini sodnikov tako porazdeli, da je število sodnikov z več kot 3-letnim stažem skoraj enako tistim s krajšim stažem. Razlike so statistično visoko pomembne.

Podobno bi morda lahko primerjali sodniške izkušnje s starostjo, torej z možnostjo življenjskih izkušenj. Podatki so pokazali, da je bila večina porotnikov (54,4 %) starih nad 50 let, dočim je bila večina sodnikov 2/3 v starih manj kot 40 let. Razlike med skupinama so statistično visoko pomembne.

Preglednica št. 17

Starost	Porotniki št.	Sodniki št.	Porotniki %	Sodniki %
do 29 let	5	11	3,4	34,4
30 - 39 let	22	10	15,2	31,3
40 - 49 let	39	9	26,9	28,1
50 - 59 let	48	1	33,1	(3,1)
60 in več	31	1	21,4	(3,1)
Skupaj	145	32	100	100

$\chi^2 = 44,842$; statistično značilen na ravni 0,000.

Ni odveč vprašanje, kakšno je sodelovanje takih članov senata že glede na generacijske odnose in s tem povezane poglede in stališča.

Podatki pa so pokazali dokajšnjo skladnost med skupinami glede aktivnosti v družbeno-političnem smislu, torej zadolženost z različnimi funkcijami kot tudi podobnosti v družinskem statusu in narodnosti (tabele v prilogi)*. Razlike med skupinami statistično niso pomembne. Med obema skupinama tudi ni bilo razlik v spolnem sestavu (nekaj nad 1/2 moških) in pri socialni provenienci (med očetih porotnikov je bilo nekaj več kmetov in obrtnikov kot med očetih sodnikov.

* Priloge 5, 4, 11, 12, 15

Zaključki (povzetek)

Raziskava je dala sprejemljive rezultate za nekatera sklepanja, s katerimi lahko odgovorimo na zastavljene hipoteze:

1. individualne odločitve sodnikov porotnikov so bile različne od individualnih odločitev poklicnih sodnikov. Razlike v odločitvah o krivdi so bile bolj izrazite. Razlike v individualnih odločitvah pa so se pokazale tudi v odločitvi o kazni: poklicni sodniki so pogosteje izrekli pogojno obsodbo, ki je milejša kazenska sankcija; pa tudi pri odmeri nepogojnih kazni lahko ugotovimo, da imajo porotniki strožja stališča. Razlike med skupinama pa smo ugotovili tudi pri uporabi okoliščin iz čl. 41 KZ SFRJ: poklicni sodniki so pogosteje uporabljali olajševalne okoliščine kot obteževalne, pa tudi po številu so upoštevali več okoliščin, kot porotniki;
2. Odločitve, ki so jih sprejeli senati na svojih sejah so bile podobne individualnim odločitvam poklicnih sodnikov. Individualne odločitve sodnikov porotnikov so bile dokaj drugačne od odločitev, ki so jih sprejeli na svojih sejah.
3. Za hipotezo, da so odločitve senata na sejah podobne individualnim odločitvam poklicnih sodnikov v odločbi o krivdi, odločitve senata na sejah pa različne od individualnih odločitev/pоротnikov v izreku o kazni, nismo dobili odgovorov, da bi lahko to hipotezo sprejeli ali ovrgli.

Takšne individualne ali skupne odločitve, pa imajo še nekatere nadaljnje posebnosti, iz katerih lahko izvajamo še nekatere druge sklepe:

4. Eden od vzrokov za razlike med individualnimi odločitvami porotnikov in odločitvami na seji senata, je lahko v neustreznem času, v katerem predsednik senata seznanil porotnike z zadevo. Ta je očitno prekratek, da bi porotniki lahko kritično ocenili tudi poročilo predsednika senata (kar je najpogostejša metoda seznanitve porotnikov z zadevo) in ti poročilo v glavnem nekritično sprejmejo;

5. Taka nekritičnost se nadaljuje pri sodelovanju na obravnavi in nato v fazi posvetovanja na seji senata vse do odločitve, do katere so pod vtisom usmerjenega referata o zadevi ter tako pod tem vtisom sodelujejo tudi na posvetovanju;
6. Sodniki kot porotniki se zavedajo težav pri sedanjem sodelovanju, zato del njih skuša najti v prihodnje izhod v nekaterih spremembah v načinu sojenja, ali pa v izkustvenem ali izobrazbenem profilu porotnikov.

4.2. Druge značilnosti sodnikov porotnikov (Katja Vodopivec)

Kakor smo rekli, se je na pismeno anketo odzvalo 64 % porotnikov. Delež odgovorov je za pismeni način anketiranja običajen in je bil pričakovan. Seveda pa je bila to deloma izbrana skupina porotnikov, nekoliko drugačna od običajne sestave razsojajočih porotnikov.

Preglednica št. 18

P o r o t n i k					
Starost porotnikov v letih	prvič izvoljen	drugič izvoljen	večkrat izvoljen	Skupaj	razsojajoči porotniki *
Š t e v i l o					
do 29	4	1	-	5	
30 - 39	12	6	4	22	
40 - 49	13	14	12	39	
50 - 59	11	20	17	48	
60 in več	3	13	15	31	
Skupaj	43	54	48	145	
%					
do 29	9,3	1,9	-	3,4	9,0
30 - 39	27,9	11,1	8,3	15,2	15,4
40 - 49	30,2	25,9	25,0	26,9	24,8
50 - 59	25,6	37,0	35,4	33,1	23,0
60 in več	7,0	24,1	31,3	21,4	27,9
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hi^2 (zadnji dve koloni) = 20,860: značilen na ravni 0,008

*Zaradi primerjave dodajamo sestav razsojajočih porotnikov, kakor je bil ugotovljen v prej uvedeni raziskavi o izvoljenih in razsojajočih porotnikih.

V 70 % primerov so bili to drugič in tretjič izvoljeni porotniki, ki so imeli večinoma dobro mnenje o posvetovanjih na sejah sodnih senatov.

Preglednica št. 19

Posvetovanje na seji senata je	P o r o t n i k			Skupaj
	prvič izvoljen	drugič izvoljen	večkrat izvoljen	
	Š t e v i l o			
zgolj formalno	1	5	-	6
včasih izčrpno	25	21	19	65
običajno izčrpno	18	28	29	75
Skupaj	44	54	48	146
	%			
zgolj formalno	2,3	9,3	0,0	4,1
včasih izčrpno	56,8	38,9	39,6	44,5
običajno izčrpno	40,9	51,9	60,4	51,4
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0

$H_1^2 = 9,665$; značilen na ravni 0,05

Glede na to, da zlasti predsedniki sodišč sestavljajo predloge za izvolitev porotnikov, je tak odziv na naš anketni eksperiment logičen, saj je verjetno, da je pisarni poziv bolj vzpodbudil k odgovoru porotnike, ki so že itak zagreti za delo sodišč, kot druge, ki to niso.

Sestavo izvoljenih in razsojajočih porotnikov smo z raziskavo v prvi fazi ugotavljali predvsem za mesti Ljubljano in Maribor. Pri tem smo ugotovili, da je bila sestava izvoljenih porotnikov za ti dve mesti v primerjavi z vsemi v Sloveniji izvoljenimi porotniki nekoliko specifična in sicer je bilo med njimi več administrativnih delavcev in vodilnega osebja in so bili relativno bolj izobraženi kot v vsej Sloveniji (glej sestavek S. Čenčur).

Za razliko od tega vzorca je bilo med porotniki, ki so nam odgovorili na to anketo, še nekaj več porotnikov z višjo šolsko izobrazbo ter s šolo za kvalificirane in visoko kvalificirane delavce ter več vodilnih delavcev z relativno visokimi dohodki na družinskega člana (priloga 1 - 4). To pomeni, da je naš eksperiment o individualnem odločanju zajel nekoliko selekcioniran vzorec bolj izobraženih in na družbeni lestvici višje stoječih porotnikov. V tem smislu je treba razumeti tudi prejšnjo primerjavo med odgovori porotnikov in sodnikov (pogl. 4.1.) ter druge navedbe o sodnikih porotnikih in profesionalnih sodnikih pogl. 4.2. in 4.3.

Porotniki, ki so odgovorili na anketo so bili večinoma tudi sicer družbeno aktivni delavci (priloga 5). Bili so že večkrat vabljeni na glavne obravnave in so se vabilom praviloma odzivali (prilogi 6,7).

Tako izbrani porotniki so izjavili, da na obravnava redko postavljajo vprašanja, kolikor pa jih, postavljajo večinoma s pomočjo predsednika senata. Vprašanja ostalih udeležencev v postopku jim v 70 % primerov zadoščajo. Le 7 % porotnikov se je zavedalo, da vprašanj ne postavljajo zato, ker so ali bolj zadržane narave ali pa jim zadeve niso dovolj jasne za dodatna vprašanja (priloge 8, 9, 10).

Vse te značilnosti porotnikov smo primerjali tudi s krivdoreki, s starostjo porotnikov, s številom izvolitev in z dosedanjimi izkušnjami pri sojenju, tu nismo našli nobenih statistično značilnih zvez in smo zato/^{samo}frekvence in strukture odgovorov porotnikov uvrstili med priloge. Našli pa smo zvezo med mnenji porotnikov o običajni seznanjenosti s kazenskimi zadevami in krivdoreki v našem eksperimentu. Tako se je več tistih porotnikov, ki menijo, da so ponavadi premalo seznanjeni s kazenskimi zadevami, odločilo, da je obtoženec kriv, in več tistih, ki menijo, da so dobro seznanjeni s kazenskimi zadevami odločilo za to, da obtoženec ni kriv. Kaj je vzrok za te razlike lahko le ugibamo; ena od ev. možnih razlog pa bi bila, da so ljudje, ki so bolj kritični do kazenskega postopka, tudi bolj kritični in zahtevni do ev. obdolžencev kaznivih dejanj.

Preglednica št. 20

Mnenje o seznanjenosti z zadevo	Število porotnikov			%	
	Obtoženi		Skupaj	Obtožen	
	je kriv	ni kriv		je kriv	ni kriv
premalo	24	3	27	22,0	8,1
dovolj	73	23	96	67,0	62,2
dobro	12	11	23	11,0	29,7
Skupaj	109	37	146	100,0	100,0

$\chi^2 = 9,133$; značilen na ravni 0,010

4.3. Druge značilnosti profesionalnih sodnikov (Katja Vodopivec)

Sodnikov, ki so nam na anketo pismeno odgovorili, ne moremo primerjati z vsemi v kazenskih zadevah razsojajočimi sodniki podobno, kot smo lahko primerjali porotnike, zato ocena vzorca ni možna. Zelo verjetno pa je, da se na podobna pismena anketa vprašanja odzivajo ljudje z nekoliko drugačnimi osebnimi lastnostmi od tistih, ki se ne odzivajo. Kljub temu so bili vsi odgovori pričakovani, ne pomenijo za raziskovalca posebnih presenečenj in zato verjetno vsaj v grobem ustrezajo resničnosti.

Izvršili smo tudi več primerjav med posameznimi vrstami odgovorov, ker pa je absolutno število sodnikov, ki so se na anketo odzvali le 32, primerjave niso zanesljive in zato njihov prikaz opuščamo. Frekvenčne distribucije s strukturnimi števili objavljamo v prilogah. Posebej opozarjamo še na to, da so v tem poglavju prikazane le tiste značilnosti profesionalnih sodnikov, ki niso zajete v primerjavi med sodniki in porotniki (pogl. 4.1.).

Razen treh so vsi sodniki slovenske narodnosti, večinoma poročeni in v 60 % primerov z relativno kratkim sodniškim stažem (priloge 11 - 13). Vsi tisti, ki imajo kratek sodniški staž, so tega opravljali ves čas na kazenskih oddelkih sodišč (primerjava prilog 13, 14). Večinoma so družbeno politično aktivni in nekateri tudi močno obremenjeni s funkcijami (priloga 15).

Pri volitvah porotnikov, sodniki večinoma ne sodelujejo aktivno (priloga 16), presenetljivo pa je, da jih je kar 10 (31 %) izjavilo, da včasih predlagajo sodnika porotnika poimensko za določeno kazensko zadevo (priloga 17). To bi potrjevalo našo domnevo iz predhodne raziskave o izvoljenih in razsojajočih sodnikih porotnikih, da je bilo mogoče ugotoviti delne zveze med nekaterimi lastnostmi razsojajočih sodnikov porotnikov in vrstami kazenskih zadev, ki so jih sodili.

Sodniki porotnikov ne ocenjujejo slabo, vendar njihovega sodelovanja (po razčlenjenih vprašanjih) tudi ne ocenjujejo zelo pozitivno. Tako npr. velika večina sodnikov meni, da porotniki običajno razumejo obravnavane zadeve, redko postavljajo vprašanja, imajo majhen vpliv na odločitev o krivdi in nekoliko večjega na odločitev o kazni. Vendar tudi pri odločanju o ukrepih prihaja le redko do preglasovanj. Pri odločanju večinoma niso pristranski (priloge 18 - 23). Res pa je tudi, da si sodniki na sejah senata pred glasovanjem ne prizadevajo posebno, da bi skupaj s porotniki analizirali obravnavano zadevo. Le eden od sodnikov je napisal, da pred glasovanjem na seji senata napravi povzetek celotne zadeve, opozori na bistvene stvari in analizira dokaze (priloga 24).

Če primerjamo te odgovore z mnenji sodnikov o tem, kakšna naj bo ureditev v prihodnje (pogl. 4.1.) dobimo vtis, da so se sodniki na porotnike navadili, da jih ti pri njihovem odločanju ne motijo, da pa si tudi ne prizadevajo kaj posebno, da bi iz te institucije naredili več kot spada v tako zamišljeno rutinsko poslovanje.

Priloga 1

Izobrazba	Število porotnikov	%	Razsojajoči porotniki %
4 razredi osnovne šole	3	2,1	2,8
osnovna šola	18	12,3	22,5
šola za kvalificirane in visoko kvalificirane delavce	40	27,4	19,1
gimnazija	15	10,3	9,8
srednja strokovna	41	28,1	30,5
višja šola	20	13,7	8,6
visoka šola	9	6,2	6,6
Skupaj	146	100,0	100,0

večinoma s srednjimi in visokimi šolami izobrazbo

Priloga 2

Poklic	Število porotnikov	%	Razsojajoči porotniki %
kmetje	9	6,2	3,7
obrtniki, delavci v industriji	22	15,2	16,6
delavci v prometu	4	2,8	0,6
delavci v gostinstvu, trgovini	11	7,6	2,5
varnostni delavci	2	1,4	1,2
administrativni delavci	22	15,2	19,1
vodilni delavci	20	13,8	3,4
svobodni poklici	5	3,4	9,6
brez poklica	2	1,4	0,5
upokojeni	47	32,4	39,0
vzdrževane osebe	1	0,7	3,7
Skupaj	145	100,0	99,9

večinoma s srednjimi in visokimi šolami izobrazbo

Priloga 3

Dohodek na družin- skega člana	Število porotnikov	%
manj kot 1000	2	1,4
1000 - 1999	5	3,4
2000 - 2499	12	8,3
2500 - 2999	12	8,3
3000 - 3499	12	8,3
3500 - 3999	16	11,0
4000 in več	86	59,3
Skupaj	145	100,0

Priloga 4

Stan	Število porotnikov	%
samski	13	9,0
poročen	117	80,8
razvezan	9	6,2
vdovec	6	4,1
Skupaj	145	100,0

Priloga 5

Družbeno politična aktivnost porotnikov	Število porotnikov	%
brez funkcij	11	7,5
1 do 3 funkcije	71	48,6
4 do 6 funkcij	46	31,5
nad 6 funkcij	18	12,3
Skupaj	146	99,9

Priloga 6

Vabljeni v času izvo- litve na obravnave	Število porotnikov	%
3 krat	2	1,4
4 in večkrat	143	98,6
Skupaj	145	100,0

Priloga 7

Dosedanje sojenje v kazenskih zadevah	Število porotnikov	%
nikoli	1	0,7
2 krat	4	2,7
večkrat	141	96,6
Skupaj	146	100,0

Priloga 8

Pogostost postavljanja vprašanj na obravnavah	Število porotnikov	%
redko	78	53,8
običajno	56	38,6
vedno	11	7,6
Skupaj	145	100,0

Priloga 9

Način postavljanja vprašanja na obravnavah	Število porotnikov	%
neposredno	15	10,3
preko predsednika senata	68	46,9
včasih neposredno, včasih preko predsednika senata	59	40,7
ne postavlja vprašanj	3	2,1
Skupaj	145	100,0

Priloga 10

Razlogi za to, da ne postavljajo vprašanj	Število porotnikov	%
zadeva večkrat ni jasna	6	4,3
vprašanja ostalih običajno zadoščajo porotnik je	98	70,0
zadržane narave	4	2,8
ostala pojasnila	9	6,4
brez odgovora	23	16,4
Skupaj	140	99,9

Priloga 11

Narodnost sodnikov	Število sodnikov	%
slovenska	29	90,6
ostale	3	9,4
Skupaj	32	100,0

Priloga 12

Družinsko stanje sodnikov	Število sodnikov	%
samski	5	15,6
poročen	27	84,4
Skupaj	32	100,0

Priloga 13

Skupni sodniški staž sodnikov	Število sodnikov	%
do manj kot 2 leti	10	31,3
2 do manj kot 5 let	9	28,1
5 do manj kot 10 let	5	15,6
10 let in več	8	25,0
Skupaj	32	100,0

Priloga 14

Stož sodnikov na kazenskih oddelkih sodišč	Število sodnikov	%
do manj kot 2 leti	10	31,3
2 leti do manj kot 5 let	9	28,1
5 let do manj kot 10 let	9	28,1
10 let in več	4	12,5
Skupaj	32	100,0

Priloga 15

Družbeno politična dejavnost sodnikov	Število sodnikov	%
brez funkcij	4	12,5
do 3 funkcije	16	50,0
4 - 6 funkcij	10	31,3
7 in več funkcij	2	6,3
Skupaj	32	100,1

Priloga 16

Izvolitev sodnikov porotnikov	Število sodnikov	%
ne zanima	4	12,5
poznajo postopek	24	75,0
sodniki sodelujejo aktivno	4	12,5
Skupaj	32	100,0

Priloga 17

Vabljene sodnike porotnike	Število sodnikov	%
določi predsedniška pisarna	9	28,1
včasih predlaga sodnik poimensko	10	31,3
določi poimensko le ob preložit- vi obravnave	13	40,6
Skupaj	32	100,0

Priloga 18

Sodniki porotniki običajno	Število sodnikov	%
razumejo zadevo	31	96,9
ne razumejo zadeve	1	3,1
Skupaj	32	100,0

Priloga 19

Sodniki porotniki postavljajo vprašanja na glavni obravnavi	Število sodnikov	%
redko	20	62,5
večkrat	10	31,3
pogosto	2	6,3
Skupaj	32	100,0

Priloga 20

Kolikor prihaja do razhajanja mnenja sodnika z mnenji porotnikov, prihaja do tega večkrat:	Število sodnikov	%
pri vprašanju o krivdi	8	25,0
pri vprašanju o kazni	24	75,0
Skupaj	32	100,0

Priloga 21

Sodnik je sledil mnenju porotnikov v % primerov	O krivdi		O kazni	
	Število sodnikov	%	Število sodnikov	%
0	7	30,4	1	4,3
1	4	17,4	1	4,3
2	1	4,3	1	4,3
3	1	4,3	1	4,3
4	-	-	-	-
5	3	13,0	2	8,7
6 - 10	3	13,0	8	34,8
11 - 20	2	8,7	3	13,0
21 in več	2	8,7	6	26,1
Skupaj	23	99,8	23	99,8
brez odgovora	9		9	

Priloga 22

Deleži primerov pri katerih je bila po sodnikovi oceni odločitev sprejeta soglasno	Odločitev o krivdi		Odločitev o kazni	
	Število sodnikov	%	Število sodnikov	%
več kot 90 %	25	78,1	23	72,0
80 - 89 %	2	6,3	4	12,5
70 - 79 %	3	9,4		
60 - 69 %	2	6,3	1	3,0
50 - 59 %	-	-	4	12,5
Skupaj	32	100,1	32	100,0

Priloga 23

Porotniki so po oceni sodnikov pri odločanju pristranski	Število sodnikov	%
pogosto	-	-
včasih	24	75,0
nikoli	8	25,0
Skupaj	32	100,0

Priloga 24

Sodnik pred glasovanjem na seji senata	Število sodnikov	%
a) napravi povzetek celotne zadeve	7	21,9
b) opozori na bistvene stvari	7	21,9
c) analizira dokaze	15	46,9
a + c	1	3,1
b + c	1	3,1
a + b + c	1	3,1
Skupaj	32	100,0

33/76-19

LJUBLJANA, 27.2.1979

Spoštovani tovariš, (porotnik)

Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani opravlja raziskavo o sodelovanju sodnikov porotnikov pri sojenju v kazenskih zadevah in o njihovih stališčih do tega sodelovanja. Ker ste bili v pretekli mandatni dobi izvoljeni za sodnika porotnika Vas prosimo, da nam pri tej raziskavi pomagate z Vašimi izkušnjami in stališči.

Za ta namen Vam v prilogi pošiljamo:

- primer ene od kazenskih zadev in tiste določbe iz kazenske zakonodaje, ki prihajajo v poštev za odločitev o tej zadevi ter
- vprašalnik s 30 vprašanji.

Prosimo Vas, da skrbno preučite primer in zakonske določbe, nato pa na podlagi tega izpolnite priloženi vprašalnik. Vprašalnik vrnite na naš naslov v priloženem ovitku.

Vprašalnik je anonimen in ga ni treba podpisati. Prosimo Vas pa, da ga izpolnite popolnoma sami, brez posvetovanja s komerkoli, zlasti brez predhodnega posvetovanja s pravno izobraženimi osebami. Ker bo uspešnost raziskave odvisna od verodostojnosti zbranih podatkov, Vam bomo hvaležni, če boste vprašalnik izpolnili iskreno po svojem prepričanju.

Prosimo Vas, da nam vprašalnik vrnete v treh dneh po prejemu tega dopisa.

Za Vaše sodelovanje se Vam v naprej iskreno zahvaljujemo.

S tovariškim spoštovanjem

Vodja raziskovalne naloge:

P. Kobe
prof.dr. Peter Kobe

Direktor inštituta:

J. Pečar
prof.dr. Janez Pečar

Priloge:

INSTITUT ZA KRIMINOLOGIJO
PRI PRAVNI FAKULTETI V LJUBLJANI

V PRAŠALNIK ZA SODNIKE POROTNIKE (A)

Na postavljena vprašanja odgovarjate na dva načina:

če je poleg vprašanja črta, napišite nanjo odgovor z besedilom

če so pri vprašanju nakazani možni odgovori s šiframi, odgovorite z obkrožitvijo
ustrezne šifre. (IK P 78 P)

I. OCENA KAZENSKE ZADEVE

1. NA PODLAGI PREDLOŽENEGA PRIMERA SEM MNENJA
DA OBTOŽENEC

- (7) a) je kriv 1
b) ni kriv 2

2. ZA ZGORAJ NAVEDENO MNENJE SEM SE ODLOČIL
NA PODLAGI:

- (8) a) zagovora obtoženca 1
b) izpovedbe prič 2
c) zagovora obtoženca in
izpovedbe prič 3
d) ostalo 4

3. SVOJE MNENJE O KRIVDI SEM MED ČITANJEM
GRADIVA SPREMINJAL:

- (9) a) da 1
b) ne 2

4. VAŠA ODLOČITEV O KAZNI (odgovorite le v
primeru, če ste se odločili, da je obtoženec
kriv):

- (10-13) vrsta kazni:
zapor 1
denarna kazen 2
višina kazni _____
pogojna obsodba
da 1
ne 2

5. OKOLIŠČINE, KI STE JIH UPOŠTEVALI PRI
ODLOČANJU O KAZNI (odgovorite le v primeru,
če ste se odločili, da je obtoženec kriv):

_____
_____ (14-15)

II- OSEBNI PODATKI O SODNIKU POROTNIKU

6. LETO, V KATEREM STE BILI IZVOLJENI ZA
POROTNIKA: _____

(16)

7. NAZIV SODIŠČA, ZA KATEREGA STE BILI IZVOLJENI
KOT POROTNIK: _____

(17)

8. SPOL:

- (18) moški 1
ženski 2

9. STAROST:

- (19) a) do 29 let 1
b) 30 do 39 let 2
c) 40 do 49 let 3
d) 50 do 59 let 4
e) 60 in več let 5

10. PREBIVALIŠČE:

občina _____

(20,21)

11. POKLIC STARŠEV, KO STE BILI STARI 18 LET:

a) OČE (22, 23)

- kmet, kmečki delavec, delavec v gozdarstvu
ali vinogradništvu 01
rudarski, industrijski delavec, delavec
v stavbeni ali komunalni dejavnosti
ali obrtnik 02
delavec v prometu 03
delavec v trgovini, gostinstvu ali
drugi uslužnostni dejavnosti 04
delavec, ki skrbi za varnost občanov 05
administrativni delavec 06
vodilna oseba 07
strokovnjak ali umetnik (samostojen) 08
delavec brez poklica 09
upokojenec ali rentnik 10
vzdrževana oseba 11

b) MATI (24, 25)

- kmetica, kmečka delavka, delavka v
gozdarstvu, vinogradništvu 01
rudarska, industrijska delavka, delavka
v stavbeni ali komunalni dejavnosti,
ali obrtnica 02
delavka v prometu 03

	delavka v trgovini, gostinstvu ali	
	drugi uslužnostni dejavnosti	04
	delavka, ki skrbi za varnost občanov	05
	administrativna delavka	06
	vodilna oseba	07
	strokovnjak ali umetnik (samostojen)	08
	delavka brez poklica	09
	upokojenka ali rentnica	10
	vzdrževana oseba (gosposinja, ostalo)	11
12.	VAŠA NARODNOST:	
(26)	a) slovenska	1
	b) ostalo(vpiši)	2
13.	VAŠA KONČANA ŠOLSKA IZOBRAZBA:	
(27)	a) brez izobrazbe	1
	b) 4. razr. osnovne šole	2
	c) končana osnovna šola	3
	d) končana šola za KV in VKV del.	4
	e) končana gimnazija	5
	f) končana šola za srednji strokovni kader	6
	g) končana višja šola	7
	h) končana visoka šola	8
14.	VAŠ POKLIC:	
(28,29)	kmet, kmečki delavec, delavec v gozdarstvu, vinogradništvu	01
	rudarski, industrijski delavec, delavec v stavbeni ali komunalni dejavnosti, obrtnik	02
	delavec v prometu	03
	delavec v trgovini, gostinstvu ali drugi uslužnostni dejavnosti	04
	delavec, ki skrbi za varnost občanov	05
	administrativni delavec	06
	vodilna oseba	07
	strokovnjak ali umetnik (samostojen)	08
	delavec brez poklica	09
	upokojenec ali rentnik	10
	vzdrževana oseba	11
15.	VAŠE DRUŽINSKO STANJE:	
(30)	a) samski	11
	b) poročen	2
	c) razvezan	3
	d) vdovec	4
16.	OSEBNI DOHODEK NA DRUŽINSKEGA ČLANA:	
(31)	a) manj kot 1000 din	1
	b) 1000 do manj kot 2000 din	2
	c) 2000 do manj kot 2500 din	3
	d) 2500 do manj kot 3000 din	4
	e) 3000 do manj kot 3500 din	5
	f) 3500 do manj kot 4000 din	6
	g) 4000 in več	7

17.	POROTNIŠKI STAŽ LETA 1974 ALI 1975	
(32)	a) prvič izvoljen	1
	b) drugič izvoljen	2
	c) večkrat izvoljen(s prekinitvami) 3	
18.	STE SODILI V KAZENSKIH ZADEVAH:	
(33)	a) ne	0
	b) 1 krat	1
	c) 2 krat	2
	d) večkrat	3
19.	OSTALA DRUŽBENO POLITIČNA DEJAVNOST:	
(34)	a) do tri funkcije	1
	b) tri do šest funkcij	2
	c) nad šest funkcij	3
	d) brez funkcij	0
III. IZKUŠNJE IN STALIŠČA SODNIKOV POROTNIKOV		
20.	NA OBRAVNAVE SEM BIL VABLJEN V ČASU SVOJE IZVOLITVE:	
(35)	a) nikoli	0
	b) 1 krat	1
	c) 2 krat	2
	d) 3 krat	3
	e) 4 in več krat	4
21.	ČAS, KI SEM GA OBIČAJNO PORABIL ZA SEZNANITEV S POSAMEZNO KAZ. ZADEVO, PRI KATERI SEM SODELOVAL KOT SODNIK POROTNIK	
(36)	a) manj kot 5 minut	1
	b) 5 do manj kot 10 minut	2
	c) 10 in več minut	3
22.	S KAZENSKO ZADEVO, KI JE BILA V OBRAVNAVI SEM SE OBIČAJNO SEZNANIL TAKO, DA	
(37,38)	a) sem prečital spis	1
	b) sem bežno pregledal spis	2
	c) me je ustno z zadevo temeljito seznanil predsednik senata	4
	d) me je ustno z zadevo površno seznanil predsednik senata	8
	e) se nisem seznanil	0
23.	Z ZADEVO SEM BIL TOREJ OBIČAJNO:	
(39)	a) premalo seznanjen	1
	b) dovolj seznanjen	2
	c) dobro seznanjen	3

24. SODELOVANJE SODNIKOV POROTNIKOV S PREDSEDNIKOM SENATA V KAZENSKIH ZADEVAH:

- (40) a) ustrezno 1
b) ni ustrezno:
sodniki porotniki naj bi odločali samo o krivdi obdolženca, ne pa tudi o kazni . 2
sodniki porotniki naj bi odločali samo o kazni, ne pa tudi o krivdi obdolženca . 3

25. V KAZENSKIH ZADEVAH NAJ BI V PRIHODNJE SODELOVALI SODNIKI POROTNIKI:

- (41) a) tako kot doslej, to je ne glede na strokovno izobrazbo in strokovne izkušnje 1
b) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezno strokovno izobrazbo . 2
c) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezne strokovne izkušnje . 3
d) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezno strokovno izobrazbo in ustrezne strokovne izkušnje 4

IV. SODELOVANJE PRI GLAVNI OBRAVNAVI

26. UDELEŽENCEM V KAZENSKEM POSTOPKU POSTAVLJAM VPRAŠANJA:

- (42) a) redko 1
b) običajno 2
c) vedno 3

27. UDELEŽENCEM V KAZENSKEM POSTOPKU POSTAVLJAM OBIČAJNO VPRAŠANJA:

- (43) a) neposredno 1
b) preko predsednika senata 2
c) včasih neposredno, včasih preko predsednika senata 3

28. ĆE OBIĀAJNO NINATE VPRAŠANJĀ, KJE SO RAZLOGI ZA TO:

- (44) a) zadeva mi večkrat ni jasna 1
b) vprašanja ostalih mi običajno zadoščajo 2
c) sem osebno zadržane narave 4
d) ostalo (vpišite) _____ 8

29. POSVETOVANJE NA SEJI KAZENSKEGA SENATA:

- (45) a) je zgolj formalno 1
b) je včasih izčrpno, včasih formalno 2
c) je običajno izčrpno 3

30. DRUGE PRIPOMBE, UGOTOVITVE, PREDLOGI:

_____
_____ [ ]

OBČINSKO JAVNO TOŽILSTVO
J E S E N I C E

Primer

Opr.št.: I Kt 393/76
Datum: 27/11-1977

OBČINSKO SODIŠČE
J E S E N I C E

Na podlagi člena 45, 2. odstavka tč. 3, čl. 46 in 47 v zvezi s čl. 435 ZKP vlagam pri naslovnem sodišču, ki je po čl. 17 ZKP/1973 v zvezi s čl. 98, 2. odstavka zakona o rednih sodiščih stvarno pristojno in po čl. 26 ZKP krajevno pristojno za obravnavo in razsojo v kazenski zadevi zoper

PETRA PETROVIČA, sin Petra in Angele, rojene Petrovič, rojen 19/11-1946 v Kladju, SO Velika Kladuša, stanujoč Javornik 9, neopredeljen, Slovenec, državljan SFRJ, zaposlen pri TP, trgovec, Jesenice, poročen, oče dveh otrok, nekaznovan, na prostosti

O B T O Ž N I P R E D L O G :

Obt. Peter Petrovič,

je očitno nevestno ravnal s stvarmi iz družbenega premoženja, ki so mu bile zaupane v zvezi z njegovim delom v organizaciji združenega dela, čeprav je predvideval ali bi moral in mogel predvideti, da se zaradi tega lahko stvari izgubijo, uničijo ali poškodujejo, pa je zaradi tega nastala škoda, ki presega 10.000,00 din, s tem da je kot šofer pri Trgovskem podjetju "Trgovec", TOZD Veleprodaja, Jesenice z nalogo prevoza blaga do naročnikov v Ljubljani, dne 5/9-1977 ob nakladanju večje količine različnega blaga v skladišču omenjene organizacije, v nasprotju z določbami poglavja VII tč. 2. odst. 4 samoupravnega sporazuma o organizaciji in sistemizaciji delovnih mest vedoma opustil nadzorstvo nad nakladanjem blaga, s tem ~~ca~~ ni prevzemal blaga po dobavnicah, t.j. štel predmete in embalažo in podpisal nakladalnega lista, pa se je v posledici tega izgubil omot s 40 komadov brivnikov znamke Sixtant v vrednosti 13 742,80 din, ki je bil po dobavnici št. 143317 z dne 5/9-1977 izdan iz skladišča TOZD Veleprodaja na Javorniku in po nakladalnem listu št. 3542 z istega dne naložen na tovornjak KR 704-87, s katerim je razvozil blago do naročnikov.

S tem je obtoženec storil kaznivo dejanje nevestnega ravnanja z zaupanim družbenim premoženjem po čl. 129 KZ SR Slovenije.

P R E D L A G A M,

da naslovno sodišče razpiše glavno obravnavo in na njej zasliši obtoženca in izvede dokazni postopek z zaslišanjem prič in sicer oddelkovodje v skladišču, ekspeditorja, vodje ekspedita in transporta, prvega in drugega nakladača, šoferja NN, reklamanta in notranjega kontrolorja,

vpogleda v listine in sicer dobavnico št. 143317 z dne 5/9-1977 in nakladalni list št. 3542 z dne 5/9-1977 (na redni št. 12 in 13), vpogleda izpisek iz kazenske evidence Republiškega sekretariata za notranje zadeve SRS št. 1593 z dne 6/11-1977 (na redni št. 15), prečita izvleček iz samoupravnega sporazuma o organizaciji in sistemizaciji delovnih mest TOZD Veleprodaja Jesenice z dne 16/4-1977 (na redni št. 16),

in po opravljeni obravnavi spozna obtoženca za krivega kaznivega dejanja po čl. 129 KZ SR Slovenije in obsodi po navedeni določbi z uporabo čl. 11, 13 in 41 KZ SFRJ.

Občinski javni tožilec

UGOTOVITVE POSTOPKA NA GLAVNI OBRAVNAVI

1. Zagovor obt. Petra Petroviča:

V svojem zagovoru obt. Peter Petrovič pove, da je dne 5/9-1977 sprejel v skladišču na Javorniku več stvari na tovornjak. Nalagala sta skladiščno delavca, prvi in drugi nakladač, z dobavnico je nakladanje kontroliral komisionar. Ve, da je šofer odgovoren, da je blago stranki dostavljeno pravilno in v pravilni količini. Z določbami samoupravnega sporazuma, ki se tičejo njegovih dolžnosti kot šoferja pri nakladanju blaga na tovornjak, je seznanjen. Sam se je že preje hotel ravnati po teh določbah, vendar je to opustil, ker je bila praksa na sploh drugačna, komisionar pa tega tudi ni dovoljeval, češ da to zahteva preveč časa. Ni pa sam kontroliral, ali so vse stvari naložene, kot je to zapisano v dobavnici, niti ni podpisal nakladalnega lista, ampak je tudi pomagal pri nakladanju. Nakladalnice ne podpisuje, če ne ve, kakšna roba je na tovornjaku, zato je ni podpisal tudi v tem primeru. Ker je pomagal nakladati, je prepričan, da manjkajoči brivniki sploh niso bili naloženi in to še tembolj, ker je potem tudi gledal, kako so pri preostalih prejemnikih razkladali blago. Omot z brivniki se ni mogel izgubiti med prevozom, ker je bil keson tovornjaka pravilno zavarovan in pokrit s cerado, ki jo je sam pritrdil; drugi omoti z brivniki so bili naloženi v sredini tovornjaka. Pri tem ni nikjer videl, da bi bili brivniki razloženi, saj so le-ti navadno v originalni tovarniški emblaži, z napisi. Šele pri namembnem odjemalcu, podjetju Maloprodaja v Ljubljani, so mu povedali, da je namesto 9 omotov brivnikov na tovornjaku samo 5 omotov, čeprav je tudi tu bil navzoč pri razkladanju in pri tem tudi ni nadzoroval razkladanja po listinah, kot tudi tega ni delal pri ostalih odjemalcih tega dneva, ampak je samo razkladanje gledal in bil pač navzoč. Ko je ugotovil manjko, je poskusil telefonično obvestiti skladišče, kjer so blago nakladali, vendar ni dobil zveze; prepričan pa je bil, da so brivniki ostali v skladišču in je hotel to takoj preveriti. Ko se je vrnil na delovno mesto, je o primanjkljaju poročal odgovornemu delavcu za ekspehit in sam skupaj z njim pregledoval, ali se morda kartoni z brivniki nahajajo v skladišču. Pri delu, ki ga opravlja kot šofer, je zaposlen že 9 let, nikdar mu sicer ni nič

zmanjkalo, zgodilo pa se mu je že, da je imel prekošteviline stvari pri razvczu, vendar je v takem primeru vse pošteno vrnil. Končno je tudi mnenja, da ni izključena možnost, da so bili manjkajoči brivniki naloženi na kakšen drug tovornjak, ki so jih t krat nakladali.

2. Izpovedbe prič:

Priča - oddelkovodja v skladišču:

Pove, da je njegova naloga, da pregleda, ali je v skladišču pravilno pripravljeno blago za določen tovor po takoimenovanih komisijah. V tem primeru je tudi tako ravnal in se spominja, da so bili na ekspedit pripravljene tudi kartoni z brivniki in sicer 5 kartonov po 10 brivnikov, v enem večjem kartonu pa so bili skupno 4 takšni kartoni tudi s po 10 brivnikov; ravno ta karton, velik okrog 50 x 70 cm je pozneje izgubil. Kartoni so bili označeni tudi po tem, kaj vsebujejo. Od njega so šli kartoni v ekspedit in od tu dalje, česar pa on ne kontrolira, ker to ni njegova dolžnost in se nato kartoni odnašajo na tovornjak. O tem kako so ravnali v ekspeditu, mu ni znanega ničesar.

Pri poznejši inventuri v skladišču se je pokazalo, da je stanje v skladišču v redu. Šoferji so navadno navzoči pri nakladanju, vendar največkrat ne pregledujejo, kaj sprejemajo in se zanesejo na ekspediterja.

Priča - ekspeditor:

izpove, da je njegova dolžnost primerjati blago, ki se naklada s stanjem po dobavnica. Sam je sodeloval pri omenjeni pošiljki in je naložal blago na vozičke, na katerih so delavci nakladači vozili blago na tovornjak in tam nakladali. Spominja se, da je naložil na voziček tudi 5 kartonov po 10 brivnikov in 1 karton s 40 brivniki in ve natančno, da so bili tudi ti kartoni odpeljani iz skladišča. Sam ni imel pregleda nad natovarjanjem z mesta, kjer je izdajal blago, ve pa, da je bil obtoženec ves čas navzoč pri natovarjanju. Obtoženec pa ni imel svojega izvoda dobavnice, po katerem bi lahko kontroliral nakladanje in to tudi ni v navadi. Zgodilo se je tudi, da je kakšno blago ostalo v skladišču in ni bilo natovorjeno, vendar se je pozneje vedno našlo.

Priča - vodja ekspedita in transporta:

izpove, da je njegova dolžnost, da določi, v katerem skladišču šofer naklada blago. Pri nakladanju obtoženčevega tovornjaka ni sodeloval, za dogodek je zvedel dan pozneje od samega obtoženca. Ker manjkajočih brivnikov v skladišču niso našli, je zadevo prevzela reklamacijska služba, ki pa tudi ni mogla ugotoviti ničesar. Pravilen način nakladanja je določen tako, da mora ekspeditor po dobavnicah zaznamovati, kakšno blago in koliko se odnaša iz skladišča; tudi šofer mora paziti, kaj se naklada na tovornjak in ima možnost, da čobi pri ekspeditorju en izvod dobavnice in tudi tu sam kontrolira nakladanje.

Priča - prvi nakladač:

izpove, da je nakladal blago na obtoženčev tovornjak, tako kot sta mu ga na vozičku vozila iz skladišča 2 skladiščna delavca. Oba sta mu podajala blago, ki je bilo pakirano v kartonih, vendar ni gotavljal, kaj je v kartonih; blago je nakladal tako, da je kupce označeval po številkah in zaradi lažjega razkladanja razmeščal skupno za posemeznega kupca. Ali so bili naloženi brivniki, mu ni znano. Obtoženec je bil med tem na nakladalni rampi, ne ve pa, kaj je delal. Po pravilih bi moral imeti šofer sam dobavnico in po njej kontrolirati, kaj se naklada, vendar tega ne delajo, ker vedno primanjkuje časa.

Priča - drugi nakladač:

izpove, da je nakladal na obtoženčev tovornjak samo nekaj časa, ker je moral iti nato nalagat drugi tovornjak. Blago, ki ga je nakladal, je bilo v kartonih, ki pa so bili označeni samo s številkami kupcev, ne pa glede na vsebino. S prvim nakladačem sta nosila na tovornjak kartone, ki jih je označil ekspeditor.

Priča - šofer n.n.

izpove, da opravlja pri podjetju enako delo kot obtoženec. Po lastnih izkušnjah trdi, da ni mogoče, da bi šofer preverjal, kakšno blago in koliko blaga se naklada. Sam ravna tako, da na kartone s kredo označuje - napiše - številke in s tem označi, koliko kartonov je namenjenih istemu kupcu. Kaj in koliko blaga prevaža, ugotovi šele pri razkla-

danju, ko prevzemniku izroči 1 izvod dobavnice in ta kontrolira pošiljko. Ker se odprema blaga v skladišču preverja na dveh mestih, se šoferji s tem zadovoljijo. Zgodilo pa se je že, da je bilo blago naloženo na napačen tovornjak.

Priča - reklamant:

izpove, da je za stvar izvedel od samega obtoženca, pa je o tem nato poročal notranjemu kontrolorju; ta je poizvedoval skupaj z obtožencem pri vseh kupcih, katerim je obtoženec dobavil blago in v skladišču samem, vendar brez uspeha.

Priča pove, da je bil pred dvema letoma na delovnem mestu oddelkovodje skladišča elektromateriala in je bil odgovoren za nakladanje. V tem času se je blago nakladalo na tovornjak, na katerem je šofer skupaj s kakšnim delavcem pregledal, kaj je naloženo, vendar ne na podlagi dobavnice, ker je zaupal ekspeditorju. V zadnjem času so bili notranji predpisi za natovarjanje spremenjeni, kako so pa bili spremenjeni, pa mu ni znano.

Priča - notranji kontrolor:

izpove, da je potem, ko je izvedel za primanjkljaj, skupaj z obtožencem ugotavljal, ali je blago ostalo v skladišču, z njim pa je odšel tudi k dvema naročnikoma v Ljubljano, da bi ugotovil, ali je bil manjkajoči karton morda pomešan z drugim blagom. Vse je bilo brez uspeha.

Notranja kontrola je ugotavljala stanje v skladišču po karticah in dobavnicah in ugotovila, da je bila, glede na izvršene knjižbe oziroma označbe, celotna količina brivnikov (90 komadov) izdana iz skladišča in da je tako knjižno stanje v skladišču v redu.

3. Listine:

1. nakladalni list št. 3542, z dne 5/9-1977 v originalu, pri označenem kupcu Maloprodaja Ljubljana, je med drugim vpisana količina po dobavnici in obenem tudi odčrtana dobavnica št. 3542;

2. dobavnica št. 3542 z dne 5/9-1970 v originalu - ima v rubriki "naročena količina" označbo:
30 komadov brivnikov Sinhron (po ceni 570,30 din za komad),
60 komadov brivnikov Sixtant (po ceni 468,57 din komad), v rubriki "izdana količina" so označene iste količine in obkljukane s ključko;
3. izvleček iz samoupravnega sporazuma o organizaciji, sistemizaciji delovnih mest TOZD Veletrgovina Jesenice z dne 16/4-1977 v overjenem prepisu ima pod tč. 2 odst. 4 poglavje VII, poleg ostalega tudi naslednje določbe, in sicer pod tč. 9), ki se nanašajo na odgovornosti šoferja (označena z istimi črkami):
  - d) za pravilno in pravočasno dostavo blaga kupcu,
  - e) za blago v času transportiranja do oddaje blaga kupcu.
4. Izpisek iz kazenske evidence Republiškega sekretariata za notranje zadeve SR Slovenije št. 1593 z dne 6/11-1977, po katerem izhaja, da obtoženec doslej ni bil obsojen.

KAZENSKKE DOLOČBE

Kazenski zakon SFRJ

Kazenska odgovornost

11. člen

(1) Kazensko je odgovoren storilec, ki je prišteven in ki je storil kaznivo dejanje z naklepom ali iz malomarnosti.

(2) Za kaznivo dejanje, storjeno iz malomarnosti, je storilec kazensko odgovoren samo, če zakon tako določa.

Naklep

13. člen

Kaznivo dejanje je storjeno z naklepom, če se je storilec zavedal svojega dejanja in ga hotel storiti; ali če se je zavedal, da lahko zaradi njegove storitve, ali opustitve nastane prepovedana posledica, pa je privolil, da posledica nastane.

Zakonitost pri izrekanju kazni

36. člen

(1) Storilcu kaznivega dejanja se izreče kazen, ki je predpisana za storjeno kaznivo dejanje; milejša ali strožja kazen od predpisane ne sme izreči le ob pogojih, ki jih določa ta zakon.

Zapor

38. člen

(1) Zapor ne sme biti krajši od petnajstih dni in ne daljši od petnajstih let.

(4) Zapor se izreka na cela leta in cele mesece, do šestih mesecev pa tudi na cele dni.

Denarna kazen

39. člen

(1) Denarna kazen ne sme biti manjša od petsto dinarjev. Ta kazen ne sme biti večja od petdeset tisoč dinarjev; za kazniva dejanja, storjena iz koristoljubnosti, pa ne večja od dvesto tisoč dinarjev.

KAZENSKKE DOLOČBE

Kazenski zakon SFRJ

Kazenska odgovornost

11. člen

(1) Kazensko je odgovoren storilec, ki je prišteven in ki je storil kaznivo dejanje z naklepom ali iz malomarnosti.

(2) Za kaznivo dejanje, storjeno iz malomarnosti, je storilec kazensko odgovoren samo, če zakon tako določa.

Naklep

13. člen

Kaznivo dejanje je storjeno z naklepom, če se je storilec zavedal svojega dejanja in ga hotel storiti; ali če se je zavedal, da lahko zaradi njegove storitve, ali opustitve nastane prepovedana posledica, pa je privolil, da posledica nastane.

Zakonitost pri izrekanju kazni

36. člen

(1) Storilcu kaznivega dejanja se izreče kazen, ki je predpisana za storjeno kaznivo dejanje; milejša ali strožja kazen od predpisane ne sme izreči le ob pogojih, ki jih določa ta zakon.

Zapor

38. člen

(1) Zapor ne sme biti krajši od petnajstih dni in ne daljši od petnajstih let.

(4) Zapor se izreka na cela leta in cele mesece, do šestih mesecev pa tudi na cele dni.

Denarna kazen

39. člen

(1) Denarna kazen ne sme biti manjša od petsto dinarjev. Ta kazen ne sme biti večja od petdeset tisoč dinarjev, za kazniva dejanja, storjena iz koristoljubnosti, pa ne večja od dvesto tisoč dinarjev.

Splošna pravila za odmero kazni

41. člen

(1) Storilcu kaznivega dejanja odmeri sodišče kazen v mejah, ki so z zakonom predpisane za to dejanje; pri tem upošteva namen kaznovanja in vse okoliščine, ki vplivajo na to, ali naj bo kazen manjša ali večja (olajševalne in obteževalne okoliščine), zlasti pa: stopnjo kazenske odgovornosti, nagibe, iz katerih je dejanje storil, stopnjo ogrožanja ali kršitve zavarovane dobrine, okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno, prejšnje življenje storilca, njegove osebne razmere in njegovo obnašanje po storjenem kaznivem dejanju, ter druge okoliščine, ki se nanašajo na storilčevo osebnost.

(2) Ko sodišče odmerja kazen storilcu za kaznivo dejanje, storjeno v povratku, upošteva zlasti, ali je bilo prejšnje dejanje iste vrste kot novo, ali sta bili obe dejanji storjeni iz enakih nagibov, in koliko časa je preteklo od prejšnje obsodbe oziroma od prestane ali odpuščene kazni.

(3) Pri odmeri denarne kazni upošteva sodišče tudi storilčevo premoženjsko stanje, pri čemer upošteva višino njegovega osebnega dohodka, njegove druge dohodke, njegovo premoženje in njegove družinske obveznosti.

Omilitev kazni

42. člen

Sodišče sme storilcu odmeriti kazen pod mejo, ki je predpisana z zakonom, ali pa uporabiti milejšo vrsto kazni:

- 1) če zakon določa, da se sme storilec mileje kaznovati;
- 2) če ugotovi, da so podane posebno olajševalne okoliščine, ki kažejo na to, da se dá tudi z omiljeno kaznijo doseči namen kaznovanja.

Meje omilitve kazni

43. člen

(1) Kadar so podani pogoji za omilitev kazni iz 42. člena tega zakona, jo sodišče omili v tehle mejah:

- 1) če je za kaznivo dejanje kot najmanjša mera kazni predpisan zapor treh ali več let, jo sme omiliti do enega leta zapora;

2) če je za kaznivo dejanje kot najmanjša mera kazni predpisan zapor dveh let, jo sme omiliti do šestih mesecev zapora;

3) če je za kaznivo dejanje kot najmanjša mera kazni predpisan zapor enega leta, jo sme omiliti do treh mesecev zapora;

4) če je za kaznivo dejanje kot najmanjša mera kazni predpisan zapor manj od enega leta, jo sme omiliti do petnajstih dni zapora;

5) če je za kaznivo dejanje predpisana kazen zapora in pri tem ni navedena najmanjša mera, sme namesto zapora izreči denarno kazen.

Pogojna obsodba

52. člen

(1) S pogojno obsodbo določi sodišče storilcu kaznivega dejanja kazen in hkrati izreče, da ne bo izvršena, če obsojenec v času, ki ga samo določi, ki pa ne sme biti krajši od enega in ne daljši od petih let (preizkusna doba), ne stori novega kaznivega dejanja.

(2) V pogojni obsodbi lahko sodišče določi, da bo kazen izvršena tudi, če obsojenec v določenem roku ne vrne premoženjske koristi, do katere je prišel s kaznivim dejanjem, ne povrne škode, ki jo je povzročil s kaznivim dejanjem, ali ne izpolni drugih, v kazenskoprvnih določbah predvidenih obveznosti. Rok za izpolnitev teh obveznosti določi sodišče v mejah preizkusne dobe.

Pogoji za pogojno obsodbo

53. člen

(1) Pogojna obsodba se sme izreči, če je sodišče storilcu določilo kazen zapora do dveh let ali denarno kazen.

(4) Pri odločanju, ali naj izreče pogojno obsodbo, upošteva sodišče glede na njen namen zlasti osebnost storilca, njegovo prejšnje življenje, njegovo obnašanje po storjenem kaznivem dejanju, stopnjo kazenske odgovornosti ter druge okoliščine, v katerih je dejanje storil.

Kazenski zakon SRS

Nevestno ravnanje z zaupanim družbenim
premoženjem

129. člen

(1) Kdor očitno nevestno ravna s stvarmi iz družbenega premoženja, ki so mu zaupane v zvezi z njegovim delom v organizaciji združenega dela ali drugi družbeni pravni osebi, čeprav predvideva ali bi moral in mogel predvideti, da se zaradi tega lahko stvari izgubiijo, uničijo ali poškodujejo, pa zaradi tega nastane škoda, ki presega deset tisoč dinarjev, pa pri tem niso podani znaki kaknega drugega kaznivega dejanja, se kaznuje z zaporom od treh mesecev do treh let.

(2) Če je zaradi dejanja iz prvega odstavka tega člena nastala premoženjska škoda, ki presega sto tisoč dinarjev, se storilec kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

33/76-18

LJUBLJANA, 27.2.1979

Spoštovani tovariš sodnik,

Inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani opravlja raziskavo o sodelovanju sodnikov porotnikov pri sojenju v kazenskih zadevah. Ker imate s tem izkušnje Vas lepo prosimo, da nam pri tej raziskavi pomagate z Vašimi izkušnjami in stališči.

Za ta namen Vam v prilogi pošiljamo:

- primer ene od kazenskih zadev in
- vprašalnik z 32 vprašanji.

Prosimo Vas, da skrbno preučite primer, nato pa na podlagi tega izpolnite priloženi vprašalnik. Vprašalnik vrnite na naš naslov v priloženem ovitku.

Vprašalnik je anonimen in ga ni treba podpisati. Prosimo Vas, pa, da ga izpolnite popolnoma sami, brez posvetovanja s komerkoli. Ker bo uspešnost raziskave odvisna od resničnosti zbranih podatkov, Vam bomo hvaležni, če boste vprašalnik izpolnili iskreno po svojem prepričanju.

Prosimo Vas, da nam vprašalnik vrnete v treh dneh po prejemu tega dopisa.

Za Vaše sodelovanje se Vam v naprej iskreno zahvaljujemo.

S tovariškim spoštovanjem

Vodja raziskovalne naloge:

Peter Kobe
prof.dr. Peter Kobe

Direktor inštituta:

Janez Pečar
prof.dr. Janez Pečar

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO
PRI PRAVNI FAKULTETI V LJUBLJANI

POROTA 1978

V PRAŠALNIK ZA SODNIKE KAZENSKIH SODIŠČ (C)

Na postavljenaa vprašanja odgovarjate na dva načina:

če je poleg vprašanja črta, napišite nanjo odgovor z besedilom

če so pri vprašanju nakazani možni odgovori s šiframi, odgovorite z obkrožitvijo
ustrezne šifre.

(IK P 78 S)

I. OCENA KAZENSKÉ ZADEVE

1. NA PODLAGI PREDLOŽENEGA PRIMERA SEM MNENJA
DA OBTÓŽENEC

- (7) a) je kriv 1
- b) ni kriv 2

2. ZA ZGORAJ NAVEDENO MNENJE SEM SE ODLOČIL
NA PODLAGI:

- (8) a) zagovora obtoženca 1
- b) izpovedbe prič 2
- c) zagovora obtoženca in
izpovedbe prič 3
- d) ostalo 4

3. SVOJE MNENJE O KRIVDI SEM MED ČITANJEM
GRADIVA SPREMINJAL:

- (9) a) da 1
- b) ne 2

4. VAŠA ODLOČITEV O KAZNI (odgovorite le v
primeru, če ste se odločili, da je obto-
ženec kriv):

- (10) vrsta kazni _____
- (11,12) višina kazni _____
- pogojna obsodba:
- da 1
- (13) ne 2

5. OKOLIŠČINE, KI STE JIH UPOŠTEVALI PRI
ODLOČANJU O KAZNI (odgovorite le v primeru,
če ste se odločili, da je obtoženec kriv):

_____
_____

II. OSEBNI PODATKI

(14,15)

6. LETO, V KATEREM STE BILI PRVIČ IZVOLJENI
ZA SODNIKA _____

(16)

7. NAZIV SODIŠČA, PRI KATEREM STE IZVOLJENI ZA
SODNIKA: _____

(17,18)

8. SPOL:

- (19) moški 1
- ženski 2

9. STAROST:

- a) do 29 let 1
- (20) b) 30 do 39 let 2
- c) 40 do 49 let 3
- d) 50 do 59 let 4
- e) 60 in več let 5

10. PREBIVALIŠČE:

občina _____

(21,22)

11. POKLIC STARŠEV, KO STE BILI STARI 18 LET:

- a) OČE: (23,24)
- kmet, kmečki delavec, delavec v gozdarstvu
ali vinogradništvu 01
- rudarski, industrijski delavec, delavec
v stavbeni ali komunalni dejavnosti
- ali obrtnik 02
- delavec v prometu 03
- delavec v trgovini, gostinstvu ali
drugi uslužnostni dejavnosti 04
- delavec, ki skrbi za varnost občanov 05
- administrativni delavec 06
- vodilna oseba 07
- strokovnjak ali umetnik (samostojen) 08
- delavec brez poklica 09
- upokojenec ali rentnik 10
- vzdrževana oseba 11
- b) MATI (25,26)
- kmetica, kmečka delavka, delavka v
gozdarstvu, vinogradništvu 01
- rudarska, industrijska delavka, delavka
v stavbeni ali komunalni dejavnosti
- ali obrtnica 02

delavka v prometu	03
delavka v trgovini, gostinstvu ali drugi uslužnostni dejavnosti	04
delavka, ki skrbi za varnost občanov	05
administrativna delavka	06
vodilna oseba	07
strokovnjak ali umetnik (samostojen)	08
delavka brez poklica	09
upokojenka ali rentnica	10
vzdrževana oseba (gosposinja, ostali)	11

12. VAŠA NARODNOST:

(27) a) slovenska	1
b) ostale (vpiši) _____	2

13. VAŠE DRUŽINSKO STANJE:

(28) a) samski	1
b) poročen	2
c) razvezan	3
d) vdovec	4

14. SKUPNO SODNIŠKI STALEŽ:

(29) a) do manj kot 2 leti	1
b) 2 do manj kot 5 let	2
c) 5 let do manj kot 10 let	3
d) 10 let in več	4

15. KAZENSKI SODNIŠKI STAŽ (ne glede na prekinitve):

(30) a) do manj kot 2 leti	1
b) 2 leti do manj kot 5 let	2
c) 5 let do manj kot 10 let	3
d) 10 let on več	4

16. DRUŽBENO POLITIČNA DEJAVNOST:

(31) a) do tri funkcije	1
b) tri do šest funkcij	2
c) nad šest funkcij	3
d) brez funkcij	0

III. DOSEDANJE IZKUŠNJE S SODELOVANJEM
SODNIKOV POROTNIKOV

17. IZVOLITEV SODNIKOV POROTNIKOV:

(32) a) me ne zanima	1
b) poznam postopek	2
c) sodelujem aktivno	3

18. VABLJENJE SODNIKOV POROTNIKOV:

(33) a) določi predsedniška pisarna	1
b) včasih predlagam poimensko	2
c) določim poimensko le ob preložitvi	4

19. ČAS, KI GA OBIČAJNO PORABIM ZA SEZNANITEV
POROTNIKOV Z ZADEVO:

(34) a) manj kot 5 minut	1
b) 5 do manj kot 10 minut	2
c) 10 in več minut	3

20. S KAZENSKO ZADEVO, KI JE V OBRAVNAVI, OBIČAJNO
SEZNANIM SODNIKE POROTNIKE TAKO, DA:

(35,36) a) jim dam prečitati spis	1
b) jim omogočim, da bežno pregledajo dajo spis	2
c) jih z zadevo temeljito seznanim	4
d) jih z zadevo bežno seznanim	8
e) jih ne seznanim v naprej, ker se lahko seznanijo z zadevo v času glavne obravnave	0

21. SODNIKI POROTNIKI OBIČAJNO:

(37) a) razumejo zadevo	1
b) ne razumejo zadeve	2

22. SODNIKI POROTNIKI POSTAVLJAJO VPRAŠANJA
NA GLAVNI OBRAVNAVI:

(38) a) redko	1
b) večkrat	2
c) pogosto	3

23. PRED GLASOVANJEM NA SEJI SENATA:

(39) a) napravite povzetek celotne zadeve	1
b) opozorite na bistvene stvari	2
c) analizirate dokaze	4
d) ostalo (vpiši) _____	8

24. DELEŽI PRIMEROV V % PRI KATERIH JE BILA
ODLOČITEV O KRIVDI SPREJETA Z
VEČINO GLASOV:

(40) a) do 10 %	1
b) 11 do 20 %	2
c) 21 do 30 %	3
d) 31 % in več	4

SOGLASNO:

(41) a) več kot 90 %	1
b) več kot 80 %	2
c) več kot 70 %	3
d) več kot 60 %	4

25. DELEŽI PRIMEROV V %, PRI KATERIH JE BILA
ODLOČITEV O KAZNI SPREJETA Z
VEČINO GLASOV:

(42) a) do 10 %	1
b) 11 do 20 %	2
c) 21 do 30 %	3
d) 31 do 40 %	4
e) 41 do 50 %	5
f) 51 in več	6

SOGLASNO:

- (43) a) več kot 90 % 1
 b) več kot 80 % 2
 c) več kot 70 % 3
 d) več kot 60 % 4
 e) več kot 50 % 5
 f) manj kot 50 % 6

26. POSKUSITE OCENITI DELEŽ PRIMEROV V %, KO STE VI SLEDILI MNENJU POROTNIKOV:

- a) o krivdi _____
 b) o kazni _____

(44,45)

27. KOLIKOR PRIHAJA DO RAZHAJANJA VAŠEGA MNENJA Z MNENJI POROTNIKOV, PRIHAJA DO TEGA VEČKRAT:

- (46) a) pri vprašanju o krivdi 1
 b) pri vprašanju o kazni 2

IV. STALIŠČA DO SODELOVANJA SODNIKOV POROTNIKOV V KAZENSKIH ZADEVAH

28. SODELOVANJE SODNIKOV POROTNIKOV S PREDSEDNIKOM SENATA JE V KAZENSKIH ZADEVAH:

- (47) a) ustrezno 1
 b) ni ustrezno:
 — sodniki porotniki naj bi odločali samo o krivdi obtoženca, ne pa tudi o kazni 2
 — sodniki porotniki naj bi odločali samo o kazni, ne pa tudi o krivdi obtoženca 3
 — sodniki porotniki naj ne bi sodelovali pri sojenju v kazenskih zadevah 4

29. V KAZENSKIH ZADEVAH NAJ BI V PRIHODNJE SODELOVALI SODNIKI POROTNIKI:

- (48) a) tako kot doslej, to je ne glede na strokovno izobrazbo in strokovne izkušnje 1
 b) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezno nepravno strokovno izobrazbo 2
 c) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezne strokovne izkušnje 3
 d) porotniki, ki bi imeli za reševanje zadeve ustrezno nepravno strokovno izobrazbo in ustrezne strokovne izkušnje 4
 e) sodniki porotniki, naj ne bi sodelovali lovali pri sojenju v kazenskih zadevah 5

30. GLASOVANJE SODNIKOV POROTNIKOV NA SEJAH SENATA JE:

- (49) a) zgolj formalnost 1
 b) rezultat razumevanja zadeve 2
 c) včasih formalnost, včasih rezultat razumevanja zadeve 3

31. POROTNIKI SO PRI SVOJEM ODLOČANJU PRISTRANSKI

- (50) a) pogosto 1
 b) včasih 2
 c) nikoli 3

32. DRUGE PRIPOMBE, UGOTOVITVE, PREDLOGI:

_____
 _____

(51, 52)

33/76- 20

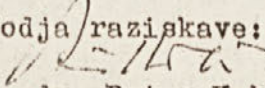
LJUBLJANA, 12.4.1979

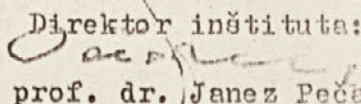
Spoštovani tovariš predsednik,

V okviru raziskave "Sodelovanje občanov v kazenskem postopku", ki jo imamo v delu sodelavci inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, je med drugimi postavljeno tudi vprašanje kakšne so razlike v odločitvah različnih kazenskih senatov potem, ko se senat po opravljeni glavni obravnavi umakne na posvetovanje. Odgovor na to vprašanje seveda ni mogoč neposredno z opazovanjem glede na to, da so kazenske zadeve, ki jih obravnavajo različni kazenski senati, različne. Zato smo predvideli izvedbo eksperimenta, čigar bistvo je v naslednjem: Tričlanskim senatom, ki sicer sodijo na prvi stopnji, predlagamo v "odločitev" skonstruiran primer, ki ga sestavlja obtožni predlog javnega tožilca in "ugotovljeno dejansko stanje" kakor izhaja iz rezimejev dokaznega postopka (izpovedbe oziroma zagovora obdolženca, izpovedb prič in listinskega gradiva). O tem primeru naj bi predsednik senata izvedel posvetovanje in glasovanje o končni odločitvi o vseh vprašanjih, ki se sicer rešujejo na seji senata in sestavil običajni zapisnik o posvetovanju in glasovanju, ki bi ga podpisali vsi člani senata. Tako "sojenje" bi se opravilo na enega izmed delovnih dni, ko se opravljajo glavne obravnave, potem ko bi bile razpisane glavne obravnave končane. Računamo, da bi za to delo potrebovali največ eno uro.

Prosimo Vas, da nam pri tem delu pomagate tako, da razdelite priloženo gradivo med predsednike (predsednice) tričlanskih kazenskih senatov enote na sedežu in na enotah zunaj sedeža temeljnega sodišča. Sestavljene zapisnike naj bi predsedniki senatov poslali najkasneje do 15.5.1979 neposredno inštitutu za kriminologijo.

Za Vašo pomoč se Vam vnaprej iskreno zahvaljujemo.

Vodja raziskave:

prof. dr. Peter Kobe

Direktor inštituta:

prof. dr. Janez Pečar

33/76- 21

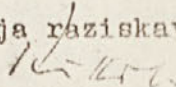
LJUBLJANA, 12.4.1979

Spoštovani tovariš(ica) sodnik,

Prosimo Vas za sodelovanje pri izvedbi eksperimenta, ki je del raziskovalne naloge "Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu" in katerega namen je na edini možen način ugotavljati razlike v odločitvah različnih tričlanskih senatov o isti kazenski zadevi. Prosimo Vas, da na dan, ko sicer opravljate glavne obravnave, po končanem rednem delu predložite svojemu senatu v razpravo in odločanje posebej skonstruiran primer, kakor izhaja iz priloženega gradiva t.j. obtožnega predloga javnega tožilca in rezimeja ugotovljenega dejanskega stanja ter o posvetovanju in glasovanju sestavite običajni zapisnik. Zapisnik o posvetovanju in glasovanju pošljite inštitutu za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani najkasneje do 15. maja 1979.

Prosimo Vas, da se o primeru, ki Vam ga pošiljamo, ne posvetujete vnaprej s svojimi kolegi.

Za Vaše sodelovanje se Vam vnaprej iskreno zahvaljujemo.

Vodja raziskave:

prof. dr. Peter Kobe

UGOTOVITVE EMPIRIČNIH RAZISKAV O SODELOVANJU OBČANOV S
POKLICNIMI SODNIKI PRI OBRAVNAVANJU KAZENSKIH ZADEV

Katja Vodopivec

Namen tega prikaza je primerjati vsebino, ugotovitve in metode raziskovanj o sodelovanju laikov s poklicnimi sodniki v kazenskih zadevah z izsledki empiričnih raziskav izvršenih v SR Sloveniji. Pri tem se omejujemo zgolj na preučevanje vloge sodnikov laikov, ki jo imajo pri sodelovanju s poklicnimi sodniki v kazenskem postopku in ne obravnavamo vprašanj laičnega sodstva, tj. tudi tistega v katerem delujejo sodniki laiki sami (npr. delovanja laičnih sodnikov kot "magistrates" v Angliji, disciplinskih sodišč, arbitraž ali pri nas delovanja poravnalnih svetov, v ZSR delovanja tovariških sodišč ipd.).

Prizadevali smo si, da bi izdelali kolikor toliko popoln pregled zgoraj navedenih vprašanj. Seveda pa smo bili pri tem omejeni z literaturo in informacijami, ki so nam bile dostopne in je zato lahko mogoče, da smo še marsikaj prezrli. Kljub temu pa upamo, da smo uspeli v našem prikazu zajeti bistvena vprašanja, ki so jih doslej obravnavali raziskovalci zato, da bi primerjali resničnost z intencijami zakonodajalcev.

1. Raziskave o poroti

Prvo vprašanje, ki je zanimalo praktike in teoretike je bilo kaj v resnici dela porota in kako prihaja do svojih sklepov, t.j. vprašanje skupinske dinamike porote kot posebnega skupinskega mehanizma. K osvetlitvi tega vprašanja so veliko prispevali spomini sodnikov porotnikov, ki so jih nekateri objavljali od l. 1922 dalje. Tedaj je dal predsednik nekega porotnega zasedanja v Angliji časopisom interview o zelo znanem primeru in deloma tudi o tem kako je razpravljala porota. Ta intervju je povzročil mnogo nemira med porotniki in

sodniki. Vrhovni sodnik pa je bil mnenja, da ni pravne podlage za to, da bi takšno obvestilo javnosti prepovedali. Odtlej je bilo objavljenih več podobnih opazovanj,¹ najbolj znano pa je opazovanje Angležinje Devonsove iz l. 1965, t.j. večkrat ponatisnjeno predavanje, ki ga je imela v ZDA. Kasneje sta o takih vtisih pisala tudi Barber in Gordon (1976)². K razumevanju skupinske dinamike v podobnih ad hoc sestavljenih skupinah pa so prispevali tudi eksperimenti, po eni strani opravljeni s študenti visokih šol in po drugi strani z izbranimi porotniki, ki so simulirali zasedanje in je bilo zato mogoče opazovati njihovo posvetovanje³.

Ugotovitve vseh teh opazovanj je mogoče strniti takole:

- malo porotnikov spremeni svoje mnenje zaradi argumentov povedanih v času zasedanja (Weld in Danzig 1940);
- če se mnenja razhajajo, ima večina vpliv na oblikovanje končne odločitve (Walker 1975);
- moški so v diskusijah bolj dominantni kot ženske (Strodtbeck in Mann 1956; Strodtbeck i dr. 1957);
- porotniki bolj upoštevajo dokaze kot obrobna opažanja drugih udeležencev v diskusiji (Simon 1967, Sealy 1975)⁴.

Naslednje vprašanje je bilo ocenjevanje porotnih odločitev. Manjše raziskave te vrste so bile napravljene v ZDA že po letu 1925 s tem, da so sodniki sami ugotavljali razlike med porotnimi odločitvami in svojimi stališči v zadevah (kazenskih in civilnih) ki so jih sodili⁵. Obširnejšo raziskavo te vrste sta za kazenske zadeve opravila v ZDA Kalven in Zeisel (1966) v okviru širšega projekta o raziskovanju porote, ki ga je sprejela chicaška pravna fakulteta v ZDA. Očitno je bilo, da je porota pri ocenjevanju dokazov milejša in bolj popustljiva kot so sodniki. Tako so se npr. odločili v 3576 vzorčno izbranih primerih⁶:

Obtoženec:	Porote	Sodniki
je kriv	67 %	83 %
ni kriv	33 %	17 %
Skupaj	100 %	100 %

Čeprav je naloga porote, da presoja le dejstva, sta raziskovalca s pomočjo analize podrobnih informacij ugotovila, da odpade na dokazna dejstva smo 1/3 primerov nestrinjanja, dočim so v ostalih 2/3 primerov vzroki nestrinjanja drugi (npr. vrednotenje zakonskih do- ločb, simpatije do obtoženca, druga dejstva npr. o prejšnjih obsod- bah, ki jih izvesta ali porota in sodnik, ali samo sodnik, nepri- mernost ali tožilca ali zagovornika ipd.). Ena od možnih razčleni- tev vzrokov za nestrinjanje je bila:

porote in sodniki se ne strinjajo:

- o dejstvih	34 %
- o vrednotenjih in dejstvih	45 %
- o vrednotenjih	21 %
Skupaj	100 % (N = 962) ⁷ .

Eden od zaključkov te raziskave je med drugim tudi, da nesporazumi med porotami in sodniki ne izhajajo iz tega, da porote ne bi razu- mele pomena dokazov (v celotnem gradivu so našli samo en tak primer) in da porotniki praviloma razumejo zadeve.⁸

Podobno raziskavo sta v razmeroma kratkem času izvedla v Angliji Baldwin in McConville in objavila rezultate l. 1979. Iskala sta mnenja sodnikov, višjih policijskih uradnikov, zagovornikov in to- žilcev o odločitvah porot v primerih, v katerih so sami sodelovali. Posebej sta analizirala tim. problematične oprostitev in problema- tične obsodbe⁹.

Kot je bilo rečeno, sta že Kalven in Zeisel ugotovila, da na izreke porotnikov vplivajo tudi informacije, ki jih v teku postopka dobi porota nehote o storilcu kaznivega dejanja. Podobno sta ugotovila

tudi Cornish in Sealy v Angliji, da zlasti obtoženčevo priznanje prejšnje istovrstne obsodbe povečuje verjetnost krivdoreka, dočim obratno, priznanje prejšnje obsodbe za različno kaznivo dejanje zmanjšuje verjetnost krivdoreka (1973)¹⁰.

Visok delež oprostilnih izrekov je verjetno med drugim že v ZDA vzbudil obsežen in drag projekt raziskav o poroti pri čičaški pravni fakulteti, nedvomno pa so taka opažanja vplivala na raziskovalni projekt kazenskega raziskovalnega inštituta pri Oxfordski univerzi. Leta 1966 je namreč združenje višjih policijskih uslužbencev objavilo analizo deleža oprostilnih sodb pred višjimi sodišči v Angliji, ki je pokazala, da so bile izrečene oprostilne sodbe v 39 % primerov¹¹. Po mnenju raziskovalcev vpliva na visok delež oprostilnih sodb v Angliji več dejavnikov. Tako ima npr. obtoženec pravico zahtevati, da o njegovem primeru razpravlja senat profesionalnih sodnikov in ne porota. Takih primerov je v Angliji pred višjimi sodišči ca. 36 % in se za tak postopek odločijo obtoženci večkrat relativno pozno s tem, da priznajo del krivde potem ko spoznajo, da ne bodo uspeli doseči oprostitev pred poroto (po nasvetu zagovornika). Po drugi strani pa je v nekaterih primerih tudi sodnik mnenja, da predloženi dokazi ne zadoščajo za porotno obravnavo¹². Na oprostilne sodbe vplivajo tudi primeri, v katerih je bila obtožba vložena iz drugih razlogov in ne zaradi prepričljivosti dokazov, primeri v katerih so bile priče obtožbe slabo prepričljive, oziroma je bila obrazložitev obtoženca bolj prepričljiva, oprostitev s sodnikovim pravnim poukom (wayward verdicts) in seveda pravi oprostilni izreki¹³. Odločilno vlogo pri tem pa ima po mnenju istih piscev navodilo, da mora biti porota preričana, kar pomeni v prenešenem smislu, da ima obtoženec pravico do oprostitev, če njegovih navedb obtožba ustrezno ne ovrže.¹⁴ Tudi v navedeni raziskavi Baldwina in McConvilla (1979) so sodniki, pravniki in policijski uslužbenci izrazili svoje nerazpoloženje zaradi visokega deleža oprostilnih porotnih izrekov. Vendar hipoteza, da lahko profesionalni delinkventi izigravajo poroto in zaradi tega dosegajo oprostitev, s to raziskavo ni bila potrjena¹⁵.

Posebno je vprašanje, kako se porote odzivajo na različna navodila, ki jim jih da sodnik. Na tako vprašanje je empirično mogoče odgovoriti le z eksperimentom. Tako je Simonova v ZDA načrtno spreminjala navodila za ocenjevanje kazenske odgovornosti (prištevnosti) ob rekapitulaciji istega kazenskega primera, informacije o posledicah upoštevanja navodil in ekspertize (1967);

Cornish in Sealy v Angliji pa sta spreminjala informacije o predkaznovanosti obtožencev po eni strani, po drugi strani pa instrukcije sodišča o dokaznih standardih, potrebnih za obsodbo (1973). Dočim je na tak način postalo pri Simonovi število eksperimentalnih primerov v vsaki od skupin premajhno za izvajanje dalekoseženjših zaključkov, je mogoče verjeti Cornischu in Sealyu, da nobeno od navodil, ki jih da sodišče poroti, nima za posledico bistvenih razlik v odločitvah, pa čeprav pravniki ravno navodilom pripisujejo velik pomen.¹⁶

Saks je v ZDA raziskoval dve vprašanji (1977). Prvo vprašanje je bilo kako vpliva na odločitve število porotnikov. Leta 1974 je namreč vrhovno sodišče v ZDA potrdilo ustavnost odločanja porote z manjšim številom porotnikov v civilnih zadevah; opiralo se je na 4 empirične raziskave, ki naj bi pred tem ugotovile, da številnost skupine ne vpliva na pravilnost kolektivnih odločitev. Avtor je kritiziral vrednost teh ugotovitev zaradi načina zbiranja podatkov in je zato napravil posebno raziskavo na eksperimentalen način s slušatelji višje šole in izbranimi porotniki. Prišel je do tehle zaključkov:

- številnejše porote bolje reprezentirajo prebivalstvo lokalne skupnosti, razpravljajo dalj časa, bolje obnavljajo dokaze, izražajo manj različnih stališč, njihove sodbe so bolj konzistentne;
- majhne porote bolj pospešujejo udeležbo posameznikov v diskusiji in se nagibajo k večjemu številu oprostitev.
- Tako meni pisec, da so porote z več porotniki bolj priporočljive kot tiste z manj porotniki, daje pa zanimiv predlog, tj. da bi

se večja porota razdelila v dve manjši skupini, ki bi razpravljali vsaka zase in bi se morali obe polovici strinjati v izreku (str. 105, 107).

Drugo vprašanje, ki ga je preučeval isti pisec na enak način je bilo vprašanje soglasnosti oziroma večinskih sklepov porote. Najprej ponavlja pisec ugotovitve Zajonca i dr. (1972), da delujejo skupine, ki se morajo odločati ali soglasno ali z visokim kvorumom pod večjim pritiskom kot tiste, ki sklepajo z navadno večino glasov. Sam pa je ugotovil, da razpravljajo porote, ki sklepajo soglasno, dalj časa, večkrat vrnejo zadevo kot neodločeno (hung), kadar pa obsojajo so udeleženci bolj pripricani o obsojenčevi krivdi. Porote, ki so se odločale na podlagi kvoruma, so se bolj spominjale argumentov in so boljše komunicirale. Med obema vrstama odločitev ni bilo signifikantnih razlik.

Socialna sestava porot je bila do sedemdeset let predmet preučevanj zlasti v ZDA (od l. 1950 dalje) ker je v Angliji do l. 1972 za izbiro porotnikov veljal premoženjski cenzus¹⁷. Raziskovalca (Baldwin, McConville 1980) socialne sestave porotnikov v Angliji po tem času izhajata iz splošno sprejetih stališč naj sodna telesa odražajo družbeno sestavo lokalne skupnosti; pri tem se opirata na stališča različnih piscev o tem vprašanju, čeprav je Marshall l. 1975 opozoril na to, da je prepričanje, da bodo "enaki" sodili "enakim" pravično, problematično. Po drugih piscih ugotavljata tudi, da je višje sodstvo v Angliji sestavljeno iz ljudi višjega in zgornjega dela srednjega razreda prebivalstva (povprečna starost je skoraj 60 let), dočim izhajajo laični sodniki (magistrates) predvsem iz vrst strokovnjakov in menedžerjev. Tako naj bi bila vsaj porota protiutež proti taki razdelitvi družbene moči. Porotni sestav so raziskovali v Birminghamu in ugotovitve veljajo za to mesto. Raziskovalca sta ugotovila, da je socialna sestava porotnikov sorazmerna socialnemu sestavu prebivalstva, tj. porotniki izhajajo večinoma iz delavskega razreda prebivalstva, slabše zastopani pa so nekvalificirani delavci. Slabše so zastopane tudi manjšinske narodnosti in ženske. Raziskovalci

pa niso opazili kakšnega posebnega vpliva starosti porotnikov, spola, pripadnosti družbenemu razredu ali rasi na krivdoreke (str. 39).

Slabše družbeno ravnotežje pa se pokaže pri izbiri predsedujočih porotnikov. Vendar tudi v tem primeru ni bilo mogoče ugotoviti posebnega vpliva predsedujočih iz privilegiranih družbenih razredov na krivdoreke (str. 40).

Metode raziskovanja porotnega sojenja, so bile, kot izhaja že iz dosedanjega prikaza, različne. V večini primerov je šlo za registracijo, ocenjevanje in analiziranje dogajanj ali v resničnosti ali v eksperimentalno simuliranih primerih. Tako izhajajo ugotovitve o skupinski dinamiki porotnih sestav ali iz zapisov udeležencev ali iz eksperimentov. Dejanske odločitve porot so ocenjevali pravniki s pomočjo anket. Analize oprostilnih izrekov so se naslanjale na spisovno gradivo. Odzivanje porot na različna navodila, skupinska dinamika manjšega ali večjega števila porotnikov, vplivi zahtev o soglasnosti oziroma o večinskem glasovanju porotnikov - vse to je bilo opazovano in preučevano na eksperimentalne načine. Socialna sestava porotnikov in primerjave s socialno sestavo prebivalstva so bile ugotovljene s pomočjo ustreznih evidenc.

Pri tem so seveda najbolj vprašljivi eksperimenti, ki potekajo na tak način, da številu študentov ali izbranih porotnikov, ki ustrezajo običajnemu številu porotnikov, predložijo v obravnavo primer (ali v pisni obliki, ali na magnetofonskem posnetku, ali filmski trak), diskusijo posnamejo na magnetofonski trak in registrirajo končno odločitev. Isti postopek potem ponovijo z več tako izbranimi "porotniki". Vsi pisci, ki so doslej izvajali take eksperimente pravijo, da so se izbrani porotniki vživeli v simulirani primer in razpravljali resno, obstaja pa domneva, da so se odločali nekoliko strožje kot bi se sicer, ker so vedeli, da njihova odločitev v stvarnosti ne bo imela posledic.¹⁸ Zato so Kerr, Nerenz in Herrick naredili še poseben eksperiment s študenti v ZDA tako, da so z njimi

presojali disciplinski primer nekega študenta z dvema vrstama skupin, od katerih se je ena zavedala, da "igra vlogo", dočim je druga mislila, da razpravlja o konkretnem primeru. Diskusije in rezultati obeh vrst skupin so bili podobni.

Ugotovitve empiričnih raziskav o poroti je mogoče strniti v nekaj posplošitev in sicer: Porote običajno razumejo kazenske zadeve o katerih razpravljajo, razpravljajo angažirano in zavzeto sodelujejo pri oblikovanju odločitev, glede krivde se odločajo večinoma tako, kot bi se sodnik ali mileje, čeprav pri tem upoštevajo tudi druge informacije in vtise ter ne samo dokazov, kar bi morale, ter ne upoštevajo dovolj instrukcij sodišč. Socialna sestava porot postaja vse bolj proporcionalna socialni sestavi prebivalstva lokalnih skupnosti.

Seveda pa imajo take posplošitve tudi zelo relativno vrednost. Na prvi problem sta opozorila Sutherland in interakcijska teorija s tem ko sta začela razkrivati delinkventnost srednjih in višjih družbenih slojev, zlasti tisto, na katero večinoma oficielno družbeno nadzorstvo ni reagiralo. Raziskave o delovanju porotnega sistema so bile narejene v ZDA in v Angliji v času, ko so prihajali pred sodišča še vedno predvsem depriviligirani sloji prebivalstva z relativno enostavnimi kaznivimi dejanji. Ta slika kriminalitete se je do sedemdesetih let dopolnila predvsem s storilci kaznivih dejanj v prometu in z uživalci drog. Možno je domnevati, da so bili sodniki laiki, ki so sami tudi sodelovali v prometu, proti uživalcem drog pa so odražali mnenje svojih masovnih komunikacijskih sredstev, kos tudi tej nalogi. Bolj vprašljiva pa bo postala vloga porot že pri dejanjih ugrabitev in neupravičenih zasedb, pri katerih ne bo vedno lahko določiti vlog posameznih udeležencev pri kaznivih dejanjih. In prav tako bo postala vprašljiva vloga porot že pri odločanju o izplačevanju čekov brez kritja in še prav posebej pri tim. gospodarskem kriminalu, če naj bi se ta v prihodnje bolj preganjal, kot se je doslej. Ugotovitev torej, da so porotniki razumeli zadeve o katerih so odločali, velja predvsem za nazaj in za tiste primere o katerih so tedaj, ko so raziskovalci delali raziskave, dejansko odločali.

Posebej vprašljiv pa je sicer majhen, vendar verjeten delež obsodb, ki so bile sprejete po krivem. Kljub splošnemu ugodnemu vtisu o porotnem sojenju sta na ta problem opozorila že l. 1966 Kalven in Zeisel, ki sta ocenila delež takih obsodb na 3 % (str. 375-380). To je po njunem zapisu situacija, ko porota spozna za krivega nekoga, ki bi ga sodnik in zakon oprostila. Potem to vprašanje precej časa raziskovalcev ni posebej zanimalo. Leta 1979 pa sta Baldwin in McConville v Angliji posvetila prav temu problemu poseben sestavek češ, da krive obsodbe pomenijo večjo nevarnost za justico kot preveč oprostitev.

Avtorja sta v okviru svojega raziskovanja porotnega sistema ocenila deleže krivih obsodb na 5 do 6 % ali po eno od 20 obsodb (str. 232). Včasih se je porotam očitalo, da slepo sledijo povzetku dokaznega postopka, ki ga naredi sodnik. Kljub temu pa se zgodi, da obsodijo tako, da je sodnik sam nesrečen nad končnim izidom (str. 234). Zlasti zato, ker je zelo malo možnosti doseči spremembo napačne obsodbe v pritožbenem postopku (od 256 primerov je bilo vloženi 42 pritožb proti krivdorekom in samo v 2 primerih sta pritožitelja uspela). Kajti če je obtoženec po krivem obsojen enostavno zato, ker je porota sprejela napačno odločitev o pomenu dokazov, se (po bistvu same stvari) zoper zadevo praktično sploh ni mogoče pritožiti, če ni bilo sicer nobenega procesnega spodrseljaja (str. 236, 237).

V tako ocenjenih primerih je šlo večinoma za huda kazniva dejanja, za prej neobsojene osebe in so bile socialne posledice krivih obsodb izredno ^{hude} (str. 236, 234).

2. Dosedanje raziskave o delovanju prisedniških sistemov

O raziskavah te vrste imamo manj informacij in verjetno jih je bilo v resnici manj.

Tako navajata Kalven in Zeisel rezultate neke analize, ki jo je objavil za Dansko sodnik Lucas leta 1944. Ta analiza je obsegala primere kazenskih zadev, ki jih je sodilo apelacijsko sodišče, kateremu

je Lucas predsedoval, sestavljeno je pa bilo iz treh profesionalnih sodnikov in treh sodnikov laikov. Ugotovil je, da je bil sodni senat soglasnega mnenja v 85 % primerov, dočim je prišlo v 15 % primerov do razlik v glasovanju. Laični sodniki so se nagibali k bolj milim ocenam krivde in so bili tudi pri odmeri kazni bolj naklonjeni obsojencu. Splošna ugotovitev Lucasa je bila, da laični sodniki niso veliko prispevali k odločitvam. Prednost mešanih senatov pa je po njegovem mnenju bila, da je bila udeležencem dana možnost diskusije in s tem možnost razčiščevanja nesporazumov.¹⁹

V letih 1964 - 1967 je poljska akademija znanosti izvajala obsežno raziskavo o vlogi prisednikov sodišč pri sprejemanju odločitev in o stališčih do sodelovanja laikov v kazenskem postopku.²⁰ Na obsežne ankete je na pismen način odgovorilo ca. 1300 sodnikov prisednikov, 100 kazenskih sodnikov, 100 odvetnikov ter ca. 200 javnih tožilcev. Poleg tega so sodni pripravniki, ki so vodili zapisnike, opazovali posvetovanja na sejah sodnih senatov in registrirali dogajanja na 257 kazenskih obravnavah. Rezultati teh opazovanj so bili naslednji:

- 1) bilo je 20,6 % posvetovanj na katerih je poklicni sodnik popolnoma gospodoval ne da bi se sploh oziral na prisotnost prisednikov. Sodnik je samovoljno postavljajl vprašanja in je dal na kategoričen način vedeti kakšne so njegove odločitve, ki so jih prisedniki sprejeli brez ugovora;
- 2) 31,1 % posvetovanj pri katerih je bila dominacija poklicnega sodnika tudi očitna, je pa sodnik vendarle spoštoval nekatere formalne sestavine posvetovanja. V primerih nekaterih aktivno izraženih stališč sodnikov prisednikov je takoj dal konkreten predlog za rešitev vprašanja in je očitno vsilil svoje stališče;
- 3) V 8 % primerov je sodnik prepustil prisednikom iniciativo, da so predlagali rešitev, ki je pa sami niso sprejeli. Silili so sodnika, da je povedal svoje mnenje, ki je končno obveljalo kot bi odločal sodnik posameznik;

4) V 40,3 % primerov se je odvijala dejanska diskusija; prisedniki so izražali svoja mnenja prej preden je izrazil svoje mnenje sodnik in ne da bi bili pod njegovim vplivom. Vsi udeleženci so sodelovali pri konfrontaciji stališč (str. 928).

Velika večina diskusij pa se je ukvarjala le z izbiro in odmero sankcije medtem ko je bilo vprašanje krivde redko predmet različnih stališč. V teh 40 % primerov so imeli sodniki prisedniki nedvomen vpliv na vsebino sodbe. Toda samo v 6 % primerov so preglasovali sodnika, od tega pa je sodnik le v 4 % primerov oblikoval posebno stališče.

Bilo je očitno, da odnos profesionalnega sodnika do sodnikov prisednikov močno vpliva na udeležbo slednjih pri obravnavanju kazenskih zadev na sejah senatov (str. 929).

Za zvezno Republiko Nemčijo sta objavila rezultate empirične raziskave o vlogi sodnikov laikov pri kazenskih sodiščih Casper in Zaisel l. 1972. Po njihnih ugotovitvah naj bi v zvezi z vprašanjem krivde laični sodniki v 70 % primerov odstopili od svojih stališč in se podredili odločitvi poklicnega sodnika.²¹

V Jugoslaviji sta bili doslej objavljeni dve raziskavi o sodelovanju občanov pri sojenju v civilnih in kazenskih zadevah in sicer za območje SR Bosne in Hercegovine (Kamhi, Čalija, 1974) ter za območje avtonomne pokrajine Vojvodine (T. Vasiljević idr., 1975). Nobena od raziskav ne skuša ugotoviti dejanskega dogajanja temveč se obe zadovoljujeta s preučevanjem mnenj (in stališč), posplošenih ocen in nekaterih demografskih lastnosti sodnikov in sodnikov porotnikov,²² kar so raziskovalci izbrali s pomočjo anket, deloma tudi intervjujev ter sodnih evidenc. Obe raziskavi sta na tak način registrirali mnenja in ocene tako o kazenskih, kot o civilnih zadevah.

Raziskava, ki je bila narejena za območje Bosne in Hercegovine pri naša rezultate odgovorov anketirancev v procentualnih deležih in de-

loma kazuistično. Nekateri glavni rezultati so naslednji:

Sodniki (N = 100) so bili mnenja:

- v 46 %, da so porotniki na sodelovanju pri sojenju nezainteresirani (str. 42);
- vendar je mislilo 84 % sodnikov, da so porotniki bolj zainteresirani za kazenske kot za civilne zadeve (str. 45-48);
- 76 % sodnikov je bilo mnenja, da sodelovanje porotnikov zavlačuje postopek (str. 56);
- 49 % sodnikov je bilo mnenja, da porotniki ne razumejo bistva stvari o katerih se na obravnavah razpravlja (str. 60);
- v 76 % so bili mnenja, da porotniki pri odločanju sledijo mnenju predsednika senata (str. 63);
- 75 % jih je bilo mnenja, da so odločitve sprejete običajno soglasno (str. 65);
- vendar jih je 54 % izjavilo, da so bili izjemoma tudi preglasovani (str. 66);
- 90 % jih je bilo mnenja, da je porota koristna (str. 94);
- so bili pa pretežno za omejevanje porotnega sodelovanja zlasti na kazenske zadeve in pri stopenjskem presojanju na zadeve, ki se obravnavajo na I. stopnji (str. 94);
- zavzemali pa so se za višjo izobrazbeno in izkustveno raven sodnikov porotnikov (str. 115, 116).

Porotniki (N = 196) so bili po drugi strani mnenja:

- v 57 % primerov da porotniki niso pristranski (str. 80);
- v 54 % primerov, da predsedniki tudi sprejmejo mnenje porotnika (str. 78);
- 42 % porotnikov pa je izjavilo, da so vedno enakega mnenja kot predsednik senata (str. 76);
- 90 % jih je bilo prepričanih, da je sodelovanje laikov pri sojenju koristno (str. 94).

Tako je raziskava deloma ponudila boljše rezultate od pričakovanih in so bili avtorji mnenja, da je treba prisedniški sistem v Jugoslaviji obdržati, odstranjevati pa dosedanje organizacijske pomanjkljivosti in slab način dela. Sodišča naj večkrat kot doslej vabijo porotnike ad personam glede na predmet, ki je v obravnavi (str. 118).

Rezultati raziskave za avtonomno pokrajino Vojvodino so objavljeni zgolj kazuistično (z navajanjem posameznih odgovorov) in je skoraj nemogoče razbrati sestavo ugotovitev. Vtis pa, ki ga raziskava zapušča je podoben kot raziskava za območje Bosne in Hercegovine s to razliko, da je teoretični in konceptualni del te raziskave dosti bolj obširen in popoln. Z anketami za predsednike sodišč so bili obsešeni predsedniki vseh občinskih, okrožnih in okrožnih gospodarskih sodišč ter Vrhovno sodišče Vojvodine, z anketami za porotnike pa 104 sodniki porotniki.

3. Empirični raziskavi o vlogi in delovanju prisedniškega sistema v kazenskih zadevah v SR Sloveniji

V okviru tega raziskovalnega projekta sta bili opravljene na območju SR Slovenije dve empirični raziskavi od katerih smo želeli s prvo raziskati socialno sestavo sodnikov prisednikov (v nadaljevanju po zakonski dikciji: sodnikov porotnikov), z drugo pa vlogo sodnikov prisednikov pri odločanju o krivdi in kazni.

3.1. Izvoljeni in razsojajoči sodniki porotniki v SR Sloveniji²⁵

S to raziskavo smo želeli ugotoviti, kdo so ljudje, ki nastopajo kot porotniki. Pri tem pa je šlo tako za porotnike, ki so bili izvoljeni, kot tudi za porotnike, ki so dejansko izvrševali to funkcijo.

Z raziskavo so bila zajeta območja občinskih in okrožnih sodišč v Ljubljani in Celju, med porotniki pa so bili upoštevani tisti, ki so bili izvoljeni l. 1974 in so sodili v l. 1975. S tem je bilo zajetih 1381 porotnikov (od 5432 izvoljenih v vsej Sloveniji) in 4708 razsojajočih porotnikov. Izbrani vzorec porotnikov se nekoliko razlikuje

od vseh izvoljenih porotnikov v SR Sloveniji s tem, da zajema manj kmetov in več administrativnega osebja z relativno višjo izobrazbo, kot je bila ugotovljena za vso Slovenijo. Med izvoljenimi porotniki je bila tudi 1/3 žensk v primerjavi z 1/4 žensk izvoljenih med porotniki v vsej Sloveniji. Ugotovitve naše raziskave veljajo torej predvsem za mestne sestave sodnikov porotnikov in so le deloma uporabne tudi za razumevanje socialne sestave na območju Slovenije. Vendar si o taki možni širši interpretaciji ne bo težko ustvariti približne podobe.

Iz analize veljavne pravne ureditve o sodelovanju občanov pri sojenju je mogoče sklepati (čeprav to ni posebej točno določeno), da naj sestavljajo poroto moralno primerni in primerno razgledani delovni ljudje ter občani, ki naj se volijo iz vseh slojev prebivalstva. Avtor, ki je preučeval to vprašanje (B. Ferlinc) je prišel do prepričanja, da bi morali imeti porotniki v Sloveniji končano vsaj osemletko. To pa pomeni, da sestava izvoljenih porotnikov ne more biti avtomatičen odraz sestave prebivalstva na nekem regionalnem območju.

Iz analize načina kandidiranja sodnikov porotnikov in njihovih izvolitev izhaja, da so imeli predsedniki sodišč pomembno vlogo pri kandidiranju sodnikov porotnikov, zlasti tistih, ki so bili izvoljeni že v prejšnji mandatni dobi (in so se torej verjetno izkazali kot zanesljivi sodelavci) ter je bilo zato l. 1974 na novo izvoljenih le ca. 1/4 do 1/3 vseh porotnikov.

Praviloma vabijo sodne pisarne izvoljene sodnike porotnike na obravnave po abecednem redu. Ker pa se nekateri vabljeni porotniki vabilom slabo odzivajo se struktura razsojajočih porotnikov v primerjavi z izvoljenimi spremeni. Ugotovili smo torej, da je bilo v primerjavi s polnoletnim prebivalstvom na sodnih območjih Ljubljane in Celja izvoljenih manj mladih (do 29 let starosti) in starejših občanov starih nad 60 let, da pa se je delež mladih (vse do 39 let starosti) med porotniki razsojajočimi v kazenskih zadevah še znižal, dočim se je delež starejših občanov (nad 60 let) bistveno zvišal (starost

60 let in več: prebivalstvo 19,6 %; izvoljeni porotniki 11,6 %; razsojajoči porotniki v kazenskih zadevah 27,9 %).

V primerjavi s prebivalstvom je bilo med izvoljenimi porotniki več bolj izobraženih (gimnazija in višja izobrazba), med razsojajočimi pa se je delež porotnikov z višjo in visoko šolo nekoliko znižal. Med izvoljenimi porotniki je bilo manj manualnih delavcev in se je delež teh med razsojajočimi še znižal, bistveno več pa je bilo administrativnih delavcev in med razsojajočimi porotniki zlasti več upokojencev. Žensk je bilo tako med izvoljenimi, kot med razsojajočimi porotniki ca. 1/3, med prebivalstvom pa 52 %.

Če naj bi porota pomenila korektiv in dopolnitev sodniškega kot uradniškega osebja tudi z drugimi sloji prebivalstva, potem lahko že na tem mestu ugotovimo, da je ta korektiv naravnano enostransko in pomeni dopolnitev predvsem s starejšimi, srednje izobraženimi občani, deloma administrativci in deloma upokojenci (oboje med razsojajočimi v kazenskih zadevah 77 %).²⁴

Po drugi strani izhajajo obtoženci v veliki večini primerov iz izrazito družbeno depriviligiranih slojev prebivalstva. S tem se družbena razdalja med sodečimi in sojenimi še poveča. Zato smo v drugem delu iste raziskave primerjali zgoraj navedene osebne lastnosti sodnikov porotnikov z osebnimi lastnostmi obtožencev in smo se vprašali ali razsojajoči sodniki porotniki zmanjšujejo družbeno razdaljo med profesionalnimi sodniki (ki pripadajo višjemu srednjemu ali zgornjemu sloju prebivalstva) in obtoženci. Ta primerjava je pokazala, da sodijo pogosto starejši porotniki mlajšim obtožencem; tisti z nekaj višjo, predvsem srednjo strokovno izobrazbo onim z osnovno oziroma poklicno šolo; upokojenci in administrativni delavci delavcem v industriji, prometu, trgovcem in gostincem ter osebam brez poklica. To pomeni, da razsojajoči porotniki deloma znižujejo družbeno raven sodnikov ker jo dopolnjujejo zlasti s starejšimi občani, ki izhajajo iz srednjega sloja prebivalstva dočim predstavljajo med obtoženci delavci v industriji, prometu in brez poklica 60 %. Ob tem je treba

povedati, da je ena od jugoslovanskih raziskav ugotovila, da kažejo najnižji sloji prebivalstva izrazite anomične lastnosti, najbolj konformnistične lastnosti srednji sloji prebivalstva in manj konformnistične višji sloji prebivalstva²⁵.

Posebno je še vprašanje spolne sestave sodnih senatov in obtožencev. Med obtoženimi je bilo pri vseh navedenih sodiščih le 16 % žensk med razsojajočimi porotniki pa 32 % žensk. Če k temu dačamo še več kot polovico žensk sodnic in tožilk pred prvostopenjskimi sodišči, ter visok delež žensk med zagovorniki, potem se kaj lahko zgodi, da je večina udeležencev v postopku (razen obtoženca in prič) ženskega spola. Verjetno je vprašljivo če je takšna sestava primerna za obravnavanje vseh kazenskih zadev in ne bi bilo potrebno v nekaterih primerih tudi z izbiro porotnikov korigirati možno neugodno spolno sestavo predstavnikov oblasti.

Končno nas je zanimalo še ali morda predsedniki sodnih senatov ne težijo izjemoma tudi k temu, da bi za nekatere kazenske zadeve sami izbrali porotnike, ki bodo po njihovi presoji za reševanje konkretne zadeve bolj primerni. V literaturi smo namreč zasledili težnje nekaterih piscev po tim. strokovni poroti (češ, da bi bil interes in udeležba takih porotnikov večja) poleg tega pa smo poznali strokovno poroto pri nas že pri sojenju mladoletnikov in zadev pred gospodarskimi sodišči. Take primerjave pa smo lahko naredili le za tista kazniva dejanja, katerih je bilo v enem letu (ki smo ga opazovali) obravnavanih vsaj štirideset. Ugotovili smo nekoliko višje udeležbe razsojajočih porotnikov v teh zadevah v primerjavi s sojenjem v drugih zadevah pri:

- kaznivih dejanjih zoper osebno dostojanstvo in moralo višje izobraženih porotnikov starih od 50 do 59 let in znatno nižjo udeležbo porotnikov starih nad 60 let;
- poneverbah in drugih kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost porotnikov iz vrst trgovcev in gostincev;
- pri kaznivih dejanjih zoper narodno gospodarstvo več porotnikov iz vrst upokoencev;

- pri kaznivih dejanjih storjenih v prometu pa višje deleže delavcev v prometu in varnostnikov.

Vendar so absolutna števila majhna in razlike statistično niso značilne. Domnevamo le da je/mogoče zaslediti pri določanju porotnikov občasna stremljenja v nakazani smeri.

3.2. Vloga sodnikov porotnikov pri odločanju v prisedniškem sistemu jugoslovanskega tipa v kazenskih zadevah²⁶

S to raziskavo smo želeli vsaj približno ugotoviti kakšen je resničen prispevek sodnikov porotnikov k končni odločitvi o kazenski zadevi glede na to, da je v Jugoslaviji načelno sprejeta enakopravnost vseh članov sodnega senata pri odločanju in da senati odločajo z večino glasov. Možnosti za iskanje odgovora na to vprašanje sta bili dve: ali opazovanje dogajanj na sejah senatov (primer Poljska: Zawadzki, Kubicki) ali izvedba eksperimenta (po vzorcih opravljenih v zvezi s preučevanjem porotnega sistema v ZDA in Angliji). Čeprav ni povsem prepričljivo, da pomeni sistematično beleženje opazovanj po zapisnikarju na sejah senatov kršenje tajnosti posvetovanja in glasovanja, kolikor taka opazovanja ne identificirajo storilcev kaznivih dejanj in članov senata, rezultati pa so objavljeni podobno kot smo navedli v primeru poljske raziskave, se vendar za tak način opazovanja v našem primeru nismo odločili. Zato smo namesto tega izvedli eksperiment, ki je zahteval odločitev v naprej pripravljeni zadevi. Eksperiment je mogoče izvesti ali s pismeno predlogo primera, ali s pomočjo magnetofonskega posnetka ali s pomočjo predvajanja filmskega traku. V našem primeru smo se odločili za najbolj enostaven način, tj. za sestavo pismene predloge, čeprav smo se zavedali, da odločanje samo na podlagi pismenega gradiva ne more biti identično z odločanjem v senatu na podlagi glavne obravnave v prisotnosti udeležencev. Po drugi strani pa ima tak eksperiment to prednost, da izloči vplive osebnostnih vtisov, simpatij in antipatij in terja v nekem smislu bolj objektivizirano odločitev.

Za ta namen smo izbrali dejansko razsojeni primer nevestnega ravnanja z zaupanim družbenim premoženjem (čl. 129/1 KZ SRS), ki smo ga za izvajanje eksperimenta nekoliko modificirali. Pismena predloga je vsebovala: obtožni predlog, zagovor obtoženca, izpovedbe 8 prič, od listin pa nakladalni list, dobavnico, izvleček iz samoupravnega sporazuma o organizaciji in sistematizaciji delovnih mest v TOZD-u in izpisek iz kazenske evidence (skupaj 6 in pol strani formata A4). Ker je po jugoslovanski kazenski zakonodaji praviloma storilec odgovoren le za kaznivo dejanje storjeno z naklepom, za kaznivo dejanje storjeno iz malomarnosti pa le, če tako zakon posebej določa (čl. 11 KZ SFRJ) je bil problem predloženega primera v tem, da pri kaznivem dejanju po čl. 129 KZ SRS kaznivost za storitev dejanja iz malomarnosti ni določena. Zaradi težavnosti odločitve se bile zato sodnikom porotnikom dostavljene vse relevantne določbe iz veljavne materialne kazenske zakonodaje (skupaj 11 členov).

Z raziskavo smo želeli ugotoviti dvoje:

1. kako bi se odločali sodniki porotniki in poklicni sodniki vsak zase, tj. brez posvetovanja in
2. kako se te odločitve spremenijo zaradi posvetovanj na sejah se-jatov.

Ker pa bi se lahko zgodilo, da bi zlasti poklicni sodniki, pod vplivom prvotne individualne odločitve usmerjali odločitev na seji senata, smo zlasti med poklicnimi sodniki izbrali dva različna vzorca od katerih so v enem odločali kot sodniki posamezniki, drugi sodniki pa v drugem vzorcu v kolegialnem sestavu. S tem smo dobili seveda odgovor na vprašanje o dinamičnih spremembah lahko le deloma in posredno.

Eksperiment je bil izveden v letu 1979 v dveh fazah, obakrat pisme-no in sicer smo se najprej obrnili na sodnike in sodnike porotnike individualno (dobili smo 32 + 174 odgovorov), nato pa na kazenske sodnike (preko predsednikov temeljnih sodišč) s prošnjo, da rešijo

primer kolegialno po enem svojih končanih zasedanj (dobili smo 35 posvetovalnih zapisnikov).

Na ključna vprašanja smo dobili tele odgovore:

Obtoženec	Porotniki	Sodniki	Senati
N	146	32	35
je kriv	74,7	56,3	51,5
ni kriv	25,3	43,8	48,5
Skupaj	100,0	100,0	100,0

(Razlike med porotniki: sodniki, senati so statistično značilne)

Na senatih je bilo sprejetih 29 odločitev soglasno, z večino glasov ena odločitev "je kriv" in ena odločitev "ni kriv" (v tem primeru sta porotnika preglasovala poklicnega sodnika), v 4 primerih ni bil naveden kvorum.

Iz tega lahko sklepamo, da so poklicni sodniki v senatih vplivali na odločitve porotnikov, še več, da so se sami verjetno zato, ker so morali svoje stališče obrazložiti laikom, v nekaj več primerih odločili, da obtoženec ni kriv.

Odločitve glede sankcij so manj zanesljive, ker se nanašajo samo na tisto število primerov, ko so anketiranci odločili, da je obtoženec kriv, s tem pa se nekatera absolutna števila znižajo preko dopustne meje in tudi razlike med odgovori statistično niso značilne. V obso-
dilnih primerih so se odločali anketiranci v 83 - 94 % primerov za pogojne kazni. Pri tem želimo opozoriti na to, da v nobenem primeru pogojno izrečena sankcija ne more ublažiti dvomljivega krivdoreka.

Pri individualnem odločanju so poklicni sodniki upoštevali znatno večje število zlasti olajševalnih okoliščin kot sodniki porotniki.

Eksperimentu, o katerem so poklicni sodniki in sodniki porotniki odločali individualno, je bilo dodanih tudi nekaj anketnih vprašanj.

Večinske posplošitve (nad 50 %) so bile: da porotnike seznanjajo s kazenskimi zadevami pred obravnavo ustno predsedniki senata v razmaku ca. 5 do 10 minut (po oceni mag. Vidmarja je mogoče pričakovati, da imajo že odtlej dalje močan vpliv na stališča in kasnejše odločitve sodnikov porotnikov). Med porotniki in poklicnimi sodniki v tem pogledu ni bilo bistvenih razlik.

S sedanjim sodelovanjem je zadovoljnih samo nekaj več kot polovica porotnikov in sodnikov (56 %), ostali želijo, da bi imeli porotniki ali več strokovnih izkušenj ali strokovnega znanja ali obojega; ena četrtnina porotnikov in le 16 % sodnikov pa je bila mnenja, naj bi porotniki odločali samo o krivdi in ne tudi o kazni.

Na koncu smo ugotovili, da smo z eksperimentom zajeli (v primerjavi z rezultati prve raziskave) nekoliko selekcioniran vzorec bolj izobraženih in na družbeni lestvici višje stoječih porotnikov (tistih pač, ki so želeli na pismeni vprašalnik odgovoriti). Ocenjujemo, da so bili to v 70 % primerov drugič in tretjič izvoljeni porotniki (kakor med porotniki izvoljenimi v l. 1974 na sploh) in so imeli večinoma dobro mnenje o posvetovanjih na sejah senatov. Tudi ti pa so v 70 % primerov izjavili, da jim večinoma vprašanja drugih udeležencev zadošča in sami med obravnavo ne postavljajo vprašanj.

Ponoviti je treba končno še izjave 31 % poklicnih sodnikov (N=10), da včasih predlagajo sodnika porotnika tudi poimensko za določeno kazensko zadevo, kar bi potrjevalo ugotovitve iz naše prejšnje raziskave, da je mogoče zaslediti rahle zveze med nekaterimi lastnostmi razsojajočih sodnikov porotnikov in vrstami kazenskih zadev, ki so jih sodili. Poklicni sodniki pa na splošno porotnikov ne ocenjujejo slabo, vendar njihovega sodelovanja tudi ne ocenjujejo zelo pozitivno.

4. Sklepna razmišljanja

Pojma pravičnosti ni mogoče samo strokovno opredeliti. To je produkt človeškega razuma in emocij v vsakokratnem času in prostoru. Nevar-

nost samovolje pri presoji pravičnosti je na dlani. Zato naj zakonodaja zagotavlja kontinuiteto in doslednost v času in prostoru, varovanje osnovnih človeških pravic in potek postopka vse do odtehtavanja pravice. Pri tem pa se pojavlja nevarnost togega vklepanja življenjske dinamike v pravne norme po eni strani in možna odvisnost strokovnega sodstva od vsakokratne oblasti kot tistega elementa, ki ima v rokah odločilno družbeno moč.

Tako se historično sodelovanje občanov laikov pri sodni funkciji tolmači med drugim tudi kot merilo demokratičnosti nekega družbenega sistema kljub temu, da je imela porota prvotno drugačno (tj. dokazno) vlogo v kazenskem procesu²⁷.

In prav ta vloga podružbljanja upravnih zadev v širšem pomenu besede obenem s skrbjo, da bi se ohranila demokratična participacija ljudi pri odločanju narekuje vračanje k tej temi vedno znova tako v okviru posameznih držav kot na mednarodnih posvetovanjih. Eno zadnjih takih obravnav v mednarodnem merilu je vzpodbudila organizacija združenih narodov s pripravami in izvedbo 4. kongresa o prevenciji pred zločinom in obravnavanju storilcev kaznivih dejanj l. 1971 v Kyotu²⁸. Večina diskutantov se je zelo nekritično zavzemala za participacijo javnosti v kazenskem obravnavanju storilcev kaznivih dejanj (v širšem pomenu besede, tj. v pomenu družbenega nadzorovanja), nekateri pa so opozarjali tudi na nevarnosti slepega zaupanja v zdrava čustvovanja in presoje ljudi na podlagi zdravega razuma in so se zato še bolj utemeljeno zavzemali za intenzivno sodelovanje občanov s poklicno izobraženimi pravniki (npr. Radzinowicz, Könz).

Kot rečeno se je sodelovanje občanov s poklicnimi sodniki začelo razvijati v srednjem veku v Angliji v obliki porotnega sodstva (tj. odločanja o krivdi). Od tod se je preneslo tudi v druge države kot npr. v ZDA in Francijo. Sredi 19. stol. pa so nekatere evropske države začele uvajati tudi prisedniški način sodelovanja (skupno odločanje laičnih in poklicnih sodnikov o krivdi in kazni). Zaradi večjega priliva zadev na sodišča po eni strani je postala porota

okoren element v sojenju, po drugi strani pa se ji je očital prevelik delež oprostilnih sodb glede na to, da ni imela vpliva na izbiro in odmero kazenskih sankcij. Tako je npr. Anglija začela izvzemati lažja kazniva dejanja od presoje porot, ker pa so tako postale sodbe laičnih sodnikov (magistrates) bolj vprašljive je uvedla nekakšen prisedniški sistem kot pritožbeno instanco proti odločitvam laičnih sodnikov (County Quarter Sessions)²⁹. Po drugi strani pa je dobila porota v Franciji l. 1941 prisedniško vlogo (tj. sodelovanje pri odločanju o krivdi in kazni). Iz teh in drugih primerov je mogoče sklepati, da porota historično izgublja svojo vlogo, ki jo sčasoma vse bolj prevzema prisedniški način sodelovanja občanov s poklicnimi sodniki. Anglež Cornish, ki je obiskal poklicne sodnikeⁱⁿ/prisednike laike in na Danskem, Norveškem in Švedskem je entuziastično zapisal: "... vrnil sem se z ugodnimi vtisi o takem (prisedniškem) sistemu. Nobenega dvoma ni - in vsak sodnik s katerim sem govoril je to potrdil - da prevzema poklicni sodnik vodilno vlogo pri sprejemanju končne odločitve. On običajno začne diskusijo in razloži svoje mnenje o zadevi, ki ima po vsej verjetnosti velik pomen za vse laične udeležence. Toda nujno prihaja tudi do primerov, v katerih se počuti negotovega in so mu zato stališča drugih dobrodošla. Tudi če si je že pred diskusijo ustvaril svoje mnenje, mora opravičiti svoje stališče laikom, ki imajo v zadnji posledici možnost, da ga preglasujejo... Če je laičnih sodnikov veliko na razpolago in ni verjetno, da bi isti sodnik zasedal stalno z istimi ljudmi, je dodatna prednost takega sistema, da mora stalno skrbeti za to, da bodo presoje poklicnih sodnikov sprejemljive različnim ljudem iz lokalne skupnosti" (str. 271).

Morda v zvezi s pripravami na 4. kongres OZN, morda neodvisno od tega so Finci, ki ne poznajo sodelovanja občanov pri sojenju razen izjemoma, pripravili že l. 1970 dva uradna predloga za uvedbo prisedniškega sistema (in ne porotnega) in so kasneje s posebno raziskavo ugotavljali razloge za oziroma proti takemu načinu sojenja³⁰.

Lahko rečemo, da postaja v 20. stoletju prisedniški način sojenja zlasti v kontinentalnem delu Evrope večinski. Mnenje združenja pravnikov Vel. Britanije je bilo, da se bo porotni sistem preživel proti koncu tega stoletja³¹.

Glede na to, da smo v Jugoslaviji uvedli prisedniški način sojenja l. 1945 in smo nato začeli uvajati družbeni sistem samoupravljanja so podana vsa idejna in izkustvena izhodišča za to, da ta sistem v sedanjih razmerah ohranimo, razvijamo, odstranjujemo pa, oziroma omiljujemo njegove slabosti. To bi bilo torej načelno izhodišče za izpeljevanje sklepov, ki se nam ponujajo iz opravljajnih empiričnih raziskav.

Empirične raziskave so nas poučile med drugim o tem, da niti porotni, niti prisedniški sistem nista imuna pred zmotami, kar pomeni, da je treba še utrjevati pritožbene možnosti in garancije.

Z dosedanjimi raziskavami so raziskovalci prisedniških sistemov ugotavljali predvsem kakšen je vpliv laikov na poklicnega sodnika in njegove odločitve. Dejanski vpliv poklicnega sodnika na mentaliteto občanov preko njihovih laičnih predstavnikov v sodstvu doslej ni bil predmet raziskovanja (razen z našim eksperimentom le bežno in posredno).

Dosedanje ugotovitve o tem ali so laični sodniki bolj ali manj represivni od poklicnih so bile v različnih državah različne (so bolj mili npr.: v ZDA, Danski; bolj represivni npr. v Sloveniji). Vsekakor izhaja iz dosedanjih ugotovitev, da ni pomemben le enostranski vpliv, temveč je odločilna interakcija med nekom, ki pozna kazensko pravni sistem v celoti in je pripravljen varovati pravice ljudi ter predstavniki tistih, ki naj se s tem sistemom seznanjajo, v njem sodelujejo, ga ali sprejmejo ali zavestno odklonijo. Pri tem postaja torej bistvenega pomena to, da se z obstoječim sistemom odločanja in odločitev spoznava čim več različnih ljudi, zato težnje po ustvarjanju poklicnih sodnikov prisednikov (s strani sodnikov) niso sprejemljive.

Ugotovljeno je tudi, da je vloga prisednikov močno odvisna od vloge poklicnega sodnika, ki jo ima v skupinski diskusijski dinamiki. Priznati je treba, da v to večino poklicnih sodnikov nihče ne uvaža.

Ugotavljali smo, da so bile kazenske zadeve, ki so jih doslej preučevali empirični raziskovalci enostavne in zato večinoma razumljive za sodnike laike. V prihodnje pričakujemo dodatne, težje kazenske zadeve. Zato možnosti izbire porotnikov glede na predmet obravnave ne bi kazalo omejevati in so dosedanje težnje nekaterih sodnikov v to smer sprejemljive³². Sem spada tudi vprašanje povsem ženskih senatov v presojanju vseh kaznivih dejanj, ki jih izvršijo moški obtoženci.

Tak način izbiranja, tudi morda glede na družbeni sloj iz katerega izhaja obtoženec, ali pa glede na strokovno zamotanost zadeve (kar bi imelo npr. za posledico, da bi gospodarske kazenske zadeve reševali prisedniki iz gospodarstva, to pa bi obenem pomenilo tudi razporejanje porotnikov glede na družbeno slojevitost obtožencev) zaenkrat še ni dovolj preučen in terja dodatne raziskave.

Opombe pod črto

1. McCabe, Purves (1974), str. 1
2. Povzeto po Baldwin, McConville (1980), str. 38; glej tudi: Devous
3. Glej zlasti: Simon (1967); McCabe, Purves (1974)
4. Povzeto po Baldwin, McConville (1980), str. 38, 39
5. Povzeto po Kalven, Zeisel (1966), str. 521-523
6. Kalven, Zeisel (1966) str. 58
7. Istotam, str. 115, 116
8. Istotam, str. 152, 153, 162
9. Povzeto po prikazu McCabe (1980)
10. Cornish, Sealy (1973), str. 222
11. McCabe (1974), str. 276, 277
12. McCabe, Purves (1972): By-passing the Jury, str. 7
13. McCabe, Purves (1972): The Jury at Work, str. 32
14. McCabe (1978), str.151
15. Povzeto po Selective Notification of Informations, Nov. 1979,
str. 3
16. Cornish, Sealy (1973), str. 222
17. Baldwin, McConville (1980), str. 35, 36
18. Simon (1967), str. 37; McCabe, Purves (1974):
str. 19, 60
19. Povzeto po Kalven, Zeisel, str. 516-519
20. Zawadski, Kubicki (1970)
21. Objavljeno v Journal of Legal Studies 1, 1, 1972, str. 135-191;
citirano po Damaška, str. 530, 531

22. Zaradi enostavnosti uporabljamo tudi za Jugoslavijo izraz sodnik porotnik (po zakonski dikciji) zavedajoč se, da gre za prisedniški in ne porotni sistem sodelovanja laikov s poklicnimi sodniki pri sojenju.
23. Raziskavo so izvajali slušatelji III. stopnje iz kazenskopravnih znanosti na PF pod vodstvom prof. Katje Vodopivec in prof. Petra Kobeta.
24. Kategorija "upokojenci" je najslabše družbeno opredeljena. Je pa žal nismo mogli podrobneje razčleniti, ker v evidenčnih kartonih sodišč o porotnikih ni bilo poleg tega nobenih dodatnih oznak.
25. Pantić, str. 303, 304
26. Raziskavo so izvršili prof. dr. Peter Kobe, prof.dr. Katja Vodopivec in sodnik mag. Ludvik Vidmar
27. Več o tem glej P. Kobe: Sodelovanje občanov v kazenskem sodstvu - razvojni in primerjalnopravni prikaz
28. Glej: Könz, Versele, Zahedi, Radzinowich
29. Cornish (1968), str. 269
30. Joutsen (1979)
31. Cornish (1968), str. 274
32. Podobno Kamhi, Čalijsa (1974), str. 118

L I T E R A T U R A

1. BALDWIN, J., McCONVILLE, M.: Juries, Foremen and Verdicts. The British Journal of Criminology, London, 20.1.1980, s. 35-44.
2. CORNISH W.R.: The Jury. The Penguin Press, London 1968.
3. CORNISH, SEALY: Juries and the Rules of Evidence. L.S.E. Project. The Criminal Law Review, London, April 1973, s. 208-223.
4. DAMAŠKA, M.: Evidential barriers to conviction and two models of criminal procedure: A Comparative study. University of Pennsylvania. Law Review 3, 1973.
5. DEVONS, E.: Serving as a Juryman in Britain. V: Baldwin, J. and Bottomley, A.K.: Criminal Justice. London. Martin Robertson 1978. s. 154-163.
6. JOUTSEN, M.: The Layman in Court. A bibliography. Helsinki. Research Institute of Legal Policy. 1977.
7. JOUTSEN, M.: LAYMEN in COURT. A review of Research Results. V Research Institute of Legal Policy. 1979. s. 2-6.
8. KALVEN, J.H., ZEISEL, H.: The American Jury. Boston, Toronto, Little, Brown and Comp. 1966.
9. KAMHI, S. ČALIJA, B.: Sistem porote u našoj zemlji. Sarajevo. Svjetlost, 1974.
10. KERR, L.N., NERENZ, R.D., HERRICK, D.: Role Playing and the Study of Jury Behavior. Sociological Methods and Research, London, Vol. 7, No. 3, 1979, s. 337-355.
11. KÖNZ, P. Public participation in the criminal process. International Review of Criminal Policy, United Nations, No. 27, 1969, s. 3-8.
12. McCABE, S.: Jury research in England and the United States, London. The British Journal of Criminology, 14. 3, 1974, s. 276-279.
13. McCABE, S.: Discussions in the Jury Room: Are They like This? V: Baldwin, J. and Bottomley, A.K.: Criminal Justice. London. Martin Robertson 1978, s. 147-153.

14. McCABE, S., Baldwin, J., McConville, M.: Jury Trials. The British Journal of Criminology, 20,1,1980, s. 65-68.
15. McCABE, S.: PURVES, R.: By-passing the Jury. Oxford University Penal Research Unit - Basil Blackwell, Oxford, 1972
16. McCABE, S., PURVES, R.: The Jury at Work. Oxford, Basil Blackwell, 1972.
17. McCABE, S., PURVES, R.: The Shadow Jury at Work. Oxford University Penal Research Unit. Basil Blackwell, Oxford. 1974.
18. PANTIĆ, D.: Vrednosti i ideološke orijentacije društvenih slojeva. V. Popović idr. Društveni slojevi i društvena svest. Beograd. Centar za sociološka istraživanja. 1977.
19. RADZINOWICH, L.: Summary of Report of General Rapporteur. V: Fourth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. United Nations 1971, A/Conf. 43/5, s. 33-36.
20. SAKS, M.: Jury Verdicts. Lexington Books, Massachusetts, Toronto 1977.
21. SIMON, R.J.: The Jury and the Defense of Insanity. Boston, Toronto, Little, Brown and Comp., 1967
22. VASILJEVIĆ, T. LAZAREVIĆ, L., Grubač, M. Kuhajda, V.: Učešće građana u sudenju na teritoriji socijalističke autonomne pokrajine Vojvodine. Novi Sad. Zavod za naučno-istraživački rad pravnog fakulteta u Novom Sadu. 1975
23. VERSELE, C.S.: Public participation in the administration of criminal justice. International Review of Criminal Policy, United Nations, 27, 1969, s. 9-17.
24. ZAHEDI, H.: Participation of the public in the prevention and control of crime and delinquency. V: Fourth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. United Nations 1971. A/CONF. 43/5, s. 13-18.
25. ZAWADSKI, S., KUBICKI, L.: L'element populaire et le juge professionnel dans la procedure penale en Pologne. Revue de droit penal et de criminologie. Bruxelles 10, 1970, s. 919-935.

14. McCABE, S., Baldwin, J., McDonnell, M.: Jury Trials. The British Journal of Criminology, 20, 1, 1980, s. 65-69.

15. McCABE, S.: Juries, M.: By-passing the Jury. Oxford University Press Research Unit - Social Research, Oxford, 1977.

16. McCABE, S., Juries, M.: The Jury at Work. Oxford, Basil Blackwell, 1979.

17. McCABE, S., Juries, M.: The Shadow Jury at Work. Oxford University Press Research Unit, Basil Blackwell, Oxford, 1977.

18. TAYLOR, D.: Pročast i ideološka orientacija društvenih nauka. V. zbornik dok. društveni život i društveni razvoj. Beograd. Center za sociološka istraživanja, 1977.

19. KAPTEVICH, I.: Summary of Report of General Secretary V. Leonov United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. United Nations, 1971, Vol. 1, s. 23-26.

20. ZARE, M.: Jury Verdict. Lexington Books, Massachusetts, Toronto, 1977.

21. SIMON, H.L.: The Jury and the Defense of Innocence. Boston, Woburn, Little, Brown and Comp., 1967.

22. VASILJEVIĆ, T., JAKOVIĆ, I., Grušan, M., Kubišić, V.: Uvod u pravo u sudstvu na teritoriji socijalističke autonomne pokrajine Vojvodine. Novi Sad. Izdat. za naučno-istraživački rad pravne fakulteta u Novom Sadu, 1975.

23. VERHEIJM, G.S.: Public participation in the administration of criminal justice. International Review of Criminal Policy, United Nations, 27, 1982, s. 9-17.

24. SARNI, H.: Participation of the public in the prevention and control of crime and delinquency. V: Fourth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, United Nations, 1971, Vol. 1, s. 12-16.

25. ZAWADZKI, S., KUBIŠIĆ, V.: Uvod u pravo u sudstvu u Poljskoj. Hrvatski društveni naučni časopis za kriminologiju, Beograd, 1970, s. 915-925.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

RSS 9983 ✓